

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

مطالعات اجتماعی

(جغرافیا، تاریخ، مدنی)

پایه نهم دوره اول متوسطه

این بسته آموزشی شامل کتاب درسی و کاربرگ‌های فعالیت است.

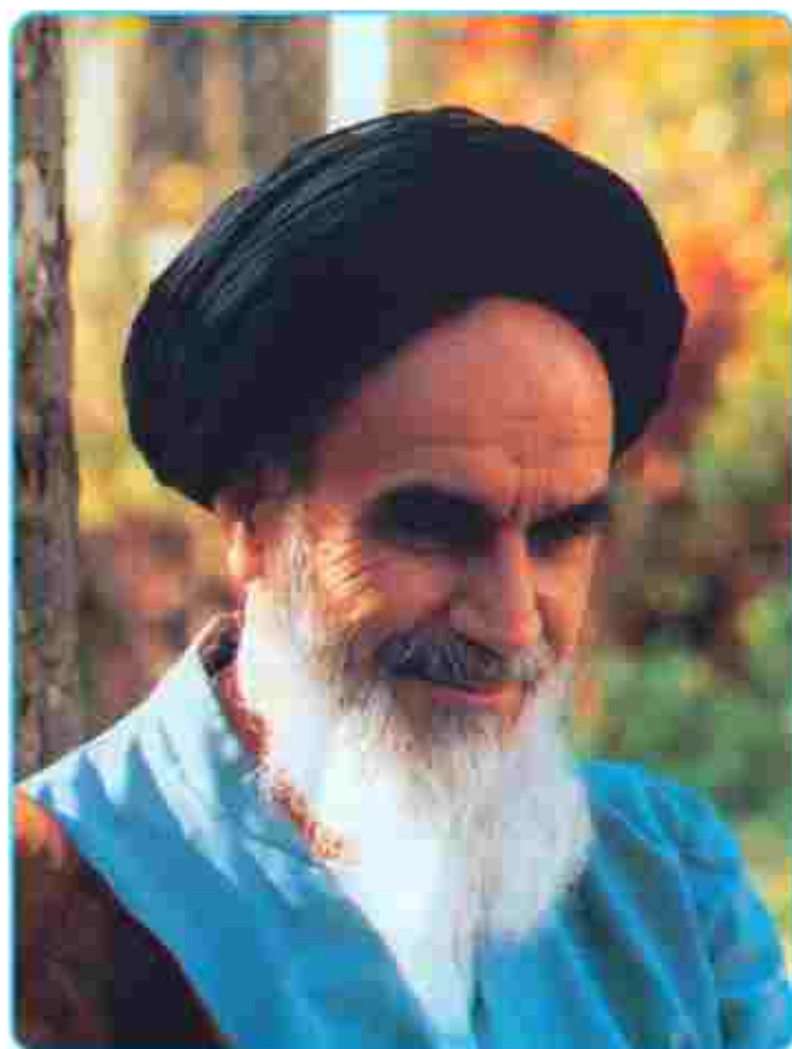

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

مطالعات اجتماعی - پایه نهم - دوره اول متوسطه - ۹۷	نام کتاب
حاج‌علی یزدانی و برادرانش آموزش	مؤلفان
دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری	مؤسسه انتشاراتی و نشر
مهندسان آزاد، بیروز انصاری، فینس برتری مقدم، فخری‌خانی خیری، فاطمه صدیقی، محسن‌رضا سنگری، محسن‌رضا ستوبلی‌المرغی، ناهید لاله‌پور، محمدعلی نورمحمدی، نورمحمد خلیلی، سید مهدی جعفری، محمود دهانی و حسین یزدانی؛ انتشارات: انتشارات سوره مهر، انتشارات آریه و انتشارات آریه لاجان، انتشارات بیروز مقدم، انتشارات آسمان دانش، انتشارات آریه‌پارسا	ناشران
اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی	موسسه انتشاراتی و نشر
اصغررضا امینی، امیر امیر قلی و جانیان - تهیه: دکتر یونس امیر هروی - محقق: عباس افشاری، گرافیک: صفحه‌آرا - مریه کیوان افشاری - جلد: فرهاد چشمتی - رنگ: میکاتیش و دهجید - فرمول: تصویرگری: یوحنا یوسفی، محمد جلیلی و آوا افشاری - طراحی: پیمان امیر هروی - جلد: فاطمه صدیقی، فینس آزاد، زهرا ایمان‌نظری - فاطمه‌قری مهر، علی احمدی، سید مهدی محمدعلی‌پور، فریاد سیر - جلدبند: لاجانی امیر آسمان‌پارسا	ناشران
تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۲۱ آموزش و پرورش - طبقه هفتم - پستی: ۱۵۸۴۴۴۴۴۴۴۴ تهران: خیابان دوزنگار - ۸۸۳ - ۱۲۶۶ - پستی: ۱۵۸۴۴۴۴۴۴۴۴ وبسایت: www.iranbook.ir و www.ekap.ned.ir	ناشر سازمان
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۳، مخصوص گنج - خیابان ۱۴۴/۱/۱ تهران: خیابان دوزنگار - ۲۲۹۸۵۱۶ - پستی: ۳۲۱۵۱۳۴	ناشر
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - سوهان - همدان	ناشر
چاپ ۱۴۰۲	سال انتشار و تجدید چاپ

کتاب حقوق دولتی و عمومی از کتابخانه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از آن بدون اجازه و مجوز انتشارات سوره مهر ممنوع است. در صورت نیاز به کپی‌برداری از این کتاب، لطفاً به انتشارات سوره مهر اطلاع دهید تا اقدامات لازم را انجام دهد.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۴۴۵-۹ ISBN ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۴۴۵-۹

جوان‌ها قدر جوانی‌شان را بدانند و آن‌را در علم و تقوی و سازندگی خودشان صرف

کنند که استخاضی امین و صالح بشوند.

امام خمینی (قدس سره)

فهرست

فصل اول : سیاره‌ها، زمین	۱
درس ۱ : زمین، مهد زیبای انسان‌ها	۲
درس ۲ : حرکات زمین	۹
فصل دوم : سنگ کوه، آب کوه، هوا کوه	۱۵
درس ۳ : جهه زمین	۱۶
درس ۴ : آب فراوان، هوای پاک	۲۱
فصل سوم : زیست کوه، تنوع سنگت‌انگیز	۲۹
درس ۵ : پراکنده‌گری زیست بوم‌های جهان	۳۰
درس ۶ : زیست بوم‌ها در خطرند	۴۶
فصل چهارم : ساکنان سیاره زمین	۴۱
درس ۷ : جمعیت جهان	۴۲
درس ۸ : بی عدالتی و نابرابری در جهان	۴۸

فصل پنجم : عصر یکپارچگی و شکوفایی	۵۵
درس ۹ : ایران متحد و یکپارچه	۵۶
درس ۱۰ : اوضاع اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی ایران در عصر صفوی	۶۲
فصل ششم : ایران از عهد نادرشاه تا ناصرالدین شاه	۶۹
درس ۱۱ : تلاش برای حفظ استقلال و اتحاد سیاسی ایران	۷۸
درس ۱۲ : در جستجوی بشریت و رهایی از سلطه خارجی	۷۶

۸۳	فصل هفتم: ایران در عصر مشروطه
۸۳	درس ۱۳: نهضت مشروطه
۹۰	درس ۱۴: ایران در دوران حکومت پهلوی
۹۷	فصل هشتم: سقوط حکومت شاهنشاهی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی
۹۸	درس ۱۵: انقلاب اسلامی ایران
۱۰۷	درس ۱۶: ایران در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی

۱۱۵	فصل نهم: فرهنگ و هویت
۱۱۶	درس ۱۷: فرهنگ
۱۲۲	درس ۱۸: هویت
۱۲۹	فصل دهم: خانواده و جامعه
۱۳۰	درس ۱۹: ارزش‌ها و کارکردهای خانواده
۱۳۳	درس ۲۰: آرامش در خانواده
۱۴۱	فصل یازدهم: حکومت و مردم
۱۴۲	درس ۲۱: نهاد حکومت
۱۴۸	درس ۲۲: حقوق و تکالیف شهروندی
۱۵۵	فصل دوازدهم: بهره‌وری
۱۵۶	درس ۲۳: بهره‌وری چیست؟
۱۶۲	درس ۲۴: اقتصاد و بهره‌وری

سخنی با دبیران گرامی

خداوند متعال را سپاس می‌گوییم که به لطف از توانستیم کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم دوره اول متوسطه را پس از کتاب‌های پایه هفتم و هشتم به شما تقدیم کنیم.

مطالعات اجتماعی یک حوزه مهم تربیت و یادگیری است که از انسان و تعامل او با محیط‌های گوناگون و همچنین خلق و خلقت، در زمان‌های مختلف (حال، گذشته و آینده) و جنبه‌های گوناگون این تعامل (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی و...) بحث می‌کند. به همین دلیل، این حوزه، مفاهیم رشته‌های متعدد و مختلف چون تاریخ، جغرافیا، مدنی، اقتصاد، حقوق، مردم‌شناسی و نظایر آن را دربر می‌گیرد. در برنامه دوره ابتدایی، در سازماندهی محتوا از تلفیق بیشتری استفاده می‌شود اما با رسیدن به دوره اول متوسطه، تلفیق کاهش می‌یابد و با توجه به درجه و نوع تلفیق به کار رفته، رشته‌ها هویت خود را حفظ می‌کنند و در واقع یک حوزه موضوعی غالب است و در جاهای مناسب از پیوند با حوزه‌های دیگر و مفاهیم کلیدی مربوطه استفاده می‌شود.

در برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی، به منظور سازماندهی تلفیقی محتوا، پنج حوزه موضوعی انتخاب شده است:

۱- فضا و مکان؛ ۲- زمان، تدارک و تغییر؛ ۳- فرهنگ و هویت؛ ۴- نظام اجتماعی؛ ۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی. هر یک از این حوزه‌ها ناظر به تعدادی از رشته‌های مذکور است. این کتاب شامل ۱۲ فصل و ۲۴ درس است که در هر فصل، دو یا چند حوزه موضوعی و مفاهیم کلیدی مربوط به آنها با یکدیگر تلفیق شده‌اند.

رویکرد و هدف اصلی برنامه

درس مطالعات اجتماعی با توجه به رویکرد کلی برنامه درسی ملی مبنی بر فطرت‌گرایی توحیدی و اهتمام به شکوفایی آن، سعی می‌کند زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی نوجوانان را فراهم آورد. از این روی، هدف غایی این درس تربیت افرادی مؤمن، مسئول، توانمند و آگاه در زندگی فردی و اجتماعی، پاینده به اخلاق و ارزش‌های دینی و انقلابی و علاقه‌مند به ایران و هویت فرهنگی-تمدنی آن است. این درس پیوند تربیتی با مهارت‌های زندگی دارد.

روش‌های آموزش: همراه این کتاب، یک کتاب راهنمای تدریس تهیه شده است. به شما توصیه می‌کنیم این راهنما را به دقت مطالعه کنید.

– با توجه به رویکرد و هدف اصلی برنامه، و به منظور کارآمدی کردن دروس و پیوند آن با زندگی واقعی، لازم است شما معلمان عزیز، الگوهای تدریس و شیوه‌های ارزشیابی خود را با اهداف این درس منطبق کنید و از شیوه‌های سنتی تأکید بر محفوظات و دانستی‌ها و تدریس‌های مبتنی بر روش‌های غیرفعال یا فقط سخنرانی و روش مرسوم و نادرست سؤال و جواب درآوردن‌های قالبی از متن درس‌ها بپرهیزید. توجه داشته باشید که اطلاعات و دانستی‌های کتاب وسیله است و نه هدف؛ آنها را منبعی برای کاوشگری دانش‌آموزان و انجام دادن فعالیت‌ها بدانید. این کتاب همچنین شامل فعالیت‌هایی است که در متن آمده و کاربرگه‌هایی که در پایان گنجانده شده است. این فعالیت‌ها و

کاربرگه‌ها که عمدتاً باید در کلاس و در حین فرایند تدریس (و نه بعد از تدریس) انجام شوند، طوری طراحی شده‌اند که فضای لازم برای پرورش مهارت‌ها و نگرش‌های مختلف را به وجود بیاورند. دانش‌آموزان را راهنمایی کنید تا این فعالیت‌ها را به‌طور صحیح انجام دهند. چنانچه این فعالیت‌ها به‌خوبی انجام شوند، امید است اهداف برنامه در سیر تحقق قرار گیرد.

– به محیط آموزشی خود و روشن‌های بادهی – یادگیری‌تان تنوع ببخشید و از بردن دانش‌آموزان به محیط‌های جغرافیایی، بناهای تاریخی، موزه‌ها، فرهنگ‌سراها، زیارتگاه‌ها، مساجد، مؤسسات اجتماعی و حضور در فعالیت‌های فرهنگی و گروهی و نظایر آن غفلت نگرید.

– همچون گذشته مسابقات خانوادگی را جلب کنید و از همراهی آنها در تحقق اهداف تربیتی برنامه و حتی ارزشیابی استفاده کنید.

– بخش اعظم کتاب به موضوعات ضروری برای همه دانش‌آموزان کشور اختصاص دارد اما فقط کلیاتی را در اختیار شما می‌گذارد، بنابراین، انتظار می‌رود در موارد مقتضی، تدریس موضوعات را با شرایط بومی و محلی منطبق کند و به نیازهای خاص منطقه خودتان پاسخ دهد.

– فعالیت‌های مربوط به نقشه و نمودار، تنها در محدوده کتاب و کاربرگه‌ها انجام می‌گیرد. لذا درخواست از دانش‌آموزان برای ترسیم نقشه‌های اضافی یا فعالیت‌های بیشتر، توصیه نمی‌شود.

– فصول این کتاب را به ترتیب تدریس کنید و در هر نوبت تقریباً نیمی از کتاب را آموزش دهید، و گذاری تدریس کتاب به بیش از یک دیر آنگاه ممنوع است.

نویسه ارزشیابی: با توجه به اهمیت تربیت اجتماعی و مهارت‌های زندگی و هدف والایی آماده کردن دانش‌آموزان برای زندگی شایسته، ارزشیابی این درس به هیچ عنوان نباید احساس سرخوردگی یا شکست در دانش‌آموزان پدید آورد. ارزشیابی درس مطالعات اجتماعی، به صورت جمع ارزشیابی مستمر و ارزشیابی کیفی پایانی در هر نوبت تحصیلی صورت می‌گیرد و در هر نیمسال ۲۰ نمره به ارزشیابی مستمر و ۲۱ نمره به آزمون پایانی اختصاص می‌یابد. توجه کنید که منظور از ارزشیابی مستمر، آزمون‌های مکرر نیست. ارزشیابی مستمر، کلیه فعالیت‌های خارج از کلاس و داخل کلاس نظیر انجام دادن فعالیت‌ها، شرکت در بحث و گفت‌وگو، درست کردن روزنامه دیواری و ملل و شنونک (ماکت)، پرس‌وجو و تحقیق و نوشتن مطلب و گزارش و جمع‌آوری عکس با نمونه‌ها را دربر می‌گیرد. شمارک بندی (بارم‌بندی) مربوط به هر یک از فعالیت‌ها رعایت گردد.

به ارزشیابی مستمر اهمیت دهید. شایسته است به این منظور فهرست بازیه نیت مشاهدات و بررسی فعالیت‌ها و پوسته کار را فراهم نمایید. نیک می‌دانند که ارزشیابی به منظور اصلاح نواقص آموزشی و یادگیری و ایجاد فرصت‌های مناسب‌تری برای یادگیری دانش‌آموزان صورت می‌گیرد. در ارزشیابی کیفی پایانی، اهداف اصلی درس را در نظر بگیرید.

در پایان هر فصل کتاب، بخش واژه‌ها وجود دارد. این بخش به منظور پرورش مهارت مراجعه دانش‌آموزان به اصطلاحات و تعاریف صورت گرفته و درج عبارت **بیشتر بدانیم** بر روی آن، به این معناست که در ارزشیابی مستمر و کتبی نباید از این تعاریف، سؤال طرح شود و دانش‌آموزان مجبور به حفظ کردن آنها نباشند.

عبارت **بیشتر بدانیم** نیز در بخش‌هایی از کتاب مشاهده می‌شود. این عبارت به معنای آن است که اگرچه این بخش‌ها، به منظور تدریس موضوع یا انجام فعالیتی در کلاس طراحی شده‌اند و در ارزشیابی مستمر مدنظر قرار می‌گیرند، در ارزشیابی‌های کتبی بایبانی نباید از آنها سؤالی طرح شود.

از طرح سؤال از زینوس عکس‌ها و از محتوای نقشه‌ها و کاربرگه‌ها نیز پرهیز شود.

همکار گرامی، زمینه‌های سریع پاسخ به عنوان ابزاری برای دسترسی سریع به اطلاعات آموزشی می‌باشد. با هدایت دانش‌آموزان و اسکن نمودن زمینه‌های هر فصل دانش‌آموزان را برای استفاده از محتوای آن باری نماید.

امیدوارم شما معلمان عزیز با استفاده از روش‌های فعال، فضایی پر نشاط و دلنور در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی بدید آورید.

گروه مطالعات اجتماعی
دکتر نالیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

سیاره ماه زمین

فصل

زمین، این امانت الهی در دست انسانها، خاله و محفل تولد ما است که در آن و به وسیله آن، رشد می‌کنیم. زمینی که شناخت بیحدگی‌ها و چگونگی ارتباط آن با جهان هستی و انسان، می‌تواند سنگین‌های بسیاری از خلقت و قدرت خداوند را آشکار کند.

از قدم، شناخت زمین، فضا و ارتباط بین آنها، یکی از مسائل جدی بشر بوده است. در زمان‌های مختلف و به دست اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان، بحث‌های علمی مختلفی درباره زمین و مواد تشکیل دهنده آن، آسمان، نسبت بین زمین با اجرام آسمانی، چگونگی استفاده از زمین و منابع طبیعی برای تأمین منافع و رشد انسان و مسائلی مانند آن، وجود داشته است.

در دوران جدید و با نگاهی متفاوت به جایگاه انسان، زمین، اجرام آسمانی و نسبت آنها با یکدیگر، و همچنین با استفاده از ابزارهای متفاوت، توصیفی جدید از زمین و نسبت آن با جهان، ارائه شده است. در این نگاه، زمین در کنار دیگر سیارات، در آسمانی پهناور قرار گرفته و دانشمندان سعی در کشف هر چه بیشتر ویژگی‌های مادی آن دارند.

شما با مطالعه این فصل و انجام عملی‌های پیشنهادی آن، به بلوغ روشنی‌های زمین می‌روید.

آه جایگاه زمین در فضا چیست؟

آه موقعیت مکانی چیست و موقعیت پدیدها را بر روی سیاره زمین، چگونه اندازه می‌گیریم؟

آه حرکتهای وضعی و انتقالی زمین کدامند، چه ویژگی‌هایی دارند و تأثیرات آنها بر زندگی ما چیست؟

زمین، مهد زیبای انسان‌ها

آسمان بسیار عظیم و زمین پهناور، هر دو از مخلوقات و نشانه‌های قدرت خداوند هستند. تفکر در عجاب و بیحدگی‌های آسمان‌ها و زمین، مانند تفاوت‌های شب و روز و آمار هر یک بر زمین و آسمان‌ها، انشعاری کوتاه در زمین، سر حرکت ابرهای آسمان، آب‌های جاری و عجاب مخلوقات زیر دریاها، همگی می‌تواند انسان عاقل و متفکر را متوجه خالق مهربان و حکیم کند.

خداوند، زمین را محل زندگی انسان قرار داده و در آیات مختلفی از قرآن، به سفر بر زمین و همچنین تفکر در خصوصیت‌های مختلف آن، سفارش شده است. اگرچه برخی از اسرار و ویژگی‌های غیب و بهمان زمین و آسمان، تنها با بیان خداوند در مصوبین علیهم‌السلام قابل فهم است، اما انسان نیز می‌تواند با فکر و دانش تجریدی، برخی از اسرار زمین و موقعیت آن در آسمان را کشف کند.

«... از بیجا سفینه، زمین را همانند گویای آبی رنگ در زمینه‌ای کاملاً سیاه دیده؛ سیاهی محض که در زمین قابل مشاهده نیست، قبل از پرواز، تصاویری از زمین در فضا دیده بودم. اما تا از فضا به زمین نگاه نکنید، نمی‌توانید تصور کنید که سیاره‌ها چقدر زیبا، کوچک و ظریف و شکننده است.»

«سختان یک فضانورد مسلمان اهل روسیه که دوباره به فضا سفر کرده است.»

مقایسه اندازه خورشید و سیاره‌های منظومه خورشیدی

زمین ما، بخش کوچکی از منظومه شمسی است. منظومه شمسی متشکل از یک ستاره به نام خورشید و اجرام آسمانی متعدد است که در مدارهای بی‌امون آن می‌گردند. خورشید در مرکز منظومه شمسی قرار دارد و سرچشمه اصلی زندگی بر روی زمین است. منظومه خورشید دارای هشت سیاره است که زمین، سومین سیاره آن است. چهار سیاره نزدیک به خورشید که سطحی جامد دارند، «سیاره‌های درونی» و چهار سیاره دیگر که از گازهای مختلف تشکیل شده‌اند، «سیاره‌های بیرونی» نامیده می‌شوند. دانشمندان، شمر زمین و منظومه خورشیدی را حدود ۴.۵ میلیارد سال تخمین می‌زنند. برخی از سیاره‌های خورشیدی، قمرهایی دارند که به دور این سیاره‌ها می‌گردند.

چهار سیاره درونی منظومه خورشیدی: نپرس، باخمد، زمین، جوام (امریخ)

سناره خورشید در منظومه خورشیدی، تنها یکی از سیاردها سناره «کهکشان راه شیری» است. البته کهکشان راه شیری نیز، خود یکی از هزاران کهکشان در فضا است. بنابراین زمین ما با همه وسعت و سنگینی های آن، تنها بخش بسیار بسیار کوچکی از فضای بی کران کیهان (جهان مادی) است.

یکی از سنگین‌ترین اجرام، کهکشان راه شیری است که بیش از ۲۰۰ میلیارد سناره واره بر قطر هفتاد آن ۱۰۰۰۰ سال نوری است. حدود ۲۵۰ میلیون سال طول می‌کشد تا خورشید با سرعت ۲۲۰ کیلومتر در ثانیه، مرکز این کهکشان را دور بزند.

فعالیت

- ۱- الف) پرس و جو کنید که آیا تاکنون در اکتشافات فضایی، اثری از حیات در نقاط دیگر فضا یافت شده است؟
- ب) به نظر شما چرا در کاوش‌های فضایی به تحقق دربارهٔ سیارهٔ بهرام (مریخ) بسیار توجه می‌شود؟
- ۲- الف) با مراجعه به کتاب‌های علوم و نجوم یا بانک‌های اینترنتی، چند مورد از سنگینی‌های کهکشان‌ها و اجرام آسمانی، منظومهٔ خورشیدی و سنارهٔ زمین را استخراج کنید و در کلاس بخوانید.
- ب) به نظر شما، تفکر در این سنگینی‌ها چه ارتباطی با موضوع خداشناسی دارد؟
- ب) از معنی آیهٔ ۵۷ سورهٔ غافر چه می‌فهمید؟

موقعیت مکانی

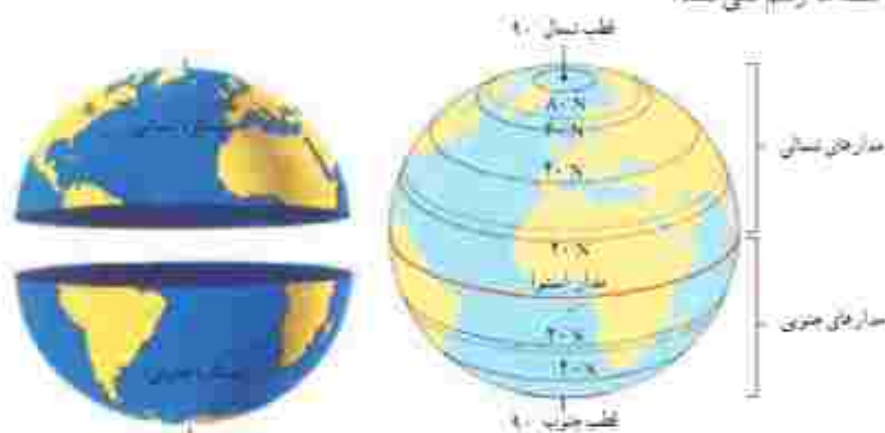
مساحت کرهٔ زمین ۵۱ میلیون کیلومتر مربع است و سطح این کره را خشکی‌ها (فاره‌ها) و آب‌ها پوشانده است. هر پدیده مانند جلگه، رود، دریا، کوه، دشت، نهر یا روستا بر روی کرهٔ زمین مکانی دارد. موقعیت مکانی یک پدیده، مکان دقیق فرار گرفتن آن روی کرهٔ زمین است. اما، چگونه می‌توان فهمید که یک پدیده دقیقاً در کجای کرهٔ زمین فرار دارد؟ جغرافی‌دانان برای تعیین موقعیت مکانی پدیده‌ها بر روی کرهٔ زمین و مطالعهٔ دربارهٔ مکان‌ها، خطوط و تقسیمات فرضی را ابداع کرده‌اند.

مدارها

در فاصلهٔ مساوی از دو قطب شمال و جنوب، می‌توانیم یک دایرهٔ بزرگ را به دور زمین تصور کنیم. این دایرهٔ بزرگ، استوا نام

دارد. همان‌طور که در شکل می‌بینید، دایره‌های دیگری در هر دو نیمکره به موازات استوا رسم شده‌اند که به آنها مدار می‌گویند. هر چه به قطب شمال یا جنوب نزدیک می‌شویم، این دایره‌ها کوچکتر می‌شوند.

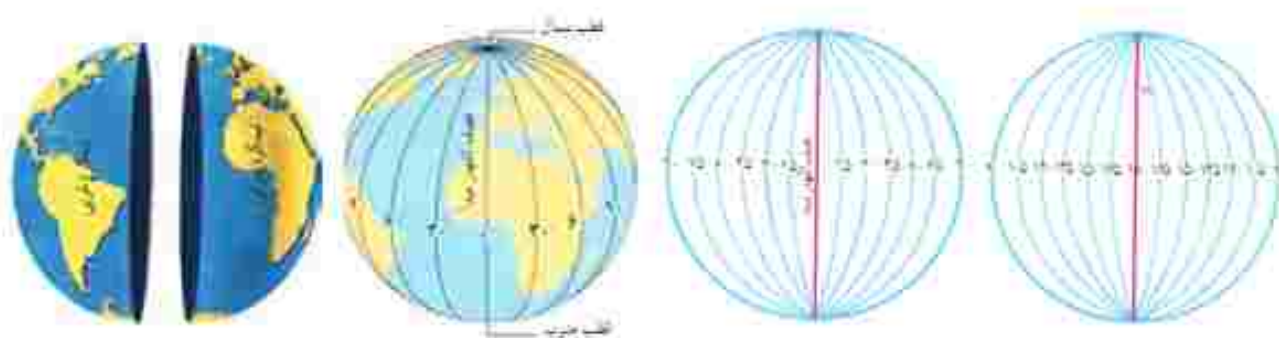
مدار استوا (مدار مبدأ) صفر درجه است. بقیه مدارها بین 0° تا 90° درجه شمالی یا جنوبی درجه‌بندی شده‌اند. معمولاً همه مدارها را روی کره‌ها و نقشه‌ها رسم نمی‌کنند.

● نصف‌النهارها

نصف‌النهارها نیم‌دایره‌های فرضی هستند که از قطب شمال تا قطب جنوب کشیده شده‌اند و طول مساوی دارند. برای درجه‌بندی نصف‌النهارها، نصف‌النهاری را که از رصدخانه «گرنویچ» در شهر لندن عبور می‌کند، به عنوان نصف‌النهار مبدأ انتخاب کرده‌اند.

نصف‌النهار مبدأ و امتداد آن در سوی دیگر کره، زمین را به دو نیمکره مساوی شرقی و غربی تقسیم کرده است. نصف‌النهار مبدأ، صفر درجه و نصف‌النهارهای دیگر از 0° تا 180° درجه غربی و 180° درجه شرقی درجه‌بندی شده‌اند؛ زیرا محیط زمین 360° درجه است.

● فعالیت

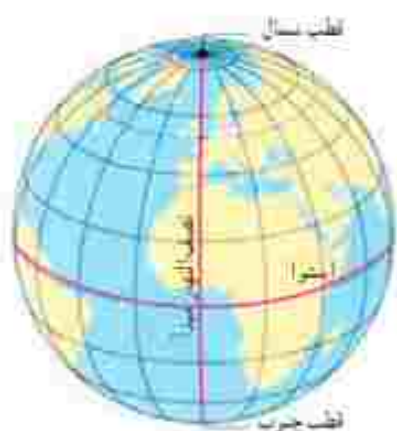
۳- ایران در نیمکره شمالی قرار دارد یا نیمکره جنوبی؟ نیمکره شرقی یا نیمکره غربی؟ چگونه می‌فهمید؟

۴- چند کره جغرافیایی به کلاس بیاورید. هر گروه با یک کره کار کند.

الف) مدار استوا، مدار قطبی شمال، مدار قطبی جنوب، مدار رأس السرطان* و مدار رأس الجذری* را روی کره پیدا کنید و نشان دهید. ب) نصف‌النهار مبدأ را پیدا کنید و درجه آن را بخوانید. امتداد نصف‌النهار مبدأ را بر آن سوی کره پیدا کنید و درجه آن را بخوانید.

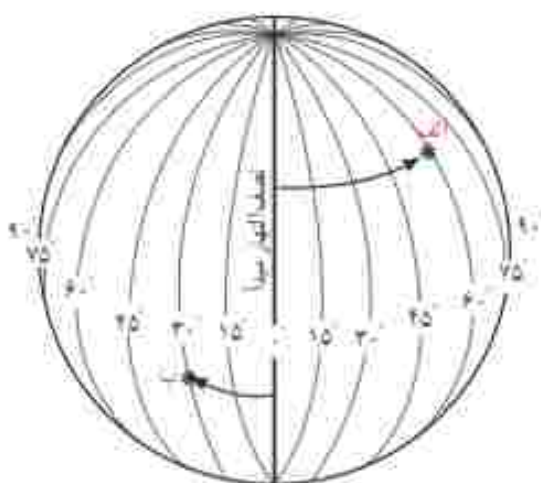
• طول و عرض جغرافیایی (مختصات جغرافیایی)

هر نقطه از کره زمین روی یک مدار و یک نصف‌النهار مشخص قرار دارد که به آنها «مختصات جغرافیایی» آن نقطه می‌گویند. ما با داشتن شبکه مدارها و نصف‌النهارها می‌توانیم طول و عرض جغرافیایی هر مکان یا مختصات جغرافیایی آن را به دست بیاوریم. هر نقطه بر روی کره زمین، با مدار استوا و نصف‌النهار مبدأ فاصله‌ای دارد. طول جغرافیایی هر مکان عبارت است از فاصله آن مکان یا نصف‌النهار مبدأ بر حسب درجه.

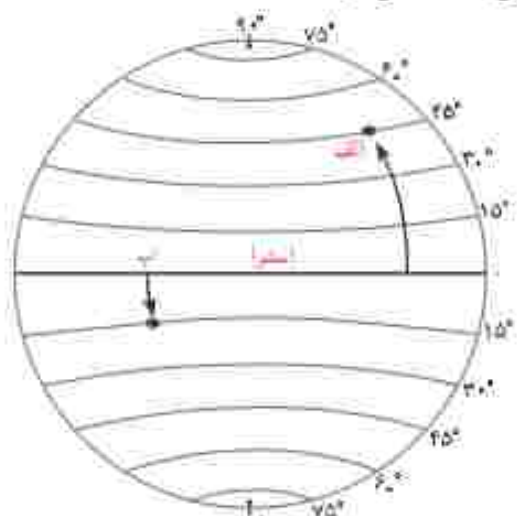

عرض جغرافیایی هر مکان عبارت است از فاصله آن مکان با مدار استوا بر حسب درجه.

اکنون به طول و عرض جغرافیایی نقاط الف و ب در تصویر توجه کنید. برای نوشتن طول و عرض جغرافیایی، از علائم اختصاری N (شمالی)، S (جنوبی)، E (شرقی) و W (غربی) استفاده می‌شود.

طول جغرافیایی
الف: $60^{\circ} 16'$ درجه شرقی
ب: $30^{\circ} 13'$ درجه غربی

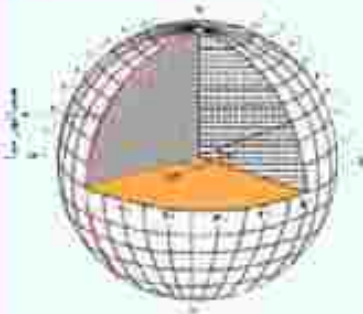

عرض جغرافیایی
الف: $45^{\circ} 45'$ درجه شمالی
ب: $15^{\circ} 15'$ درجه جنوبی

تذکرات

۵- به کمک معلم، چند کره جغرافیایی را به کلاس بیاورید؛ به طوری که هر گروه، یک کره در اختیار داشته باشد. سپس در هر گروه:

- الف) طول و عرض جغرافیایی یک مکان را که درجه آن صفر است، روی کره نشان دهید.
 - ب) سه مکانی را که روی یک مدار قرار دارند، در نظر بگیرید و بگویید آیا این سه مکان عرض جغرافیایی یکسانی دارند؟ چرا؟
 - ب) سه مکانی را که روی یک نصف‌النهار قرار دارند، در نظر بگیرید و بگویید آیا این سه مکان طول جغرافیایی یکسانی دارند؟ چرا؟
- ۶- کاربرگ‌های شماره ۱ و ۲ را کامل کنید.

منظور از درجه‌ها، زاویه‌هایی است که در داخل کره ایجاد می‌شود. هر نصف‌النهار یا نصف‌النهار مبدأ زاویه‌ای می‌سازد که درجه آن نصف‌النهار را تشکیل می‌دهد. درجه هر مدار نیز زاویه‌ای است که به‌طور افقی نسبت به صفحه استوا در داخل کره زمین، قوس می‌شود.

• استفاده از ماهواره‌ها در تعیین موقعیت

از گذشته، مردم در جست‌وجوی روش‌هایی قابل اطمینان بودند تا بتوانند به وسیله آن، بفهمند که کجا قرار دارند و با در مسیر حرکت خود به مقصدی مشخص، راه را گم نکنند. استفاده از ستارگان و اسطرلاب^{*}، تهیه نقشه‌های اولیه و سپس استفاده از قطب‌نما، از ابزارهای اولیه تعیین مکان و مسیر بود.

نلاس برای مسیریابی و تعیین مکان با روش‌های دقیق که در هر شرایطی بتوان یا کمک آن عملیات ناوبری^{*} را انجام داد. در دهه‌های اخیر منجر به استفاده از ماهواره برای تعیین موقعیت‌های مکانی گردید. ناوبری ماهواره‌ای، روشی جدید است که در آن از چندین ماهواره برای ارائه موقعیت و جهت جغرافیایی و مسیر حرکت استفاده می‌شود. مبانی کار این قبیل سیستم‌ها بر پایه امواج رادیویی است که بین ماهواره و گیرنده‌های مختلف، رد و پخش می‌شود.

در اردیبهشت ۱۳۹۹، جمهوری اسلامی ایران توانست ماهواره تور را با ماهواره‌ها در مدار زمین قرار دهد. در مدار قرار دادن یک ماهواره، به سوختی خاص و موتورهایی با آخرین دانش و فناوری روز و همچنین محاسبات دقیق علمی و پیچیده خاص نیاز دارد. به همین دلیل، تنها چند کشور در جهان، توانسته‌اند چنین کاری را انجام دهند.

فواید و تهدیدات ناوبری ماهواره‌ای

برخی از فواید ناوبری ماهواره‌ای عبارت‌اند از:

- مشخص نمودن دقیق مکانی خاص (طول و عرض جغرافیایی) با وسایل حمل و نقل مانند ماشین، هواپیما و کشتی و همچنین تعیین مسافت، پیروشد، سرعت و جهت حرکت، ارتفاع از سطح دریا و...

• کمک به پایگاه‌های ابعاد رسانی برای یافتن مصدومان یا مناطق حادثه دیده

• تهیه نقشه‌های مختلف زمین شناسی

• استفاده در فعالیت‌های محیط زیست و کشاورزی

• استفاده در عملیات‌های جنگی و نظامی، مانند هدایت موشک‌های مختلف

تاکنون سیستم‌های تعیین موقعیت ماهواره‌ای مختلفی مانند GPS (متعلق به آمریکا، گلوبالاس (GLONASS) متعلق به کشور روسیه و بیدو (BeiDou) که یک سیستم ناوبری ماهواره‌ای چینی است، در دنیا طراحی شده و باید در اختیار داشتن ماهواره‌های متعدد در فضا، مورد استفاده قرار گرفته و می‌گیرند.

با توجه به کاربردهای فراوان و ضروری تعیین موقعیت ماهواره‌ای در جهان، دانشمندان کشور ما نیز در صدد هستند تا علاوه بر ساخت ماهواره‌های مختلف و سیستم‌های موقعیت‌یابی محلی که در طراحی و ساخت آن پیشرفت‌هایی خیره‌کننده و جدی داشته‌اند، در زمینه سیستم‌های ناوبری ماهواره‌ای نیز پیشرفت‌های بیشتری کنند. قدرت بیشتر در استفاده از فضا و استقلال در چنین سیستم‌هایی باعث می‌شود تا از آسیب‌های احتمالی وابستگی به کشورهای دیگر، کاسته شود.

نیاز و وابستگی به کشورهای دیگر در استفاده از ناوبری ماهواره‌ای می‌تواند در برخی مواقع نوعی تهدید به‌شمار آید. به عنوان مثال، اگر تمام سیستم‌های موقعیت‌یابی نظامی یک کشور بر اساس GPS باشد، احتمال کنترل، اختلال یا فریب‌کاری از سوی آمریکا در فعالیت‌های دفاعی آن کشور، بسیار افزایش خواهد یافت. چنان‌که تاکنون آمریکا برای جاسوسی از افراد در کشورهای مختلف به وسیله تلفن‌های هوشمند و با تزویر برخی فرماندهان کشور ما و حربه مقاومت به وسیله موشک‌های هدایت شونده از این ابزار و قابلیت استفاده کرده است.

فعالیت

نهر سگه در کشور عربستان و در جنوب غربی ایران واقع است. بنابراین در ایران ما به سمت جنوب غربی نماز می‌خوانیم و هرگاه می‌خواهیم جهت قبله را پیدا کنیم، ابتدا جهت جنوب را جست و جوی کنیم و سپس به سمت غرب متمایل می‌شویم. میزان تمایل ما به سمت غرب، در نواحی مختلف ایران متفاوت است. به قشر و به‌ویژه توجه کنید و از سه شهر مشهد، بندرعباس و تبریز خطی به سمت خانه کعبه رسم کنید.

۷- مردم بندرعباس برای اینکه در جهت قبله قرار بگیرند، بیشتر به سمت غرب متمایل می‌شوند یا مردم تبریز؟

۸- در آدیس آبابا (اتیوپی) و قاهره، قبله در کدام سمت است؟

۹- با استفاده از یک نقشه جهان ما بگویید که در مالزی قبله رو به کدام سمت است.

حرکات زمین

در بیخبران بعضی هتلها، چند ساعت روی دیوار نصب شده‌اند که زمان‌های مختلف را بر کشورهای مختلف نشان می‌دهد.

به ساعت نگاه کنید و بگویید: ساعت چند است؟
از طلوع آفتاب چند ساعت گذشته است؟ تا ظهر
چقدر باقی مانده است؟

آیا می‌دانید در حالی که در فصل تابستان ساعت ۱۱
صبح مردم کشور ما مشغول فعالیت‌های روزانه هستند، در
مالزی، هنگام نمازظهر است و مردم در حال دست‌کشی‌اند از
کار و رفتن به سوی خانه‌هاشان هستند و در مکزیکوسیتی،
لیمه‌شنب است و مردم در حال استراحت شبانه‌اند؟

بله، اما یا نگاه کردن به ساعت، به راحتی از زمانی که
در آن به سر می‌بریم، آگاه می‌شویم، اما موضوع تعیین ساعت
به این سادگی نیست.

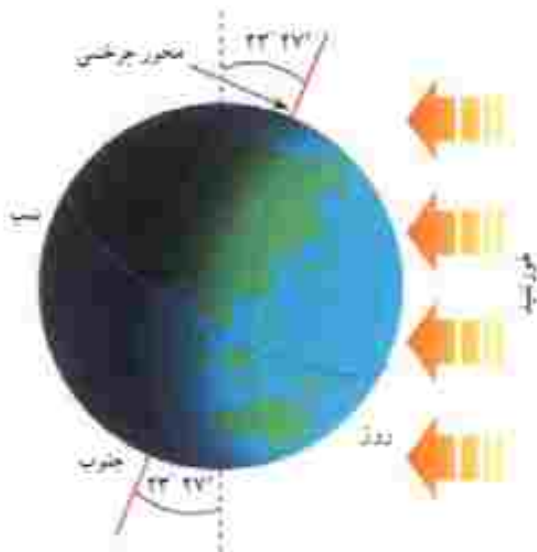
آیا می‌دانید چرا مکان‌های مختلف سیاره زمین با
یکدیگر اختلاف زمانی با اختلاف ساعت دارند؟

الف) حرکت وضعی

زمین در هر ۲۴ ساعت یکبار به دور محور خود
می‌چرخد، که به آن حرکت وضعی می‌گویند. زمین روئسای
خود را از نور خورشید می‌گیرد اما نور خورشید در زمان
معین، فقط نیمی از زمین را روشن می‌کند، چرا؟

نیمی از زمین که رو به خورشید است روز و روشن،
و نیمی دیگر شب و تاریک است. اگر زمین به دور خود
نمی‌چرخید، چه اتفاقی می‌افتاد؟

ما هر روز در آسمان، خورشید را می‌بینیم که از مشرق طلوع
می‌کند، هنگام ظهر، خورشید تقریباً بالای سر ما است و هنگام
غروب رفته‌رفته به سمت مغرب حرکت و در آن سمت غروب
می‌کند. اما این جا به جایی با حرکت خورشید در آسمان، حرکت
ظاهری است. در واقع، خورشید جا به جایی نمی‌شود بلکه زمین
می‌چرخد و نقاط مختلف کره زمین بی‌دری در مقابل خورشید
قرار می‌گیرند.

زمین از غرب به شرق می‌چرخد.

زمین از غرب به شرق می‌چرخد

با توجه به تصویر رویه‌رو، مردم هند طلوع خورشید را زودتر می‌بینند یا مردم ایران؟
 هنگام ظهر در ایران زودتر فرا می‌رسد یا در عربستان؟
 چرا؟

• اختلاف زمان در مناطق مختلف زمین

نتیجه حرکت وضعی زمین، پدید آمدن شب و روز و اختلاف ساعت است. وقتی شمعی از زمین در مقابل خورشید قرار می‌گیرد، ساکنان تمام نقاطی که روی یک نصف‌النهار قرار دارند، در یک زمان خورشید را در آسمان مشاهده می‌کنند. وقتی خورشید درست روی نصف‌النهار مبدأ قرار می‌گیرد، در همه شهرهایی که روی این نصف‌النهار (از شمال اروپا تا جنوب آفریقا) قرار گرفته‌اند، هنگام ظهر است. در همین حال، مردم کشورهای که در شرق گرتوج قرار دارند، خورشید را زودتر دیده‌اند و بنابراین، از ظهرشان گذشته است. به عکس، در کشورهای که در غرب نصف‌النهار گرتوج قرار دارند، چند ساعت به ظهر مانده است. بدین ترتیب، زمان طلوع و غروب خورشید نیز در کشورهای مختلف جهان، یکسان نبوده و زمان برخی عبادات (مانند نماز) در آنها متفاوت خواهد بود.

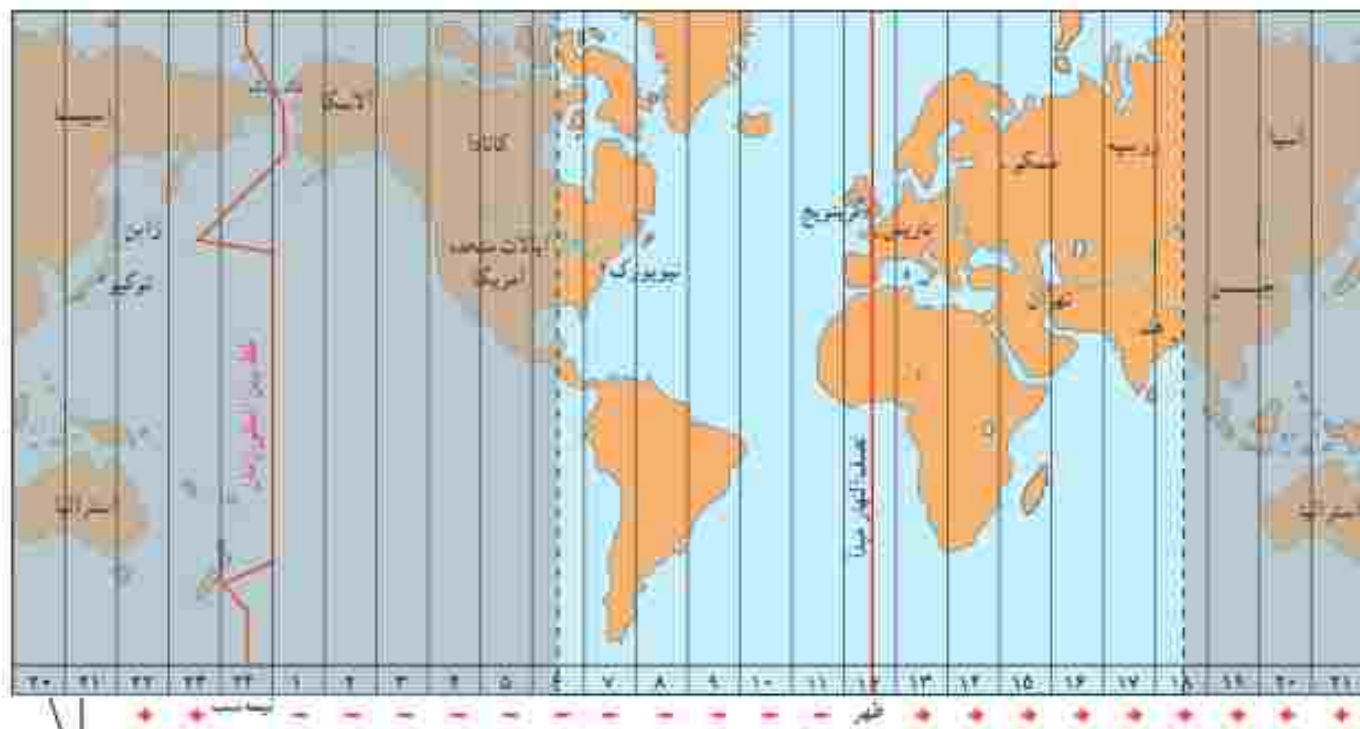
• ساعت واقعی، ساعت رسمی

آنچه گفته شد، زمان واقعی در مکان‌های مختلف بود که منبأ آن موقعیت خورشید در آسمان است اما در زندگی روزانه نمی‌توان از ساعت واقعی استفاده کرد. تصور کنید حتی دو شهر مجاور در یک کشور، که روی یک نصف‌النهار قرار ندارند، ساعت‌های مختلفی دارند. بنابراین، در تعیین قرارهای ملاقات، زمان باز و بسته شدن ادارات و مغازه‌ها و برنامه حرکت قطارها و هواپیماها مشکلات زیادی بوجود می‌آید. در قرن ۱۹، کشورها در یک اجلاس بین‌المللی، توافق کردند که به جای ساعت واقعی از ساعت رسمی استفاده کنند و به این ترتیب، زمان رسمی بوجود آمد.

ساعت رسمی: کره زمین برای آنکه یک دور با 360° به دور خود بچرخد، ۲۴ ساعت وقت لازم دارد. پس اگر 360° محیط کره زمین را به ۲۴ قاع تقسیم کنیم، هر یک از قاع‌ها ۱۵ درجه بهنا دارد. هر منطقه‌ای یک قاع است و یک ساعت را به خود اختصاص می‌دهد. بنابراین، همه نصف‌النهارهایی که داخل یک قاع قرار گرفته‌اند، به‌طور توافقی ساعت یکسانی دارند.

البته برخی از کشورها، مانند ایران، با آنکه در بیشتر از یک قاع گسترده شده‌اند، از یک ساعت پیروی می‌کنند. برای مثال، در همان زمان که در تبریز در شمال غرب ایران ساعت ۸ صبح است و ادارات کار خود را آغاز می‌کنند، در مشهد در شمال شرق ایران نیز ساعت ۸ صبح اعلام می‌شود.

در برخی کشورهای وسیع، مانند چین، چند ساعت رسمی وجود دارد. بنابراین، مردم این کشورها، هرگاه از شرق به غرب یا برعکس مسافرت کنند، مجبورند ساعت خود را جلو یا عقب بکشند.

این دو کشور تکرار ستون‌های ساعت است.

هر قاع ۱۵ درجه است و یک نصف‌النهار مرکزی دارد.

بیشتر بدانیم

- **خط بین‌المللی زمان**: یک نصف‌النهار فرضی ۱۸۰ درجه است که هنگام عبور از این خط، از سمت غرب به شرق، باید یک روز به تقویم اضافه کنیم و از سمت شرق به غرب نیز، یک روز کم کنیم.
- هر زمان با مکان، ویژگی‌های مخصوص به خود را دارد. در دین اسلام نیز به برخی زمان‌ها یا مکان‌ها، اهمیت داده شده و برای آنها ویژگی‌هایی خاص بیان شده است. به عنوان مثال برخی از ایام‌ها، مانند هنگام طلوع یا غروب آفتاب، شب و روز جمعه، روز اول هر ماه قمری، ماه مبارک رمضان و یا برخی مکان‌ها مانند زیارتگاه‌ها، مسجدها، برخی بناها و یا بعضی از شهرها، دارای تأثیرات خاصی بر انسان هستند. آگاهی از ویژگی‌های این زمان و مکان‌های مختلف، می‌تواند در برنامه‌ریزی بهتر ما برای زندگی مان، تأثیرگذار باشد.

فعالیت

۱. الفبا در زندگی روزانه، ساعت واقعی چه کاربردی دارد؟
۲. با توجه به نقشه مناطق زمانی، بگویند اگر کسی از پاریس به تهران سفر کند، با ساعت خود را چطور بکشد یا عقب‌بکشد چرا؟
۳. با کمک والدین خود، برخی از زمان‌ها یا مکان‌هایی که ویژگی‌های خاصی برای آنها در اسلام بیان شده است را نام ببرند. پاسخ‌های خود را در کلاس و یا دوستانشان، به اشتراک بگذارند.
۴. در ساله در کشور ما، ساعت رسمی در اول فروردین، یک ساعت به جلو کشیده می‌شود و در ۳ شهریور، یک ساعت به عقب کشیده می‌شود. فکر می‌کنید دلیل این کار چیست؟

ب) حرکت انتقالی

زمین در همان هنگام که به دور محور خود می‌چرخد، به دور خورشید نیز می‌گردد. یک دور کامل زمین به گرد خورشید، یک سال طول می‌کشد که به آن حرکت انتقالی می‌گویند. مدار زمین، بیضی‌شکل است و زمین با سرعت میانگین ۳۰ کیلومتر در ثانیه، این مسیر را می‌پیماید.

مدت زمان واقعی یک دور کامل گردش زمین به گرد خورشید، ۳۶۵ روز و ۶ ساعت است اما در تقویم‌ها سال را ۳۶۵ روز در نظر می‌گیرند. سال رسمی ۳۶۵ روزه، سال رسمی است که ۶ ساعت از سال خورشیدی کوتاه‌تر است، برای جبران کسری این ۶ ساعت در هر ۴ سال یک روز به سال رسمی اضافه می‌شود (ساعت $24 \times 4 = 96$). سال ۳۶۶ روزه را سال کبیسه می‌نامند.

• مایل بودن محور قطب‌ها

به تصویر ۱ توجه کنید. همان‌طور که می‌بینید، محور قطب‌ها بر سطح مدار گردش انتقالی زمین، مایل است. به دلیل همین تمایل، زاویه تابش آفتاب در طول سال تغییر می‌کند و در طی یک سال، زمین در موقعیت‌های مختلفی در برابر خورشید قرار می‌گیرد. درازی شب و روز نامساوی می‌شود و فصل‌های مختلف به وجود می‌آید. اکنون بایستد موقعیت زمین را با توجه به زاویه تابش در اول تابستان و اول زمستان بررسی کنیم.

• بیدایش فصول

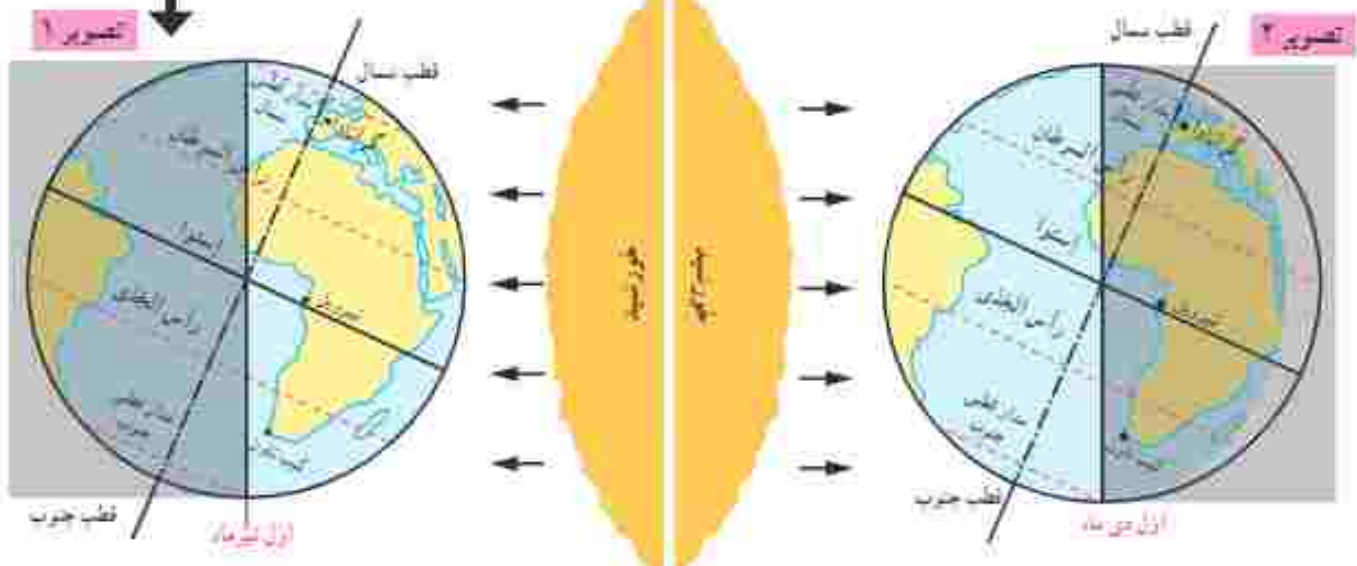
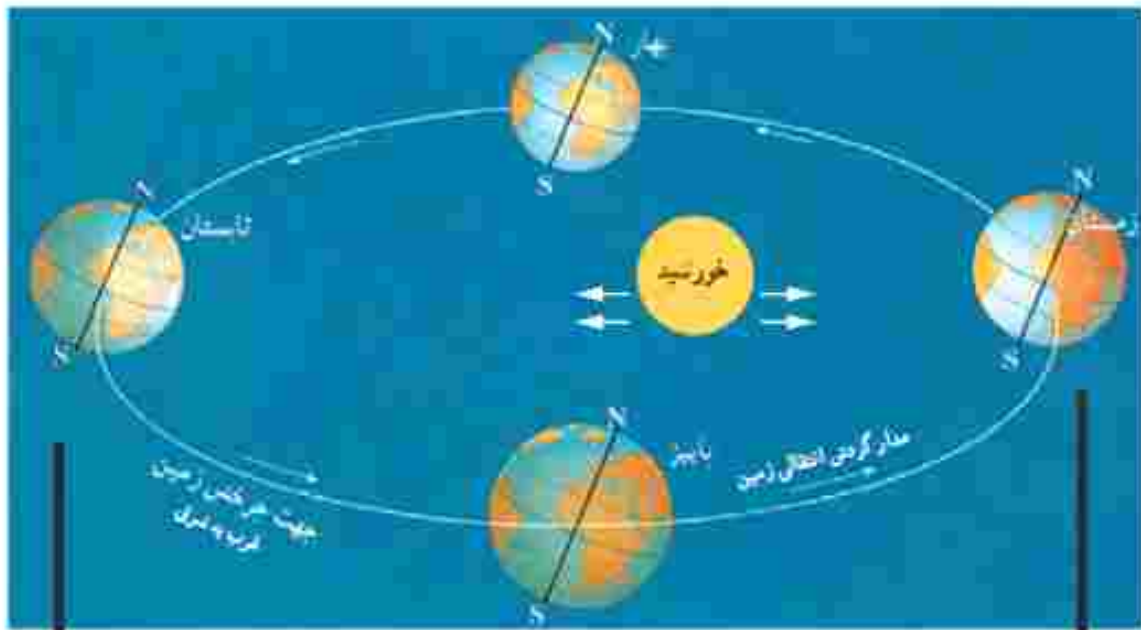
• به تصویر ۱ در صفحه رویه رو توجه کنید. در اول تیرماه، خورشید در نیمکره شمالی به مدار رأس‌السرطان به طور عمودی می‌تابد. در اول تیرماه در نیمکره شمالی منطقه وسیع‌تری از کره زمین در معرض نور خورشید قرار می‌گیرد. در نتیجه، طول روزها از شب‌ها بیشتر است. در این هنگام که طولانی‌ترین روز در این نیمکره است و به آن «القلاب تابستانی» می‌گویند، فصل تابستان آغاز می‌شود. در همین زمان، نیمکره جنوبی چه وضعی دارد!

• به تصویر ۲ توجه کنید. در اول دی‌ماه، خورشید به مدار رأس‌الجدی در نیمکره جنوبی عمودی می‌تابد. در اول دی‌ماه، در نیمکره شمالی بخش کم‌وسعت‌تری از کره زمین تابش خورشید را دریافت می‌کند و روزها کوتاه‌تر از شب‌هاست. در نتیجه، در نیمکره شمالی اول دی کوتاه‌ترین روز سال است که به آن «القلاب زمستانی» می‌گویند. در این روز، فصل زمستان آغاز می‌شود؛ در حالی که در همین زمان، در نیمکره جنوبی فصل تابستان آغاز شده است.

• پس از طولانی‌ترین و کوتاه‌ترین روز سال، به تدریج یا گردش زمین به دور خورشید، وسعت دایره روشنایی در دو نیمکره شمالی و جنوبی کم و زیاد می‌شود. در نتیجه طول روز و شب، هر روز نسبت به روز قبل تغییر می‌کند تا سرانجام در دو موقع از سال، یعنی اول بهار و اول پاییز، طول روز و شب برابر می‌شود؛ به این دو زمان، «اعتدالین» (اعتدال بهاری و اعتدال پاییزی) می‌گویند.

مسیر حرکت افق خورشید در آسمان در طول سال؛ همان‌طور که می‌بینید، این مکان در فصول مختلف سال، متفاوت است.

• اکنون به مدار استوا توجه کنید. در مناطق مجاور استوا مسریموده شده در دو منطقه تاریک و روشن همواره یکسان است و در نتیجه طول روز و شب همواره مساوی است.

فعالیت

- ۱- موقعیت سه شهر گرانا، لیسرا و کب تاون را با توجه به دایره روشنایی در اول تیرماه و اول دی ماه توضیح دهید.
- ۲- به مدار قطبی شمال و جنوب در تصویر (۱) توجه کنید. چرا در اول تیرماه در ناحیه مدار قطبی شمال، طول یک روز ۲۴ ساعت و به عکس در مدار قطبی جنوب، طول یک شب ۲۴ ساعت است؟
- ۳- از مساوی بودن همسنگی طول روز و شب در منطقه استوا به چه نتیجه‌ای درباره فصول این منطقه می‌رسید؟
- ۴- جهت نایب آفتاب به نقاط مختلف زمین با فصول مختلف سال، چه تأثیری در کشاورزی یا معدنی خواهد داشت؟

بیشتر بدانیم

مدار رأس السرطان و مدار رأس الجدی : به مدار عرض جغرافیایی ۲۳ درجه و ۲۷ دقیقه در نیمکره شمالی رأس السرطان گفته می‌شود و به مدار عرض جغرافیایی ۲۳ درجه و ۲۷ دقیقه در نیمکره جنوبی رأس الجدی گفته می‌شود.

سال نوری : در نجوم، واحد اندازه‌گیری فاصله ستارگان است. سرعت نور معادل 300000000 کیلومتر در ثانیه است و سال نوری مسافتی است که نور در مدت یک سال خورشیدی طی می‌کند (9.461×10^{17} کیلومتر).

ناوبری : مسیری در هوا، خستگی و دریا و پیدا کردن راه از یک مکان به مکان دیگر است.

اسطرلاب : ابزاری کهن برای محاسبات نجومی، نقشه‌برداری و موقعیت‌یابی به ویژه در دریانوردی بوده است. با اسطرلاب همچنین می‌توان طول و عرض یک زمین و عمق یا ارتفاع یک مکان مانند جاده، کوه یا برج‌های بلند را به دست آورد. دانشمندان مسلمان از پیش گامان طراحی اسطرلاب‌های پیشرفته‌ای بودند که در سراسر جهان شناخته شده بود.

راه شیری : نواری کمرنگ از نور (شیری رنگ) که در شب‌های تیره در آسمان دیده می‌شود. این نوار شامل ستاره‌های کهنکشان راه شیری است که از زمین، قابل رؤیت اند.

به کار بندیم

- ۱- الفبا) یا استفاده از یک نقشه، طول و عرض جغرافیایی کشور ایران را بخوانید و بنویسید. ب) به کمک معلم و با مراجعه به منابع، طول و عرض جغرافیایی شهر یا روستای محل زندگی خود را پیدا کنید و بنویسید.
- ۲- به کمک معلم، طرز کار یک گیرنده GPS را مشاهده و بررسی کنید.
- ۳- میانگین سرعت گردش زمین به دور خورشید در یک ناله 30 کیلومتر است. سرعت حرکت زمین به دور خورشید در یک ساعت چقدر است؟ حساب کنید.

سنگ کره، آب کره، هوا کره

۲

فصل

تا جایی که می‌دانیم، در منظومه شمسی ما و بسیاری از کرم‌های دور و نزدیک به آن، تنها در سیاره زمین حیات انسانی وجود دارد. این به سبب آن است که در سیاره ما محیط مناسبی برای زندگی انسان و سایر موجودات زنده، خلق شده است؛ مانند فاصله مناسب از خورشید، وجود آب، هوا و خاکی که گیاهان می‌توانند بر آن رشد کنند.

انسان برای رفح نیازهای خود و ادامه حیات ناگزیر است از محیط‌های طبیعی بهره‌براری کند. از سویی دیگر، این محیط‌ها شرایط و ویژگی‌هایی دارند و بر زندگی و فعالیت‌های انسان تأثیر می‌گذارند. زمین خانه انسان است اما در یکی دو قرن اخیر، با پیشرفت در صنعت و فناوری، بنسبت به این خانه لطمه زده شده است.

در این فصل، برخی قابلیت‌های سیاره زمین به عنوان محیط زندگی انسان و ضرورت حفاظت از این محیط بررسی می‌شود.

سایر مطلقاً این فصل و اشعار دادن فعالیت‌های آن به پاسخ پرسش‌های زیر می‌نویسد:

۱- آتشفشان‌ها که در سیاره زمین، شرایط زندگی را برای انسان و سایر موجودات زنده فراهم می‌آورند، کدام‌اند؟

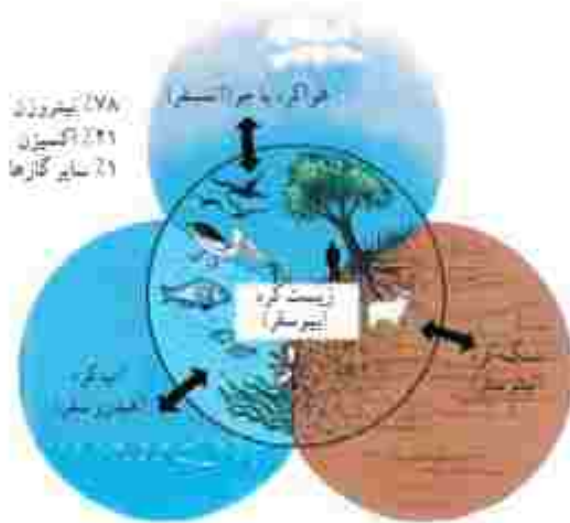
۲- سنگ کره چه ویژگی‌هایی دارد و چه عواملی موجب پیدایش آتشفشانی‌ها بر روی آن می‌شود؟

۳- آب کره چه خصوصیت‌هایی دارد و نقش و اهمیت آن در زندگی انسان چیست؟

۴- هوا کره چه ویژگی‌هایی دارد و عوامل مؤثر در آن و هوای مناطق مختلف زمین کدام‌اند؟

چهره زمین

سیاره‌ای که روی آن زندگی می‌کنیم، از چهار محیط تشکیل شده است: بخش خارجی کره زمین یا پوسته آن که حالت جامد دارد و از سنگ و خاک تشکیل شده است، سنگ‌کره (لیتوسفر) نامیده می‌شود. آب کره (هیدروسفر) شامل اقیانوس‌ها و دریاها، دریاچه‌ها، رودها و بقیه آب‌های سطحی، آب‌های زیرزمینی، یخچال‌ها و تریولت جوی است. هواکره یا جو (اتمسفر) نیز شامل گازهایی است که دور تا دور کره زمین را فرا گرفته‌اند. این سه محیط با هم سیاره زمین را برای زندگی انسان و دیگر موجودات زنده یعنی زیست کره (بیوسفر) مناسب می‌سازند.

فصلیت

۱- زیست کره برای حیات، به هر یک از سه بخش سنگ کره، آب کره و هوا کره (جو) چه نیازی دارد؟ توضیح دهید.
 ۲- آیات قرآن کریم را بخوانید و ارتباط آنها را با این درس توضیح دهید.

خشکی‌ها

وسعت خشکی‌های زمین نسبت به آب‌ها کم است. حدود ۲۹ درصد سطح زمین را آب تشکیل می‌دهد. با توجه به شکل مقابل، بگویید دو نیمکره شمالی و جنوبی از نظر وسعت آب‌هاشان چه تفاوتی با هم دارند.

ناهمواری‌ها

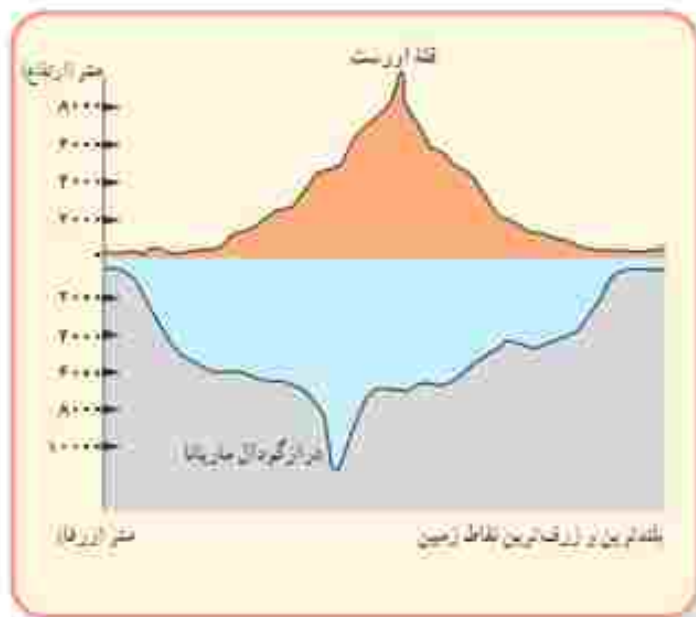
سال گذشته با پنج مجموعه بزرگ خشکی‌ها یعنی قاره‌های آسیا، اروپا، آفریقا، آمریکا، استرالیا و اقیانوسیه آشنا شدیم. آنها را روی نقشه نام‌گذاری کنید.

سطح خشکی‌ها صاف نیست و فلات‌ها، کوه‌ها، تپه‌ها، دشت‌ها و جنگل‌ها، پستی‌ها و بلندی‌های زیادی در آنها موجود آورده‌اند. به نقشه ناهمواری‌های جهان توجه کنید. روی نقشه سه رنگ مشاهده می‌کنید.

● رنگ سبز، جنگل‌ها و دشت‌ها یعنی سرزمین‌های پست را نشان می‌دهد. جنگل‌های پهناور جهان در کنار دریاها یا امتداد رودهای بزرگ تشکیل شده‌اند.

● رنگ زرد و قهوه‌ای، فلات‌ها و کوه‌های بلند را نشان می‌دهد. فلات‌ها سرزمین‌هایی نسبتاً هموار اما مرتفع‌اند که از اطراف به سرزمین‌های کم‌ارتفاع و پست منتهی می‌شوند. فلات تبت بلندترین فلات جهان است.

تصویر ماهواره‌ای فلات تبت

این فلات‌ها، کوه‌های بسیار بلند یا قله‌های نوک تیز را در بر گرفته‌اند. کوه‌های بسیار مرتفع جزء ناهمواری‌های جوان هستند. دامنه این کوه‌ها شیب تندى دارند و دره‌های بین آنها تنگ و به شکل V است. به عکس، در کوه‌های کم ارتفاع با گذشت زمان و فرسایش، قله‌ها به شکل گنبدی در آمده‌اند و شیب دامنه‌ها ملایم است. این کوه‌ها دره‌های باز به شکل U دارند.

باز ۶ شکل-زاین

باز ۱۱ شکل-گرستان

فعالیت

۳ جدولی با دو ستون رسم کنید: الف) کوهستان‌ها و دامنه آنها، ب) جلگه‌ها و دشت‌ها. سپس، به‌طور گروهی موارد استفاده و بهره‌برداری انسان از هر یک را در همان ستون فهرست کنید.

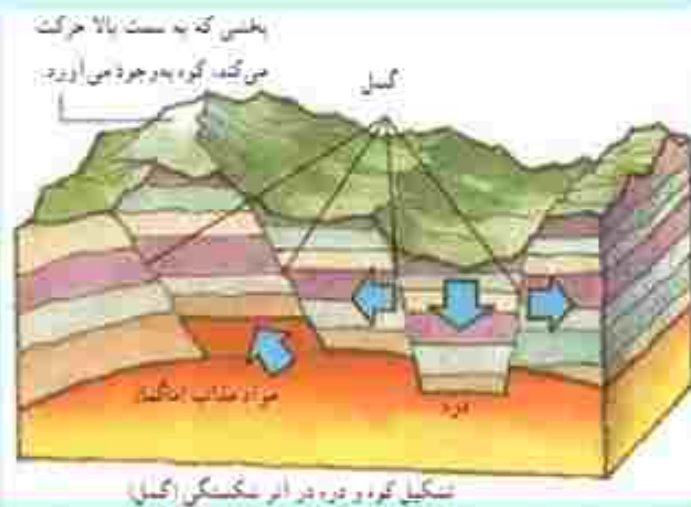
چهره زمین در میلیون‌ها سال پیش مانند امروز نبوده است. ناهمواری‌های جهان طی میلیون‌ها سال پدید آمده و در طول زمان تغییر شکل داده‌اند. به‌طور کلی، دو دسته از عوامل، موجب پیدایش و تغییر شکل ناهمواری‌ها شده‌اند: عوامل طبیعی و عوامل انسانی. در سال‌های قبل با برخی عوامل طبیعی مؤثر بر تغییر ناهمواری‌های زمین آشنا شده‌ایم و امسال نیز با برخی از آنها در کتاب علوم تجربی، آشنا خواهیم شد.

عوامل طبیعی مؤثر در تغییر شکل ناهمواری‌های زمین

عوامل درونی: طبق نظر دانشمندان، پوسته زمین به قطعات یا ورقه‌های بزرگی تقسیم

شده است. این ورقه‌ها (پوسته و گوشته فوقانی) بخش‌هایی از قاره‌ها و کف اقیانوس‌ها را در بر می‌گیرند. ورقه‌ها روی بخش خمیری شکل گوشته با ترم گره به‌آرامی حرکت می‌کنند. از هم دور یا به‌هم نزدیک می‌شوند، به‌هم برخورد می‌کنند یا در امتداد هم می‌لغزند. البته ورقه‌ها بسیار کند حرکت می‌کنند و در هر سال فقط چند سانتی متر جابه‌جایی می‌شوند اما این جابه‌جایی و حرکت‌ها طی میلیون‌ها سال، تغییرات زیادی در ناهمواری‌ها به وجود می‌آورد. از نتایج حرکت ورقه‌ها، ایجاد چین خوردگی‌ها و رشته‌کوه‌ها، شکست‌ها (گسل‌ها) و کوه‌های آتشفشانی است.

عوامل بیرونی هر چند تا حدودی بر اثر نیروهای درونی پدید می‌آیند اما در طول زمان، عواملی چون هوازدگی، فرسایش آبی، فرسایش بادی و فرسایش یخچالی تغییرات زیادی در جهت این تا همواری‌ها پدید می‌آورد. شما نیز کتابچه علوم تجربی سال هفتم و هشتم، تألیفات این عوامل بیرونی را مطالعه و بررسی کرده‌اید.

تأثیر فعالیت‌های انسان بر ناهمواری‌ها

علاوه بر عوامل طبیعی، فعالیت‌های انسان نیز نقش مهمی در تغییر شکل ناهمواری‌های زمین دارد. انسان همواره برای رفع نیازهای خود و بهره‌برداری از محیط طبیعی، چهره ناهمواری‌ها را تغییر داده است.

معدن

دریاچه ارومیه

گشت بنگلیس برنج

سد و حادق

خانه‌های روستایی گسردان

تونل و حادق

فعالیت

۴- به تصاویر بالا دقت کنید و توضیح دهید که در هر یک، تأثیر فعالیت انسان بر ناهمواری‌ها و محیط طبیعی چگونه است.
 ۵- گفت‌وگو کنید و دلیل و مثال بیاورید: به نظر شما، امروزه انسان بیشتر زندگی خود را با ناهمواری‌های زمین انطباق می‌دهد یا برعکس، ناهمواری‌ها را برای مقاصد خود تغییر می‌دهد یا هر دو؟ میزان دست‌کاری و دخالت انسان در محیط‌های طبیعی نسبت به گذشته بیشتر شده است یا کمتر؟ چرا!

آب فراوان، هوای پاک

پنج مجموعه آبی بزرگ

آب کره (هیدروسفر) همه آب های زمین یعنی اقیانوس ها، دریاها، دریاچه ها و رودها و ... را شامل می شود. به نقله توجه کنید و پنج مجموعه بزرگ آب ها، یعنی اقیانوس های جهان، را نام ببرید. همان طور که مشاهده می کنید، اقیانوس آرام پهناورترین اقیانوس کره زمین است (شور کینه مساحت آن ۱۷۱ برابر کشور ایران است). این اقیانوس عمیق ترین اقیانوس جهان نیز هست. عمیق ترین نقطه آب های جهان در این اقیانوس قرار دارد.

ناهمواری های کف اقیانوس ها

به طور کلی، مطالعه درباره اقیانوس ها و ستر آنها دسوازی های دارد. فشار زیاد آب، تاریکی و دمای کم در اعماق آب، کاوش های علمی را با دشواری های زیادی روبرو می کند. پوسته زمین در کف اقیانوس ها و دریاها امتداد دارد. کف اقیانوس ها و دریاها همانند سطح خشکی ها ناهمواری های فراوان دارد.

* در جاهایی که اقیانوس‌ها با خشکی تماس دارند، اغلب ناحیه‌ای کم عمق یا ژرفایی کمتر از ۲۰۰ متر دیده می‌شود که به آن **فلات قاره** (ایوان خشکی) می‌گویند. فلات قاره در دریاها و دریاچه‌ها نیز دیده می‌شود و در برخی از آنها جزیره‌هایی سر از آب بیرون آورده‌اند. معمولاً فلات قاره‌ها از نظر وجود منابع سرشار نفت و گاز و جزایر ماهیگیری اهمیت زیادی دارند. بعد از فلات قاره ناگهان شیب زیاد می‌شود؛ به این بخش شیب قاره می‌گویند (به تصویر صفحه قبل نگاه کنید).

* حرکات آب دریا به صورت موج، جزر و مد^۱ و جریان‌های دریایی است که در کتاب علوم سال هفتم با آنها آشنا شده‌اید. جریان‌های دریایی گرم و سرد بر آب و هوای مناطقی که از مجاورت آنها عبور می‌کنند تأثیر می‌گذارند. همچنین، محل تلاقی آب‌های گرم و سرد از مهم‌ترین مناطق صید ماهی جهان است.

فعالیت

- ۱- با توجه به نقشه صفحه ۲۶، بگویید توفان‌دلدند و سرق زاین که از مناطق مهم ماهیگیری جهان هستند، در محل تلاقی کدام جریان‌های دریایی قرار دارند.
- ۲- چرا سفر به اعماق اقیانوس‌ها دشوارتر از صعود به قله‌هاست؟ چند دلیل ذکر کنید.
- ۳- کاربرد کت شماره (۳) را در کلاس انجام دهید.

انسان و اقیانوس‌ها

اقیانوس‌ها یکی از منابع مهم تأمین غذا برای انسان هستند. این بنه‌های آبی امکان حمل و نقل کم هزینه‌تر میلیون‌ها تن بار را با کشتی‌ها فراهم می‌آورند. اقیانوس‌ها همچنین به‌طور غیر مستقیم منبع تأمین آب شیرین برای ساکنان جهان‌اند. چطور؟ اقیانوس‌ها به همه مردم جهان تعلق دارند اما به شدت مورد بی‌مهری آنها قرار دارند و هنوز هم سخن زیاده‌تلقی می‌تواند:

یک خبر خوب:

پس از یک دهه تلاش سازمان‌های بین‌المللی محیط‌زیست به بزرگی ۱۹ کشور عضو سازمان ملل متحد توافق کرده‌اند که به زودی یک معاهده بین‌المللی برای حفاظت از اقیانوس‌ها تهیه و امضا کنند. به آن معاهده نامشده. مزایای معاهده، برای اولین بار کنترل صید ماهی و استخراج منابع و جلوگیری از کودکی آسوار ایجاد مناطق حفاظت‌شده در اقیانوس‌ها و آب‌های وضع می‌شود.

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران

۹۳/۱۱/۵

با توجه به تولید خودرو نیزان، مسرف، بزمین و گازوئیل در ایران
۵ سال دو برابر می‌شود

• سالانه چند میلیون تن زباله‌های پستی کارخانه‌ها، پلاستیک و مواد تجزیه‌نشده به اقیانوس‌ها ریخته می‌شود. برخی کشورهای غیرمتعهد به سلامت محیط‌زیست از شیوه دفن زباله‌های آتمی^۲ در اعماق اقیانوس‌ها استفاده می‌کنند.

• صید بی‌رویه و انبوه ماهی‌ها، بدون آنکه فرصت تولید مثل برای آنها فراهم شود، نیز به بوم‌سازگان (اکوسیستم) آب‌ها به شدت لطمه می‌زند. به‌ویژه آنکه برخی کشورهای پیشرفته با دسترسی به فناوری‌های جدید مانند کشتی‌های مجهز به رادار یا نصب دانهی تورها در آب، به‌طور مداوم از اعماق آب و همه نقاط اقیانوس‌ها ماهی صید می‌کنند.

جزیره وایا در مجمع‌الجزایر الملونزی واقع در فیلیپین هندی یکی از جاذبه‌های گردشگری این کشور است.

فصلیت

آدم‌در بازه نسبت خشکی‌ها و آب‌های کره زمین فکر کنید و بگویید اگر چنین نسبتی برعکس می‌شد، چه اتفاق‌هایی می‌افتاد. شد الف) خبر صفحه قبل را بخوانید. این خبر از چه جنبه‌هایی مهم است؟ ب) برخی از کشور‌های قدرتمند در برابر یک توافق بین‌المللی برای حفاظت و واپس‌گشتن (ایمپوس‌ها مقاومت می‌کنند و با این کار چندان موافق نیستند. به نظر شما چرا؟

بیشتر بدانیم

درازگودال ماریانا: می‌دانیم که تاکنون صدها نفر به فته اورست در ارتفاع ۸۸۴۸ متری هیمالیا صعود کرده‌اند اما تا این زمان، فقط سه نفر در جهان موفق شده‌اند با زبرداری به درازگودال ماریانا که ۱۱۰۰۰ متر عمق دارد سفر کنند!

هواکره (اتمسفر)

جو با هواکره لایه‌ای از گاز است که از سطح زمین تا ارتفاع حدود ۳۰۰۰ کیلومتری اطراف سیاره زمین را در بر گرفته است. جو مخلوطی از گازهای مختلف نیتروژن (۷۸٪)، اکسیژن (۲۱٪) و سایر گازها مانند دی‌اکسید کربن و بخار آب است. به شکل توجه کنید؛ جو خود از لایه‌های مختلف تشکیل شده است. پایین‌ترین لایه که نزدیک به سطح زمین است، زرد سپهر (تروپوسفر) نام دارد. تشکیل ابرها و بسیاری از تغییرات آب و هوایی در این لایه صورت می‌گیرد.

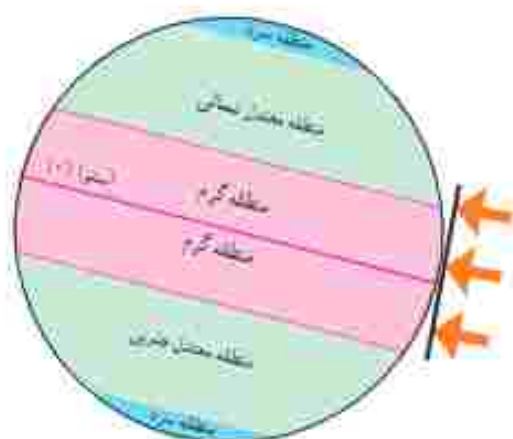
تنوع آب و هوا در جهان

سال گذشته با مطالعه فاردها می‌بردید که در بخش‌های مختلف کره زمین آب و هواهای گوناگونی وجود دارد. برای مثال، در جنگل‌های کنگو در آفریقا آب و هوا گرم و مرطوب است؛ در حالی که در شمال آن در صحرای بزرگ آفریقا آب و هوا بسیار گرم و خشک است. در همین حال، نواحی ساحلی آفریقا در کنار دریای مدیترانه، آب و هوای مدیترانه‌ای دارند. چه عواملی موجب چنین تفاوت‌هایی می‌شود؟

عوامل مؤثر بر آب و هوای جهان

۱- زاویه تابش خورشید و عرض جغرافیایی

انرژی خورشید از لایه‌های مختلف هوا کره عبور می‌کند و به زمین می‌رسد. سرزمین‌های نزدیک استوا انرژی عمودی خورشید را دریافت می‌کنند اما هرچه از استوا به طرف قطب‌ها بیش می‌رویم، تابش خورشید مایل‌تر می‌شود. در نتیجه، گرمای کمتری به زمین می‌رسد. به طور کلی، یکسان تابیدن خورشید به سطح زمین، سه منطقه را در روی زمین پدید می‌آورد:

۱- منطقه گرم در دو طرف استوا تا مدارهای رأس السرطان و رأس الجدی
 ۲- منطقه معتدل شمالی و جنوبی، ۳- منطقه سرد در مجاورت قطب‌ها.
 بدین ترتیب، هرچه از مدار استوا (صفر درجه) به سمت عرض‌های
 جغرافیایی بالاتر حرکت کنیم، دمای هوا کاهش می‌یابد و در نواحی مجاور قطب‌ها
 کمترین میانگین دمای سالانه دیده می‌شود.

۲- دوری و نزدیکی به اقیانوس‌ها و دریاها

خشکی‌ها زودتر از آب‌ها گرم می‌شوند و سریع‌تر گرمای خود را از دست می‌دهند. آب‌ها بیشتر از خشکی‌ها گرمای خود را ذخیره می‌کنند. به همین سبب، اقیانوس‌ها و دریاها موجب اعتدال دمای نواحی مجاور خود در زمستان و تابستان می‌شوند و گرمای برآمده از مناطق را کاهش می‌دهند.

۶- به نقشه صفحه قبل توجه کنید. در دی ماه زم سردتر است یا استکهلم؟ چرا؟ سه شهر برلین، استکهلم و سن پترزبورگ (السنگراد) تقریباً در یک عرض جغرافیایی قرار دارند اما میانگین دمای این شهرها در دی ماه متفاوت است. چرا؟ دو شهر آمین (در کشور فرانسه) و گنیف بر روی یک عرض جغرافیایی قرار دارند اما میانگین دمای این دو شهر در دی ماه متفاوت است. چرا؟ هر چه از شهرهای نواحی داخلی به سمت شهرهای مجاور اقیانوس می‌رویم، سرمای زمستان می‌شود.
۷- به تصویر صفحه ۲۴ توجه کنید. لایه اُزن در کدام بخش هوا کجاست؟ قرار دارد؟ آیا می‌تواند در یک جمله بگوید فایده لایه اُزن چیست؟ در این باره پرس و جو کنید.

همان‌طور که پیش‌تر گفتیم، عبور جریان‌های دریایی آب گرم از کناره کشورها موجب می‌شود که سرمای هوا در زمستان کاهش پیدا کند. به عکس، عبور جریان‌های آب سرد موجب بروز سرمای شدید در کنارها می‌شود.

به ازای هر ۱۰۰۰ متر، دمای هوا ۶ درجه سانتی‌گراد کاهش می‌یابد.

۳- ارتفاع از سطح زمین

در لایه تروپوسفر نزدیک‌ترین لایه جو به زمین، هر چه از سطح زمین بالاتر می‌رویم دمای هوا کم می‌شود. بنابراین، در نواحی مرتفع و بر فراز قله‌ها و کوه‌ها و دامنه‌ها دما پایین‌تر از نواحی پست است. همچنین ارتفاعات کوه‌ها می‌توانند از نفوذ توده‌های مرطوب به آن سوی خود جلوگیری کنند و با جهت وزش بادهای آن‌ها را نیز تغییر می‌دهند.

۴- فشار هوا و جریان باد

هوا مانند همه گازها سنگینی دارد و بر همه چیز فشار وارد می‌کند. ولی ما این فشار را حس نمی‌کنیم. فشار هوا را با دستگاه‌های فشارسنج اندازه‌گیری می‌کنند. فشار هوا در یک مکان متغیر است و زیاد یا کم می‌شود. هوا همیشه از جایی که فشار بیشتری دارد به سمت جایی که فشار کمتری وجود دارد جریان می‌یابد و به این ترتیب باد بوجود می‌آید. برآکنده‌گی کانون‌های فشار (مناطق فشار زیاد و مناطق فشار کم) از عوامل مهم جریان عمومی هوا و تغییرات آب و هوایی در مناطق مختلف است.

برخی کشورهای جهان از جمله آمریکا، با عدم رعایت و پایبندی نبودن به برخی قوانین بین‌المللی، از بزرگ‌ترین تخریب‌کنندگان محیط‌زیست در جهان به‌شمار می‌روند.

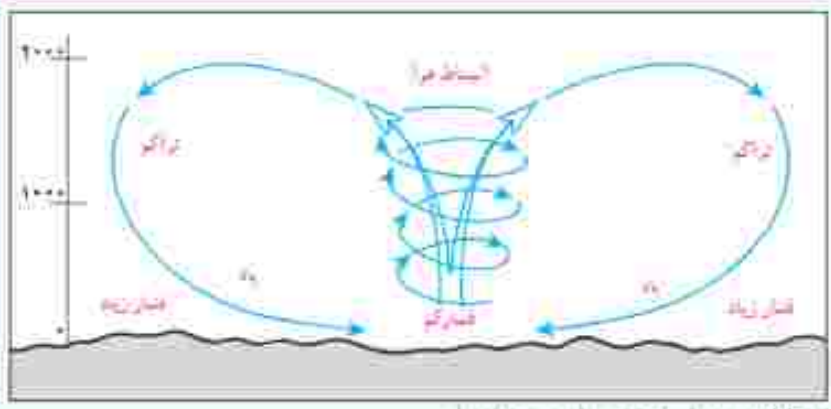
انسان و تغییرات آب و هوایی

دانشمندان معتقدند که طی صد سال گذشته، میانگین دمای زمین نسبت به قبل افزایش یافته است. به نظر آنها یکی از علل مهم افزایش دما، زیاد شدن تعداد خودروها و افزایش فعالیت‌های صنعتی است که از سوخت‌های فسیلی استفاده می‌کند و موجب آلودگی هوا و افزایش گازهای گلخانه‌ای* در هوا کرده می‌شوند. یکی از دلایل توجه ویژه به اثری هسته‌ای در کشور ما نیز، علاوه بر کاربردهای پزشکی، کمک به کاهش آلودگی است.

برخی معتقدند گرم شدن کره زمین ممکن است پیامدهای ناخوشایندی داشته باشد؛ مانند ذوب شدن یخ‌های قطبی، بالا آمدن آب دریا، به زیر آب رفتن نواحی ساحلی و جزیره‌ها با افزایش طولانی شدن دوره‌های خشکسالی در نواحی گرم و خشک، افزایش سیلاب و مازدی از این قبیل.

بیشتر بدانیم

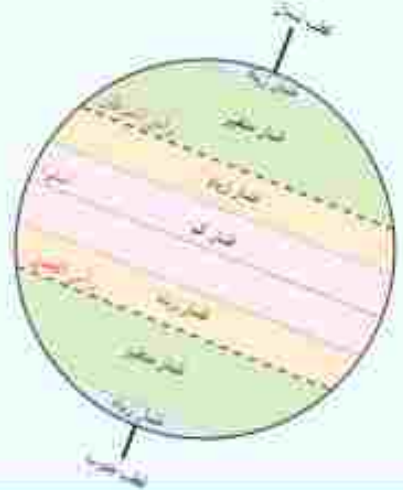
هوای گرم فشار کمتری دارد؛ زیرا متوسط می‌شود و مولکول‌های آن از هم فاصله می‌گیرند. هوای گرم سبک است و به سمت بالا صعود می‌کند. هوای سرد فشار بیشتری دارد؛ زیرا سربا موجب تراکم و سردگی بیشتر مولکول‌ها می‌شود. هوای سرد سنگین است و به سمت پایین و سطح زمین فرود می‌آید. از جابه‌جایی هوای سرد بر فشار و هوای گرم کم‌فشار یاد به وجود می‌آید.

از اختلاف فشار هوا در جابه‌جایی آن یاد به وجود می‌آید

ممکن است این سؤال برای شما پیش بیاید چرا با آنکه می‌گوییم هوای سرد فشار زیادتری دارد اما در ارتفاعات فشار هوا کم است؟ علت این است که با بالا رفتن از سطح زمین هوا رقیق‌تر و جگالی آن کم می‌شود، زیرا با فاصله گرفتن از سطح زمین مقدار جاذبه کمتر می‌شود. بنابراین در ارتفاعات فشار هوا کم است. هرچه از سطح زمین بالاتر برویم، فشار هوا کم می‌شود. به همین دلیل، فشار هوا در سطح دریاها زیاد و در ارتفاعات و کوهستان‌ها کم است.

کمربندهای فشار

کانون‌های فشار در دو نیمکره شمالی و جنوبی حالت فرتنه دارند.
 * منطقه استوایی کانون فشار کم است. در این منطقه هوا گرم و مرطوب است.
 * سرزمین‌های مجاور مدار رأس السرطان و رأس الجدی کانون فشار زیادند.
 * مناطق معتدل کانون فشارهای متغیرند. در این مناطق در زمستان‌ها، خشکی‌ها خیلی سرد و در تابستان خیلی گرم می‌شوند. از سوی دیگر، این مناطق مورد هجوم فشار زیاد و کم از مجاور قرار می‌گیرند.
 * مناطق قطبی در سراسر سال هوای سرد و خشک دارند و کانون فشار زیادند.

فعالیت

- ۸- الف) چرا کوه‌نوردان در ارتفاعات بسیار بلند ممکن است با مشکلات تنفسی روبرو شوند؟ ب) چرا در هواپیما قبل از شروع پرواز، نحوه استفاده از ماسک اکسیژن به مسافران آموزش داده می‌شود؟
- ۹- با مشاهده دقیق محیط زندگی خود، بگویید چه کارها و فعالیت‌هایی موجب آلودگی هوا می‌شود. فکر می‌کنید برای کاهش آلودگی هوا، مخصوصاً در حمل و نقل، چه کارهایی می‌توان انجام داد؟

جزر و مد : بالا آمدن و پایین رفتن منظم و دوره‌ای آب اقیانوس‌ها، دریاها، خلیج‌ها و خورها به علت نیروی جاذبه ماه و خورشید است و هر روز دو بار تکرار می‌شود. بالا آمدن آب دریا را مد و پایین رفتن آن را جزر می‌گویند.

زباله اتمی : پسماندهایی است که از فعالیت‌های راکتورهای هسته‌ای یا آزمایش‌های مربوط به آنها حاصل می‌شود و به دلیل پرتوزایی برای انسان و موجودات زنده مضر است. زباله اتمی در درازمدت آب و خاک را هم آلوده می‌کند. امروزه جنگونگی دفع این پسماندها از نگرانی‌های مهم استفاده‌کنندگان از انرژی اتمی است.

گازهای گلخانه‌ای : گازهایی مانند بخار آب، دی‌اکسید کربن، متان و ازن که به طور طبیعی در جو وجود دارند و تبادل‌های نسبی‌ای آنها برای سیاره زمین و موجودات آن مفید است. امروزه انسان از طریق فعالیت‌های صنعتی و وارد کردن برخی از این گازها، مانند دی‌اکسید کربن در هوا، حجم و ترکیب گازهای گلخانه‌ای را به هم می‌زند.

به کار بیندیم

- ۱- یکی از فعالیت‌های زیر را به دلخواه انجام دهید.
 - الف) به‌طور گروهی برای حفاظت از اقیانوس‌ها و دریاها بیس‌نویس قوانین تهیه کنید و راهکارهایی را نیز به کشورها توصیه کنید.
 - ب) به‌طور گروهی، پوستری یا موضوع حفاظت از آب‌های خلیج فارس برای گردهمایی فرضی سران کشورهای منطقه طراحی کنید و پیامی نیز زوی آن بنویسید.
- ۲- روی افسانه‌ها اسبیری نوشته «ازین را دوست نداریم» یا «دوست ازن» و با علامت آن مشاهده می‌شود. پس وجو کنید که منظور از این نوشته با علامت چیست و این کالاها چه خصوصیتی دارند.

زیست‌کره، تنوع شکفت انگیز

۳ فصل

در بیابان‌های خشک و سوزان
اصخرازی آفریقا، جنگل‌های انبوه «آمازون»،
اعماق اقیانوس‌ها و صخره‌های مرجانی
درختان و بلندی‌های سطح زمین، گونه‌های
بسیاری از گیاهان و جانوران زندگی
می‌کنند. آمیزه‌های شکفت‌انگیز از رنگ‌ها و
جسمه‌های گوناگون، از بزرگ‌ترین حشره‌ها تا
بزرگ‌جسم‌ترین جانوران، عظمت خلقت را به ما
نشان می‌دهند.

طی چند سده سال عمر کره زمین،
هزاران گونه زیستی خلق و بر روی آن به‌مدار
سده‌اند و تنوع زیستی فوق‌العاده‌ای را برای
این سیاره به ارمغان آورده‌اند. اما امروزه
کاهش و نابودی همین تنوع زیستی، یکی از
مسکلات و نگرانی‌های مهم محیط‌زیستی
در جهان است. محیط‌های طبیعی با سرعتی
شدید در حال تخریب‌اند و برخی گونه‌ها در
معرض خطر انقراض قرار گرفته‌اند.

این فصل به مطالعه تنوع زیست‌یوم‌های
جهان و ضرورت آستی انسان با طبیعت
می‌پردازد.

سبا با مطالعه این فصل و انجام دادن فعالیت‌های آن به پاسخ‌گیری از سؤالات زیر می‌تواند:

- ۱- فلور و زیست‌یوم‌های مهم جهان کجاست و زیست‌یوم‌ها چگونه در سطح زمین پراکنده شده‌اند؟
- ۲- مهم‌ترین ویژگی‌های هر یک از زیست‌یوم‌ها چیست؟
- ۳- تنوع و طبقه‌بندی زیست‌یوم‌ها به چه عواملی بستگی دارد؟
- ۴- چه عواملی زیست‌یوم‌ها را در معرض خطر قرار داده‌اند؟
- ۵- چرا راجه‌گونه باید از تنوع زیستی، محافظت کند؟

پراکندگی زیست‌بوم‌های جهان

(۱)

(۲)

(۳)

(۴)

به تصاویر (۱)، (۲)، (۳) و (۴) دقت کنید. آیا می‌توانید گیاهان و جانورانی را که بر این تصاویر مشاهده می‌کنید، نام ببرید؟ به نظر شما این گیاهان و جانوران در کدام نواحی جهان یافت می‌شوند؟ چرا؟

زیست‌بوم (بیوم)

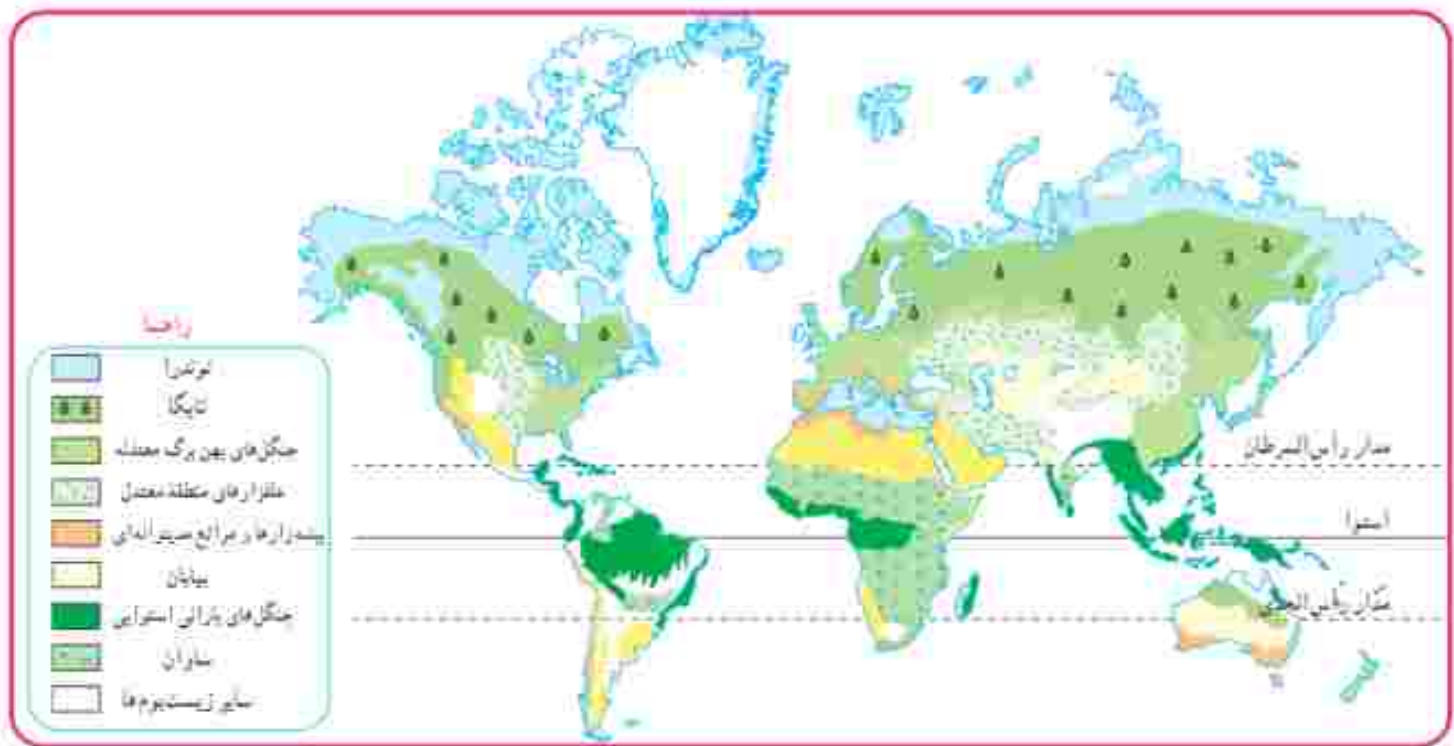
زیست‌بوم یک ناحیه وسیع جغرافیایی است که در آن، انواع خاصی از گیاهان و جانوران زندگی می‌کنند و ناحیه مشخصی را به وجود می‌آورند. هر زیست‌بوم از چند بیوم سازگاری (اکوسیستم) تشکیل شده است. شما در کتاب علوم امسال با مفهوم و اجزای و عناصر بیوم‌سازگاری بیشتر آشنا می‌شوید.

تنوع زیست‌بوم‌ها به چه عواملی بستگی دارد؟

وجود هر زیست‌بوم در یک ناحیه به عوامل مختلفی چون آب و هوا، شکل ناهمواری‌ها، میزان ارتفاع زمین، و جنس خاک بستگی دارد. در میان همه این عوامل، آب و هوا مهم‌ترین و بیشترین تأثیر را دارد. از میان عناصر آب و هوایی، دو عنصر «دما» و «بارش» بر نوع و میزان پوشش گیاهی اثر می‌گذارند؛ به طوری که با تغییر دما و بارش از یک ناحیه به ناحیه دیگر، پوشش گیاهی تغییر می‌کند. دما عامل مهمی در رویش گیاهان است و در مناطقی که دمای هوا بسیار پایین است، گیاهان نمی‌توانند برویند. میزان بارش نیز تأثیر زیادی بر میزان پوشش گیاهی یک منطقه دارد. علاوه بر میزان دما و بارش، عوامل دیگری چون طول مدت فصل خشک و تخریب نیز در پوشش گیاهی مؤثرند.

پراکندگی زیست‌بوم‌های جهان

به نقشه توجه کنید. در این نقشه، سطح زمین به هشت زیست‌بوم تقسیم شده است. آنها را نام ببرید و قلمروشان را روی نقشه نشان دهید. یک زیست‌بوم ممکن است بخش وسیعی از یک قاره را دربرگیرد و یا ویژگی‌های آن در چند قاره یافت شود.

لوحة ۱

ساده‌ترین جغرافیای زمینی (بیوم شناسی) و بیوم شناسی (اکولوژی) المسلمات تعظیماً برای زیست‌بوم‌ها ارائه شده است. بجز از جغرافیای اقلیم و اقلیم‌شناسی، نام «گلوبال» تقسیم‌بندی علوم در این زیست‌بوم و محدود گردیده است که آنها را در نقشه‌های «الامشاهده» می‌کنیم.

سایر نقشه پراکندگی زیست‌بوم‌ها را در این جهان نشان می‌دهد. در نقشه‌های قلمرو و اقلیم، اقلیم‌شناسی و اقلیم‌شناسی نقشان داشته‌اند. این نمودار و مرز بین اقلیم و اقلیم نیست.

- ۱- با توجه به راهنمای نقشه، نام زیست‌بوم‌های توندرا، تایگا، جنگل‌های بارانی استوایی، ساوان و بیابان را روی نقشه در محل مربوط بنویسید.
- ۲- با توجه به نقشه صفحه بیس و با مراجعه به یک اطلس، بگوید که جنگل‌های بارانی استوایی در کدام قاره‌ها و کشورها وجود دارند و کدام کشور، بیشترین وسعت جنگل‌های بارانی استوایی را دارد.
- ۳- کاربرگ شماره (۴) را در کلاس انجام دهید.

اکنون ویژگی‌های چند نمونه از زیست‌بوم‌های جهان را مطالعه کنید و فعالیت مربوط به آن را انجام دهید.

توندرا

توندرا ناحیه‌ای در نزدیکی قطب شمال و حاشیه اقیانوس منجمد شمالی است. این ناحیه، زمستان‌های طولانی دارد و سرمای هوا در آن بسیار شدید است؛ به طوری که به 24°C - نیز می‌رسد. در این ناحیه، تاسمان‌ها، کوناد و میالگین دما، حداکثر 12° درجه سانتی‌گراد است.

زمین‌های توندرا از یخ و برف پوشیده شده است. در تابستان با ذوب شدن یخ‌ها، در زیر خاک، باتلاق‌های کم عمق ایجاد می‌شود. در توندرا فقط گیاهانی چون خزه و گل‌سنگ می‌توانند بروند. بزرگ‌جمله‌ترین جانور توندرا، خرس قطبی است. در زمستان، برخی از جانوران این منطقه به نواحی گرم‌تر مجاور مهاجرت می‌کنند.

دوگانه قطبی

خزه و گل‌سنگ

خرس قطبی در حال بریدن

اسکیوها و هموزن شمالی

تایگا

زیست‌بوم تایگا از گسترده‌ترین زیست‌بوم‌هاست و در جنوب نوندرا و در قاره‌های آسیا، اروپا و آمریکای شمالی گسترش یافته است. در این منطقه، در ۶ ماه از سال میانگین دما کمتر از صفر درجه است. بارندگی بین ۲۵۰ تا ۵۰۰ میلی‌متر و زمین همیشه مرطوب است. ناحیه تایگا به داشتن جنگل‌های مخروطیان و سوزن‌پَرک‌ها معروف است. درختان این ناحیه، مانند کاج و سرو، همیشه سبزند و برگ‌ریزان ندارند. تقریباً تمام جنگل‌های کنسور کانادا از نوع نایگاست. این جنگل‌ها بخش عمده‌ای از چوب نرم برای تولید کاغذ را تأمین می‌کنند. در زمستان، برخی از جانوران این منطقه نیز به نواحی گرم‌تر مجاور مهاجرت می‌کنند.

جنگل‌های تایگا، زمستان

عقاب کامل سفید، آلاسکا

گرگ خاکستری

سوزن‌پَرک کانادا

جبل‌الوار، کانادا

جنگل‌های بارانی استوایی

این زیست‌بوم در مجاورت خط استوا در چند قاره گسترده شده است. در این منطقه، هوا همیشه گرم، رطوبت حدود ۸۰ درصد و میزان بارندگی سالانه ۲۵۰۰ میلی‌متر است. جنگل‌های بارانی استوایی چند طبقه‌اند. در زیر درختان بلندتر، درختان کوتاه‌تر و علق‌ها، که رشد بسیار سریعی دارند، وجود دارند. ارتفاع درختان بلند گاه به ۲۵ تا ۳۵ متر نیز می‌رسد.

این زیست‌بوم بیشترین تنوع زستی جهان را دارد و انواع حشره‌ها، پرنده‌گان، خزندگان و ستانداران در آن زندگی می‌کنند. درختان شاه‌سند (مانگرو)، نارگیل، قهوه سودانی، هوا و بامبو از جمله گیاهان این ناحیه‌اند.

بامبو

جنگل‌های انبوه استوایی و خزندگان

توقا

بابون، یک نوع میمون

نخل رویش، مائزین

ساوان

ساوان منطقه‌ی علفزارها یا درختان تک و منفرد است که در مجاورت جنگل‌های استوایی واقع شده است. بیشترین وسعت ساوان در قاره‌ی آفریقا است.

آب و هوای ساوان در تمام طول سال، گرم است و در آن، دو فصل خشک و مرطوب وجود دارد. ساوان از نظر تنوع جانوری بسیار غنی است. در ساوان، علف‌خواران تنومند چون گورخر، فیل، زرافه و کرگدن فراوانند و گوشت‌خواران درنده، چون شیر از این گیاه‌خواران تغذیه می‌کنند. درختان باتوباب از گونه‌های گیاهی مشهور ساوان هستند.

درختان باتوباب

سیر ساوان

گورخر و فیل در علفزارهای ساوان

بناهای در منطقه ساوان، کنیا

بیابان

لاک‌سست صحرائی - جزیره گالیفریا

خلارست گورن، آلمت

مارمولک خاردار استرالیایی

به سرزمین‌های خشکی که میزان بارندگی سالانه آنها کمتر از ۵۰ میلی‌متر باشد، بیابان گفته می‌شود. بخش عمده‌ای از بیابان‌های گرم و خشک جهان در مجاورت مدار رأس‌السرطان و رأس‌الجدی واقع شده‌اند؛ مانند صحرا در آفریقا، ربع‌الخالی در عربستان و لوت در ایران. وقتی سختی از بیابان به میان می‌آید، ما به یاد مناطق گرم می‌افتیم؛ در حالی که بیابان‌های سرد نیز در جهان وجود دارند. بیابان‌گویی که اطراف آن را کوه فرا گرفته است، جزء بیابان‌های سرد جهان است.

بیابان‌ها از نظر پوشش گیاهی فقیرند و فقط درختان یا بوته‌های خاردار، که در مقابل خشکی هوا و تبخیر مقاوم‌اند یا آب‌را در خود ذخیره می‌کنند، می‌توانند در آنجا زندگی کنند.

روباد صحرائی بزرگ (افریقا Saharal)

حمل و نقل با شتر، بیابان

فعالیت

- ۴- کاربوکه‌های شماره (۵) و (۶) را کامل کنید.
- ۵- فرض کنید قرار است به شما یک سفر رایگان همراه با گروهی از گردشگران طبیعت (اکوتوریست) بخارزه بدهند. کدام زیست‌بوم را برای سفر انتخاب می‌کنید؟ چرا؟
- ۶- به طور گروهی، یک برگه تبلیغاتی (پروشورا) مسافرتی برای مسافران یکی از زیست‌بوم‌ها تهیه کنید. روی برگه، یک پیام جالب برای ترغیب گردشگران به مسافرت به آنجا بنویسید. چند تصویر جذاب از گیاهان یا جانوران آن ناحیه هم روی آن بچسباند یا نقاشی کنید.
- در برگه تبلیغاتی خود درباره آب و هوا، جانوران و گیاهان آن منطقه مطالبی بنویسید و به مسافران توصیه کنید که هنگام سفر به آن منطقه، چه وسایل یا لباس‌هایی به همراه داشته باشند.
- ۷- تصاویر (۱)، (۲)، (۳) و (۴) در صفحه ۳۰ کدام نواحی جغرافیایی را نشان می‌دهند؟ در هر یک از این نواحی، کدام گیاهان و جانوران می‌توانند زندگی کنند؟

زیست بوم‌ها در خطرند

در دو قرن اخیر، میزان تغییرات زیست بوم‌های جهان از تغییراتی که در تمام مدت عمر انسان بر سیاره زمین داشته‌اند، بیشتر بوده است. در این مدت کوکاو، ددها گونه جانوری و گیاهی منقرض شده و بسیاری از گونه‌ها نیز در معرض خطر انقراض قرار گرفته‌اند. وقتی آخرین عضو یک گونه می‌میرد، دیگر تولید مثل صورت نمی‌گیرد. در نتیجه، آن گونه برای همیشه منقرض و ناپدید می‌شود. به تصاویر توجه کنید. اکنون به نقشه توجه کنید. این نقشه برآکندگی تعداد گونه‌های در معرض خطر را در نواحی مختلف جهان نشان می‌دهد.

بیشتر بدانیم

ببر سیبری

خرمن پاندا

زرافلتو یا ایکه گونه انگلیس بزرگترین گلی که قطر آن تا یک متر است و عمری چندروزه دارد.

غزال عربی

کروکدن سفید یا بیش از ۳۰۰۰ کیلوگرم وزن

وزن

فیل آفریقایی

پرنداهای هند

فعالیت

با توجه به نقشه

۱- آلفا سه کشور نام ببرید که بیش از ۳۰۰ گونه در معرض خطر دارند. بنام و کشور نام ببرید که کمتر از ۵۰ گونه در معرض خطر دارند.

۲- نواحی جنوب شرقی آسیا، استرالیا و آمریکای جنوبی را از نظر تعداد گونه‌های در معرض خطر با کانادا و اروپای شمالی مقایسه کنید. خشت تفاوت چیست؟

۳- چرا در صحرای آفریقا تعداد گونه‌های در معرض خطر بسیار کم است؟

درخت آریکا

وزغ درختی بکارتی

لاک‌پشت برداب

قورباغه درختی جنم قرمز

گوریل

درختان باوباب

شامپانزه

تعداد گونه‌های در معرض تهدید

زیستگاه‌ها چرا و چگونه تخریب می‌شوند؟

در دو سه قرن اخیر، انسان در علوم و فناوری پیشرفت‌های چشمگیری داشته است، اما در مقابل همه این پیشرفت‌ها، به‌شدت به محیط زیست خود لطمه وارد کرده است. تنوع زمینی زمانی در معرض خطر قرار می‌گیرد که زیستگاه طبیعی گیاهان و جانوران تخریب شود. با تخریب پوشش گیاهی در یک منطقه، غذا کم می‌شود و شرایط محیطی نامناسب گونه‌های جانوری را نیز از بین می‌برد. مهم‌ترین عواملی که باعث تخریب زیستگاه‌ها در جهان می‌شوند عبارت‌اند از:

- ایجاد و گسترش شهرها و روستاها، ساختن بل، جاده، ساختمان‌ها و سد‌ها بدون برنامه‌ریزی و توجه به جنبه‌های زیست محیطی
- فعالیت‌های صنعتی و تولید انبوه کالاها در کارخانه‌ها
- مصرف‌گرایی و تولید انبوه زباله
- شکار و تجارت اعضای بدن حیوانات.

مطالعه موردی

اهمیت و ارزش جنگل‌های بارانی استوایی

جنگل‌های بارانی استوایی از پیچیده‌ترین زیست‌بوم‌های جهان است که غنی‌ترین تنوع گیاهی و جانوری را دارد. $\frac{3}{4}$ تنوع زمینی جهان مربوط به این جنگل‌هاست. جنگل‌های استوایی را «ریه‌های زمین» نامیده‌اند. برخی از دانشمندان معتقدند که این جنگل‌ها حدود ۵۰ درصد اکسیژن سیاره زمین و ۵۰ درصد رطوبت جو را تولید می‌کنند. به همین دلیل، برآب و هوای کل سیاره زمین از آن‌ها می‌گذرانند. دی‌اکسید کربن گازی است که در اثر فعالیت‌های انسان و استفاده از سوخت‌های فسیلی وارد جو می‌شود. این جنگل‌های انبوه قابلیت جذب دی‌اکسید کربن و تبدیل آن به اکسیژن را دارند.

جنگل‌های بارانی استوایی خاستگاه اولیه بسیاری از درختان میوه جهان مانند موز، نارگیل و انبه بوده است. امروزه از این جنگل‌ها انواع محصولات غذایی، دارویی و مواد اولیه صنعتی به‌دست می‌آید. فلفل، کاکائو، انواع روغن‌ها، لوازم آرایشی و عطرها، کانو جو، لاستیک و چسب دندان از آن جمله‌اند. عصاره گیاهان استوایی در ترکیب بسیاری از داروهای شیمیایی به کار می‌رود. اغلب داروهایی که امروزه از آنها برای معالجه سرطان استفاده می‌شود، از درختان و گیاهان استوایی به‌دست می‌آیند.

تخریب جنگل‌های بارانی استوایی

تخریب جنگل‌های استوایی در برخی از کشورها مانند برزیل و اندونزی بسیار گسترش یافته و باعث نابودی بسیاری از گونه‌های گیاهی و جانوری شده است. در جنگل‌های آمازون، مدت‌های طولانی تعداد بسیار کمی از قبیله‌ها به‌صورت پراکنده زندگی می‌کردند. در بیست سال اخیر، کشاورزی و دامداری و تجارت الوار و استخراج معادن طلا و یوکست (آلومینا) موجب تخریب با جنگل‌زدایی در این منطقه شده است.

جنگل‌زدایی حتی از بین بردن کامل جنگل‌ها در یک ناحیه برای این کار، جنگل‌ها را می‌سوزانند. درخت‌ها را با آردهای برقی می‌برند و زمین‌ها را با هوار ساز (بولدوزر) از درختان خالی می‌کنند. وقتی درختان سوزانده یا قطع می‌شوند، کربن دی‌اکسید بیشتری وارد جو می‌شود و اثرات گازهای گلخانه‌ای بیشتر و زمین گرم‌تر می‌شود.

اجداد بزرگراه در جنگل‌های بارانی استوایی

قطع درختان

چه باید کرد؟

استفاده خردمندانه: نسکی نیست که انسان برای ادامه حیات مجبور به استفاده از منابع طبیعی است. اما نکته مهم استفاده صحیح و خردمندانه از این منابع است.

برای مثال، در موضوع جنگل‌های استوایی: ۱- باید بین استفاده اقتصادی از جنگل‌ها و فرصت بازسازی آنها تعادل به وجود بیاید. میزان قطع درختان باید معده و قانونی داشته باشد و وقتی درختان قطع می‌شوند، با برنامه‌ریزی مناسب درختانی را جایگزین آنها کنند و فرصت رویش دوباره به درختان بدهند. ۲- کشاورزی و دامپروری بارش‌های علمی و جدید را که کمترین آسیب را به محیط زیست می‌رساند، به کشاورزان این منطقه آموزش بدهند. ۳- با ایجاد پارک‌های وحش از گونه‌های جانوری و گیاهی در معرض خطر مراقبت کنند تا نسل آنها منقرض نشود.

همکاری بین‌المللی: ما در کشورهای مختلف اما روی یک سیاره زندگی می‌کنیم و هنگامی در آب و خاک و هوای این سیاره تریک هستیم. اما متأسفانه اغلب کشورها به دنبال منافع خود هستند و کمتر به تأثیر تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌هایشان بر محیط زیست سایر مناطق توجه دارند. برای حفاظت از زیست‌بوم‌ها و تنوع زیستی، همه جوامع باید باهم همکاری کنند و نهادها و سازمان‌های بین‌المللی نیز، باید جلوی زیاده‌خواهی کشورهای مستکبر و خودخواه را بگیرند؛ به عنوان مثال، جنگ‌های طولانی مدت آمریکا در برخی کشورهای استفاده بسیار زیاد از سلاح‌های شیمیایی و مضر برای انسان و محیط زیست، آسیب‌های جبران‌ناپذیری را به مردم و محیط زیست آن کشورها وارد کرده است.

۲ دیدگاه متفاوت:

- ۱- جنگل‌های آمازون معنی به همه ساکنان زمین است و تخریب آنها، مشکلات زیادی برای آب و هوا و ساکنان کره زمین بوجود می‌آورد. بهتر است کشورهای جهان، به دولت‌های این منطقه فشار بیاورند تا جلوی قطع درختان گرفته شود.
- ۲- آمازون، منابع و ثروت بسیاری را در خود جای داده است. شرکت‌های مختلف با استخراج منابع آنجا، سود زیادی می‌برند و دولت‌ها هم با صادرات خوب، به اقتصاد کشور کمک می‌کنند. صنعت خوب نسل‌های فراوانی ایجاد کرده و جلوگیری از قطع درختان سبب همکاری می‌شود.

فعالیت

۴- شما کدام‌یک از دو دیدگاه مطرح شده در بالا، درباره قطع درختان آمازون را ترجیح می‌دهید. درباره دلایل خود در کلاس گفت‌وگو کنید.

۵- هر ساله تعداد زیادی درخت برای تولید کاغذ قطع می‌شود. با یکدیگر درباره راه‌های کاهش استفاده از کاغذ تولید شده از درختان که در جیب کتاب‌های درسی یا مجلات یا ... استفاده می‌شود، گفت‌وگو کنید و نتایج آن را در کلاس بیان کنید.

وژوئما

جغرافیای زیستی: شاخه‌ای از دانش جغرافیا که برانکندگی گونه‌ها و زیست‌بوم‌ها را در سطح زمین و در دوره‌های زمین‌شناسی مطالعه می‌کند. جغرافیای زیستی در مطالعات خود از دانش بوم‌شناسی استفاده می‌کند.

بوم‌شناسی (اکولوژی): دانشی که ارتباط و وابستگی متقابل بین موجودات زنده و موجودات زنده با محیطی را که در آن زندگی می‌کنند، بررسی و مطالعه می‌کند.

اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت: یک نهاد بین‌المللی است که کشورهای متعددی از جمله ایران عضو آن هستند. این اتحادیه همکاری بین کشورها برای حفاظت از زیست‌بوم‌ها را تسهیل و حمایت می‌کند.

به کار بندیم

- ۱- فرض کنید فرار است به خودتان، اعضای خانواده و دوستان یا مردمی که در منطقه شما زندگی می‌کنند، پنج پیشنهاد در مورد نحوه انجام دادن فعالیت‌های روزانه بدهید؛ به طوری که این پنج پیشنهاد بتواند به حفاظت از زیست‌بوم منطقه زندگی و با حتی زیست‌بوم‌های جهان کمک کند. پیشنهادهای شما چیست؟ آنها را روی یک برگ کاغذ بنویسید و در کلاس نصب کنید.
مثال - به جای دستمال کاغذی، بیشتر از دستمال پارچه‌ای استفاده کنیم.
- ۲- فرض کنید به شمال کشور سفر کرده و جنگل‌های ناحیه خزری را دیده‌اید. یک کارت پستال درست کنید و روی آن تصویر یک منظره با یک گونه گیاهی و جانوری این ناحیه را بچسبانید. کارت را برای یک دوست بفرستید.
- ۳- درباره تکلفی‌های یکی از گونه‌های گیاهی یا یک جانور تحقیق کنید. آنها را روی یک برگ کاغذ بنویسید و در کلاس بخوانید. سپس بگویند این نکات جالب، چه درس‌هایی درباره خالق هستی به ما می‌آموزد.

ساکنان سیاره زمین

۴

فصل

امروزه بیش از ۸ میلیارد نفر بر روی سیاره زمین در شهرها و روستاها سکونت دارند. سطح سیاره زمین میان کشورهای جهان تقسیم شده و مرزهای آنها را از یکدیگر متمایز کرده است. این کشورها از نظر وسعت، جمعیت، وضع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند. گاهی به نفع جمعیت جهان نشان می‌دهد که جمعیت به طور یکسواخت در سطح زمین پراکنده شده است و از نظر نوع پراکندگی و تراکم جمعیت در نواحی مختلف تفاوت‌های زیادی مشاهده می‌شود.

موضوع مهم تر، وجود نابرابری در فضایی میان کشورهای است؛ به طوری که از نظر سطح زندگی و برخورداری از آموزش و بهداشت و رفاه نیازهای مادی و معنوی بین مردم کشورهای تفاوت‌های چشمگیری مشاهده می‌شود.

سایس از مطالعه این فصل در انجام دادن فعالیت‌های آذین به پاسخ پرسش‌های زیر می‌پردازد:

۱- توزیع و تراکم و رشد جمعیت در جهان چگونه است؟

۲- چه عواملی بر شکل پراکندگی و چاه‌هایی جمعیت در نواحی مختلف جهان تأثیر می‌گذارد؟

۳- ساختار توسعه انسانی چیست و چه عواملی قرار داری؟

۴- کشورهای جهان از نظر ساختار توسعه انسانی چه تفاوت‌هایی دارند؟

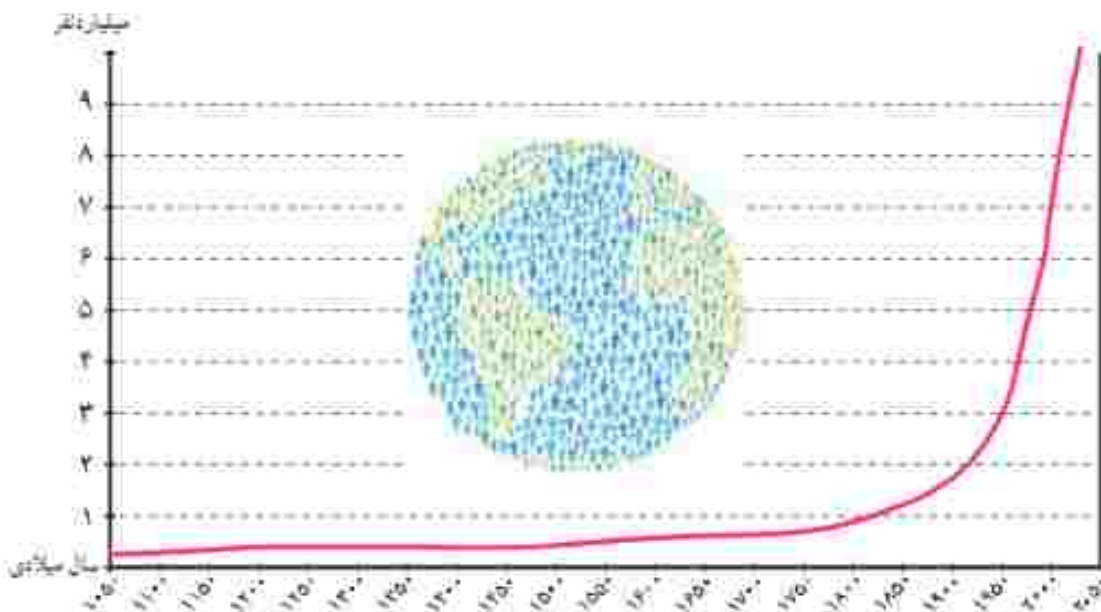

جمعیت جهان

در ماه‌های پایانی سال ۲۰۲۲ میلادی، جمعیت جهان از مرز ۸ میلیارد نفر گذشت و پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۵۰ م. به حدود ۱۱ میلیارد نفر برسد.

به نمودار جمعیت جهان توجه کنید؛ از مطالعه این نمودار چه می‌فهمید؟ همان‌طور که مشاهده می‌کنید، رشد جمعیت جهان طی سال‌های طولانی ثابت یا بسیار ناچیز بوده است. در دو سده سال گذشته، رشد جمعیت جهان سیر صعودی پیدا کرد؛ علت اصلی این رشد فوق‌العاده، کاهش میزان مرگ و میرها و به‌ویژه مرگ و میر کودکان بوده است. در گذشته، عده زیادی از مردم بر اثر بیماری‌های واگیردار و عفونی، گرسنگی و قحطی یا جنگ از بین می‌رفتند.

در دو قرن اخیر دو عامل موجب کاهش چشمگیر مرگ و میرها شده است:

- ۱- بهبود بهداشت: با پیشرفت در پزشکی و تجهیزات آن و مهار بیماری‌های واگیردار چون وبا و طاعون و... مرگ و میرها کاهش یافت.
 - ۲- بهبود تغذیه: با پیشرفت و گسترش کشاورزی صنعتی، تولید مواد غذایی افزایش یافت و با پیشرفت وسایل حمل و نقل، انتقال غذا به نواحی دورتر امکان‌پذیر شد.
- همان‌طور که در سال هشتم خواندید، رشد طبیعی جمعیت در یک مکان به دو عامل میزان مرگ و میرها در یک دوره زمانی وابسته است.

جمعیت ثابت می‌ماند	→	مرگ و میر =	موالید
جمعیت افزایش می‌یابد	→	مرگ و میر <	موالید
جمعیت کاهش می‌یابد	→	مرگ و میر >	موالید

تفاوت میان میزان مولد و میزان مرگ و میر، رشد طبیعی جمعیت را نشان می‌دهد.

بیشتر بدانیم

محاسبه رشد طبیعی جمعیت

رشد طبیعی جمعیت: از تفاوت میزان مولد و مرگ و میر حاصل می‌شود.

$$\times 100 = (\text{میزان مرگ و میر} - \text{میزان مولد}) = \text{رشد طبیعی جمعیت}$$

مثال
$$21 - 18 = 3 \text{ درصد هزار} \quad \frac{21}{1000} \times \frac{100}{1} = 2.1$$

در مثال بالا، میزان رشد طبیعی جمعیت در ناحیه فرضی ۲۱ در هزار یا ۲/۱ درصد است.

رشد جمعیت در کشورهای جهان

به نقشه رشد جمعیت کشورها دقت کنید. همان‌طور که می‌بینید، رشد جمعیت در همه کشورهای پکسان نیست. جمعیت برخی کشورها رو به افزایش و جمعیت برخی کشورها رو به کاهش است. اگر درصد رشد جمعیت به کمتر از صفر برسد، به آن رشد منفی می‌گویند. در این حالت، میزان مولد کمتر از مرگ و میرها می‌شود. کاهش رشد جمعیت و رشد منفی، در برخی کشورها نگرانی‌هایی را به وجود آورده است. در کشورهای دارای رشد منفی، جمعیت سالخورده و از کار افتاده افزایش می‌یابد و چون زاد و ولد کم است، جامعه از نیروی جوان برای تحصیل و علم‌آموزی و کار و پیشرفت محروم می‌شود و جمعیت کشور نیز کاهش می‌یابد. به همین دلیل، آینده این کشورها نگران‌کننده است. به‌طور کلی، چنانچه در یک کشور برای آموزش صحیح و کار و تأمین شغل جوانان برنامه‌ریزی مناسب و سرپناه‌گذاری صورت بگیرد، رشد جمعیت و افزایش جمعیت جوان بک نعمت بزرگ و مایه پیشرفت خواهد بود.

بر اساس

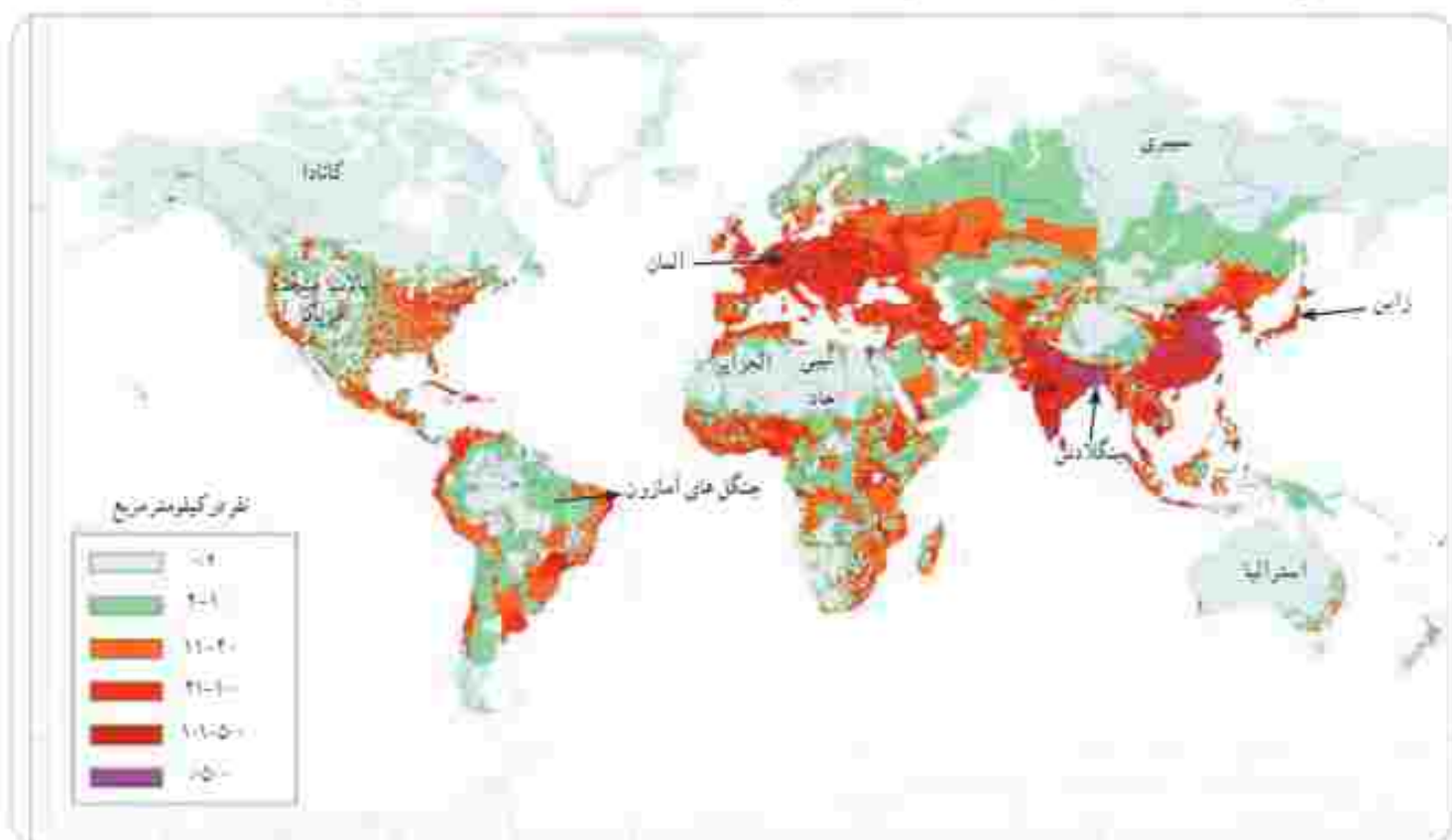

درصد رشد جمعیت کشورهای جهان - برآورده ۲۰۱۲ میلادی

امروزه در برخی کشورهای دولت‌ها برای جلوگیری از کاهش رشد جمعیت برنامه‌های مهمی برای شوق به فرزندآوری طراحی و اجرا می‌کنند. از جمله این برنامه‌ها، اعطای جایزه و کمک‌های مالی به خانواده‌هایی که صاحب فرزند می‌شوند، واگذاری مسکن، معافیت از پرداخت مالیات و افزایش مرخصی تحصیلی و کاری مادران است.

پراکندگی جمعیت

به نفع پراکندگی (توزیع) جمعیت جهان توجه کنید. جمعیت در کره زمین به طور بسیار نامساوی و ناموزون پراکنده شده است. در برخی کشورها تراکم جمعیت کم است؛ در حالی که در برخی کشورهای دیگر تراکم بسیار زیادی مشاهده می‌شود.

آب‌امی توانمند دو ناحیه یا کشور بسیار پرترکم و دو ناحیه بسیار کم‌تراکم جمعیت نام ببرید. باید بدانید که به طور کلی، برخی عوامل طبیعی و انسانی موجب جذب جمعیت به یک ناحیه می‌شود. به عکس، برخی عوامل منفی ممکن است از جذب جمعیت به یک ناحیه جلوگیری کند و باعث جمعیت را از یک مکان دفع کند.

برای مثال نواحی معتدل با باران کافی یا نواحی دارای آب و هوای موسمی و دشت‌ها و جلگه‌های آبرفتی و حاصلخیز و نواحی دارای منابع آب کافی، جمعیت زیادی را به خود جذب می‌کند. در حالی که جمعیت به نواحی گرم و خشک یا مرتفع و سرد یا مکان‌هایی که آب کافی و خاک حاصلخیز ندارند جذب نمی‌شود. همچنین شهرهای بزرگ و پایتخت‌ها، نواحی صنعتی و مکان‌های گردشگری و زبارتی و با مکان‌هایی که امکانات مناسب آموزشی، اقتصادی، بهداشتی و... دارند جمعیت را به خود جذب می‌کنند اما به عکس مکان‌هایی که فاقد امکانات و تسهیلات هستند و یا نواحی ای که با جنگ و آشوب روبه‌رو هستند، جمعیت را دفع می‌کنند.

۱- با استفاده از نقشهٔ پراکندگی جمعیت، ابتدا توجع تراکم جمعیت (زباد یا کم) را در مکان‌های زیر مشخص کنید و سپس با توجه به دسته‌های خود از سال گذشته، علت این توجع تراکم را در هر کشور بنویسید.

بنگلادش () ژاپن () لیبی و چاد () سیرری () آلمان () استرالیا ()
کالادو ()

۲- برین وجو کنید بر جمعیت‌ترین کشورهای جهان به ترتیب از رتبهٔ اول تا هفتم کدام کشورها هستند و چقدر جمعیت دارند؟

جابه‌جایی جمعیت

یکی از عواملی که موجب افزایش یا کاهش جمعیت یک مکان می‌شود، مهاجرت است. مهاجرت یعنی رفتن مردم از جایی به جای دیگر به منظور کار یا زندگی. مهاجرت به دلایل گوناگونی صورت می‌گیرد و انواع مختلفی دارد:

- گاهی مهاجرت در داخل مرزهای یک کشور صورت می‌گیرد که به آن مهاجرت داخلی می‌گویند؛ مانند مهاجرت روستاییان به شهرها یا برعکس و با مهاجرت کارگران فصلی در داخل یک کشور. گاهی مهاجرت از یک کشور به کشور دیگر صورت می‌گیرد که به آن مهاجرت خارجی یا بین‌المللی می‌گویند.
- مهاجرت ممکن است اجباری یا اختیاری باشد:

در مهاجرت اختیاری، افراد با میل و تصمیم خود برای دستیابی به زندگی بهتر به جای دیگری مهاجرت می‌کنند. یکی از عظیم‌ترین مهاجرت‌های بشر در قرن نوزدهم و بیستم، مهاجرت اختیاری بیش از ۱۰۰ میلیون نفر از مردم قارهٔ اروپا به سرزمین‌های تازه تصرف شده، یعنی آمریکای شمالی و جنوبی و استرالیا و نیوزیلند در آنجا برای دستیابی به فرصت‌ها و منابع عظیم در این سرزمین‌ها بوده است. امروزه نیز بعضی کشورهای با طبیعت برخی امکانات خود، مانند دانشگاه‌های معتبر یا فرصت‌های شغلی، مهاجران را از سایر کشورهای به خود جذب می‌کنند.

مهاجرت فلسطینی‌ها از خانه و وطنشان.

در مهاجرت اجباری، افراد بدون میل خود و به دلایلی چون قحطی، خشکسالی و دیگر حوادث طبیعی و با جنگ‌ها و درگیری‌های سیاسی مجبور به ترک محل زندگی خود می‌شوند؛ مانند مهاجرت اجباری مردم فلسطین از سرزمین‌های اشغالی با مهاجرت گروهی از مردم افغانستان، سوریه یا عراق به کشورهای همسایه به دلیل شرایط جنگ و اشغال نظامی کشورهایشان توسط متجاوزان اسرائیلی و آمریکایی.

یکی از بزرگ‌ترین مهاجرت‌های ناخودکام در سال ۱۹۹۴ میلادی در افریقا رخ داد که طی آن در مدت چهار روز بیش از ۴۰۰ هزار نفر از مردم رواندا به دلیل جنگ‌های داخلی و عدم واکنش به موقع و مناسب سازمان ملل کنونیشان را ترک کردند و به کشورهای همسایه پناهنده شدند.

مهاجرت اجباری گروهی از مردم عراق از یک بخش به بخش دیگر کشور به دلیل حمله گروه تروریستی اوچست افکن (داعش) به شمالی آمریکا و هم‌پیمانانش.

فعالیت

- ۳- همتاگرتی کنید و به‌طور گروهی، جدولی یا دو ستون رسم کنید: (الف) فهرستی از عواملی را که موجب می‌شود یک مکان مهاجرپذیر باشد، در یک ستون بنویسید. (ب) فهرستی از عواملی را که موجب می‌شود یک مکان مهاجرفرست باشد، در ستون دیگر بنویسید.
- ۴- آیا افرادی را می‌شناسید که خود یا خانواده‌شان از شهر یا روستای دیگری به شهر یا روستای شما مهاجرت کرده باشند؟ درباره دلایل مهاجرت آنها (چه در مبدأ و چه در مقصد) پرس و جو کنید.
- ۵- همان‌طور که می‌دانید، یکی از عواملی که سبب کاهش جمعیت در برخی نقاط جهان شده است، گسترش یا انتقال اجباری مردم از قطعاتی به قطعه دیگر بوده است. مانند: نسل‌کشی برخی یومیان استرالایی و آمریکایی پس از تصرف آنها به دست اروپاییان، اسارت چند ده میلیون از زنان و مردان آفریقایی و انتقال آنها به اروپا و آمریکا برای کار، گسترش چند ده هزار نفر از مردم مسلمان در یوسنی و هرزگوین به دست صرب‌ها، گسترش هزاران مسلمان یمنی به دست حاکمان سعودی و ... فکر می‌کنید کاهش شدید و ناگهانی جمعیت در برخی مناطقی که نام برده شده، چه تأثیری بر اقتصاد و جامعه آن منطقه در سال‌های بعد از آن داشته است؟

افزایش شهرنشینی

در صد سال اخیر، یکی از تمیزات مهم در الگوی سکونت جمعیت جهان، گسترش شهرنشینی بوده است. در سال ۱۹۵۰ میلادی تنها ۲۵ درصد جمعیت جهان در نواحی شهری زندگی می‌کردند اما امروزه بیش از ۵۰ درصد مردم جهان در شهرها زندگی می‌کنند و پیش‌بینی می‌شود که روند افزایش شهرنشینی همچنان ادامه پیدا کند.

تقریباً در همه کشورهای، به دلیل مهاجرت گسترده مردم از روستاها به شهرها به دنبال کسب درآمد بیشتر و امکانات، مناسبانه شهرنشینی رشد سریعی داشته است.

از آنجایی که رشد سریع شهرنشینی در بیشتر کشورهای بدون برنامه‌ریزی برای سکونت جمعیت زیاد در شهر صورت گرفته است، اغلب شهرهای بزرگ جهان یا مشکلاتی چون شتابند (ترافیک) سنگین و آلودگی هوا، افزایش اختلاف طبقاتی، زاحه‌نشینی* در حومه شهرها و افرادی خانمان (کارتی خواب‌ها) رویرو هستند.

امروزه مدیران و برنامه‌ریزان، تلاش می‌کنند راه‌حل‌هایی برای این مسائل و مشکلات بیابند که یکی از آنها تقویت امکانات و اقتصاد روستایی است.

شدآمدتر المیکه سنگین در شهرهای بزرگ.

الودگی هوا

زاحه‌نشینی: بدیده‌ای گسترده، تاز اطراف غالب شهرهای بزرگ جهان

بی‌عانتان

بی عدالتی و نابرابری در جهان

امروزه سطح خشکی های زمین میان کشورهای تقسیم شده است و بیش از ۲۰۰ کشور در دنیا وجود دارد که با مرزهایی از یکدیگر جدا شده اند. یکی از موضوعات مهم جهان که طی چند دهه اخیر توجه صاحب نظران را به خود جلب کرده، «نابرابری جهانی یا بین المللی» است: به این معنی که از نظر ثروت و درآمد، کیفیت زندگی مردم و دسترسی به مسکن مناسب، آموزش، بهداشت، اشتغال، گذران اوقات فراغت، و نظایر آن تفاوت های زیادی بین کشورهای دیده می شود.

عوامل مختلفی در شکل گیری نابرابری در جهان نقش دارند، اما به طور کلی علل و عوامل نابرابری را به دو بخش عمده می توان تقسیم کرد: عوامل خارجی و عوامل داخلی.

• **عوامل خارجی:** از چند سده گذشته تاکنون کشورهای مستعمر و سلطه گر مانند انگلستان، آمریکا، فرانسه و ... از طریق استعمار و به اشکال مختلف، به جابول و غارت کشورهای مختلف پرداخته و از منابع آنها به سود خود استفاده کرده و مانع یسرفت آنها شده اند. اشغال نظامی کشورهای با دخالت در امور داخلی آنها به نیوهای مختلف و جلوگیری از استقلال سیاسی و اقتصادی آنها - که تا امروز نیز ادامه دارد - از جمله علل جدی خارجی نابرابری و بی عدالتی است.

• **عوامل داخلی:** وابستگی حکومت ها به بیگانگان، استبداد، وجود برخی فرهنگ ها و عادت های غلط مانند تبلی با کم اهمیت انگاشتن کار و تلاش، نبود مدیریت صحیح و غفلت از استعدادها و ظرفیت های داخلی هر کشور و نبودن وحدت و مشارکت بین مردم، از جمله دلایل داخلی به وجود آمدن نابرابری به حساب می آیند.

فعالیت

۱- درباره علل و عوامل نابرابری توسعه انسانی در جهان گفت و گو کنید. به نظر شما کدام عوامل مهم ترند؟ چرا؟

در طول سال ها، برای مقایسه کشورهای با یکدیگر، معیارها و ملاک های مختلفی به کار رفته است. یکی از عوامل مهمی که همواره در سنجش نابرابری کشورهای با یکدیگر مورد توجه قرار گرفته، ضوابط اقتصادی و عناصری چون میزان تولید، درآمد، اشتغال و مانند آنهاست. البته بسیاری از صاحب نظران این نکته را مطرح می کنند که توجه به عامل اقتصادی به تنهایی کافی نیست. به نظر آنها عوامل زیادی وجود دارند که بر زندگی افراد یک جامعه اثر می گذارند و می توانند کیفیت زندگی را خوب یا بد کنند؛ عواملی مانند هویت، عزت، امنیت، آزادی، احساس شادی و رضایت از زندگی.

شناختن توسعه انسانی چیست؟

این شناختن برای بی بردن به صنعت و کیفیت زندگی در کشورها و مقایسه آنها با یکدیگر با توجه به سه عامل اقتصادی، بهداشتی و فرهنگی مطرح شده است که در آن موارد زیر اندازه گیری می شود:

- ۱- درآمد و رفاه
- ۲- امید به زندگی با متوسط طول عمر
- ۳- سواد و آموزش

اکنون به نقشه توجه کنید. این نقشه بر مبنای شاخص توسعه انسانی در کشورهای مختلف ترسیم شده است. از نظر شاخص توسعه انسانی، کشورها به چهار گروه تقسیم شده‌اند. کشور ما در گروه کشورهای با «توسعه انسانی بالا» قرار دارد.

شاخص توسعه انسانی در کشورهای مختلف ۲۰۲۳ میلادی

فعالیت

- ۱- با توجه به آنچه درباره مستعمره شدن آفریقا می‌دانید، فکر می‌کنید چه ارتباطی بین پایین بودن شاخص‌های توسعه انسانی در بیشتر کشورهای آفریقایی و بالای بودن آن در بیشتر کشورهای اروپایی و آمریکایی شمالی وجود دارد؟
- ۲- نمودار الف و شکل ب را توضیح دهید.

اکنون باید سه عامل مربوط به شاخص توسعه انسانی و نابرابری این عوامل را در کشورهای مختلف بررسی کنیم:

الف) میزان درآمد و رفاه

این عامل جنبه اقتصادی دارد و به معنای سطح مطلوب زندگی و رفاه اجتماعی است. منظور از آن این است که اعضای یک جامعه به چه میزان از درآمد کافی و شغل مناسب و قدرت خرید برخوردارند و به کالاهای و خدمات مورد نیاز چون مسکن، پوشاک، غذا، آموزش، تفریح و فراغت و وسایل زندگی مناسب دسترسی دارند.

امروزه ثروت و درآمد جهان، به شدت در دست برخی کشورها متمرکز شده است که با برخی علت‌های آن در ابتدای درس آشنا شدید. تخمین زده می‌شود که مالکیت ۸۰ درصد درآمد جهان در دست ۲ درصد از ساکنان آن است. بیشتر ساکنان کشورهای با درآمد بالا در کشورهای آمریکای شمالی و اروپای غربی از رفاه و سطح زندگی بالایی برخوردارند؛ در حالی که در برخی کشورهای قاره‌های آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین، بخشی از مردم با فقر و کمبود امکانات زندگی مواجه‌اند. کشورهایی در جهان وجود دارند که تعداد زیادی از مردم آنها در فقر مطلق* زندگی می‌کنند و به ویژه با مشکل گرسنگی و دسترسی نداشتن به غذا مواجه‌اند.

زیاده خواهی بی‌رحمانه برخی افراد یا کشورها در عین فقر و جان سپردن سالانه میلیون‌ها انسان از گرسنگی در جهان، یکی از نشانه‌های بی‌عدالتی گسترده در جهان است که لزوم تلاش و مبارزه برای رسیدن به عدالت را می‌طلبد.

جشن‌ها و اعتراضات متعدد در آمریکا در اعتراض به بی‌عدالتی‌های گسترده بر این کشور

اختلاف طبقاتی

آمار و ارقام مربوط به وضعیت و تولید اقتصادی کشورها، در طی زمان ثابت نیست؛ برای مثال، در نیمه دوم قرن بیستم ژاپن، چین و برخی کشورهای آسیای جنوب شرقی چون سنگاپور، هنگ کنگ، تریچینوبی و مالزی رشد اقتصادی سریعی داشته‌اند و توانسته‌اند با توسعه صنایع و صدور کالا به سایر نواحی جهان، جایگاه مهمی در اقتصاد جهانی به دست آورند.

بعضی از کشورها نیز به دلایل مختلفی مانند بحران‌های سیاسی یا جنگ تحمیل شده به آنها، نتوانسته‌اند رشد اقتصادی مطلوبی نداشته‌اند بلکه تولید و درآمد در آنها حتی کاهش یافته است؛ مانند سوریه و عراق. در برخی کشورها نیز ارقام بالای درآمد به دلیل وجود ذخایر نفت و گاز حاصل از فروش نفت است.

۴ گفت و گو کنید: به نظر شما کشورهای که اقتصاد و درآمد آنها بر پایه فروش مواد اولیه و خام مانند نفت است، در حال و آینده با چه مشکلاتی روبرو می‌شوند و چه تغییراتی باید در اقتصاد خود ایجاد کنند؟

بیشتر بدانیم

معمولاً میزان ثروت مادی و رشد اقتصادی کشورها را با تولید ناخالص داخلی و درآمد سرانه اندازه‌گیری می‌کنند. **تولید ناخالص داخلی** عبارت است از ارزش کلیه محصولات و خدماتی که در یک دوره معین (یک ساله) در داخل یک کشور تولید می‌شوند. میزان تولید ناخالص داخلی (GDP) کشورهای جهان متفاوت است و طیفی از خیلی زیاد تا متوسط و کم و خیلی کم را دربرمی‌گیرد. وقتی میزان تولید ناخالص را به تعداد جمعیت یک کشور تقسیم می‌کنند، **درآمد سرانه** (به ازای هر نفر در سال) به دست می‌آید.

باید توجه کرد که رقم درآمد سرانه فقط متوسط درآمد یک جامعه را نشان می‌دهد و به این معنا نیست که همه افراد آن جامعه به طور یکسان چنین درآمدی دارند، از آنجا که توزیع درآمد در کشورها نامعادله است، درآمد عده‌ای از افراد بسیار بیشتر از این رقم و درآمد عده‌ای کمتر از این رقم می‌باشند.

بدهی خارجی کشورهای مختلف در سال ۲۰۲۲

کشور	به میلیون دلار
آمریکا	۲۲۳۵۰۰۹۱۳
انگلستان	۷۶۲۰۰۲۷۲
روژ	۷۵۴۹۰۱۲۱
فرانسه	۶۷۱۴۰۷۲۲
آلمان	۶۳۲۲۰۵۱۴
هلند	۳۰۵۶۰۱۳۸
ایتالیا	۲۰۴۹۷۰۷۲۲
فلاتد	۶۲۹۰۱۷۰
هند	۴۰۵۰۷۳۹
ژاپن	۵۶۶۰۵۲۵
ترکیه	۴۴۲۰۸۵۸
چین	۲۷۰۴۶۶
دانمارک	۱۵۰۴۱۴
ایران	۹۰۱۴۲

رتبه بندی کشورهای بر اساس تولید ناخالص داخلی بنا بر آمار بانک جهانی در سال ۲۰۲۱

رتبه	کشور	به میلیون دلار
۱	آمریکا	۲۲۰۹۹۶۰۱۰۰
۲	چین	۱۷۰۷۳۲۰۰۶۳
۳	ژاپن	۴۰۳۷۰۹۲۲
۴	آلمان	۴۰۲۲۳۰۱۱۶
۵	انگلستان	۳۰۱۸۶۰۸۶۰
۶	هند	۳۰۱۷۳۰۳۹۸
۷	فرانسه	۲۰۹۳۷۰۴۷۳
۲۷	ایرکد	۴۹۰۰۵۶۰
۲۹	روژ	۲۸۲۰۲۳۷
۳۶	دانمارک	۳۹۷۰۱۰۴
۳۸	مالزی	۳۷۲۰۷۰۱
۴۴	ایران	۳۴۷۰۸۷۰
۴۹	فلاتد	۲۹۹۰۱۵۵
۵۳	نیوزیلند	۲۴۹۰۹۹۲

ب) امید به زندگی یا متوسط طول عمر

امید به زندگی یا متوسط طول عمر در یک کشور جتنی تعداد سال‌هایی که انتظار می‌رود کودکی که در آن کشور به دنیا آمده است، عمر کند و زنده بماند.

میزان طول عمر با امید به زندگی در یک جامعه نشان‌دهنده وضعیت سلامت و بهداشت در آن جامعه است. در کشورهای که مردم در محیطی پاک و بدون آلودگی زندگی می‌کنند، به غذای کافی و آب سالم دسترسی دارند و در صورت بیماری یا روبرو شدن با حوادث، از امکانات درمانی و مراقبت‌های پزشکی بهره‌مندند. برعکس، در کشورهای که مردم دسترسی کافی به غذا یا آب آشامیدنی سالم ندارند و یا کمبود پزشک و دارو و امکانات درمانی مواجه‌اند و همچنین در کشورهای که گرسنگی و سوء تغذیه وجود دارد، امید به زندگی یا متوسط طول عمر پایین است.

افزایش امید به زندگی در اریتره

گروه‌آوری آب آشامیدنی غیر بهداشتی، هند

ایران، تولیدکننده تجهیزات پزشکی پیشرفته

کادر درمانی متخصص، کشور ویتنام در اختیار داشتن تجهیزات مناسب، توانسته فعالیت‌های بسیار خوبی را در مقابل بیماری کرونا انجام دهد.

ب) سواد و آموزش

برای بی بردن به وضع آموزش در کشورها معیارهای مختلفی از جمله میزان پاسوادی بزرگسالان، میانگین سال های تحصیل در یک کشور و تعداد معلم به ازای دانش آموز را در نظر می گیرند و بررسی می کنند.

منظور از میانگین سال های تحصیل، متوسط تعداد سال های است که دانش آموزان یک کشور در مدرسه حضور پیدا کرده و تحصیل کرده اند.

متأسفانه در برخی کشورهای فقیر جهان امکانات آموزشی بسیار کم است.

اکنون میزان امید به زندگی و میانگین سال های تحصیل را در چند کشور مقایسه کنید. از این مقایسه چه نتیجه ای می گیرید؟

مقایسه میانگین سال های تحصیل در چند کشور انتخابی (۲۰۲۱ میلادی)

سال	نام کشور
۱۲/۱	آلمان
۱۳	نروژ
۱۲/۵	کره جنوبی
۱۰/۶	مالزی
۱۱/۱	آرژانتین
۱۰/۴	ایران
۸/۶	ترکیه
۷/۶	چین
۴/۵	پاکستان
۴/۴	رواندا
۳	افغانستان
۴/۶	سیرالئون

مقایسه امید به زندگی یا متوسط طول عمر در چند کشور انتخابی (۲۰۲۲ میلادی)

سال	نام کشور
۸۲/۹۱	ژاپن
۸۲/۷۹	نروژ
۷۹/۰۵	ایالات متحده آمریکا
۷۷/۰۳	آرژانتین
۷۷/۳۰	چین
۷۷/۱۳	ایران
۷۶/۵۱	مالزی
۶۷/۶۴	پاکستان
۶۵/۶۳	افغانستان
۶۱/۷۱	موزامبیک
۵۵/۴۲	نیجریه
۵۵/۵۵	سیرالئون

نتیجه گیری

سواد و آموزش نقش مهمی در پیشرفت یک کشور دارد. به طور گروهی، فهرستی از مشکلاتی را که مردم یک کشور در اثر پایین بودن سطح سواد و محروم بودن از آموزش با آن مواجه می شوند، تهیه کنید و بخوانید.

۱. بیشتر بدانیم

زائغه نشینی: زائغه نشینی یا آلونک نشینی عبارت است از سکونت بدون مجوز و غیر قانونی افراد کم درآمد و فقیر در حاشیه شهرها یا مناطق نامناسب که از خدمات شهری و اجتماعی مانند آب و برق و گاز و درمانگاه محروم اند.

فقر مطلق: ناتوانی در رفع نیازهای مادی اصلی و اولیه زندگی یعنی خوراکی، پوشاک و سرپناه که برای بقای هر فرد لازم است.

گرسنگی و سوء تغذیه: گرسنگی نرسیدن حداقل انرژی لازم (حدود ۱۸۰۰ کیلو کالری در روز) به بدن یک فرد در اثر کمبود مواد غذایی یا دسترسی نداشتن به غذای مناسب اما سوء تغذیه، مصرف ناکافی یا نامناسب غذاست؛ به طوری که مواد مورد نیاز مانند پروتئین ها، مواد معدنی و ویتامین ها به اندازه کافی به بدن نرسد.

به کار بستیم

یکی از فعالیت های زیر را انتخاب کنید و انجام دهید.

۱- فرض کنید شما مسئول بالابردن نواحی توسعه انسانی در کشور هستید و فرار از است فقری از چند پیشنهاد مناسب در مورد بهبود هر یک از عوامل توسعه انسانی (درآمد، سواد، امید به زندگی) تهیه کنید. با همفکری دوستانان این پیشنهادها را بنویسید.

۲- درباره جلوگیری از مهاجرت از روستا به شهر چند پیشنهاد و راه حل بنویسید.

۳- به طور گروهی، درباره یکی از موضوعات این فصل بوستری طراحی کنید و روی آن پیامی بنویسید. (برای مثال، موضوعاتی چون عدالت و از بین رفتن نابرابری در جهان، جمعیت جوان به عنوان ثروت کشور، توسعه انسانی، امید به زندگی)

عصر یکپارچگی و شکوفایی

فصل

در ابتدای قرن دهم هجری -
خاندانی اولی به نام صفویان بر سر
ایران حاکم شد و حکومت مرکزی و
مملکتی تأسیس کرد. حکومت صفوی
علاوه بر آنکه ایران را از نظر جغرافیایی
و سیاسی یکپارچه کرد و وحدت اجتماعی
اولی را نیز تقویت کرد. در دوره
صفویه روابط سیاسی و تجاری ایران با
سایر کشورهای گسترش یافت. همچنین
با رسمیت یافتن مذهب شیعه و گسترش
تعارف علمی غیرتاریخی و اجتماعی
نهمی در ایران آغاز شد. در این دوره
اقتصاد و فرهنگ ایران رشد و گسترش
زیادی یافت.

سما با مطالعه این فصل و انجام دادن فعالیت‌های آن به پاسخ پرسش‌های زیر می‌پردازد.

۱- دوره صفویه در تاریخ ایران چه اهمیتی دارد؟

۲- صفویان کشور را چگونه اداره می‌کردند؟

۳- روابط سیاسی و تجاری ایران با دیگر کشورهای در دوره صفویه چگونه

بوده است؟

۴- جامعه، اقتصاد و فرهنگ ایران در عصر صفوی چه وضعیتی داشته است؟

ایرانی متحد و یکپارچه

اوضاع سیاسی ایران هنگام تأسیس حکومت صفوی

هنگام به قدرت رسیدن صفویان، کشور ما حکومت واحد و قدرتمندی نداشت و دچار تفرقه و تجزیه شده بود. در آن زمان، حاکمان بخش‌های مختلف ایران با هم در جنگ بودند. به همین دلیل، امنیت و آرامش شهرها و روستاها از بین رفته و امور کشور مختل شده بود. هم‌زمان، در همسایگی ایران حکومت‌هایی وجود داشتند که در فکر گسترش قلمرو خود بودند. از جمله امپراتوری عثمانی که با حمله‌های بی‌پای به سرزمین‌های هم‌جوار، بر قلمرو خود می‌افزود. سلطان عثمانی خود را خلیفهٔ مسلمانان می‌دانست و به ایران نیز طمع داشت. در شمال‌شرق ایران (ماوراءالنهر)، ازبک‌ها قدرت گرفته بودند و به مرزهای ایران می‌تاختند.

فعالیت

۱- کاربرگه شماره (۷) را انجام دهید.

شکل‌گیری حکومت صفوی

شیخ صفی‌الدین اردبیلی (۷۳۵- ۸۱۶ق) از مشایخ معروف زمان خود بود که مذهب شیعه ناست. خاندان او در اردبیل مورد توجه مردم و حاکمان محلی بود. پس از مرگ شیخ صفی‌الدین اداره خاندان وی به فرزندانش رسید که بیشتر آنها، افرادی با نفوذ و مبارز بودند و برای ترویج و گسترش فرهنگ شیعی تلاش بسیاری می‌کردند. در نتیجه فعالیت آنها، ایل‌های مختلف ترک که ساکن مناطق شمال و شمال‌غربی ایران بودند، به مذهب شیعه گرویدند و مهم‌ترین طرفداران خاندان شیخ صفی شدند. این ایل‌ها به قزلباش^۱ معروف بودند.

تندیس شاه اسماعیل اول صفوی - اردبیل

در ابتدای قرن ۱۶ یکی از نوادگان شیخ صفی به نام اسماعیل به قدرت رسید.

اسماعیل صفوی به کمک نیروی نظامی فریبانش ها، نخست برخی حکومت‌های محلی در شمال غربی را تسکست داد و پس از تسلط یافتن بر تبریز، خود را شاه ایران خواند. او پس از ناب کردن مذهب سنی و مذهب شیعه را مذهب رسمی کشور اعلام کرد. شاه اسماعیل سپس حاکمان مناطق مختلف را یکی پس از دیگری از میان برداشت و با تسکست دادن از یک‌ها در خراسان، بر سراسر ایران مسلط شد. در نتیجه موفقیت‌های سیاسی و نظامی او، حکومت کشور ما یکبار چه مستقل و نیرومند شد؛ به طوری که قلمرو آن به حدود قلمرو دوره ساسانیان رسید. حکومت صفوی همچنین همه اقوام ایرانی را زیر حاکمیت خود گرفت و موجب هم‌بستگی و اتحاد بیشتر ایرانیان شد.

فعالیت

۲- پس از مطالعه متن توضیح دهید که با تأسیس حکومت صفوی، چه تحولات مهم سیاسی، اجتماعی و مذهبی در ایران ایجاد شد.

در اواخر قرن سیزدهم میلادی در منطقه آسیای صغیر (ترکیه امروزی) حکومت مقتدری وجود داشت و این منطقه توسط حاکمان محلی اداره می‌شد تا اینکه شخصی به نام عثمان به کمک قبیله‌اش توانست به تدریج مناطق مختلف آسیای صغیر را تصرف و سلسله عثمانی را پایه‌گذاری کند.

قبیله عثمان از ترک‌ان مسلمانان بودند که بیرو خلیفه عباسی بودند. با از بین رفتن خلافت عباسی توسط مغولان، دیگر خلیفه‌ای وجود نداشت. پس از آن پادشاهان سلسله عثمانی خود را خلیفه خواندند و مدعی شدند که مسلمانان باید از آنها بیروی کنند. آنها به گسترش سرزمین‌های خود پرداختند و توانستند مناطق گسترده‌ای در سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا تصرف کنند. با تشکیل حکومت شیعه و قدرتمند صفوی در ایران، آنها به بهانه اینکه خلیفه و رهبر جهان اسلام هستند، به جنگ با صفویان پرداختند و همواره سعی داشتند تا با از بین بردن این سلسله، ایران را جزئی از قلمرو خود بدانند.

عثمانیان تصمیم سال حکومت کردند و با پایان جنگ جهانی اول، از بین رفتند.

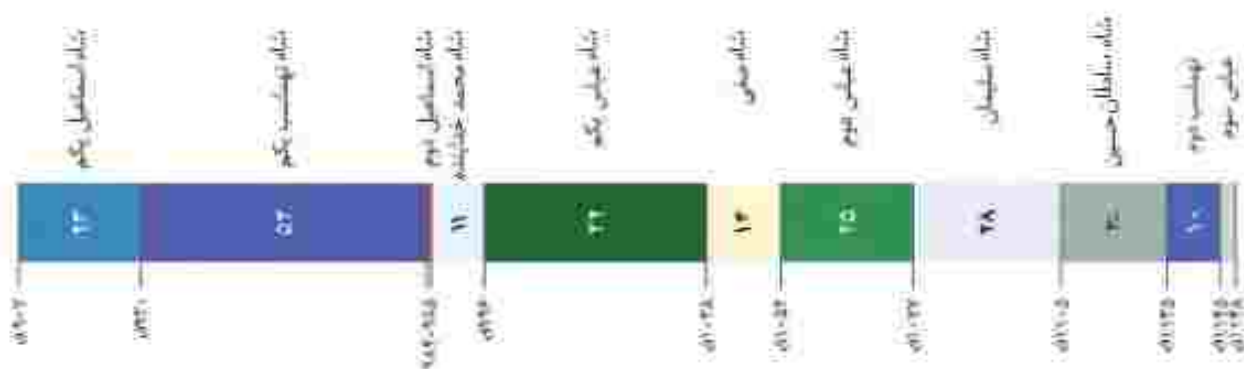
صفویان برای دفاع از بکار جنگی جغرافیایی ایران، نازها یا دشمنان خارجی رو به رو شدند. از یک‌ها در شرق و عثمانی‌ها در غرب مهم‌ترین دشمنان آنها بودند. سلطان عثمانی که از شکل‌گیری سلسله قدرتمند، مستقل و توسعه‌یافته صفویه ناخشنود بود، با سپاهی عظیم راهی ایران شد. در جنگی که میان سپاهیان دو کشور ایران و عثمانی در جالندران (در نزدیکی شهر خوی امروزی) رخ داد، شاه اسماعیل و سربازانش شجاعت زیادی نشان دادند اما سپاه عثمانی به کمک سلاح‌های آتشین مانند توپ و تفنگ که سپاه ایران از آنها بی‌بهره بود، پیروز شد. پس از جنگ جالندران، تیریز به اشغال عثمانی‌ها درآمد اما مقاومت و مبارزه مردم آنها را وادار به عقب‌نشینی کرد.

پس از شاه اسماعیل بی‌سرش، نهماسب، به حکومت رسید. او با سر و سامان دادن به اوضاع داخلی و دفع حمله‌های ازبکان و دولت عثمانی، موفق شد حکومت صفوی را تثبیت و تحکیم کند. شاه نهماسب با سختی را از تیریز به قزوین انتقال داد؛ زیرا تیریز همواره در معرض هجوم سپاه عثمانی بود. همچنین او، روابط سالم‌آمیزی با کشورهای همسایه و مسلمان خود، برقرار کرد. در دوره شاه نهماسب، برخی فقهای بزرگ شیعه، جایگاهی علمی و جذبی در اداره کشور پیدا کردند.

سلسله صفوی در اوج قدرت: شاه عباس اول (پنجمین شاه صفوی) حکومت صفوی را به اوج قدرت رساند. او ازبک‌ها و عثمانی‌ها را شکست داد و تا بنسبت مرزهای ایران عقب راند. همچنین، با سختی را از قزوین به اصفهان - در مرکز ایران - منتقل کرد و برای آبادانی آن بسیار کوشید.

ایران در زمان صفویان (شاه عباس)

نقش امام قلی خان در جزیره قشم : امام قلی خان، فرمانده آن سنجاب بود که در زمان شاه عباس، نقش مهمی در آزادسازی سواحل و جزایر جنوبی ایران از اشغال بریغالی ها داشت. از هجرت پسرش الله وردی خان به فرهنگ و عمران و آبادانی علاقه فراوانی داشت اما بی آنکه خطایی کرده باشد با فرزندانش به دستور شاه صفی به قتل رسید.

حکومت صفوی در سرانتهب سقوط : پس از مرگ

شاه عباس اول، چهار پادشاه دیگر روی کار آمدند. بعضی از آنها توانایی و لیاقت اداره کشور را نداشتند. سیاست گشتن و گور کردن شاهزادگان و جلوگیری از حکومت آنها بر ولایت ها، باعث شد تا آنان نتوانند کشورداری را بیاموزند. در نتیجه حتن سیاستی، سلسله صفوی پس از شاه عباس اول تقریباً از دانستن پادشاهی لایق و توانمند محروم ماند. در نتیجه ضعف و بی لیاقتی شاهان، مقام های کشوری و لشکری دچار اختلاف و درگیری شدند و از انجام دادن مسئولیت های مهم خود بازماندند. بنابراین، امور حکومت مختل شد و هرج و مرج کشور را فراگرفت.

در چنین اوضاع نابسامانی، گروهی از افغان ها در قندهار سر به شورش برداشتند و پس از پیروزی بر حاکم آن ولایت، به سوی اصفهان حرکت کردند. سلطان حسین صفوی که در اواخر حکومتش به ضعف و سستی گرایید، نتوانست در مقابل گروه مهاجم خارجی مقابله کند. پس از چند ماه محاصره، به ناچار تسلیم شد و به این ترتیب، محمود افغان، سردسته تورستان، بر پایتخت و قسمت های از ایران مسلط شد.

فصلیت

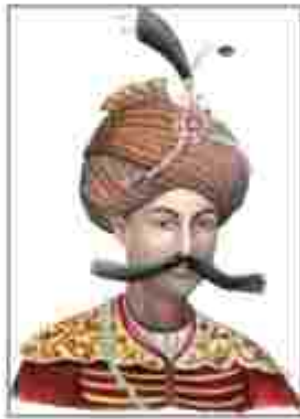
۳- الف) کدام شهرها پایتخت صفویان بودند؟ نام ببرید. (با دلیل تغییر پایتخت صفویان را توضیح دهید).

۴- دلایل سیاسی و نظامی ضعف و فروپاشی حکومت صفوی چه بود؟

صفویان کشور را چگونه اداره می کردند؟

در دوره صفویه حکومت مرکزی قدرتمندی در ایران به وجود آمد که در رأس آن شاه قرار داشت. شاهان صفوی، همچون فرمانروایان پیش از خود، اختیارات زیادی داشتند و با استبداد بر کشور حکومت می کردند. همه مقام های کشوری و لشکری مطیع فرمان شاه بودند و اجازه نداشتند مخالف خواست و اراده او عمل کنند. بعد از شاه، وزیر بزرگد قرار داشت که به او اعتمادالدوله نیز می گفتند. او مسئول امور اداری و مالی کشور بود اما در مقابل شاه قدرت و اختیار چندانی نداشت. فرماندهان نظامی نیز در اداره حکومت صفوی نقش بسیار مهمی داشتند و علاوه بر فرماندهی سپاه، معمولاً حاکم ولایت های مهم نیز بودند.

تا زمان شاه عباس اول، سران ایل قرلباش حاکم ولایت‌های مختلف ایران بودند. شاه عباس اول برای تقویت حکومت مرکزی و جلوگیری از نافرمانی و بی‌نظمی سران ایل قرلباش، حکومت ولایت‌ها را از آنان گرفت و به افرادی غیر از قرلباش‌ها سپرد. همچنین در کنار سپاه قرلباش، سپاه جدیدی از افراد غیر قرلباش تشکیل داد و با کمک گرفتن از اروپاییان، این سپاه را به تفنگ و توپ مجهز کرد.

شاه عباس اول صفوی

نمونه‌ای از سلاح‌های دوره صفویه

فعالیت

۵- الفتا آنلار و نتایج اقدام‌های اداری و نظامی شاه عباس اول را توضیح دهید.
بنا کاربوگه شماره ۸۱ را انجام دهید.

اروپاییان در راه ایران

هم‌زمان با به قدرت رسیدن سلسله صفوی، کشورهای اروپایی، قرون وسطا یا عصر تاریکی در اروپا را پشت سر گذاشته و وارد قرون جدید شده بودند. قرن‌های شانزدهم تا نوزدهم میلادی را در تاریخ اروپا قرون جدید می‌نامند. در سال ششم خوانده‌ها که اروپاییان با ساختن کشتی‌های بزرگ و مجهز به توپ‌های جنگی، ملت‌های دیگر و سرزمین‌های آنها را غارت کردند و بخش‌های وسیعی از قاره‌های آمریکا، آفریقا و آسیا را مستعمره خود کردند. کشورهای برتغال، اسپانیا، انگلستان و فرانسه پیش‌گامان استعمار بودند.

قلعه برتغالی‌ها در جزیره هرمز

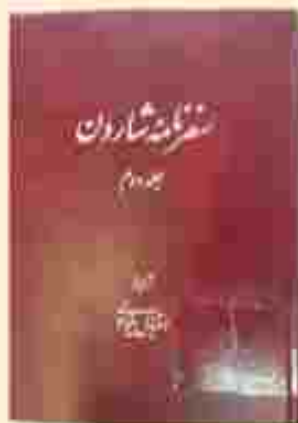
در آستانه تأسیس سلسله صفوی، برتغالی‌ها جزایر و سواحل جنوبی ایران را تصرف کرده و تجارت خلیج فارس و دریای عمان را در اختیار گرفته بودند. شاه اسماعیل صفوی به دلیل نداشتن کشتی‌های جنگی نتوانست در برابر برتغالی‌ها کاری از پیش ببرد اما شاه عباس اول از رقابت انگلیسی‌ها و برتغالی‌ها استفاده کرد و به کمک کشتی‌های جنگی انگلستان، برتغالی‌ها را از سواحل و جزایر ایران بیرون راند. انگلستان با اخراج برتغال، زمینه نفوذ خود در ایران را مستحکم کرد.

یک نقاشی قدیمی از میدان نقش جهان در دوران صفویه که نشانگر رونق تجاری در این دوره است

در دوران صفویه و با افزایش اقتدار و امنیت در کشور، تولید و تجارت افزایش یافت و ایران با برخی از کشورهای اروپایی روابط سیاسی و بازرگانی برقرار کرد. در آن زمان اروپاییان شرکت‌های بزرگ تجاری تأسیس کرده بودند و می‌خواستند که روابط تجاری خود را با دیگر کشورهای مخصوصاً ایران افزایش دهند و در این مسیر به رقابت می‌پرداختند. به همین دلیل، نمایندگانی را برای عقد قراردادهای بازرگانی به کشور ما فرستادند.

بیشتر بدانیم

در دوره صفویه، جهانگردان زیادی از اروپا به ایران آمدند. تعدادی از آنها در سفرنامه‌های خود، مطالب دربارهٔ جغرافیا، منابع طبیعی، عقاید و آداب و رسوم مردم ایران نوشتند. نوشته‌های جهانگردان اروپایی در شناساندن تاریخ اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایران عصر صفوی و نیز منابع ثروت ایرانیان ارزش و اهمیت فراوانی دارد. شادان، بازرگان فرانسوی، یکی از مشهورترین جهانگردانی است که در عصر صفوی به ایران آمد. او در سفرنامهٔ چندجلدی خود، دیدها و مشاهداتش از ایران را شرح داده است.

باید توجه داشت که توصیف برخی جهانگردان از جامعه و فرهنگ ایران، گاهی همراه با جهت‌گیری‌های خاص، آمیخته با خطاهای بارز در فهم فرهنگ و رفتار مردم ایران و یا سبب نمایش‌های دور از انصاف علمی بوده است.

فعالیت

۶- انگیزه‌ها و هدف‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی اروپاییان از ارتباط با ایران دوره صفوی را از متن درس استخراج و دست‌نویس کنید.

اوضاع اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی ایران در عصر صفوی

زندگی اجتماعی

در دوران صفویه به دلیل وجود حکومت مرکزی نیرومند و برقراری نظم و امنیت در سراسر کشور، شرایط مناسبی برای رونق زندگی اجتماعی و اقتصادی پیدا آمد. جمعیت ایران در آن دوره حدود ۱۰ میلیون نفر تخمین زده می‌شود. روستاییان و کوچ‌نشینان به ترتیب بیشترین ساکنان ایران را تشکیل می‌دادند. آنها به کشاورزی، دامداری و صنایع دستی اشتغال داشتند. به عقیده جهانگردان اروپایی، از جمله ساردین، وضع زندگی دهقانان ایرانی در دوره صفویه به مراتب بهتر از وضع دهقانان در مناطق حاصلخیز اروپا بوده است. یکی از منابع عمده درآمد حکومت صفوی، مالیاتی بود که از کشاورزان و دامداران می‌گرفتند.

زندگی روستایی
در عصر صفوی

در دوره صفوی شهرهای بزرگ و آبادی به وجود آمد و شهرنشینی در ایران رونق گرفت. در آن زمان، حدود ۱۰ تا ۱۵ درصد ایرانیان در شهرها زندگی می‌کردند. شهرتشان بیشتر نظام‌های حکومتی، نظامیان، روحانیون، بازرگانان، سفوران و صنعتگران بودند.

بازار قیصریه مربوط به دوره صفوی ماصفهان

شکوفایی صنعت

در دوره صفوی به تنها کشاورزی و دامداری بلکه صنایع ایران نیز شکوفا و پررونق بودند. در آن زمان، پشموران و صنعتگران ماهر و توانمند ایرانی، نیازهای گوناگون جامعه را به خوبی برطرف می‌کردند. حتی بخشی از محصولات ایران مانند خشکبار، پارچه‌های مخملی، ابریشمی و حریر و نیز قالی‌های نفیس به کشورهای همسایه و برخی کشورهای اروپایی صادر می‌شد. صنعت بافندگی یکی از صنایع پررونق ایران بود که در کنار رونق صنعت ابریشم در دوره صفوی شکل گرفت و با صنعت نساجی اروپا رقابت می‌کرد. در دوره شاه عباس اول، کارگاه‌های بافندگی بزرگ و متعددی در اصفهان، کاشان، رژه، مشهد، استرآباد (گرگان)، گیلان وجود داشت.

شاه و اعضای خاندان او مالک بیشتر این کارگاه‌ها بودند.

قالیچه نفیس متعلق به عصر صفوی

کاشان، شهر کارگاه‌های بافندگی

«متأسراً و منبع درآمد مردم کاشان کارگاه‌های ابریشم‌بافی و هنر نقره‌کاری آنهاست. در هیچ‌یک از شهرهای ایران به قدر کاشان صنعت مخمل‌بافی، بافتن مسافین و پارچه‌های زربفت و رزی ساده و گل دار رواج ندارد. تنها در یکی از دهه‌های اطراف شهر، هزار کارگر ابریشم‌کار به بافتن انواع پارچه‌های ابریشمی اشتغال دارند. این ده که آران (شهرستان آران و بیدگل امروزی) نامیده می‌شود... دو هزار خاله و شصت باغ بزرگ و دهلگسا دارد».

(سفرنامه سارتن)

صنعتگران ایرانی در صنایع کاشی، چینی، جواهر، رنگ، صابون و جنگ افزارهای سنتی از قبیل شمشیر و کمان نیز
بیشرفت کرده بودند و می توانستند کالاهای مرغوبی بسازند.

بایه قانوس برنجی

اسطرلاب افلاک نا

کوزه سفالی لعابدار

رواق تجارت

در عصر صفوی به دلیل یکپارچه بودن سرزمین ایران و وجود نظم و امنیت در سراسر کشور، تجارت داخلی و خارجی برواق بود. شاهان صفوی، به خصوص شاه عباس اول، برای گسترش تجارت کوشش بسیار کردند. وجود شبکه وسیعی از راه‌ها و کاروان‌سراها در سراسر ایران نشان‌دهنده رونق تجارت و بازرگانی در این دوره است. بازرگانان و مسافران رایگان در کاروان‌سراها اقامت می‌کردند. جهانگردان اروپایی درباره امنیت راه‌های ایران و رفناز مستبدانه مأموران راهداری یا مسافران بسیار نوشته‌اند. در آن دوره بازارهای بزرگی نیز در شهرها ساخته شد که یکی از باشکوه‌ترین آنها، بازار قیصریه اصفهان در شمال میدان نقش جهان بود. یکی از منابع درآمد حکومت صفوی، عوارضی بود که از کاروان‌های تجاری گرفته می‌شد.

کاروان‌سرای ایزدخواست در ایلان
امشان فارس. به‌همان‌دوره شاه
عباس اول

شاهان صفوی، مخصوصاً شاه عباس اول، برای گسترش تجارت خارجی به شرکت‌های تجاری اروپایی اجازه دادند که در ایران فعالیت کنند. به گفته جهانگردان خارجی، صدها بازرگان از کشورهای مختلف آسیایی و اروپایی در پایتخت صفویه مشغول تجارت بودند. صادرات ابریشم که پر سودترین کالای صادراتی بوده، در الحصار شاه عباس قرار داشت.

فعالیت

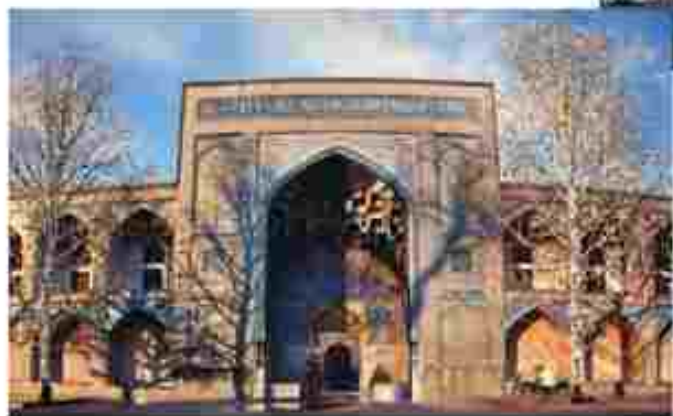
۱- متن را مطالعه کنید:
الف) سه عامل گسترش تجارت در عصر صفوی را بیان کنید.
ب) سه منبع عمده درآمد حکومت صفوی را ذکر کنید.

شکوفایی علمی و فرهنگی

در دوران حکومت صفویان، ایرانیان بار دیگر توانستند استعدادها و توانایی‌های علمی، فرهنگی و هنری خود را آشکار کنند. در آن دوران، معماران و مهندسان شهرساز ایرانی مسجدها، مدرسه‌ها، کاخ‌ها، پل‌ها و کاروان‌سراهای عظیم و باشکوهی ساختند و در ترین آنها انواع هنرها را به کار بردند. در کتاب مطالعات اجتماعی نهم با برخی از جلوه‌های هنر و معماری ایران در عصر صفوی آشنا شده‌ایم. در این درس به جنبه‌های دیگری از سیرت‌های علمی و فرهنگی ایرانیان در آن دوره، می‌پردازیم.

کاخ خلیفه‌نشین در قزوین

مدرسه چهارباغ در اصفهان

علم و آموزش: در دوره صفوی، تعلیم و تربیت مورد توجه بسیار بود و فعالیت‌های زیاد و مؤثری در این زمینه صورت گرفت. پادشاهان و مقام‌های کشوری و لشکری علاوه بر آنکه عالمان بزرگی را از مراکز علمی تشیع در جهان، به ایران دعوت کردند، مدرسه‌ها و کتابخانه‌های عظیمی به ویژه در پایتخت‌های صفوی ساختند و اموال و املاک بسیاری را وقف آنها کردند. در آن زمان، به علوم و معارف دینی مانند تفسیر، فقه و حدیث بسیار توجه می‌شد. دیگر شاخه‌های علوم مانند طبیعیات (علوم تجربی)، ریاضیات، ادبیات، فلسفه، طب و نجوم نیز در مراکز علمی تدریس می‌شدند.

در عصر صفوی، عالمان و اندیشمندان بزرگی پرورش یافتند و آثار ارزشمندی در موضوع‌های مختلف علمی و مذهبی نوشتند. میرداماد، ملاصدرا، شیخ بهایی و علامه محمدباقر مجلسی از فیلسوفان و عالمان بزرگ آن روزگار بودند.

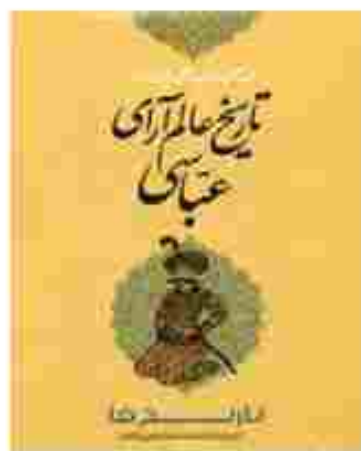
بیمتر بدانیم

تندیس شیخ بهایی در اصفهان

بهاءالدین محمد، معروف به شیخ بهایی از دانشمندان مشهور سده‌های ۱۰ و ۱۱ ه.ق است. بهاءالدین علوم رایج و معارف دینی را نزد پدر و دیگر مدرسان معروف فراگرفت و در علوم مختلف شجر یافت. او کتاب‌های ارزشمند متعددی در موضوع‌های علمی گوناگون نوشت و شاگردان بسیاری تربیت کرد که ملاصدرا، فیلسوف مشهور، از جمله آنان است. شیخ بهایی خدمات علمی و مهندسی متعددی داشته است که معروف‌ترین آنها عبارت‌اند از: طرح محاسبه دقیق آب زاینده‌رود و تقسیم آن میان محله‌های اصفهان و روستاهای مجاور، ساخت گرمابه‌ای در اصفهان که آب با یک تنگ گرم می‌شد، طراحی و معماری مسجد چهارباغ، و طرح روزی فئات زرین‌کمر نجف‌آباد. سازمان علمی و فرهنگی مثل متحد (یونسکو) به پاس خدمات او به علم ستاره‌شناسی، سال ۲۰۰۹ م را سال «انجوم و شیخ بهایی» نام‌گذاری کرد.

در دوره صفوی، به سبب کم‌توجهی پادشاهان به شاعران، شعر و ادب فارسی مانند دیگر رسته‌ها بر رونق نبود. با این وجود دوره صفویه یکی از دوره‌های قابل توجه در تاریخ ادبیات و شعر فارسی است. سبک هندی و شاعران بزرگی مانند صائب تبریزی و بیدل، متعلق به این دوره هستند. در این دوره، علم تاریخ، مورد توجه قرار داشت و افراد زیادی به ثبت و نگارش وقایع تاریخی می‌پرداختند. کتاب‌های تاریخی ارزشمندی از این دوره به جا مانده است.

نمونه‌ای از خط نستعلیق میرعمادحسین قزوینی، خوشنویس مشهور عصر صفوی

هنر: در زمان صفویان، ذوق و استعداد هنری ایرانیان شکوفا شد و هنرمندان بزرگی در رشته‌های مختلف هنری از جمله معماری، نقاشی، خوشنویسی، کتاب‌آرایی* و خاتم‌کاری شهرت یافتند. این هنرمندان خوش‌ذوق، آثار بسیار زیبا و نفیسی از خود به یادگار گذاشتند.

نمونه‌ای از خاتم‌کاری اصفهان

جشن‌ها و آیین‌ها: در زمان حکومت صفوی، جشن‌ها و آیین‌ها با شکوه و عظمت برگزار می‌شدند. در آن زمان، مردم علاوه بر نوروز و دیگر جشن‌های یاستانی، اعتیاد اسلامی مانند قربان، قطر و غدیر را نیز گرامی می‌داشتند. آیین سوگواری امام حسین 7 هم به‌طور گسترده در سراسر کشور به شیوه روضه‌خوانی، سینه‌زنی و تعزیه* برگزار می‌شد. برای این جشن‌ها و آیین‌ها، تأثیر مهمی در افزایش همدلی و هم‌بستگی مردم داشت.

مراسم جشن نوروز

«مقدمه نوروز جشن است که در میدان‌های عمومی یا قلعه، سیور و سنج از نیمه‌شب تا ظهر نوازندگی می‌کنند. پس از آن مردم... یا هیاکو و خوشحالی به مساجد، میدان‌ها و ساختمان‌های عمومی روی می‌آورند؛ همه به هم نیرنگ می‌گویند، همه جا بر از شادی و سرزندگی است؛ بازی می‌کنند، سر به سر هم می‌گذارند، صحبت می‌کنند... شعرا و هنرستان‌ها عرض هنر می‌نمایند؛ در جلسات و دسته‌های مذهبی شرکت می‌جویند تا اینکه روز به پایان می‌رسد.»

منبع: سفرنامه حمیق

فعالیت

1- متن را بخوانید. مراسم جشن و شادی و همچنین تعزیه و عزاداری در عصر صفوی را با روزگاران کنونی از جنبه‌های مختلف شیوه برگزاری، محل جشن و... مقایسه کنید.

2- محترم کشایی از شاعران و مرثیه‌سرایان برجسته دوره صفویه است. آیا می‌توانید مشهورترین شعر او چیست؟

واژه‌ها

بیشتر بدانیم

قرلباش : واژه‌ای ترکی به معنای سرخ سر (سر سرخ)، لقب اعضای اهل‌های ترک که طرف‌دار خاقان شیخ‌صفی بودند و به شاه اسماعیل صفوی برای رسیدن به حکومت کمک کردند. این افراد کلاه‌های سرخ رنگی بر سر می‌گذاشتند و به همین دلیل، به قرلباش معروف شدند.

کتاب‌آرایی : هنر کتاب‌آرایی از چند هنر تحریر (خط)، تذهیب، تصویرگری و جلد‌آرایی کتاب ترکیب شده و از گذشته دور در ایران رواج داشته است.

تغزیه : نمایش مذهبی که سنت آن به شیعیان ایران متعلق است. محور اصلی این نمایش واقعه کربلا و مصیبت‌های اهل بیت است.

به کار بیندیم

۱- تصاویر و کارت‌پستال‌هایی از میدان نقش جهان اصفهان تهیه کنید و با خود به کلاس بیاورید، بناهای اصلی این مجموعه تاریخی را مشخص کنید و کارکرد هر یک از بناها و خود میدان را توضیح دهید.

۲- با رجوع به پایگاه اینترنتی شبکه رشد به آسانی www.roshd.ir درباره جشن نوروز و عزاداری امام حسین (ع) دوره صفویه اطلاعاتی گردآوری کنید و آنها را به شکل یک روزنامه دیواری ارائه دهید.

ایران از عهد نادرشاه تا ناصرالدین شاه

فصل

پس از سقوط صفویان، تعمیرات زیادی در اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران پدید آمد. در دوره نادرشاه اقتدار، نوگرایی و وحدت سیاسی در ایران شکل گرفت اما پس از او، پای دیگر کشور ما به صحنه جنگ مدعیان حکومت تبدیل شد. در دوره کریمخان زند مدعیان ابتدا به آرامش برقرار بودند اما پس از مرگ او جنگ و ستیز برای بدست گرفتن قدرت آغاز شد. پس از روی کار آمدن قاجاریان، آقا محمدخان کوشیده ایران را متحد و یکپارچه کند اما جانشین او نتوانست در برابر هجوم کشورهای مغربنشین از کشور ما حفاظت و دفاع کند. مرده ایران که سال‌ها از رویارویی به سالی حکومتی به دور بوده و فلسفی در سالی مهم و تصمیمات کشور طاعتت، برای رهایی از این اوضاع به مبارزه دست زدند و کارهایی انجام دادند.

تسا با مطالعه این فصل را انجام دادن فعالیت‌های آن به پاسخ پرسش‌های زیر می‌رسد.

- ۱- اوضاع سیاسی ایران در دوران سلسله‌های افشاریه، زندیه و قاجاریه چگونه بوده است؟
- ۲- هجوم ظلمی روسیه و انگلستان به ایران در دوره قاجاریه آثار و نتایجی داشته است؟
- ۳- بیاندازه‌های مداخله و نفوذ سیاسی و اقتصادی روسیه و انگلستان در ایران چه بوده است؟
- ۴- مرده ایران برای مقابله با مشکلات داخلی و رهایی از نفوذ و دخالت سیاسی و اقتصادی بیگانگان چه کارهایی انجام دادند؟

تلاش برای حفظ استقلال و اتحاد سیاسی ایران

بر بی تسلط افغان‌ها بر اصفهان و برکناری و قتل شاه سلطان حسن صفوی، ایران گرفتار تخریب و تفرقه شد. افغان‌ها توان حکومت بر سراسر ایران را نداشتند. به همین دلیل، در گوشه و کنار کشور افرادی مدعی حکومت شدند. روسیه و عثمانی نیز با استفاده از آسفتگی اوضاع، قسمت‌هایی از شمال و غرب ایران را اشغال کردند.

اقتضایه : حکومت ناپایدار

در جشن شراطی، نادر که سرداری از اهل اقتضایه بود با سپاهانش، تخت مهاجمان افغان را سرکوب و تار و مار کرد و سپس نیروهای روسیه و عثمانی را از ایران بیرون راند. نادر پس از این پیروزی‌ها، بر تخت شاهی نشست. بدین ترتیب، سلطه اقتضایه پایه‌گذاری شد.

صحنه رزم نادر با دشمنان

بسیار دورۀ دوازده ساله پادشاهی نادر به نبرد با بیگانگان و فروتنان سوریس‌های داخلی گذشت. نادرشاه در تعقیب گروهی از افغان‌های سوریسی که به هندوستان گریخته بودند، به آن کشور لشکر کشید. او تا دهلی پیش رفت و با غنیمت‌های بسیار که با تجاوز و تصرف آنجا به دست آورده بود، به کشور بازگشت.

نادرشاه کوشید ایران را به کشوری یکپارچه و قدرتمند تبدیل کند، وی از موقعیت حساس خلیج فارس و اهمیت نیروی دریایی آنگاه بود؛ از این‌رو، برای تأسیس نیروی دریایی ایران در خلیج فارس، کارهایی انجام داد اما این کارها با مرگ او متوقف شد.

در سال‌های پایانی حکومت نادر، نافرمانی‌ها و شورش‌های بی‌پای تأثیر روانی نامطلوبی بر او گذاشت. او که به اطرافیان و سرداران خود بدگمان شده بود، به رفتارهای خشونت‌آمیز و بی‌رحمانه روی آورد. در نتیجه، فرماندهان سپاه نادرشاه که از جان خود می‌ترسیدند، او را به قتل رساندند. به دنبال قتل نادرشاه، ایران بار دیگر به صحنه جنگ حاکمان محلی و سران ایل‌ها تبدیل شد.

قلمرو ایران در زمان نادرشاه افشار

فصل پنجم

اسما با مطالعه درس و راهنمایی دبیر خود، دلایل و عوامل مهم تأییدامانی اوضاع اجتماعی و اقتصادی ایران در دوران افشاریه را بررسی و تحلیل کنید.

زندیه: آرامش و آسایش گذرا

کریم خان زند در کبک الزغایا

سرانجام، کریم‌خان از ایل زندیه، با سرورزی بر دیگر مدعیان حکومت، برای مدتی به درگیری‌ها و نزاع‌های داخلی پایان بخشید. او حکومتی بخش بزرگی از ایران به جز خراسان را به دست گرفت و سلسله زندیه را بنیان گذاشت. کریم‌خان به جای عنوان شاه، لقب *بوکیل الزغایا*، یعنی نماینده مردم، را برای خود برگزید. او به رفاه عمومی مردم توجه می‌کرد و به صلح، آسایش و آرامش آنها اهمیت می‌داد و می‌کوشید از بروز ناامنی و شورش‌های داخلی جلوگیری کند.

دوران فرمانروایی کریم خان سی سال طول کشید. در این دوران، ثبات و آرامش نسبی در سراسر کشور به وجود آمد و در نتیجه، اوضاع اجتماعی و اقتصادی بهتر شد. بناهای مهمی مانند بازار وکیل، مسجد وکیل، حمام وکیل و ارگ کریم خان در شیراز، پایتخت زنده، ساخته شد و فعالیت‌های علمی و فرهنگی در آن شهر رونق گرفت. قدرت گرفتن خاندان زند در ایران، تقریباً مصادف با تسلط انگلستان بر هندوستان بود. این اتفاق سبب انگلیسی‌ها نتوانند بر قیاموس هند و دریا‌های جنوبی ایران دسترسی بیشتری داشته باشند. به این ترتیب نفوذ تجاری آنها در ایران بیشتر شد. با مرگ کریم خان، افراد خاندان او برای کسب قدرت با یکدیگر درگیر شدند و بار دیگر مردم نظاره‌گر جنگ داخلی کشور شدند.

نقشه ایران در زمان زندیه

آغامحمدخان

قاجاریه: گسترش نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر

ایل قاجار یکی از ایل‌های ترک تبار ایران بود. آقامحمدخان، سر یکی از رؤسای این ایل، پس از مرگ کریم خان تلاش برای رسیدن به حکومت را آغاز کرد. او پس از مدتی جنگ و گریز، لطفعلی خان زند، آخرین فرمانروای زنده را شکست داد و به قتل رساند. همچنین، مردم کرمان را به دلیل بیادادن به لطفعلی خان، بی‌رحمانه مجازات کرد. آقامحمدخان با لشکرکشی‌های پیاپی بر سراسر ایران مسلط شد و حکومت قاجار را بنیان گذاشت و تهران را به پایتختی خود انتخاب کرد.

فعالیت

- ۱- سیوه به قدرت رسیدن سلسله‌های افسانیه، زنده و قاجار به چه تفاوتی به هم دارند؟
- ۲- به نظر شما، آقامحمدخان در انتخاب تهران به عنوان پایتخت به چه نکته‌هایی توجه داشته است؟

قلمرو ایران در اوایل حکومت قاجاریه

فتحعلی شاه

آقاخان محمدخان مردی تندخو و بی رحم بود و سرانجام به دست خدمتکارانش کشته شد. پس از او برادرزاده اش فتحعلی شاه به قدرت رسید.

دوره حکومت فتحعلی شاه، همزمان با آغاز نفوذ و دخالت گسترده کشورهای روسیه، انگلستان و فرانسه در ایران بود.

اوضاع اروپا: در فاصله سقوط صفویه تا روی کار آمدن قاجاریه، اوضاع کشورهای اروپایی تغییر کرده بود. یکی از دلایل عمده این تغییر، انقلاب صنعتی بود که از انگلستان آغاز شد و در دیگر کشورهای اروپایی گسترش یافت. سران برشمن ثروت افسانه‌ای سرزمین‌های استعمار شده مانند هند و قاره آمریکا توسط اروپاییان و همچنین نظام گسترده برده‌داری آفریقایان و تجارت برسد آن، به شکل گیری انقلاب صنعتی در اروپا، کمک کرد.

در نتیجه این انقلاب، نیروی مانسین و ابزارهای صنعتی جای نیروی اسنان و ابزارهای دستی را در تولید گرفت. از این رو، سرعت و میزان تولید افزایش یافت. انقلاب صنعتی موجب افزایش قدرت اقتصادی، نظامی و سیاسی کشورهای اروپایی و در نتیجه، طغیانگری آنها شد و توجه آنها را به کشورهای که نیروی کار انسانی، مواد اولیه با بازار مصرف مناسبی داشتند، جلب کرد. به این ترتیب، بیشتر این کشورها فعالیت‌ها و زلفیت‌های استعماری خود را افزایش دادند و نابرابری در سطح جهان بیشتر و بیشتر شد.

بر انقلاب صنعتی تنها هدف اصلی، افزایش تولید و فروش بیشتر بود که این امر سبب رواج نگاه آموزشی به آسان شد. یکی از پیامدهای مغزنا این دوران به بعد، آسیب نادیده به محیط زیست بود.

فعالیت

۴. دربارهٔ چگونگی تأثیر انقلاب صنعتی بر افزایش قدرت نظامی و سیاسی کشورهای اروپایی و ضعف و فقر برخی کشورهای دیگر، در کلاس بحث و گفت‌وگو کنید.

حمله روسیه به ایران: روسیه تا پیش از فرماروایی پتر کبیر* کنسوری ضعیف و عقب‌مانده بود اما در نتیجه برنامه‌ها و فعالیت‌های او به کنسوری قدرتمند و استعمارگر تبدیل شد. پس از آن نیز با حمله به کشورهای همسایه، قلمرو خود را گسترش داد. یکی از اهداف استعماری این کشور، رسیدن به آب‌های خلیج فارس و اقیانوس هند بود. در زمان فتحعلی‌شاه، روسیه با ارتسی مجهز به سلاح‌های جدید و آشنا با فنون جنگی تازه به قلمرو ایران نیز قلمناز حمله کرد. سپاه ایران که از جنگاوران ایل‌های مختلف تشکیل شده بود، با سلاح‌های ابتدایی به مقابله با نیروهای متجاوز روس پرداخت. سرانجام پس از ده سال جنگ نابرابر، روسیه پیروز شد و عهدنامه گلستان را به ایران تحمیل کرد. به موجب این عهدنامه، ایالت‌های گرجستان و دماستان و شهرهای یاکو و گنجه از حاکمیت ایران خارج شدند و تحت حاکمیت روسیه قرار گرفتند. مردم ایران که از عهدنامه گلستان ناخشنود بودند، با فتوای علما برای آزاد کردن سرزمین‌های اشغالی بسیج شدند. سپاه ایران که از جنگاوران ایل‌ها و نیروهای داوطلب مردمی تشکیل شده بود، به سرعت مناطق اشغال شده را آزاد کرد. روسیه با تمام قوا و تجهیزات

بیت نام دار طلبه ایرانیان برای دفاع از میهن خود

خود وارد جنگ شد و با شکست دادن سپاه ایران، عهدنامه ترکمان جای را به که تنگین تر از قرارداد گلستان بود به کشور ما تحمیل کرد. بر اساس این قرارداد، سرزمین‌های ایرانی شمال رود ارس به تصرف روسیه درآمد و همچون معاهده گلستان، ایران از داشتن کشتی جنگی در دریای مازندران محروم گردید و مجبور به پرداخت غرامت شد.

شکست ایران و معاهدات خسارت‌بار گلستان و ترکمان جای تحت تأثیر غلغل مصلحتی رخ داد از جمله: ضعف در فرماندهی و بخشی از لشکر، خیانت برخی از درباریان، اتزوی برخی شخصیت‌های کارآمد مانند قائم مقام، قرب کلزی روس‌ها و میانجیگری خاتانه انگلیس.

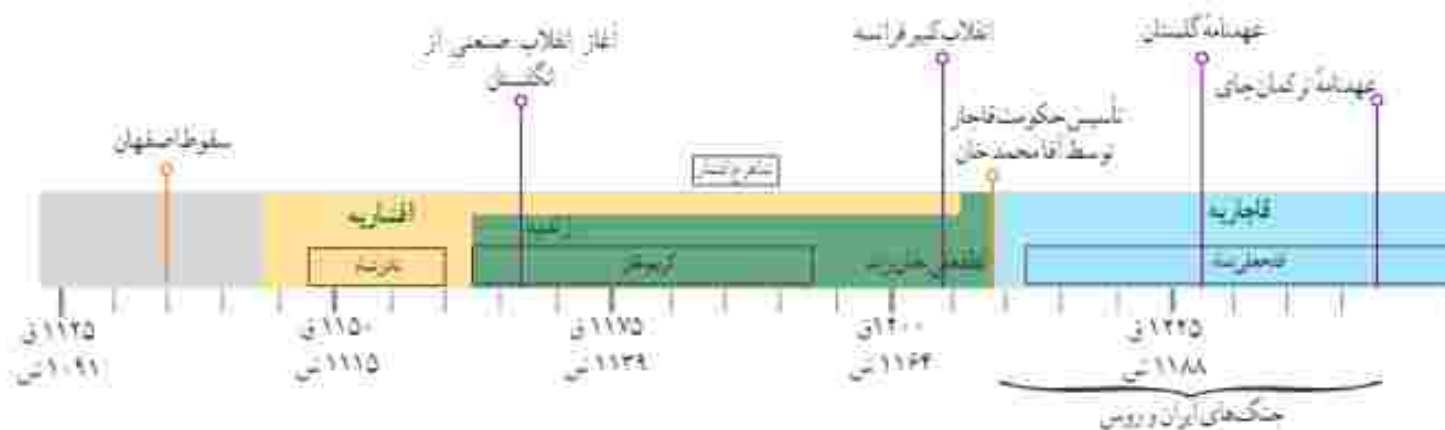
اهداف و برنامه‌های استعماری انگلستان در ایران

در اوایل دوره قاجار، مهم‌ترین مستعمره انگلستان یعنی هندوستان، با ایران همسایه بود. حفظ این مستعمره برای انگلستان اهمیت حیاتی داشت؛ بنابراین، یکی از هدف‌های اصلی انگلستان از برقراری ارتباط با حکومت قاجار این بود که نگذارد کشورهای رقیب از طریق ایران به هندوستان دسترسی پیدا کنند.

در زمان فتحعلی‌شاه، چند عهدنامه میان ایران و انگلستان بسته شد و در آنها حکومت قاجار تعهد کرد که به هیچ کشوری اجازه ندهد از خاک ایران به هندوستان لشکرکشی کند. در عوض، انگلیسی‌ها نیز متعهد شدند که در صورت حمله کشورهای دیگر به ایران، به حکومت قاجار کمک‌های مالی و نظامی کنند. البته، انگلستان در طول جنگ‌های روسیه با ایران، به تعهدات خود عمل نکرد. حتی در دوران محمدشاه و ناصرالدین‌شاه با لشکرکشی به خلیج فارس و حمله به جزایر و بندر ایران، حکومت قاجار را مجبور کرد که به جدایی افغانستان از ایران رضایت دهد. انگلیسی‌ها ناصرالدین‌شاه را نیز وادار کردند که با جدایی قسمت شرقی سیستان و بلوچستان از ایران موافقت کند. علاوه بر اینها، تعدادی از جزایر ایرانی خلیج فارس را اشغال و به پایگاه نظامی خود تبدیل کردند.

فعالیت

- ۵- هدف دولت انگلستان از جدا کردن افغانستان و بخش شرقی سیستان و بلوچستان از ایران چه بود؟
- ۶- کاربرد شماره (۹) را انجام دهید.

در جست و جوی پیشرفت و رهایی از سلطه خارجی

سکست‌های نظامی و سیاسی از روسیه و انگلستان استعمارگر در دوره قاجار نتایج زیان‌باری برای کشور ما داشت، اما ایرانیان را بیش از پیش متوجه ارزش علم کرد و توانمندی‌های صنعتی اروپاییان را آشکار ساخت. به علاوه برخی از سیاستمداران، اندیشمندان و عالمان دینی برای پیشرفت ایران به چاره‌جویی پرداختند و برای حفظ استقلال و پیشرفت کشور خود کارهایی انجام دادند.

تلاش برای نوسازی و اصلاح امور کشور

عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی‌شاه و فرمانده لشکر ایران در جریان جنگ با روسیه، متوجه تأثیر علم و صنعت بر پیشرفت‌های نظامی آن کشور و دیگر کشورهای اروپایی شد. عباس میرزا یکی از نقاط قوت روس‌ها را در جنگ، برخورداری آنها از دانش و تجهیزات پیشرفته نظامی می‌دانست. او به این نتیجه رسید که ناگزیرانی در جهت پیشرفت‌های علمی و صنعتی در ایران ایجاد نشود، تعداد زیاد سپاهیان ایران و دلاوری و فداکاری‌های آنها، برای پیروزی کافی نیست.

عباس میرزا

به گمان عباس میرزا، یکی از اقدامات لازم برای پیشرفت ایران، فرستادن افرادی به انگلستان برای فراگیری علوم و فنون جدید بود. این افراد برای تحصیل در رشته‌های فنی، نظامی و پزشکی به اروپا رفتند و به تدریج زمینه آشنایی با دستاوردهای کشورهای اروپایی را فراهم آوردند. عباس میرزا همچنین برای آگاهی از اوضاع کشورهای اروپایی، دستور داد کتاب‌هایی را در موضوع تاریخ آن کشورها به فارسی ترجمه کند. در آن دوره صنعت چاپ تازه به ایران راه یافته بود. عباس میرزا در آستانه لشکرکشی برای دفاع از هرات که به اشغال انگلیس متجاوز درآمده بود، به فرزند مشکوک، از دنیا رفت و فتحعلی‌شاه، پسر عباس میرزا - محمد میرزا - را به ولیعهدی برگزید.

بیشتر بدانیم

عباس میرزا در نامه‌ای به وزیر خارجه فتحعلی‌شاه می‌نویسد: «والله! بالله! روس این قدر قوی نیست که مردم شهرت می‌دهند. بخدا، اگر کار به قاعده و روثه [عظم] شود و اسباب [مقدمت] کار به وقت برسد، چاره [مقابله با] آنها به فضل الله صعوبت [سختی] ندارد. بارسال کم مانده بود [شهر] فلپس را خالی کند و از [شهرهای] باکو و قفقاز در روند».

یکی از اعضای سقازت انگلیس در اوایل سلطنت ناصرالدین‌شاه نیز می‌گوید: «فتوحات فرماندهان روس بیشتر ناشی از سستی شاه و نارضامندی اتباعش بود نه از برکت فنون جنگی و با هنرنمایی یا از جهت فعالیت فوق‌العاده آنها».

- ۱- چرا عباس میرزا به فکر نوسازی و اصلاح کشور افتاد؟
- ۲- فکر می‌کند اگر یک کشور از دشمن خود درخواست کمک کند، دشمن تمام تجربه‌ها و دانش موردنیاز برای اصلاح یا شرفقت آن کشور را در اختیارش قرار می‌دهد؟ چرا؟
- ۳- به نظر شما، چرا اگر کشوری به سلاح علم و دانش مجهز نباشد، نمی‌تواند قوی شود و در مقابل دشمنانش، مقتدرانه بایستد؟

میرزا تقی‌خان امیرکبیر یکی دیگر از کسانی بود که در دوره قاجار، کارهای جدی و مؤثری برای نوسازی و اصلاح امور ایران انجام داد. ناصرالدین‌شاه در ابتدای سلطنتش، امیرکبیر را به صندرا عظمی منصوب کرد و در اداره کشور به او اختیار کامل داد. در آن زمان، حکومت قاجار با مشکلات بزرگی از قبیل تورش در ایالت‌ها، دخالت‌های خارجی، بی‌نظمی و اختلال امور کشوری و لشکری و خالی بودن خزانه روبرو بود.

امیرکبیر پس از برقرار کردن امنیت و آرامش، اقداماتی را برای نوسازی تسکیلات حکومتی و مبارزه با مفاسد اداری و اقتصادی آغاز کرد. او در سیاست خارجی، توجه ویژه‌ای به حفظ استقلال کشور داشت و درصدد قطع نفوذ روسیه و انگلستان در ایران بود. یکی از اقدامات امیرکبیر، تأسیس مدرسه دارالقانون بود. او که فرستادن دانشجویان به اروپا را کافی نمی‌دانست، تصمیم گرفت مدرسه‌ای به سبک مدرسه‌های جدید در ایران تأسیس کند تا تعداد بیشتری از ایرانیان علوم و فنون جدید را بیاموزند. او همچنین معلمانی را از کشورهای خیز روسیه و انگلستان استعمارگر (ملاً از اتریش) برای تدریس در مدرسه دارالقانون استخدام کرد. مدرسه دارالقانون مدتی پس از برکناری امیرکبیر و چند روز پیش از قتل او شروع به کار کرد.

امیرکبیر

ناصرالدین‌شاه قاجار

سرانجام، ناصرالدین‌شاه تحت تأثیر برخی توطئه‌چینی‌ها، دستور قتل امیرکبیر را داد و ایران را از خدمات ارزنده او محروم کرد. وضعیت کشور پس از قتل امیرکبیر، افول کرد.

میرزا تقی خان امیرکبیر در سال ۱۲۲۲ ق در قراغان از توابع ارواک متولد شد. او به خاطر هوش و استعداد کم نظیرش از همان دوران نوجوانی مورد توجه ابوالقاسم قائم مقام قراغانی (وزیر عیاش میرزا و صدراعظم محمدشاه) قرار گرفت و به خدمت دولت درآمد. میرزا تقی خان در دوران حکومت محمدشاه، چندین مأموریت سیاسی را در کشورهای روسیه و عثمانی انجام داد و از نزدیک با کارهایی که دولت‌های روسیه و عثمانی برای نوسازی و اصلاح امور کشورهای خود انجام داده بودند، آشنا شد.

برخی فعالیت‌های اصلاحی و اساسی امیرکبیر:

- * منع رستوخواری و ششکس گرفتن توسط مقام‌ها و کارکنان دولت و تعیین حقوق برای آنان:
- * منع فروش حکومت ایالت‌ها (پیش از آن، حکومت ایالت‌ها را به کسانی که پول بیشتری پرداخت می‌کردند، می‌فروختند):
- * کاهش حقوق و مستمری شاه، شاهزادگان، درباریان و ...:
- * اصلاح قوانین مالیاتی و وادار کردن زمین‌داران بزرگ (درباریان و صاحب‌منصبان برجسته دولتی) به پرداخت مالیات:

مدرسه دارالفنون در تهران در سال ۱۲۶۸ قی افتتاح شد و یکی از صدها تسجور در رشته‌های مهندسی، پزشکی و جراحی، فیزیک، کیمیا، داروسازی، معدن‌شناسی، توپخانه، بیادقلام و موارد نظام در آن مشغول تحصیل شد. تریخ و جغرافیا از جمله درس‌های عمده می‌این رشته‌ها بود

- * تلاش برای ایجاد سپاه منظم و تأسیس کارخانه اسلحه‌سازی:
- * اصلاح امور قضایی و توجه جدی به برقراری عدالت و رعایت حقوق مردم:
- * منع شکنجه متهمان:
- * احترام به حقوق اقلیت‌های دینی در عین مبارزه با فرقه‌های ساختگی که بنا ایجاد اختلاس و سرقت، برخی استان‌های کشور را ناآمن ساخته و زمینه سیاست‌های استعماری برخی کشورهای مانند انگلستان را فراهم می‌کردند:
- * انتشار روزنامه وقایع اتفاقیه به عنوان اولین روزنامه رسمی ایران:
- * ترجمه کتاب‌های اروپایی و توسعه چاپخانه:
- * ساختن بیمارستان؛ مقابله با بیماری‌های شسری مانند آبله و وبا:
- * سنگ‌فرش کردن خیابان‌ها:
- * راه‌اندازی پست جدید، اداره گذرنامه و ساختن بازار در

تهران.

۲- الف) انگیزه و اهداف امیرکبیر از اقدامات اصلاحی چه بود؟

ب) شما کدام یک از اصلاحگری های امیرکبیر را مؤثرتر می دانید؟ اگر شما جای امیرکبیر بودید، چه کارهایی برای پیشرفت ایران در آن زمان می کردید؟

ب) به نظر شما، چرا امیرکبیر بر استخدام تکرین معلمان و استادان روسی و انگلیسی در مدرسه دارالفنون، اصرار می کرد؟

۵- چند مورد از اقدامات امیرکبیر را در زمینه رواج عدالت و پیشرفت علمی و فرهنگی بنویسید.

۶- به نظر شما با توجه به اصلاحات امیرکبیر، چرا شاهزادگان و درباریان قاجار و عوامل وابسته خارجی برای برکناری و قتل امیرکبیر توطئه کردند؟

گسترش مدرسه های جدید: ایران مهد برخی مراکز علمی بزرگ (همچون نظامیه ها و دانشگاه های مشهور مانند جندی شاپور) در

طول تاریخ بوده و علوم و فنون متعددی مخصوصاً در زمان اوج تمدن اسلامی، به دست مسلمانان ایرانی و غیر ایرانی تولید شده است. آشنایی اروپاییان با این گنجینه تمدنی که غالباً به زبان های فارسی یا عربی نگاشته شده بود، یکی از عوامل رشد علمی و صنعتی آنها پس از قرن ۱۵ به شمار می رود. این درحالی است که ایران به ویژه در دوره قاجار، به دلایلی مختلفی از جمله نالایق بودن برخی حاکمان، شاهد کندی و توقف رشد و نوآوری های علمی بود.

در دوره قاجار، نگاه برخی حاکمان داخلی و روستفکران به پیشرفت های کشورهای اروپایی دوخته شده بود. از سوی دیگر، برخی از کشورهای استعمارگر نیز به دلیل منافع خود، درصدد تغییر روش های تعلیم و تربیت در ایران بودند تا بتوانند نسل آینده ایران را مطابق با برنامه های خود تربیت کنند. در چنین قضایی و پس از آشنایی با پیشرفت های ایجاد شده در اروپا، برخی افراد مانند میرزا حسن رشدیه تصمیم گرفتند تا مدارس در ایران بر اساس روش های جدید تعلیم و تربیت عمومی، تأسیس کنند. بعضی از این مدارس نازده تأسیس شده، متناسب با فرهنگ اروپاییان مناحته شده بود و تفاوت های جدی با سبک و فرهنگ تعلیم و تربیت در ایران اسلامی داشت.

بیشتر بدانیم

عکس از کلاس مدارس جدید در دوره قاجار

در مدارس جدید، دانش آموزان در دوره ابتدایی درس هایی از قبیل قرآن، تاریخچه فارسی، دیکنده حساب، تصانیف معتزلیان عربی، فلسفه می اموزخت. در دوره متوسطه نیز همین درس ها به اضافه فیزیک، شیمی، ریاضی، جبر، مثلثات، طب، زبان فرانسه، تاریخ و جغرافیا توسط معلمان که اغلب فارغ التحصیل دارالفنون یا تحصیل کرده اروپا بودند، تدریس می شدند.

عکس از مکتب خانه ای در اصفهان، در دوره قاجار

در مکتب خانه، شاگردان پس از آموختن الفبای عربی به روخوانی قرآن می پرداختند. سپس کتاب های گلستان و بوستان سعدی و دیگر آثار ادبی و تاریخی را می خواندند و نوشتن را می آموختند. مکتب دار، اصول و فروع دین و احکام دینی و همچنین آداب زندگی را نیز به گروه کان پناه می داد.

مبارزه با نفوذ و سلطه اقتصادی بیگانگان

کشورهای استعمارگر روسیه و انگلستان علاوه بر اینکه بخش‌های به‌ناویری از خاک ایران را از آن جدا کردند، برای نفوذ اقتصادی در کشور ما به رقابت پرداختند. آنها در دوره ناصرالدین‌شاه به امتیازهای اقتصادی* مهمی مانند تأسیس بانک، استخراج معادن نفت، بهره‌برداری از جنگل و سیلاب در ایران دست یافتند. صنعت و بازرگانی کشور ما با واگذاری این امتیازها آسیب‌های فراوانی دید. شرکت‌های بازرگانی خارجی که به دنبال بازارهای مصرف جدید بودند، در ستر شهرهای ایران شعبه‌هایی تأسیس کردند و به خرید و فروش متغول شدند. این شرکت‌ها معمولاً کالاهای اروپایی را بدون پرداخت حقوق گمرکی و با با حقوق گمرکی بسیار ناچیزی وارد کشور می‌کردند. تولیدکنندگان و بازرگانان ایرانی چون نمی‌توانستند با این شرکت‌ها رقابت کنند، روز به روز ضعیف‌تر و دچار ورشکستگی شدند. فعالیت شماره ۳ به کار بستیم را انجام دهید.

امتیازهای واگذار شده به روس‌ها	امتیازهای واگذار شده به انگلیسی‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ۱- سیلاب سیلاب ۲- بانک استعماری روس ۳- شرکت‌های بازرگانی ۴- احداث راه سوسه‌سین برای تهران ۵- قرارداد گمرکی 	<ul style="list-style-type: none"> ۱- احداث بانک ۲- دست‌برد به جنگل‌ها و منابع و معادن ایران به جز طلا و نقره ۳- شرکت‌های بازرگانی ۴- استخراج معادن نفتی ۵- خرید و فروش حصاری توتون و تنباکو ۶- داری استخراج معادن نفت

بیشتر بدانیم

یکی از شخصیت‌های مذهبی که نقش مؤثری در بیداری مردم ایران و دیگر مسلمانان جهان داشت، سید جمال‌الدین اسدآبادی بود. سید جمال از فقر و عقب‌ماندگی کشورهای مسلمان و دخالت بیگانگان در امور مسلمانان رنج می‌برد و تلاش زیادی کرد که ملت‌های مسلمان را در برابر استبداد داخلی و استعمار خارجی بسیج کند. از جمله اقداماتی که برای بیداری امت اسلامی انجام داد، انتشار روزنامهٔ *عروة الوثقی* بود.

مردم مسلمان ایران می‌دانستند که واگذاری امتیازهای اقتصادی به روسیه و انگلستان موجب تسلط هرچه بیشتر بیگانگان بر منابع ثروت و بازار کشورشان می‌شود. بنابراین، با واگذاری برخی از این امتیازها، مخالفت کردند. روحانیون که از گروه‌های آگاه‌مورده احترام و اعتماد جامعهٔ ایران در عصر قاجار بودند، رهبری اعتراض‌ها را به عهده داشتند.

نهضت* تنباکو: نهضت تنباکو یکی از گسترده‌ترین جنبش‌های اجتماعی بود که در اعتراض به واگذاری امتیازهای اقتصادی به بیگانگان شکل گرفت.

در دوره ناصرالدین‌شاه، توتون و تنباکو از عمده‌ترین محصولات کشاورزی ایران بود. در آن زمان یک نفر انگلیسی قراردادی با ایران بست که براساس آن ایرانیان نمی‌توانستند محصول توتون و تنباکو خود را به کسی غیر از او بفروشند.

مردم، به ویژه روحانیون و بازرگانان با آگاهی از نتایج زیان‌بار اقتصادی این قرارداد، در شهرهای مختلف شروع به اعتراض کردند و خواهان لغو قرارداد شدند. ناصرالدین‌شاه به خواستهٔ مخالفان اعتنایی نکرد و آیت‌الله میرزا حسن شیرازی، مرجع تقلید شیعیان در سمرقند، استفاده از توتون و تنباکو را حرام اعلام کرد. با اوج گرفتن نهضت، ناصرالدین‌شاه مجبور شد قرارداد را لغو کند. نهضت تنباکو نخستین حرکت جدی مردم ایران برای رهایی از نفوذ و سلطهٔ خارجی و استنادگی در برابر ستم داخلی بود و پیروزی آن حسن اعتماد به نفس و روحیهٔ مقاومت و مبارزه را در مردم تقویت کرد.

آیت‌الله میرزا حسن شیرازی

۷- الف) دلیل اصلی شکل‌گیری نهضت تنباکو چه بود؟
 ب) موفقیت نهضت تنباکو از نظر سیاسی و اجتماعی چه اهمیتی داشت؟

بیشتر بدانیم

از طهران به اصفهان

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

بر حسب امر قدر قدر بلندگال اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاهی روحنا و روح العالمین فناء البلاغ می‌شود. بنا به مرحمت و رأفت همایونی نسبت به عموم معانک محروسه بعد از اینکه معلوم شد که عمل انحصار تنباکو و متوکل آن بر عموم اهالی قدری شایع است و از خاکبای اقدس همایون مستدعی معافی و موقوفی آن تسدید برای آسایش خاطر عموم اهالی و رعایا و تکمیل مزید دعاگوئی وجود مبارک این انحصار را در تمام ممالک محروسه ایران از امروز موقوف و متروک فرمودند و ضرر و خسارت کمیابی را از مقرر دیگری معین و مقرر خواهند فرمود که به مرور به کمیابی پرداخته خواهند شد. از تاریخ این شکرآف به بعد عموم اهالی از عشا و اتمان و تجار و عموم اطلاع می‌دهند که تنباکو و توتون و عموم اجناس دخانیه خودشان را به هر کس و به هر قیمت و هر نحو که میل خودشان باشد بیع و متری نمایند و ابتدا به مأمورین و کسان اداره دخانیه اگرچه رئیس آنها یقیناً اطلاع داده است شما هم اطلاع بدهید که حکم از این قرار است و ضمناً به موجب امر همایونی روحنا فدا نکند می‌شود مبادا نسبت به مأمورین آنها خلاف فاعده و خلاف احترام می‌شود که موجب تنبیه و بیایست شدید خواهد شد. مردم هم خودشان را از این زحمت و تحمیل آسوده دانسته به دعاگوئی وجود مسعود همایونی و به شکرگزاری مراحم کامله همایون خسرواله بفرمایند و بعضی حرکات جاهلان را به کلی موقوف نمایند و عراض شکرانه علمای اعلام به خاکبای مبارک برسند.
 به تاریخ ۱۷ شهر جمادی الاولی ۱۳۰۹ امین السلطان (صدر اعظم)

فرمان لغو امتیاز توتون و تنباکو

واژگان سند

قدر: قدرتی
 ممالک محروسه: سرزمین‌های حفاظت و حرمت شده یک پادشاه
 شای: کار دشوار و سخت
 متوکل: انحصاری
 موقوفی: لغو کردن، لغو کردن
 موقوف: بازداشتن، لغو کردن
 بیع و متری: خرید و فروش
 مراحم کامله: مستدعی و درخواست شده
 معلق: معلق کردن، لغو کردن
 مقرر: معین برآمد

۸- با راهنمایی دبیر خود متن سند را در کلاس بخوانید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:
 الف) فرمان لغو قرارداد توتون و تنباکو توسط چه کسی صادر و توسط چه کسی به مردم ابلاغ شد؟
 ب) فکر می‌کنید چرا در این فرمان، هیچ اشاره‌ای به اشتباه شاه و حکومت در انعقاد اولیه قراردادها یا استعمارگران نشده است و بلکه در مقابل، لغو آن به لطف و مرحمت شاه نسبت داده شده است؟
 ج) در کدام قسمت‌های فرمان، می‌توانید نکثر و خودخواهی شاهانه را ببینید؟ آیا فکر نمی‌کنید که یکی از عوامل بیسوفت نکردن ایران در گذشته، وجود چنین حکومت و شاهانی بوده است؟
 د) وقتی متن این سند را می‌خوانید چه نکته‌هایی شما را بیشتر به فکر وای می‌آورد یا توجه شما را جلب می‌کند؟

پتر کبیر : پتر اول امپراتور (تزار) نامدار و معروف روسیه که همزمان با سال‌های پادشاهی سلسله صفوی بر آن کشور حکومت می‌کرد. او با نوسازی ارتش روسیه، روسیه را به کنسوری قدرتمند و به‌طور تبدیل کرد.

امتیاز اقتصادی : اجازه فعالیت اقتصادی و با واگذاری حق بهره‌برداری از منابع طبیعی و معدنی به افراد یا شرکت‌های داخلی یا خارجی.

نهضت : برخاستن به حرکت درآوردن و قیام برای رسیدن به مقاصد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی معین.

به کاربندیم

- ۱- با مراجعه به پایگاه اینترنتی شبکه رشد به نشانی www.roshd.ir و با کتاب‌هایی درباره زندگی و خدمات میرزا ابوالقاسم قائم مقام فرآهانی، خلاصه‌ای از زندگی‌نامه او را تهیه کنید و در کلاس بخوانید.
- ۲- برسی و جو کنید که آیا در شهر یا روستای محل زندگی شما آثاری از دوره قاجار باقی مانده است. در صورت وجود چنین آثاری، درباره یکی از آنها گزارشی به همراه عکس تهیه و به کلاس ارائه کنید.
- ۳- با مطالعه متن به برنسی‌های زیر پاسخ دهید.

«تعداد دستگاه‌های بافندگی دستی شیراز که در اوایل حکومت قاجار ۵۰۰ واحد بود، حدود ۶۰۰ سال بعد به ۱۰ واحد کاهش یافت که آنها هم بارجه‌های زیر و خشن می‌بافتند. در همان دوره، تعداد کارگاه‌های حریربافی اصفهان نیز از ۱۲۵۰ واحد به ۱۲ واحد رسید و مردم آن شهر، مصرف کنندگان بارجه‌های نخی کارخانه‌های انگلستان شدند.»

منبع : مقاومت ننگیند، تاریخ تحولات اجتماعی ایران از صفویه تا انقلاب اسلامی، تألیف جان فوران، ترجمه احمد علی، پارس، رسا، ۱۳۷۷، ص ۱۹۶.

- الف) دلیل کاهش تعداد کارگاه‌های بافندگی در دو شهر شیراز و اصفهان چه بوده است؟
- ب) به نظر شما، کاهش تعداد کارگاه‌های بافندگی در دوره قاجار، از نظر اقتصادی چه آثار و نتایجی برای مردم ایران داشت؟
- پ) از این موضوع تاریخی برای اقتصاد کشور در شرایط کنونی چه بندی می‌توان گرفت؟

ایران در عصر مشروطه

فصل

در دوره پادشاهی مظفرالدین‌شاه قاجار، اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران به دلیل مشکلات داخلی و افزایش نفوذ و دخالت روسه و انگلستان آشفته شد. مردم ایران که در آن زمان در بنجر و دستگیری‌ها و هتاهات علما و دانشمندان آنگاه و بیاداری تصدیق داشتند برای رفعی از آن وضع ناسازگار، جنبش عظیمی به پا کردند. هدف این جنبش تغییر نحوه حکومت به منظور احداث امنیت، عدالت، آزادی، مسرفت کشور و رفعی از استبداد داخلی و سلطه خارجی بود. نهضت مشروطیت در سال ۱۲۸۵ تا ۱۳۱۲ ای به پیروزی رسید و نظام پادشاهی استبدادی در ظاهر به حکومت مشروطه تبدیل شد اما به سبب توابع و مشکلات داخلی، دخالت‌های کشورهای خارجی و وقوع جنگ جهانی اول، نهضت و هدف‌های اساسی خود نرسید و اوضاع ایران بهتر نشد. لذا این حوادث سقوط سلطه قاجار، رژیم کلاک آفس سلطه پهلوی و آغاز دوره جدیدی در تاریخ ایران بود.

سؤال مطالعه این فصل را انجام دادن فعالیت‌های آن به پاسخ پرسش‌های زیر می‌رسد.

- ۱- نهضت مشروطه چرا و چگونه در ایران به وجود آمد؟
- ۲- توابع و مشکلات داخلی و خارجی حکومت مشروطه در ایران چه بود؟
- ۳- تغییر حکومت قاجار به پهلوی چرا و چگونه صورت گرفت؟
- ۴- هدف‌ها و نتایج نهضت ملی شدن نفت ایران چه بود؟

نهضت مشروطه

مظفرالدین شاه

در دوران حکومت مظفرالدین شاه، رونمایی بزرگ در ایران رخ داد که به دنبال آن، نظام پادشاهی استبدادی، جای خود را به پادشاهی مشروطه داد که در آن، اختیارات شاه بر اساس قانون محدود می‌شد و نهادهایی مانند مجلس شورا و هیئت وزیران می‌توانست در اداره کشور دخالت کند.

اوضاع ایران و جهان در آستانه نهضت مشروطه

از میانه دوران سلطنت ناصرالدین شاه، با افزایش نفوذ و دخالت انگلستان و روسیه در ایران، اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران رو به افول نهاد. این روند، در دوران پادشاهی مظفرالدین شاه، به سبب ضعف و ناتوانی او، قزوقی یافت.

در مقابل، مردم ایران که طعم تلخ استعمار را چشیده بودند و می‌دانستند که حکومت استبدادی کشورشان نیز قادر به مبارزه با استعمارگران نیست، با نکیه بر آموزه‌های دین

اسلام و مذهب شیعه، به تدریج به تکاپوی اصلاح اوضاع کشور برآمدند. رهبری مردم در این تحولات را پیش‌تر علما بر عهده داشتند. کشورهای استعمارگر اروپایی که از چهار قرن قبل، غارتگری و جنابول گسترده خود را در قاره‌های آسیا، آمریکا و آفریقا آغاز کرده بودند، پس از «انقلاب صنعتی» تلاش می‌کردند تا تمامی جهان را در چنگ خود بگیرند و از منافع اقتصادی آنها بهره‌مند شوند. یکی از برنامه‌های آنها، تضعیف حکومت‌های مستقل در سراسر جهان و در نهایت تبدیل آن کشورها به مستعمرات کشورهای قدرتمندی چون انگلستان بود. آنها همچنین با ایجاد فرقه‌های جدید و دامن زدن به اختلافات مذهبی و اجتماعی، سعی کردند تا نیروی مقاومت مردمی را در این کشورها تضعیف کنند. این در حالی بود که علما برای اصلاح امور ایران و تقویت بنیان‌های کشور، در حال تلاش جدی بودند. از اواسط دوران قاجار، برخی شروع به تمجید از ویژگی‌های تمدن غربی و حکومت‌های مشروطه کردند و در مقابل، اوضاع نابسامان کشور را بیان می‌کردند. بعضی از روشنفکران این دوران، پذیرش بی‌چون و چرای اندیشه‌های غربی و خودباختگی در برابر غرب را ترویج می‌کردند و نهضت اصلاح‌طلبی مردم ایران را که بر اساس عدالت‌خواهی و نفی استعمار بود، با عقابند و اندیشه‌های غربی، در می‌آمیختند.

صحیحی از مراسم عزادایی ماه محرم بهزوره قاجار

نهضت مشروطه چگونه رخ داد؟

موفقیت نهضت تباکو و قتل ناصرالدین شاه در پی آن، انگیزه مردم برای مبارزه با استبداد و سظفه خارجی را بیشتر کرده بود. مظفرالدین ساداتر، شاهی نالایق بود که توانایی تمامان دادن به کشور را نداشت و ماجرای هزینه‌های سنگین سفرهای او به خارج کشور در عین وضعیت به اقتصادی مردم، موجب ناراحتی‌های فراوانی شده بود. جشن اوضاعی در کنار برخی توهین‌ها به مقدسات دینی مردم از سوی برخی کارگزاران کشورهای استعمارگر در ایران، سبب به وجود آمدن اعتراضات مردمی به رهبری علمای تهران و در رأس آنها آیت الله بهبهانی و آیت الله سیدمحمد طباطبایی بود.

یکی دیگر از عواملی که جریان مشروطه را سرعت بخشید، ماجرای فلک‌شدن برخی از تجار بود. در آن زمان، قیمت برخی کالاها ی اساسی مانند نان و قند بالا رفت. برخی از مردم به همراه تعدادی از تاجران قند به این گرانی اعتراض کردند. حاکم تهران به جای آنکه به شکایت آنان رسیدگی کند، به آنها توهین کرد و تاجران را فلک کرد. در نتیجه اعتراضات ادامه یافت و عده‌ای از علما با تحصن (بست نسبی^{۱۱}) در حرم حضرت عبدالعظیم از مردم حمایت کردند. از جمله خواهسته‌های حاضرین در این تحصن یکماهه که آیت الله بهبهانی و آیت الله سیدمحمد طباطبایی در رأس آنها قرار داشتند، تشکیل عدالت‌خانه در تمام شهرها و عمل به قانون اسلامی به شکل دقیق بود که با قول همکاری شاه، این تحصن، به اتمام رسید. اما پس از جندی، مظفرالدین شاه به تعهدات خود عمل نکرد.

مهاجرت علما، تحصن در سفارت و صدور فرمان مشروطه

در پی تشکیل شدن عدالت‌خانه و شدید شدن اعتراضات، شهر حالت شبه تعطیل به خود گرفت و آیت الله طباطبایی و بهبهانی که بزرگ‌ترین عالم تهران بود، با آنان همراه شد و در پی او، اکثر روحانیون تهران به معترضان ملحق شدند. در نهایت، جمعی چند هزار نفره، برای به دست آوردن مطالبات خود، راهی قم شدند و با ارسال نامه به عالمان دیگر شهرها و مراجع در عراق، بسیاری از ایشان را با خود همراه کردند.

آیت الله بهبهانی

آیت الله طباطبایی

با خروج علما از تهران، در شهر شایعه شد که دولت قرار است تاجار و کسبه‌ای را که جزء معترضان هستند، تحت فشار قرار دهد. از این روه، جمعی از آنها به تحریک برخی وابستگان انگلستان، به سفارت این کشور شاه برده شد. به تدریج،

بلوایی سفارت انگلیس از بستن شبان

گروهی از معترضان که در سفارت انگلستان بست نشست بودند

جمعیت تحصیل کنندگان در سفارت افزایش یافت و به هزاران نفر ناچار کاسب، طلبه و عموم مردم رسید.

اعضای سفارت از این فرصت استفاده کردند و با بلوایی از مردم، به تأثیر گذاری بر خواسته‌های آنان پرداختند و بیشتر مردم نیز، از سیاست بیجده استعماری انگلیس و سوء استفاده این کشور از تحصیل آنها، غافل بودند. بسیاری از مردم برای اولین بار در سفارت یا وازه مشروطه آشنا شدند و انگلیسی‌ها و غربگرایان به آنان القا کردند که باید همچون انگلستان، مشروطه و مجلس سورا بخواهند.

سورس هم‌زمان مردم در برخی دیگر از ولایات‌ها و تعطیلی بازارها و مساجد در تهران، در نهایت موجب صدور فرمان تشکیل مجلس سورا از سوی مظفرالدین شاه در مرداد ماه سال ۱۲۸۵ شد. پس از آن، عدای از سیاستمداران مشروطه‌خواه، به سرعت قانون اساسی را تدوین کردند.

فعالیت

۲- چه جریان‌هایی با چه تفاوت‌هایی در نهضت مشروطه نقش مؤثری داشتند؟

مسائل و حوادث پس از مشروطه

حکومت مشروطه از همان ابتدا بروزی، با مسائلی و مشکلات مختلف داخلی و خارجی روبرو شد. که باعث شد هدف‌های اصلی جنبش مشروطه‌خواهی، به شکل کامل محقق نگردد. برخی از این حوادث عبارت بود از:

الف) تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف‌ها: تنظیم شبان

قانون اساسی توسط نمایندگان موجب بروز کاستی‌هایی در آن شد. این کاستی‌ها، آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری و جمعی زیادی از علما و دلسوزان را واداشت تا خواستار افزودن برخی متمم‌ها به قانون اساسی شوند. با تلاش‌ها و مجاهدت‌های جدی آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری، بخش‌هایی در متمم قانون اساسی تصویب شد که بنابر آن، باید چند نفر از مجتهدان و فقیهان اسلام که با شرایط و زمان خود آشنا بودند، در مجلس سورا شرکت می‌کردند تا قانون‌های مصوب، مخالف قواعد اسلامی نباشند.

محمدعلی شاه

ب) تعطیلی مجلس: مظفرالدین شاه مدت کوتاهی پس از صدور فرمان مشروطه

درگذشت، محمدعلی شاه، جانشین او، پادشاهی مستبد بود، او با پشتیبانی دولت روسیه و حمایت طرف‌داران حکومت استبدادی، تصمیم گرفت حکومت نوپای مشروطه را نابود سازد. پس از چند ماه اختلاف و درگیری موافقان و مخالفان مشروطه و حوادثی مانند قتل صدراعظم شاه و سوء قصد به جان شاه، به دستور محمدعلی شاه، مجلس به توب بسته شد و منحل گردید.

با تعطیلی مجلس، گروهی از مشروطه‌خواهان به اروپا رفتند. اما مردم و علما در داخل کشور به مقاومت پرداختند. مقاومت اصلی از سوی تبریز و به سردمداری ستارخان و باقرخان و با حمایت مراجع نجف شکل گرفت. در این زمان، طرف‌داران مشروطه در گیلان و اصفهان، در پی انتشار خبر مقاومت مردم تبریز، راهی تهران شدند و آن را تصویب کردند. پس از فتح تهران و تشکیل مجلس فوق‌العاده، شاه برکنار شد و پسر نوجوانش احمد شاه، جانشین او شد.

ستارخان و باقرخان در میان گروهی از مجاهدان مشروطه‌خواه

سفارت روسیه که دارای منافع منحصری با انگلستان در جریان مشروطیت بود، به شیخ فضل‌الله پیشنهاد کمک و مساعدت نمود. به سفارت روسیه رأی داد، اما او بی‌تفاوت و بی‌گفتار گفت: «این را من هستم صدراعظم زنده‌نوم و کشته‌نوم. اما بی‌تفاوت بیگانگان نسوم و برخلاف امر خداوند، رفتاری نکرده باشم.»

ب) شهادت شیخ فضل‌الله توری: با بیروزی دوباره مشروطه‌خواهان، انتظار می‌رفت

که دستمان واقعی نهضت، مجازات شوند. اما آنها رها شده و محمدعلی شاه نیز بدون محاکمه به خارج کشور منتقل شد. همچنین، در اولین روزها، جمعی از علما دستگیر شدند و شیخ فضل‌الله توری نیز پس از یک محاکمه نمایی، به سنگینی در قفس اعدام شد.

شهادت مظلومانه بزرگ‌ترین عالم تهران در جریان نهضت مشروطه که قبل از آن در نهضت تنباکو نیز نقش مؤثری داشت، نشانه‌ای از انحراف در مسیر مشروطه بود که از مدت‌ها قبل، شروع شده بود. شیخ فضل‌الله توری با مشروطه منطبق بر ارزش‌های غربی مخالف بود و طرف‌دار مشروطه سرعی بر پایه ارزش‌های اسلامی بود.

فصلیت

۳- چه حوادث مهمی در فاصله فرمان مشروطیت تا آغاز جنگ جهانی اول رخ داد؟

۴- مهم‌ترین موانع و مشکلات داخلی نظام مشروطه را توضیح دهید.

ت) افزایش دخالت‌های خارجی : هم‌زمان با وقوع انقلاب مشروطیت در ایران، آلمان و متحدانش، حتی ایتالیا، اتریش و مجارستان، به یک قدرت بزرگ اروپایی تبدیل شده و در صدد دست‌اندازی بر مستعمرات دیگر کشورها بودند. انگلستان و روسیه برای مقابله با قدرت روزافزون آلمان و متحدانش، تصمیم گرفتند به جای رقابت، با یکدیگر همکاری کنند. به همین دلیل، این دو کشور طی قرارداد ۱۹۰۷ ایران را میان خود تقسیم کردند. پس از آن، روسیه با خیالی آسوده در امور داخلی ایران مداخله می‌کرد و اجازه می‌داد که دولت و مجلس اوضاع آنفقه کشور را سر و سامان دهند. علاوه بر این، نیروهای روسیه وارد خاک ایران شدند. آنها در تیر به تعدادی از مشروطه‌خواهان را کشتند و در مشهد نیز حرم امام رضا (ع) را به گلوله بستند.

نقشه تقسیم ایران در قرارداد ۱۹۰۷

۵- پس از مطالعه متن، به نقشه دقت کنید و بگویید - الف) روسیه و انگلستان در قرارداد ۱۹۰۷ تقریباً کدام نواحی ایران را تحت نفوذ خود گرفتند؟
ب) هدف انگلستان و روسیه از امضای قرارداد ۱۹۰۷ چه بود؟ ب) قرارداد ۱۹۰۷ چه نتایجی برای ایران داشت؟

نظامیان اسفانگر انگلیس مستقر در ایران در دوران جنگ جهانی اول

سنگین و نیسعلی ملواری نژاد ملوان استان یوشه

مردم ایران برای جنگی که خود نفسی در ایچده ان تاناشند بجای سنگین برده اند. یکی از عوامل مرگ بر کشته شدن چند میلیون نفر ایرانی در این زمان، بحالت انگلیس در بازار ایران و ایچده مانع برای تعیین انزله موریتین مردم و ایچده فطی بود.

تا وقوع جنگ جهانی اول: جنگ جهانی اول

در سال ۱۹۱۴م/۱۲۹۳ش آغاز شد. در یک سوی این جنگ، کشورهای قرار داشتند که به متحدین معروف بودند و در سوی دیگر آن، کشورهای که به متفقین مشهور شدند: جنگ جهانی اول پس از چهار سال یا بیروزی متفقین به پایان رسید. بر اثر این جنگ، میلیون‌ها نفر کشته، زخمی و آواره شدند و خسارت‌ها و ویرانی‌های زیادی به بار آمد.

جنگ جهانی اول

متحدین	آلمان، ایتالیا، روسیه، مجارستان، عثمانی
متفقین	انگلیس، روسیه، فرانسه، در اواخر جنگ آمریکا

دولت ایران در ابتدای جنگ جهانی اول بی‌طرفی کامل خود را اعلام کرد اما انگلیستان، روسیه و عثمانی این بی‌طرفی را ناپسندیدند و نیروهای خود را وارد ایران کردند. پس از آن، برخی مناطق ایران صحنه نبرد نیروهای روسیه و انگلیستان با قوای عثمانی شد. در برخی از نواحی ایران مانند بوشهر، فارس و خوزستان، نیروهای مردمی از جمله عشایر غور به مقابله با قوای اسفانگر انگلیسی برخاستند. از جمله دلیر مردان تنگستانی به فرماندهی رئیسعلی ملواری با ایلار جان خوش ضربه سنگینی به اسفانگران وارد آوردند.

جنگ جهانی اول موجب بی‌ثباتی و آشفتگی بیشتر اوضاع ایران شد. به دلیل حضور نیروهای اسفانگر و درگیری‌های نظامی، دولت مرکزی به نهایت ضعف رسید و تسلط خود را بر امور کشور از دست داد. ناقرمائی و سرریجی از فرمان دولت مرکزی گسترش یافت و امنیت و آسایش مردم از بین رفت. در آن سال‌ها، ایرانیان دچار معیشت‌های یزگی مانند قحطی، فقر، گرسنگی و شیوع بیماری‌های واگیردار شدند و چند میلیون نفر جان خود را از دست دادند.

فعالیت

۶- آثار و پیامدهای سیاسی و اجتماعی جنگ جهانی اول در ایران را از متن درس استخراج و فهرست کنید.

ایران در دوران حکومت پهلوی

هنگامی که جنگ جهانی اول پایان یافت، کشور ما درگیر انبوهی از مشکلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بود. این مشکلات به علاوه برنامه‌ها و سیاست‌های مزدورانه انگلستان در ایران، زمینه را برای انتقال حکومت از قاجاریه به پهلوی فراهم آورد.

زمینه‌های تغییر حکومت از قاجاریه به پهلوی

قرارداد ۱۹۱۹: در اواخر جنگ جهانی اول، حکومت تزاری روسیه بر اثر وقوع انقلابی عظیم سرنگون شد. پس از آن، نام این کشور به اتحاد جماهیر شوروی تغییر یافت. دولت جدید شوروی تروئیس را از ایران فراخواند و سرگرم مسائل داخلی خود شد. انگلستان با استفاده از این موقعیت، کوشید نفوذ و سلطه خود را در کشور ما تثبیت کند. از این رو، با ونوقالدوله، نخست‌وزیر ایران، قراردادی بست که به «قرارداد ۱۹۱۹» معروف شد. بر اساس این قرارداد، اداره امور نظامی و مالی ایران در اختیار کارشناسان (مستشاران) نظامی و مالی انگلستان قرار می‌گرفت. این قرارداد در ایران با مخالفت گسترده‌ای روبه‌رو شد و بسیاری از شخصیت‌های مبارز و آزادی‌خواه مانند آیت‌الله مدرس و شیخ محمد خیابانی با آن به مخالفت برخاستند و احمد شاه قاجار نیز از تأیید آن خودداری کرد.

فعالیت

۱- دلیل مخالفت گسترده آزادی‌خواهان با قرارداد ۱۹۱۹ چه بود؟

احمد شاه، رضاخان و تعدادی از مقام‌های حکومتی

کودتای ۱۲۹۹: انگلستان پس از ناکامی در اجرای قرارداد

۱۹۱۹، درصدی برآمد که از طریق کودتا اهداف استعماری خود را در ایران پیگیری کند. انگلیسی‌ها یکی از فرماندهان نیروی قزاق به نام رضاخان از رضا میرنج را به عنوان مهره نظامی و سیدضیاءالدین طباطبایی را به عنوان مهره سیاسی کودتا برگزیدند. طباطبایی از سیاستمداران طرفدار انگلستان بود. در سوم اسفند ۱۲۹۹ نیروهای تحت فرمان رضاخان مراکز مهم پایتخت را اشغال کردند و احمدشاه مجبور شد سیدضیاء را به نخست‌وزیری و رضاخان را به فرماندهی کل قوا منصوب کند. رضاخان دارای روحه استبدادی بود و این ویژگی، به او برای به ثمر نشاندن اهداف انگلیسی‌ها کمک می‌کرد.

رضاخان در میان گروهی از فرماندهان نظامی

انتقال حکومت از قاجاریه به پهلوی - کودتای ۱۲۹۹

توسط انگلیس مقدمه‌ای برای تغییر حکومت در ایران بود. رضاخان پس از کودتا با سرسختی برای گسترش و تثبیت قدرت خود به تکاپو افتاد. او و نیروهای نظامی‌اش با خشونت تمام، در بین مردم رعب و وحشت ایجاد کرد و فضای حکومت نظامی را بر جامعه حاکم کرد و نظم و آرامش ظاهری به وجود آورد. از این رو، طرفدارانش با تبلیغات فراوان او را شایسته‌تر از احمدشاه قاجار برای حکومت معرفی می‌کردند. رضاخان در آن زمان برای جلب نظر مردم، خود را فردی مذهبی و پاینده به احکام و ارزش‌های دینی نشان می‌داد. به همین دلیل، در مراسم و مجالس مذهبی حضور می‌یافت و با علما

دیندار و مشورت می‌کرد. او با استفاده از موقعیت خود به عنوان وزیر جنگ و نخست‌وزیر، طرف‌داران خود را وارد مجلس شورای ملی کرد. در سال ۱۳۰۴ اس مجلس شورای ملی با وجود مخالفت جدی تعدادی از نمایندگان، مانند آیت‌الله مدرس، احمدشاه قاجار را از قدرت برکنار کرد و حکومت موقت را به رضاخان سپرد. سپس، مجلس مؤسسان^۲ به طور رسمی حکومت را به رضاخان و خانواده او واگذار کرد.

فصلیت

۲- الف) علت کودتای ۱۲۹۹ چه بود؟

ب) کدام شرایط و عوامل داخلی و خارجی، به رضاخان در دستیابی به قدرت کمک کرد؟

شیوه حکومت و اقدامات رضانشاه

- **استبداد:** رضانشاه از ابتدای حکومت به استبداد (دیکتاتوری)^۳ روی آورد. در دوران حکومت او، هیئت وزیران و نمایندگان مجلس شورای ملی اختیار و استقلال جهانی نداشتند و تابع دستورات شاه بودند.
 - **سرکوب آزادی خواهان:** حکومت رضانشاه به احزاب و روزنامه‌های مستقل اجازه فعالیت نمی‌داد و با زور و خشونت، قضای حقیقان، ترس و سرکوب را بر جامعه حاکم کرد. در چنین شرایطی، مخالفان سرنواستی جز تبعید، زندان، شکنجه و اعدام نداشتند. آیت‌الله سیدحسن مدرس یکی از مخالفان سرسخت شیوه حکومت رضانشاه بود که به دست مأموران این حکومت به شهادت رسید.
- همچنین رضاخان به بهانه برقراری امنیت، برخی از قیام‌های آزادی خواهانه و استقلال طلبانه، مانند نهضت جنگل، به رهبری میرزا کوچک خان جنگلی را با خشونت زیاد، سرکوب کرد.

میرزا کوچک خان جنگلی و دو تن از هم‌زمانانش

«آن یک رأی خودم، چه شده؟»

آیت‌الله سید حسن مدرس از جمله عالمان مبارزی بود که در مجلس همواره از حقوق ملت دفاع و با استبداد داخلی و نفوذ و سلطه بیگانگان مبارزه می‌کرد. او یکی از مخالفان سرسخت رضاخان بود. آیت‌الله مدرس در انتخابات ششمین دوره مجلس به عنوان نماینده اول تهران به مجلس راه یافت اما در انتخابات دوره هفتم، که در زمان حکومت رضاشاه برگزار شد، اعلام کردند که مدرس حتی یک رأی هم ندانسته است. وی در پاسخ این ادعا، در جمله‌ای تاریخی و طنزآمیز گفت: «دست‌کم آن یک رأی که بنده به خودم دادم، چه شده؟ مدرس به مبارزه خود با رضاشاه ادامه داد و به همین دلیل دستگیر و تبعید شد. او پس از تحمل سال‌ها تبعید و زندان، در سال ۱۳۱۶ در کانسر به حرم آزاداندیشی و مخالفت با رضاخان به شهادت رسید.

● **ابجد ارزش منظم:** به وجود آوردن ارزش منظم در ایران از جمله برنامه‌های اساسی انگلیسی‌ها و اهداف استعماری آنها بود. این ارزش ضمن اینکه تمرکز قدرت سیاسی را در کشور ممکن می‌ساخت، قیام‌های مردمی را سرکوب می‌کرد و در مواقع ضروری، به عنوان تأمین کننده اهداف نظامی انگلستان مورد استفاده قرار می‌گرفت. رضاشاه نیروهای سه‌گانه ارزش را با هدایت انگلیسی‌ها به وجود آورد و در سال ۱۳۰۴ اس قانون نظام و وظیفه عمومی را به تصویب رساند. ارزش رضاشاه، با کارآمد و فاقد قدرت کافی بود و در نهایت متفقین در زمان جنگ جهانی دوم، به سرعت شکست خورد.

● **احداث خط آهن سراسری:** احداث این راه با تبلیغات فراوان انجام گرفت و به جایی آنکه با اهداف اقتصادی و به نفع مردم کشور طراحی شود، هدف آن ایجاد راهی سراسری برای انتقال سریع نیروهای انگلیسی از جنوب به شمال بود. در صورتی که روس‌ها، انگلیسی‌ها با استفاده از این راه می‌توانستند نیروهای خود را به سرعت به شمال بفرستند و مانع نفوذ آنها به هندوستان شوند. در جنگ جهانی دوم همین راه به مهم‌ترین عامل ارتباطی نیروهای متفقین مبدل شد.

● **تضعیف هویت اسلامی و تخریب فرهنگ ایرانی:** حکومت رضاشاه به بهانه یسرفت و توسعه فرهنگی و اجتماعی، کارهایی انجام داد که نتیجه آنها تضعیف ارزش‌های دینی و رواج فرهنگ غرباوانی بود. یکی از این کارها، مجبور کردن مردم به این بود که لباس یکسانی به تن کنند و کلاه لبه‌داری (مشهور به کلاه پهلوی) بر سر بگذارند.

پس از آن، محدوده‌هایی برای برگزاری مراسم مذهبی از جمله عزاداری امام حسین (ع) به وجود آمد و زمینه برداشتن (کشف) حجاب مطرح شد. مردم مشهد در اعتراض به این کارها در مسجد گوهرشاد گرد هم آمدند. نیروهای نظامی مردم را در کنار حرم حضرت امام رضا (ع) به گلوله بستند و عده زیادی را شهید و مجروح کردند. حکومت رضاشاه که بسیار نسبتاً ظاهر فرهنگ اروپایی بود، اندکی پس از سرکوب قیام گوهرشاد، دستور داد حجاب را با زور و خشونت از سر زنان و دختران ایرانی بزدارند.

در دوران حکومت رضاشاه، باستان‌گرایی با هدف تضعیف و به حاشیه راندن اسلام، تمدت گرفت. در این دوران، ارتباط میان علائق دینی و ملی مردم ایران که نسبت افتد و تقویت هویت ملی است، نادیده گرفته می‌شد و تلاش گسترده‌ای برای از بین بردن هویت قومی و ارزش‌های برخی از اقوام انجام شد.

واقع مسجد گوهرشاد

انار جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۳۹ م/ ۱۳۲۴-۱۳۱۸ ش) بر ایران

روزه نظامیان انگلیس در خیابان های تهران
اجنگ جهانی دوم

نظامیان شوروی در خیابان های تبریز اجنگ جهانی دوم

جنگ جهانی دوم با حمله ناگهانی آلمان به لهستان آغاز شد. ایتالیا و ژاپن به آلمان پیوستند و دولت های محور را تشکیل دادند. در جبهه مقابل، انگلستان، فرانسه، شوروی و آمریکا فراز داشتند که متفقین خوانده می شدند.

جنگ جهانی دوم

دولت های محور	آلمان، ایتالیا، ژاپن
متفقین	انگلستان، فرانسه، شوروی، آمریکا

در جنگ جهانی دوم، دولت ایران اعلام بی طرفی کرد. اما در شهریور ۱۳۲۲، متفقین به بهانه حضور تعدادی از کارشناسان آلمانی، کشور ما را به اشغال خود درآوردند. هدف اصلی آنها از این اقدام، استفاده از موقعیت و منابع و امکانات ایران به سود خویش بود. متفقین پس از اشغال ایران، رضاشاه را مجبور کردند که از قدرت کناره گیری کند و سپس او را از ایران تبعید کردند.

پس از رضاشاه سرلش محمدرضاشاه شاه ایران شد. وی نیز همانند پدرش، چون منتخب مردم نبود و دست سلسله یگانه بود، مطیع برنامہ ها و اهداف افرادی بود که بقای خود در حکومت را وابسته به آنها می دانست.

در جنگ جهانی دوم، متفقین با شکست دادن آلمان و بیماریان آنتی ژاپن (توسط آمریکا)، پیروز شدند.

کشور ما تا پایان جنگ جهانی دوم در اشغال بیگانگان بود. جنگ جهانی دوم نیز همچون جنگ جهانی اول، به اقتصاد و جامعه ایران خسارت ها و آسیب های زیادی وارد کرد و موجب عقب ماندگی کشور شد. مردم ایران طی آن سال ها با کمبود و گرانی شدید مواد غذایی، مخصوصاً نان، روبه رو بودند و عده زیادی بر اثر گرسنگی و سوء تغذیه جان سپردند.

امینلین (از شوروی)، روزولت (از آمریکا) و چرچیل (از انگلیس)

سران متفقین در مقطعی از جنگ جهانی دوم، جهت تصمیم گیری برای آینده جنگ و نحوه تقسیم جهان بین خود، به تهران آمدند. رؤسای کشورهای آمریکا، انگلیس و شوروی بدون اینکه به محمدرضاشاه چیزی بگویند و حتی او را از سفر خود مطلع کنند از ۹ تا ۱۹ آذر ۱۳۲۲ در سفارت شوروی در تهران به سر بردند و بعد از برابری جلسه و اتخاذ برخی تصمیمات، بدون تذکری اختنا به شاه ایران به کشورهای خود بازگشتند.

۳۰ الف) کشور مادر دو جنگ جهانی اول و دوم «بل بیروزی متفقین» لقب گرفت. با راهنمایی دیر خود و با همتفکری بگد بگر، بگوید چرا این لقب به ایران داده شد. سبب آثار و پیامدهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جنگ جهانی دوم بر ایران چه بود؟

نهیضت ملی شدن نفت

آیت‌الله کاشانی و مصدق

محمد رضا شاه در سال‌های نخست سلطنت خود این امکان را ندانست که همچون پارس با استبداد (دیکتاتوری) حکومت کند. بنابراین، برای نمایندگان مجلس شورای ملی و هیئت وزیران فرصتی به وجود آمد که در اداره امور کشور نقش مؤثری داشته باشند. همچنین در این دوره احزاب سیاسی و مطبوعات فعالیت خود را دوباره آغاز کردند. البته رقابت‌های انگلستان، شوروی و آمریکا برای کسب نفوذ سیاسی و اقتصادی هرچه بیشتر در کشور ما به ثبات و آرامش سیاسی کشور آسیب می‌رساند. در چنین شرایطی بود که زمینه برای نهیضت ملی شدن نفت به وجود آمد.

تصویری از یکی از راه‌پیمایی‌های مردم در حمایت از نهیضت ملی شدن نفت

این نهیضت یکی از رویدادهای مهم تاریخ معاصر ایران است. امتیاز بهره‌برداری از منابع نفت ایران در زمان مظفرالدین شاه به انگلیسی‌ها واگذار شده بود. رضاشاه امتیاز مذکور را لغو کرد اما خیلی زود طی قرارداد دیگری، دوباره منابع نفت ایران را به انگلستان واگذار کرد. در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم، مردم ایران خواهان لغو آن قرارداد و ملی شدن صنعت نفت بودند. آیت‌الله کاشانی و دکتر محمد مصدق رهبری نهیضت ملی شدن صنعت نفت را به عهده گرفتند. مجلس شورای ملی نیز با مشاهده اتحاد و یکدلی مردم، قانون ملی شدن نفت را در اسفند ۱۳۲۹ تصویب کرد. پس از آن، دکتر مصدق نخست وزیر شد تا آن قانون را به اجرا درآورد و دست بیگانگان را از منابع و صنعت نفت کوتاه کند. دولت انگلیس برای جلوگیری از اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت، کارشکنی‌های مختلفی کرد اما به دلیل وحدت ملت و همدلی رهبران نهیضت، ناکام ماند.

سپهبد نواب صفوی، روحانی‌ای شجاع، با اخلاص و صریح بود که همراه با جوانانی مؤمن و استوار، جمعیتی با عنوان «فدائیان اسلام» را تشکیل داده بودند. آنها از مبارزان جندی با رژیم پهلوی بودند و در مقابل استعمار بیگانه و ظلم و فساد رژیم پهلوی، فعالیت‌ها و مبارزات مختلف نظامی، سیاسی و فرهنگی را انجام می‌دادند. فدائیان اسلام در نهیضت ملی شدن نفت و روی کار آمدن دولت دکتر مصدق نیز، نقش مهمی ایفا کردند. سرانجام نواب صفوی و برخی یاران باوقاش، در دی ماه، ۱۳۳۴، توسط رژیم شاه تیرباران شده و به شهادت رسیدند.

کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و بازگشت استبداد (دیکتاتوری)

گروهی از افسران کودتای ۲۸ مرداد

پس از مدتی، میان رهبران و گروه‌های سیاسی پشتیبان نهضت ملی شدن نفت اختلاف بروز کرد و اتحاد و همدلی به تفرقه و دشمنی تبدیل شد. این وضعیت، ملت را دلسرد و دشمنان نهضت را امیدوار کرد. دولت‌های انگلستان و آمریکا از این شرایط برای سرنگونی دولت دکتر مصدق از طریق کودتا استفاده کردند. طبق برنامه‌ای که این دو کشور طراحی کردند، در روز ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، واحدهایی از ارتش به فرماندهی سرلشکر قاضی‌الله زاهدی به خیابان‌ها ریختند و با اشغال مراکز مهم پایتخت، دولت دکتر مصدق را سرنگون کردند.

دکتر مصدق گمان می‌کرد در مبارزه با استعمار انگلیس می‌تواند به آمریکای جوان اعتماد کند و از قدرت این کشور برای مهار انگلیس بهره‌گیری کند، اما نه تنها این‌گونه نشد، بلکه انگلیس و آمریکا دست به دست هم داده و مصدق و نهضت ملی ایران را ساقط کردند. اعتماد مصدق به آمریکا در بازگشت سلطنت پهلوی به کشور و تقویت دوستی شاه و آمریکا نیز تأثیر گذاشت (اسناد لایه جاسوسی، ج ۱، ص ۳۵۲).

پس از موفقیت کودتای ۲۸ مرداد، منابع نفت ایران دوباره در اختیار بیگانگان قرار گرفت و نفوذ و سلطه آمریکا بر کشور ما به تدریج افزایش یافت. چند ماه پس از کودتای ۲۸ مرداد، حکومت پهلوی با نادیده گرفتن قانون ملی شدن صنعت نفت، امور اکتشاف، استخراج و فروش نفت را طی قراردادی به چندین شرکت نفتی انگلیسی، آمریکایی، هلندی و فرانسوی واگذار کرد. این شرکت‌ها متعهد شدند ۵۰ درصد درآمد فروش نفت را به ایران بپردازند. محمدرضا شاه که پس از کودتا سلطنت دوباره خود را مدیون انگلیس و آمریکا می‌دید، به شاهی مشیدتر و ستمگر تبدیل شد و اصول قانون اساسی را آشکارا نادیده می‌گرفت. او همچنین با تأسیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک) به کمک آمریکایی‌ها، به سرکوب شدید مخالفان پرداخت و دوباره قضای محمدرضا شاه هنگام دیدار با هیئت نخست وزیر و اعضای دولت او نرس و خفقان بر ایران حاکم شد.

فصلت

۴- همفکری کبک و بگوید به نظر شما، چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در اهداف نهضت نیاکو و نهضت ملی شدن نفت وجود دارد؟

۵- الف) مهم‌ترین دلیل موفقیت کودتای ۲۸ مرداد چه بود؟
ب) کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چه تفاوت و شباهتی با کودتای ۱۲۹۹ داشت؟

تست نشستن: پناه بردن به مکان‌های مقدس یا خانه بزرگان به منظور حفظ جان یا دادخواهی؛ در دوره قاجار و حتی پس از آن رسم بود که اشخاص برای اعتراض یا دادخواهی به مکان‌هایی مانند زیارتگاه‌ها، خانه علما و دیگر بزرگان پناه می‌بردند و ناخواسته‌هاشان برآورده نمی‌شد، آنجا را ترک نمی‌کردند. در این مدت، کسی حق شایسته پناهندگان را از پناهگاهشان بیرون نمی‌کند، به این رسم، تست‌نشینی یا تحضن می‌گفتند.

کودتا: برانداختن دولت یا حکومت موجود و به دست گرفتن قدرت با استفاده از قوای نظامی.

مجلس مؤسسان: مجلسی شامل نمایندگان انتخابی مردم که برای تعبیر یا اصلاح موادی از قانون اساسی تشکیل می‌شد.

استبدادی (دیکتاتوری): خودرأیی و استبداد؛ فرما روائی یک فرد یا گروه بر یک کشور یا زور و از طریق تحمیل افکار و نفع‌اند خود بر جامعه و سرکوب منتقدان و مخالفان.

به کار بیندیم

۱- به چند گروه تقسیم شوید و هر گروه درباره زندگی و اقدامات یکی از این شخصیت‌ها تحقیق کند: میرزا کوچک خان جنگلی، آیت‌الله سید ابوالقاسم کائلی، دکتر محمد مصدق، شهید سید محسنی نواب صفوی.
۲- با توجه به دانسته‌های خود، یک مورد از عملکردهای شاهان زیر را که نشان‌دهنده آنها به قانون اساسی مشروطه بایستد بوده یا نبوده‌اند، بنویسید.

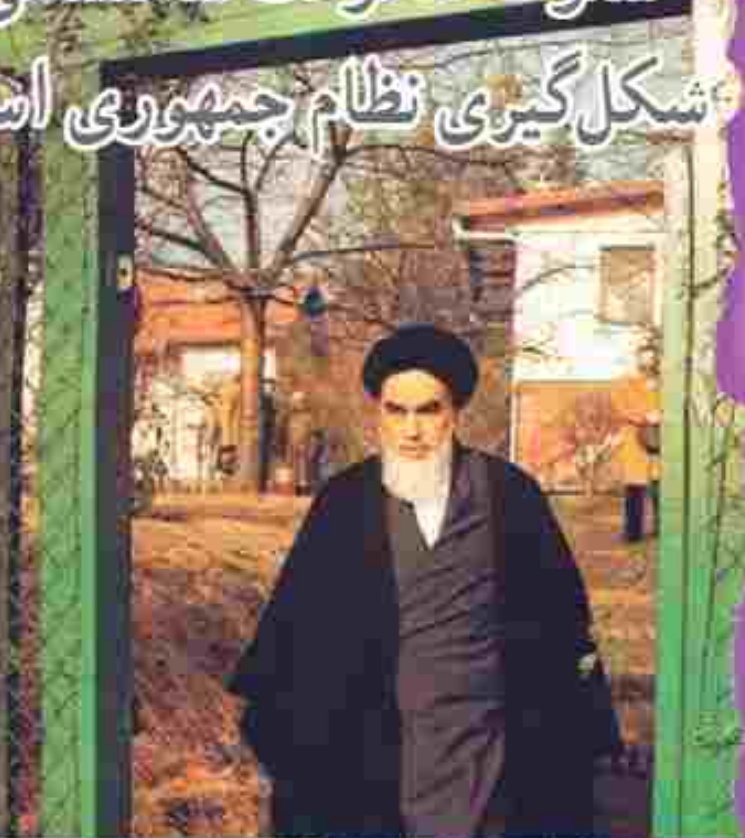
محمدعلی شاه ←

احمدشاه ←

رضاشاه ←

محمدرضا شاه ←

سقوط حکومت شاهنشاهی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی

فصل

انقلاب‌ها و تحولاتی که در ایران در دهه‌های ۱۳۵۰ و ۱۳۶۰ رخ داد، به دلیل تغییرات اجتماعی و اقتصادی بود. مردم ایران خواهان آزادی، عدالت و برقراری نظامی بر مبنای ارزش‌های اسلامی و حقوق بشری بودند. در این دوران، حکومت پهلوی با سیاست‌های ناسازگار و سرکشی‌ها، مردم ایران را به سمت انقلاب سوق داد. سرانجام، مبارزه‌ای برای استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی با نقیب هزاران شهید در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، انقلاب اسلامی به سر آمد. در نتیجه، نظامی برقرار شد که بر مبنای ارزش‌های اسلامی و حقوق بشری استوار است. این نظام، با وجود توطئه‌ها و مداخلات گسترده بیگانه، به مسیر خود ادامه داد.

سؤال: چرا انقلاب اسلامی رخ داد؟
 سؤال: چرا مردم ایران به رهبری امام خمینی انقلاب کردند؟
 سؤال: چرا مردم ایران به رهبری امام خمینی انقلاب کردند؟
 سؤال: چرا مردم ایران به رهبری امام خمینی انقلاب کردند؟

انقلاب اسلامی ایران

نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی

پس از کودتای ۲۸ مرداد و بازگشت محمدرضاشاه به سلطنت، فصل جدیدی از نفوذ و سلطه آمریکا بر ایران آغاز شد. در آن زمان، مردم ایران از شکست نهضت ملی شدن نفت و تسلط دوباره بیگانگان بر کشورشان ناراحت بودند. آمریکایی‌ها برای جلوگیری از وقوع قیام‌های مردمی و حفظ حکومت پهلوی، به شاه توصیه کردند که در امور مختلف اجتماعی و اقتصادی کشور تغییراتی ایجاد کند. برخی از این تغییرات عبارت بودند از:

استاد آیت‌الله امام خمینی در تشریح اقدامات و جنایات حکومت پهلوی

الف) تصویب نامه^۱ انجمن‌های ایالتی و ولایتی، حکومت

پهلوی در سال ۱۳۲۱ م. قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی (شورا‌های استان و شهرستان) را تغییر داد. از جمله این تغییرات این بود که شرط مسلمان بودن برای انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان لغو گردید و دیگر آنکه شرط سوگند به قرآن یاد کردن انتخاب‌شوندگان به سوگند به کتاب آسمانی تبدیل شد.

حکومت پهلوی به ظاهر وانمود می‌کرد که با این تغییرات قانونی قصد دارد مردم را در فعالیتهای اجتماعی مشارکت بدهد، اما در واقع هدف او تضعیف هویت اسلامی جامعه ایران بود. به همین دلیل، علما یا

این تغییر قانون مخالفت کردند. برجسته‌ترین مخالفان، عالمی شیخ به نام آیت‌الله سید روح‌الله خمینی بود که در قم اقامت داشت. امام خمینی می‌دانست که هدف حکومت از این تغییرات، مخالفت با اسلام و تحریک ارزش‌های اسلامی است.

سرانجام در نتیجه مخالفت جدی امام و سایر علما، دولت مجبور شد این تصویب‌نامه را لغو کند.

ب) اصول‌نش گانه^۲: محمدرضا شاه بی‌روزی از سیاست‌های آمریکا را برای حفظ حکومت خود ضروری می‌دانست. به همین دلیل، مدت کوتاهی پس از لغو تصویب‌نامه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، اعلام کرد که اصول‌نش گانه‌ای را با عنوان «انقلاب سفید» به همه‌پرسی (رفراندوم) خواهد گذاشت.

اصول‌نش گانه در ظاهر برای کشور خوب و لازم به نظر می‌رسید، اما امام خمینی و سایر علمای مبارز از اهداف و پیامدهای واقعی این اصول آگاه بودند و یقین داشتند که اجرای این اصول، موجب افزایش سلطه آمریکا بر ایران و وابستگی بیشتر سیاسی و اقتصادی کشور ما به بیگانگان می‌شود. به همین دلیل، امام ضمن غیرقانونی شمردن همه‌پرسی اصول‌نش گانه، از مردم خواست که در آن شرکت نکنند. در برخی از شهرها مانند تهران و قم، مردم تظاهرات کردند و مخالفت خود را با اصول‌نش گانه و همه‌پرسی آن نشان دادند. اما همه‌پرسی اصول‌نش گانه با وجود اعتراض‌های مردمی، در بهمن ۱۳۲۱ برگزار شد و حکومت پهلوی نیز اعلام کرد که بیشتر مردم با اصول‌نش گانه موافق‌اند.

فعالیت

۱- هدف آمریکا از ایجاد تغییرات در امور اجتماعی و اقتصادی ایران چه بود؟

۲- به نظر شما هدف شاه از برگزاری همه‌پرسی اصول‌نش گانه چه بود؟

تهران، ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

امام خمینی ملا در مدرسه فیضیه قم، ۱۳۴۲

ب) قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲: با فرا رسیدن ماه محرم، که مقارن با خرداد ۱۳۴۲ بود، امام خمینی به معاندان و منحرفان مذهبی یادآوری کرد که سکوت در برابر حکومت ستمگر، کمک به دشمنان اسلام است و از آنان خواست که خطر اسرائیل را به مردم گوشزد کنند. در آن زمان، حکومت پهلوی با اسرائیل رابطه برقرار کرده بود. رژیم پهلوی بخش عمده نفت اسرائیل را تأمین می‌کرد و هیچ‌گاه، موضع گیری ای علیه تجاوز و استغالگری‌های اسرائیل نمی‌کرد.

امام خمینی، خود نیز در عصر عاشورا (۱۳ خرداد) در سخنانی تأریخی در مدرسه فیضیه قم، شاه را به دلیل ستمگری، همکاری با اسرائیل و وابستگی به آمریکا به شدت محکوم کرد. دو روز بعد، مأموران رژیم شاه شبانه به خانه امام ریختند و ایشان را دستگیر و پس از انتقال به تهران، در یکی از باادگان‌های نظامی زندانی کردند. دستگیری امام، موجب خشم و اعتراض گسترده مردم مسلمان ایران در شهرهای مختلف شد. شدیدترین اعتراض‌ها در شهرهای قم، تهران و ورامین صورت گرفت. رژیم شاه که از حرکت سریع و فراگیر مردم به وحشت افتاده بود، به مأموران خود دستور داد که ظاهر کنندگان را به گلوله بزنند و قیام را سرکوب کنند. قیام ۱۵ خرداد اگرچه به زور اسلحه و با حسونت مأموران رژیم سرکوب شد، بر خشم و نفرت مردم انقلابی نسبت به شاه و عوامل حکومت او افزود و انگیزه آنان را برای مبارزه تا سرنگونی حکومت پهلوی تقویت کرد.

فعالیت

۳- الف) کار برگ شماره (۱۱) را انجام دهید.

ب) بعد از مطالعه متن زیر به سوالات پاسخ دهید.

رژیم صهیونیستی با کمک انگلستان، سرزمین فلسطین را به زور تصاحب کرده و در آنجا حکومت تشکیل داد (سال ۱۳۲۷). آنها با فلسطینی‌ها مانند بردگان رفتار می‌کردند و هر روز تعدادی از مبارزان فلسطینی را به شهادت می‌رساندند. بسیاری از آنها مجبور به ترک خانه و سرزمین‌شان شده و آواره کشورهای دیگر شدند. به همین جهت دولت‌های مسلمان منطقه (حتی آنان که رابطه خوبی با غرب داشتند) حاضر به برقراری رابطه سیاسی و اقتصادی با رژیم صهیونیستی نبودند و این رژیم را تحریم کرده و حتی به آن نفت نمی‌فروختند. در این میان حکومت محمدرضا شاه شروع به برقراری رابطه با اسرائیل و کمک به قدرت گرفتن این رژیم کرد. این رابطه از توسی اعتراضات مردمی و نیز یزعم خوردن روابط با هسایگان، مخفیانه و غیرعلنی بود. سند زیر بخشی از نامه ای است که از طرف وزارت خارجه آمریکا به سفارت آمریکا در تهران ارسال شده است و در سال ۱۳۵۹ در بین اسناد موجود در سفارت آمریکا در تهران یافت شد. این اسناد نشان‌دهنده رابطه عمیق بین حکومت پهلوی و رژیم صهیونیستی است.

سند اول:

وزارت امور خارجه

۲ ژانویه ۱۹۷۷ / ۱۴ دی ۱۳۵۵

سری

ایران مقدار زیادی نفت برای آمریکا و متحدانش صادر می‌کند و بیش از ۸ درصد نفت وارداتی ایالات متحده از ایران وارد می‌شود و بیش از ۱۶ درصد نفت ایران برای اروپای غربی و تقریباً ۲۴ درصد برای ژاپن و ۷ درصد نفت اسرائیل از ایران تأمین می‌شود. ایران در سال‌های ۷۴-۱۹۷۳ برخلاف بیمان اعراب در تحریم حمل و نقل نفت به اسرائیل، شرکت نکرده و صدور نفت خود را به این کشور ادامه داده است. رهبران ایران غالباً اظهار داشته‌اند که ایران در حقیقت‌های سیاسی تحریمی شرکت نخواهد کرد.

مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی آمریکا، جلد اول، صفحه ۴۲۶

سند دوم:

تاریخ: ۱۷ دسامبر ۱۹۷۶ / ۲۶ آذر ۱۳۵۵

خیلی محرمانه

مقامات ایرانی از احتمال اینکه با شرکتای عرب در اوبک* خصوصت ویزعه، بسیار دلواپس می‌باشند و طبیعتاً صادرات نفت به اسرائیل را مورد بحث قرار نمی‌دهند. با این وجود اطلاعات (به‌نست آمده) از منابع مختلف نشان دهنده این است که ایس از هفتاد درصد [مصرف کنونی داخلی اسرائیل که در حدود ۱۵۰ هزار بشکه در روز می‌باشد، به‌وسیله ایران تأمین می‌شود.

مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی آمریکا، جلد چهارم، صفحه ۴۶۴

* سازمان کشورهای صادرکننده نفت (به انگلیسی: Countries Organization of the Petroleum Exporting) یا سرواژه آپک (OPEC)

۱- با توجه به اهمیت نفت در تأمین انرژی در آن دوران، فکر می‌کنید فروش نفت به اسرائیل چگونه به قدرت گرفتن این رژیم کمک می‌کرد؟

۲- با مطالعه روابط حکومت بهلوی و رژیم صهیونیستی در این متن و نیز متن سخنان امام خمینی که در کار برگه شماره ۱۱ خواندید، بگویید اسرائیل چه اهدافی را در ایران دنبال می‌کرد؟

جمهورشاه، برعلاقات با ایگسون، رئیس جمهور آمریکا

تفاوت مخالفت امام خمینی با لایحه کابینتولاسیون اقتصاد سباری* : امام خمینی

پس از تحمل چند ماه بازداشت، در فروردین ۱۳۴۳ اجازه یافت که به قم بازگردد. مدتی بعد، آمریکا دولت ایران را مجبور کرد که به مأموران نظامی آمریکا علاوه بر تأمین هزینه‌های آنها مصونیت قضایی با حق کابینتولاسیون اقتصاد سباری نیز بدهد. بر اساس این مصونیت، اگر آمریکایی‌ها در ایران مرتکب هر جرمی می‌شدند، دادگاه‌های ایران حق رسیدگی به جرم آنها را نداشتند.

امام خمینی در یک سخنرانی مهم، دادن مصونیت قضایی به آمریکاییان را اقدامی ذلت‌بار و خلاف استقلال کشور شمرد و شاه را به سبب وابستگی به آمریکا به شدت سرزنش کرد.

به این ترتیب، حکومت پهلوی دریافت که امام اهل سازش و سنگوت نیست. بنابراین، در ۱۳ آبان ۱۳۴۳ ایشان را به ترکیه تبعید کرد. حدود یک سال بعد، تبعیدگاه امام از ترکیه به عراق تغییر یافت و تا مهر ۱۳۵۷ امام در شهر نجف ساکن بود. امام خمینی در تبعید نیز به مبارزه ادامه داد و با صدور اعلامیه و فرستادن پیام، مردم و گروه‌های سیاسی را به مبارزه با حکومت پهلوی دعوت می‌کرد.

کابینتولاسیون در ژاپن و کره جنوبی:

در انتهای جنگ جهانی دوم در حالی که ژاپن در حال مذاکره با متفقین برای پذیرش شکست تاریخی از نیروی بود، آمریکا دوماً اقدام به بمباران اتمی شهرهای هیروشیما و ناگازاکی کرد و ژاپن مجبور به تسلیم بی قید و شرط شد. پس از آن مقرر شد آمریکا نیروهای نظامی خود را در ژاپن مستقر کرده و از حق کابینتولاسیون در این کشور برخوردار شود. لذا قراردادی با عنوان «سوفاه» بین ژاپن و آمریکا منعقد شد که مستی بر آن زمانی که یکی از نیروهای نظامی یا غیرنظامی آمریکا مرتکب تخلف یا جرمی شود، دولت ژاپن اجازه اقدام علیه او نداشته و فقط ارتش آمریکا می‌تواند وی را محاکمه کند. هم‌زمان این قرارداد با کشور کره جنوبی نیز منعقد شد. کابینتولاسیون با اندکی تغییر همچنان در حال اجرا است.

پیش‌پایان

فصلیت

۴- با مطالعه دقیق درس، اقدامات امام خمینی را در مبارزه با حکومت پهلوی به ترتیب روی نمودار بنویسید.

مخالفت با تصویب نامه
اجماعی نمایندگان و ولایت

ادامه مبارزه در دوران تبعید

سخنرانی آیت الله خامنه‌ای برای جوانان و مردم

ادامه مبارزه ملت پس از تبعید امام خمینی: قشرهای مختلف مردم به

ویژه روحانیان، فرهنگیان، دانشجویان و بازاریان پس از تبعید رهبر نهضت، به مبارزه ادامه دادند. آنها به پیروی از امام، مبارزه را وظیفه‌ای دینی و شرعی می‌دانستند. علاوه بر باران و سیوان امام خمینی، گروه‌های دیگری نیز با عقاید سیاسی متفاوت در مبارزه با حکومت پهلوی شرکت داشتند.

برخی از عالمان و اندیشمندان مانند استاد شهید آیت الله مطهری، مرحوم آیت الله طالقانی و دکتر علی شریعتی می‌گوشیدند با سخنرانی، نوشتن کتاب و مقاله و برگزاری کلاس‌های تفسیر قرآن و نهج البلاغه در مساجد، حسینیه‌ها و دانشگاه‌ها، انقلاب را به جوانان معرفی کنند.

استاد شهید آیت‌الله مرتضی مطهری، سخنرانی در مراسم تاسع ماهی مبارک میلادی، خاتم میلادی، مرحوم آیت‌الله سید محمود طالقانی، عالم مبارزی که مدت‌های طولانی در زندان‌های شاه، تندترین شکنجه‌ها را تحمل کرده و سال‌ها در تبعید سرگرد

زندان کمیته مشترک ضد خراب‌کاری که هم اکنون به موزه عبرت تبدیل شده است. در دوران محاربه بهلولی در این زندان، اویزان کردن از سقف، بستن قبلی، اویزان کردن صلیبی، سوختن لفاظی، سوزاندن نلایق جنسی، بدن با چنگ و سوراخ و سوراخ با کابل برقی از رایج‌ترین شکنجه‌های مأموران ساواک بود.

وضع ایران در آستانه انقلاب اسلامی

در سال ۱۳۵۶، جشن به نظرمی‌رسد که حکومت بهلولی در اوج قدرت است. در آن زمان، شاه اکثر مخالفان خود را سرکوب کرده بود. آمریکا و بسیاری از کشورهای قدرتمند نیز از حکومت او پشتیبانی می‌کردند. با این حال، مردم ایران به دلیل مسائل و مشکلات مختلف فرهنگی، سیاسی و اقتصادی از شاه و سیاست‌های او ناراضی بودند:

- حکومت بهلولی به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی توجهی نداشت و برنامه‌های رادیو و تلویزیون و سینما در جهت بی‌تمدن‌سازی و تخریب ارزش‌های اسلامی بود.
- حکومت بهلولی به بیگانگان وابسته بود و نفوذ دخالت کشورهای خارجی به ویژه آمریکا در امور ایران، بر رضایتی مردم افزوده بود.
- استبداد و سرکوب عامل دیگری بود که خشم و نفرت ایرانیان را علیه حکومت شاه برمی‌انگیخت. رژیم بهلولی حقوق ملت و اصول قانون اساسی مشروطه را نادیده می‌گرفت. نمایندگان مجلس شورای ملی و هیئت وزیران در برابر شاه هیچ اختیاری نداشتند و کاملاً مطیع او بودند.
- روزنامه‌ها نیز آزادی نداشتند و نمی‌توانستند از شاه و مقام‌های حکومتی انتقاد کنند. ساواک و مأموران نظامی یا اوج شکنجه‌ها، مخالفان را سرکوب می‌کردند و عده زیادی از مخالفان به اعدام، زندان و تبعید محکوم شده بودند.

فعالیت

شده پس از مطالعه متن به پرسش پاسخ دهید:
در میان اسناد به دست آمده از سفارت آمریکا در تهران، جزوه‌ها یا کتابچه‌هایی موجود است که توسط کارشناسان آمریکایی تهیه شده است. هدف از تهیه این جزوه‌ها استنباط مقدماتی افرادی بود که به منظور مأموریت‌های مختلف

سیاسی، نظامی و اقتصادی از طرف دولت آمریکا به ایران می‌آمدند. در ادامه بخشی کوچکی از جزوه‌ای با عنوان «نخبگان ایران و تقسیم قدرت در ایران» را می‌خوانید که در فوریه ۱۹۷۶ (بهمن ۱۳۵۴) نگاشته شده است. نویسنده این متن شخصی به نام «ارست. آر. اوئی» می‌باشد؛ او مسئول جمع‌آوری اطلاعات درباره یونان، ترکیه و ایران در آژانس مرکزی آمریکا (C.I.A.) بین سال‌های ۱۳۲۹ تا ۱۳۵۸ بوده است:

دفتر مرکزی اطلاعات جاسوسی

مشریت جاسوسی

اداره تحقیقات سیاسی

... در طول ۱۲ سال گذشته مجلس بازچه دست شاه بوده است و مقاصد شاه را برآورده می‌کرده است و تمام نمایندگان که با دقت به وسیله شاه انتخاب می‌شوند، حامی برنامه‌های شاه می‌باشند... انتخابات ایران تقریباً همیشه با تقلب و قرب همراهِ بوده است که این نوع ریاکاری حداقل تا زمانی که محمدرضا در سال ۱۹۶۰ بر ایران مسلط گشت، دارای شکل ثابتی نبوده است. در هر حوزه انتخاباتی نمایندگان از برقدیرترین افرادی که در ناحیه بودند انتخاب می‌شدند، که این می‌توانست شامل مالکین بزرگ یا فتودال‌ها و یا اینکه رؤسای قبایل و یا فرماندهان نظامی باشند. دولت و مجلس می‌تواند در محل برای برگزاری انتخابات فعالیت کنند و این دو عامل [دولت و مجلس] اغلب در انتخابات با هم درگیر بودند... فعالیت مجلس بیشتر در مورد جنگونگی اجرای برنامه‌های شاه دور می‌زند [ولی] خود برنامه‌ها هرگز مورد سؤال قرار نمی‌گیرد.

مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی آمریکا، جلد اول، صفحات ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۵۱

در رژیم پهلوی خود را نظام سلطنتی مشروطه قلمداد می‌کرد. با توجه به مطالب سند بالا به نظر شما میان اقدامات این رژیم و چنین ادعایی نسبی وجود دارد!

- حیف و میل و غارت ثروت و سرمایه‌های ملی کشور توسط خاندان پهلوی و مقام‌های حکومتی از جمله موارد دیگری بود که به گوش مردم می‌رسید و آنان را خشمگین‌تر می‌کرد. این در حالی بود که بیشتر مردم، به ویژه در روستاها و شهرهای کوچک، در فقر و محرومیت و بی‌سوادی به سر می‌بردند.

در ادامه بخشی کوچکی از جزوه‌ای با عنوان «تسریح وضع کلی ایران» را می‌خوانید که به تسریح وضعیت ایران بین سال‌های ۱۳۵۶-۱۳۴۴ (۱۹۷۷-۱۹۵۵ م) پرداخته است. نویسنده این بخش، شخصی به نام «جان استیل» است که معاون ساخه سیاسی سفارت آمریکا در ایران در زمان مذکور است. کار او بیشتر در رابطه با «حوادث محلی و مواد مخدر» در ایران بوده و اشراف زیادی بر اوضاع اقتصادی ایران داشته است.

بخشی از گزارشی که وی در مورد فساد اقتصادی در خاندان بهلوی نوشته، در زیر آمده است:

«به‌طور کلی تصور می‌رود که اکثر اعضای خانواده سلطنتی به درجات مختلف فاسد، غیر اخلاقی و به مقدار زیادی نسبت به ایران و ملت ایران بی‌علاقه هستند. زندگی‌های تجملاتی و گران‌قیمت آنان، پارتنری بازی و دلخالت آنان در تجارت‌های دولتی و خصوصی، باعث گسترش این نظریه در بین مردم شده که [اعضا و وابستگان خاندان بهلوی] عمیقاً در سوءاستفاده‌های مالی در شرکت‌های تجاری دست دارند... تعدادی از اعضای خانواده سلطنتی تا اندازه‌ای فاسد، فاقد اخلاق و بی‌علاقه به مردم نفی می‌شوند و این بیشتر به خاطر زندگی اشرافی و مسافرتی که هم در دولت و هم در بخش خصوصی دارند، می‌باشد.»
(مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی آمریکا، جلد اول، صفحه ۱۲۷۶)

مروغیه جدیدی اتباع از زنان مبارزه انقلابی که بر سر حکومت بهلوی زنجانی و سنگه شد

فعالیت

- ۶- جموئی یا سه ستون رسو کنید. دلایل سیاسی، فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی ناراضیانی مردم از حکومت شاه را به تفکیک در آن بنویسید.
- ۷- با توجه به آنچه در کتاب «آمادگی دفاعی» خوانده‌اید درباره زندگی یکی از شخصیت‌هایی که با حکومت بهلوی مبارزه نمود، تحقیق کنید و اهداف وی را در کلاس توضیح دهید.

- ۱- سیاست‌های محمدرضاشاه برای تبدیل شدن به برترین نیروی نظامی منطقه، از علل عمده وابستگی اقتصادی حکومت وی به آمریکا بود. در فاصله سال‌های ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۶، نزدیک به ۱۵ میلیارد دلار جنگ افزار آمریکایی به ایران فروخته شده بود. درآمد نفتی ایران در سال‌های آخر حکومت محمدرضا حدود ۲۰ میلیارد دلار در سال بود که البته نیمی از آن سهم شرکت‌های انگلیسی، آمریکایی و فرانسوی بود.
- ۲- هنگامی که نظارات در کشور اوج گرفت و شاه تصمیم به ترک کشور گرفت، دستور داده شد تا تمام جواهرات، عقیقه‌ها و اسبابی قیمتی شامل چند هزار قطعه الماس، مروارید، طلا و... در چند صد چمدان و صندوق گذاشته و به خارج از کشور منتقل شوند. برخی تخمین می‌زنند که محمدرضاشاه حدود ۲۵ میلیارد دلار را که معادل هزینه چند سال اداره کشور بود، یا خود از کشور خارج کرد و به کشورهای غربی برد.

انقلاب اسلامی از آغاز تا بیروزی

در سال ۱۳۵۶ حاج آقا مصطفی خمینی فرزند بزرگ امام (آبان ۱۳۵۶) به طرز مشکوکی درگذشت. مجالس ختم حاج آقا مصطفی در برخی شهرها برگزار شد و مردم ضمن ابراز ارادت و احترام به امام خمینی رحمته، خشم خود را نسبت به حکومت شاه نشان دادند. شاه و درباریان که از اقدام مثبت در گرامیداشت یاد و نام امام و فرزندش خشمگین شده بودند، مقاله توهین آمیزی نسبت به ایشان در روزنامه اطلاعات منتشر کردند. این مقاله همچون کبریتی بر آنیار باروت انقلاب بود. اعتراضات مردم پس از چاپ مقاله، نشانه اعتقاد مردم به اسلام و روحانیت و همچنین پذیرش فکر و نگرش امام خمینی در دل‌های مردم بود.

قیام ۱۹ دی قم - مردم قم در ۱۹ دی ۱۳۵۶ در اعتراض به انتشار مقاله توهین آمیز نسبت به امام در روزنامه اطلاعات، به تظاهرات پرداختند. مأموران حکومت این تظاهرات را به خاک و خون کشیدند.

قیام ۲۹ بهمن تبریز - مردم تبریز به مناسبت چهارم شهیدای ۱۹ دی قم، در روز ۲۹ بهمن قیام کردند و تعداد زیادی از آنها شهید و زخمی شدند.

گسترش تظاهرات و اعتصاب‌ها در کشور - اعتراض‌های خیابانی مردم در سال ۱۳۵۷، ادامه یافت و شهرهای مختلف ایران صحنه راه پیمایی علیه حکومت شد. هرچه زمان می‌گذشت، افراد بیشتری در تظاهرات حضور می‌یافتند و خواستار نابودی حکومت شاه می‌شدند. همچنین در این دوره کارکنان و کارگران شرکت نفت دست به اعتصاب زدند و کارکنان کارخانه‌های دیگر و مراکز آموزشی، رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها و ... دست از کار کشیدند.

یکی از خونین‌ترین رویدادهای دوران انقلاب اسلامی در روز ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ در تهران به وقوع پیوست. در آن روز که به جمعه سیاه معروف شد، مأموران رژیم به طرز بی‌رحمانه‌ای تظاهرات مردم را در میدان زاله (شهیدای کتولی) به خاک و خون کشیدند و حده زیادی را شهید و زخمی کردند.

راهپیمایی عظیم مردم تهران در روز عاشورا سال ۱۳۵۷

عکس‌العمل شاه در برابر اعتراض و تظاهرات ملت، متفاوت بود؛ از یکسو برای فریب ملت، بر دربی نخست‌وزیران خود را عوض می‌کرد و مدعی آن بود که پیام انقلاب آنان را نشنیده است و به خواسته‌هایشان توجه خواهد کرد. از سوی دیگر، به مأموران خود دستور می‌داد که تظاهرکنندگان را سرکوب کنند. امام خمینی (ره) رهبر انقلاب، با هم‌سپاری اقدامات شاه و حاکمان خلیجی او را خنثی کرد و مانع توقف و با انحراف انقلاب از مسیر خود شد.

هجرت امام از نجف به پاریس - پس از آنکه قیام ملت علیه حکومت پهلوی، گسترش یافت، دولت عراق امام را وادار کرد که آن کشور را ترک کند. امام نجار به فرانسه رفت و در محله «توفل لوسانو» در حومه شهر پاریس اقامت گزید. با حضور امام در پاریس، بسیاری از مبارزان توانستند با ایشان ملاقات و گفت‌وگو کنند. همچنین این امکان برای خبرنگاران سراسر جهان فراهم آمد تا پیام امام را به گوش مردم ایران و جهان برسانند.

امام خمینی (ره) در پاریس

سرنگونی نظام پهلوی
در ایران

سخنرانی امام خمینی انقلاب پس از بازگشت به ایران در بیست و چهارم تهران
و تحمیل قانونی اعلام کردن دولت پهلوی، ۱۲ بهمن ۱۳۵۷، سخنانی انقلابی کارها

بازگشت امام خمینی به ایران و پیروزی انقلاب :

سرانجام، در نتیجه مبارزه مردم ایران، شاه در روز ۲۶ دی ماه مجبور به فرار از کشور شد و رهبر انقلاب اسلامی در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷ با استقبال بی نظیر و بانگ کوه مردم به میهن عزیز بازگشت.

انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ به پیروزی رسید و عصر جدیدی در تاریخ ایران آغاز شد.

انقلاب اسلامی ایران، با شعار اصلی «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» به پیروزی رسید و هدف آن از بین بردن وابستگی کشور به بیگانگان و تأمین حقوق ملت در چارچوب قوانین و ارزش‌های اسلامی بود.

«ایمان به اسلام»، «وحدت ملت» و «رهبری قاطع امام خمینی (ره)» سه عامل مؤثر در موفقیت انقلاب اسلامی بودند. مهم‌ترین رویدادهای انقلاب در سال ۱۳۵۷ را در جدول زیر مرور کنید:

بیشتر بدانیم

مهر	۱۵ دولت سرخ‌ها با ملی به منظور آرام کردن جنبش پانشار «اسی ملی» روی تکر آمد اما مرتبه با هدایت امام فریب این شعار را نخوردند و در مقابل شعار دادند: «ما می‌گیم شاه سرخ خور» - نخستین و عرض می‌شود
مهر	۱۳ - تظاهرات سدها هزار نفری مردم تهران پس از استراحت نظر در نظریه ۱۷ - جمعه سید و کسار ظاهر کنندگان در میدان زاله شهدای تهران
مهر	۱۲ - مهاجرت امام از نجف به پاریس به سبب مشکلات و محدودیت‌هایی که دولت عراق برای ایشان ایجاد کرد
آبان	۱۲ - کنش دانش‌آموزان در مقابل دانشگاه تهران توسط مأموران نظامی حکومت از این رو پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ۱۳ آبان «روز دانش‌آموز» در گشایش شد. ۱۵ - روی تکر این دولت تقاضای آزادی برای زندان کرده و جنگ گویی ال ادامه تظاهرات
آذر	۱۱ و ۲۰ - از بیعتی آرام و صلحی برده تهران در تسو عا و جانسوز این را بیعتی به جهش تانت کرد که شاه رفتی است ۱۵ - روی تکر این دولت تغییر برای فرست مردم و جنگ گویی از سقوط حکومت شاه
دی	۲۱ - تشکیل شورای انقلاب به فرمان امام از این سو را حمایتی از شخصیت‌های مبارز حضور داشتند. ۲۶ - فرار شاه به مصر
بهمن	۱۲ - بازگشت امام خمینی توسط به میهن پس از ۱۴ سال تبعید در میان استقبال گرم مردم آغاز دهه فجر انقلاب اسلامی ۱۵ - معرفی هیئت مهدی بازگشت از سوی امام به عنوان نخستین وزیر دولت موقت ۲۲ - پیروزی انقلاب اسلامی و سقوط حکومت پهلوی پس از تصرف پادگان‌ها و بنای مراکز دولتی توسط مردم

فعالیت

۸- کاربسته شماره (۱۲) را انجام دهید.

ایران در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی

همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی ایران در فروردین ۱۳۵۸

از فرزادای پیروزی انقلاب اسلامی، نلانی برای تحقق شعار «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» که خواسته اصلی و اساسی ملت در جریان انقلاب اسلامی بود، آغاز شد.

برپایی نظام جمهوری اسلامی

همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی: امام خمینی نظریه به دولت موقت انقلاب مأموریت داد که ضمن اداره امور کشور، اقدامات لازم را برای تأسیس نظام سیاسی جدید انجام دهد. مقدمات برگزاری همه‌پرسی برای تعیین نظام سیاسی خیلی زود فراهم شد، مردم ایران در روزهای ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸ برای تعیین سرنوشت سیاسی خود به پای صندوق‌های رأی رفتند. نا از میان دو گزینه «جمهوری اسلامی: آری یا خیر» یکی را برگزیدند. در این همه‌پرسی، ۹۷٫۲ درصد مردم به جمهوری اسلامی رأی مثبت دادند. نتیجه همه‌پرسی در ۱۲ فروردین اعلام گردید و پس از آن، این روز به عنوان روز جمهوری اسلامی نام‌گذاری شد.

تدوین و تصویب قانون اساسی جدید: بلافاصله پس از همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی، مقدمات تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی فراهم آمد.

انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی: پس از تصویب قانون اساسی، انتخابات اولین دوره ریاست جمهوری (همین ۱۳۵۸) و سپس اولین دوره مجلس شورای اسلامی (اسفند ۱۳۵۸) برگزار شد. پس از انتخاب رئیس جمهوری و تشکیل مجلس شورای اسلامی، هیئت دولت نیز تعیین شد و نظام جمهوری اسلامی به طور رسمی شکل گرفت.

بیشتر بدانیم

تدوین و تصویب قانون اساسی

در مرداد ۱۳۵۸، مردم، نمایندگان مجلس خبرگان قانون اساسی را انتخاب کردند. این مجلس که از ۷۵ نماینده از سراسر کشور تشکیل شده بود، قانون اساسی جدید را تدوین و تصویب کرد. با تأکید امام خمینی نظریه، قانون اساسی جدید در آذرماه ۱۳۵۸ به همه‌پرسی گذاشته شد و ۹۹٫۵ درصد ملت آن را تأیید کرد.

سکال گیری نهادهای انقلابی: پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به فرمان امام خمینی، برخی نهادهای انقلابی بر اساس ضرورت و نیازهای کشور به وجود آمدند. از جمله مهم‌ترین این نهادها، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و بسیج مستضعفان با هدف دفاع از آرمان‌های انقلاب اسلامی و مرز و بوم کشور شکل گرفتند. نام و وظیفه سایر نهادهای انقلابی را در جدول زیر مطالعه کنید.

جهاد سازندگی در سال ۱۳۵۸ ایجاد شد. دانشجویان و سایر افراد مردم به طور داوطلبانه به مناطق محروم و دورافتاده و به ویژه روستاها می‌رفتند و برای عمران و آبادانی این نواحی و تأمین آب، راه، امکانات بهداشتی و نظایر آن فعالیت می‌کردند.

بیشتر بدانیم

مسئولیت و وظایف	نهادهای انقلابی
برقراری نظم و امنیت؛ احداث یا بهسازی و بازسازی مرئی انجام شده و نیروی انسانی را تشکیل دادند.	کمیته انقلاب اسلامی
عمران و آبادانی روستاها و مناطق محروم؛ (جهاد سازندگی بعدها با وزارت کشاورزی ادغام شد.)	جهاد سازندگی
حمایت از فخرهای محروم جامعه	کمیته امداد امام خمینی (ره)
گسترش سواد و کاهش بی‌سوادی در کشور	نهضت سوادآموزی
تبلیغ و ترویج فرهنگ و ارزش‌های اسلامی در کشور	سازمان تبلیغات اسلامی

تذکرات

۱- با مطالعه متن:

الف) نمودار روند تأسیس حکومت جمهوری اسلامی را تکمیل کنید.

تعیین هیئت دولت				همه بررسی تعیین نظام سیاسی
-----------------	--	--	--	----------------------------

ب) با توجه به نمودار، نقش مردم را در تأسیس نظام جمهوری اسلامی توضیح دهید.

توطئه‌ها و دسیسه‌های دشمنان

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی، رژیم وابسته پهلوی سقوط کرد و حکومت جمهوری اسلامی تأسیس شد. نظام جمهوری اسلامی ایران از همان ابتدای شکل‌گیری به حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش در سراسر جهان برخاست. به همین دلیل، روابط خود را با رژیم اشغالگر قدس قطع کرد و از قیام مردم فلسطین برای آزادی سرزمین خود پشتیبانی نمود. از این رو، دولت‌های سلطه‌گر و زورگوی که در رأس آنها آمریکا بود، فعالیت‌های گسترده‌ای را برای الحراف و تآبودی نظام توبای اسلامی آغاز کردند.

(الف) ایجاد سورش و ناامنی: در سال‌های نخست پیروزی انقلاب اسلامی، گروه‌های ضد انقلاب داخلی با حمایت دشمنان خارجی انقلاب اسلامی در بخش‌هایی از کشور، به ویژه در مناطق مرزی، به ایجاد ناامنی و اغتشاش پرداختند. این گروه‌ها قصد داشتند با به راه انداختن جنگ داخلی، اقوام ایرانی را در مقابل هم قرار دهند. آنها حتی به اموال عمومی و دارایی‌های مردم نیز خسارت‌های فراوانی وارد کردند.

(ب) ترور شخصیت‌ها و مردم انقلابی: یکی از اقدام‌های جنایت‌کارانه گروه‌های ضد انقلاب مانند فرقه مجاهدین خلق (منافقین) که با حمایت دشمنان خارجی انجام گرفت، ترور گسترده شخصیت‌های انقلابی، مسئولان سیاسی و فرهنگی بود. در نتیجه این اقدام‌های تروریستی، تعداد زیادی از شخصیت‌های نظام جمهوری اسلامی و یاران نزدیک امام به شهادت رسیدند. منافقین حتی به مردم عادی هم رحم نمی‌کردند و چندین هزار نفر از زن و مرد و بزرگسال را به قتل رساندند.

آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای نیز از جمله شخصیت‌هایی بودند که بر اثر اقدام‌های تروریستی (وحشت‌افگنی) ضدانقلاب به شدت مجروح شدند.

محمدعلی رahnema، اولین رئیس‌جمهور اسلامی ایران، و نخست‌الاسلام دکتر محمد جواد بافخر، نخست‌وزیر، در ۸ شهریور ۱۳۶۰ بر اثر انفجار دفتر نخست‌وزیری توسط منافقین (گروه مجاهدین خلق) به شهادت رسیدند.

آیت‌الله دکتر بهشتی و ۷۲ تن از یارانشان بر اثر انفجار دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی توسط منافقین (گروه مجاهدین خلق) در ۷ تیر ۱۳۶۰ به شهادت رسیدند.

استاد آیت‌الله مرتضی مطهری، رئیس شورای انقلاب، که در ۱۲ اردیبهشت ۱۳۵۸ توسط گروه‌های ضدانقلاب به شهادت رسید.

بقایای هواپیمای بالگردهای آمریکا در طیس ۵۱ اردیبهست ۱۳۵۹

با اقدامات نظامی: در ابتدای پیروزی انقلاب، سفارت آمریکا

در ایران به مرکزی برای حمایت از گروه‌های ضد انقلاب و جاسوسی و نفوذ در برخی جریان‌ها و شخصیت‌های سیاسی و مذهبی، تبدیل شده بود. به همین دلیل، در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ دانشجویان نیرو خط امام آنها را تسخیر کردند و تعدادی از مأموران دولت آمریکا را به گروگان گرفتند. دانشجویان اعلام کردند که چنانچه آمریکا شاه را تحویل دهد و متعهد شود که در امور داخلی ایران دخالت نکند، گروگان‌ها را آزاد خواهند کرد. آمریکا برای رهایی گروگان‌ها اقدام به حمله نظامی کرد، اما هواپیما و بالگردهای آن کشور

در صحرای طیس دچار طوفان شن شدند و نیروهای آمریکایی با تحمل تلفات و خسارت گریختند. سرانجام با میانجیگری دولت الجزایر، دانشجویان پس از یک سال و چند ماه گروگان‌های آمریکایی را آزاد کردند.

جنگ تحمیلی: در همان زمانی که کشور ما درگیر آشوب‌های وسیع ضد انقلاب داخلی بود، دشمنان خارجی انقلاب اسلامی،

جنگی خاندان‌سوز را به ملت ایران تحمیل کردند.

رزمندگان در جبهه‌های جنگ تحمیلی

در سال ششم خواندهد که در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، صدام، رئیس حکومت بعثی عراق با پشتیبانی برخی قدرت‌های استکباری، با فرمان حمله به خرمشهر جنگ علیه ایران را آغاز کرد و بخش‌هایی از خاک میهن ما را به اشغال خود درآورد. در طول جنگ تحمیلی، کشورهای مختلفی مانند آمریکا، شوروی، انگلستان، فرانسه، آلمان و... به رژیم بعث عراق انواع کمک‌های تجهیزاتی و اطلاعاتی را می‌رساندند.

جنگ تحمیلی سرانجام پس از هشت سال پایداری ملت و ایثار رزمندگان به پایان رسید. این در حالی بود که صدام به هیچ‌یک از هدف‌های خود نرسید و حتی نتوانست یک وجب از خاک کشور عزیز ما را جدا کند.

دو سال بعد از اعلام آتش‌بس، ایران و رژیم بعث عراق برای تبادل اسرا به توافق رسیدند. پس از آن آزادگان (رزمندگان در صدام) ایرانی از اسارت رژیم بعث عراق آزاد شدند و در میان استقبال گرم و با شکوه مردم به میهن اسلامی بازگشتند.

اهدای بل و وحدت در منطقه کردستان از اقدامات جهاد سازندگی در دوران دفاع مقدس

بندگی و هستگی همه مردم در طول جنگ تحمیلی

بازگشت از آنگن به میهن

کمیگ های شلیحات سیمیایی برخی کشورهای اردو باین مانند المان به صدام، برای بهاران سیمیایی برخی شهر های ایران مانند سرخس

حمله امریکایی به سکوی نفتی در سال های اخر جنگ تحمیلی

حمله امریکایی به هواپیمای مسافرویی ایران و کشته شدن ۲۹۰ نفر انسان بی گناه

فعالیت

- ۲- با راهشایی دیر خود، هتفکری کنید و بگوید که انقلاب اسلامی با وجود ترور گسترده شخصیت های نظام جمهوری اسلامی، چرا و چگونه به حرکت خود ادامه داده است؟
- ۳- با مطالعه متن و مراجعه به دانسته های قبلی خود، درباره حمایت گسترده مردم از انقلاب اسلامی در سال های پس از پیروزی چند دلیل بیابید.

تحریم اقتصادی و جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران

یکی دیگر از اقدامات دشمنان انقلاب اسلامی جهت فشار بیشتر بر مردم و جمهوری اسلامی ایران، تحریم های اقتصادی علیه کشور ما بود. برای اولین بار و به سرعت پس از پیروزی انقلاب، آمریکا اقدام به تحریم اقتصادی ایران نمود و بسیاری از بول های ایران در بانک های خارجی با اموال کشور در خارج را مصادره کرد. پس از آن تاکنون، هر بار به بهانه های مختلف به این فشارها و تحریم ها افزوده است، به صورتی که حتی مردم ایران را از دانستن برخی از داروهای حیاتی محروم کرد.

همچنین قدرت های مستکبر و زورگویی همچون آمریکا، انگلیس و هم پیمانان آنها، پس از آنکه متوجه شدند امکان پیروزی در جنگ نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران را نداشته و نخواهند داشت، کم کم وارد جنگ نرم علیه کشور عزیز ما شدند که تا امروز نیز ادامه دارد.

هدف دشمن در جنگ نرم، تغییر ذهن و اراده مردم است تا آنها، چیزی را بخواهند که دشمن می‌خواهد. به همین دلیل، اگر دشمن بوی یک فرد یا افرادی غلیه کند، آن فرد یا افراد کنش نمی‌نموند، بلکه تبدیل به یک نیروی جدید برای دشمن می‌شوند. راه پیروزی در نبرد نرم، تسلیت ارزش‌های انسانی، تقویت هویت اسلامی-ایرانی، تکرار صحیح و افزایش معنویت و دین‌داری در دل‌هاست.

رحلت امام خمینی و انتخاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری

امام خمینی پس از عمری مجاهدت علمی و مبارزه برای تعالی اسلام و سرزندگی ایران اسلامی، سرانجام در شامگاه ۱۳ خرداد ۱۳۶۸ در تهران درگذشت. بیکر او را میلیون‌ها عزادار پس از یک تسبیح بی‌ظنیر تاریخی در نزدیکی بهشت زهرا در تهران به خاک سپردند.

بروای تاریخی مردم با امام خمینی (ره)

عظمت‌ترین نم‌ زندگی انسان، رهبری انقلابی بزرگ بود. همچنان که آیت‌الله خامنه‌ای در این باره فرمود: «این انقلاب در هیچ کجای جهان بی‌نام او شناخته نیست».

یک روز پس از ارتحال امام، مجلس خبرگان رهبری، آیت‌الله خامنه‌ای را با توجه به ویژگی‌های بیان شده برای رهبر در قانون اساسی، به رهبری انقلاب برگزید. آیت‌الله خامنه‌ای همواره بر حفظ و تصادوم آرمان‌های انقلاب اسلامی و راه امام خمینی تأکید داشته و در این زمینه گام‌های مؤثری برداشته‌اند.

بخشی از پیام رهبر انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای که در سالگرد چهل سالگی بیروزی انقلاب صادر کردند:

مدیریت جهادی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم»، عامل عزت و پیشرفت ایران در همه عرصه‌ها به رغم همه مشکلات طاقت‌فرسا، جمهوری اسلامی روز به روز گام‌های بلندتر و استوارتری به جلو برداشت. این چهل سال، شاهد جهادهای بزرگ و افتخارات درخشان و پیشرفت‌های سنگین‌آور در ایران اسلامی است. عظمت پیشرفت‌های چهل ساله ملت ایران آنگاه به درستی دیده می‌شود که این نذمت، یا منت‌های مشابه در انقلاب‌های بزرگی همچون انقلاب فرانسه و انقلاب اکثر شوروی و انقلاب هند مقایسه شود. مدیریت‌های جهادی الهام گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم» که امام بزرگوار به همه ما آموخت، ایران را به عزت و پیشرفت در همه عرصه‌ها رسانید.

جوانان، محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی

... آثار عظیمی نمانده فقط قطعه‌ای از مسیر اقتدارآمیز به سوی آرمان‌های بلند نظام جمهوری اسلامی است. دنباله این مسیر که به گمان زیاد، به دشواری گذشته‌ها نیست، باید با همت و هشیاری و سرعت عمل و ابتکار شما جوانان طی شود. مدیران جوان، کارگزاران جوان، اندیشمندان جوان، فعالان جوان، در همه میدان‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و بین‌المللی و نیز در عرصه‌های دین و اخلاق و معنویت و عدالت، باید نمادهای خود را به زیر بار مسئولیت دهند، از تجربه‌ها و عبرت‌های گذشته بهره‌گیرند، نگاه انقلابی و روحیه انقلابی و عمل جهادی را به کار بندند و ایران عزیز را الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی سازند.

فعالیت

۴- کشور عزیز ما پس از بیروزی انقلاب اسلامی در زمینه‌های متعددی دارای دستاوردها و پیشرفت‌های چشمگیری بوده است. در کلاس به چند گروه تقسیم شوید و هر گروه درباره دستاوردها و پیشرفت‌های ایران در یکی از زمینه‌ها (مانند: صنعت، کشاورزی، مهندسی و ریاضیک، ساخت تجهیزات پزشکی و دارویی، ورزش، المپاد‌های علمی جهانی، فناوری‌های زیستی، فناوری‌های فضایی، فناوری‌های نانو، صنایع نظامی یا غیر از اینها) گزارشی تهیه و آن را در کلاس ارائه دهد.

تصویب نامه: قوانینی که هیئت دولت آنها را تصویب می‌کند.

اصول تشکیلاتی: ۱- اصلاحات ارضی و لغای رژیم ارباب رنجینی؛ ۲- تصویب لایحه قانون ملی کردن جنگل‌ها؛ ۳- فروش سهام کارخانه‌های دولتی به عنوان پستوانه اصلاحات ارضی؛ ۴- سهم کردن کارگران در سود کارخانه‌ها؛ ۵- اصلاح قانون انتخابات؛ ۶- ایجاد سپاه دانش.

کاپیتولاسیون: به معنای قضاوت‌سبازی؛ به موافقت‌نامه‌ای گفته می‌شود که طبق آن، دولت حق رسیدگی قضایی به جرائم اشیاع خارجی یک کشور در خاک خود را به نمایندگی حقوقی آن کشور واگذار می‌کند. به همین دلیل به آن «حق قضاوت کسولی» می‌گویند.

تاریخ شفاهی: یکی از شیوه‌های پژوهش در تاریخ که در آن رویدادهای تاریخی را با استفاده از دیدگاه‌ها و سخنان و عملکرد کسانی که شاهد و ناظر آن رویدادها بوده‌اند، شناسایی می‌کنند.

به کاربندیم

به دو گروه الف و ب تقسیم شوید و مجله‌ای به ترتیب زیر طراحی و تولید کنید.

۱- اعضای گروه الف با پدر، مادر، برادر بزرگ، مادر بزرگ و با یکی از بستگان خود که در تظاهرات دوران انقلاب با یکی از نهادهای مردمی و انقلابی مانند نهضت سوادآموزی و جهادسازندگی و... حضور داشته‌اند، گفت‌وگو کنید و خاطرات آنان را از روزهای انقلاب و فعالیت مردمی نهادها پس از پیروزی بنویسند.

۲- اعضای گروه ب با یکی از بستگان یا آشنایان خود که در جنبه‌های جنگ تحمیلی حضور داشته‌اند، گفت‌وگو کنید و گزارش آن را به صورت کتبی ارائه دهید.

مطالب گردآوری شده را در قالب مجله تاریخ شفاهی* ارائه کنید و پس از هم‌کری، عنوانی برای آن انتخاب نمایید.

فرهنگ و هویت

۹ فصل

همان‌طور که هر فردی، شناخته و ویژگی‌هایی دارد که «هویت» یا «کسی» او را نشان می‌دهند، هر کشوری نیز هویتی دارد. هویت هر کشور که آن را از کشورهای دیگر متمایز می‌کند، فرهنگ آن است. موجودیت یک کشور با فرهنگ آن شناخته می‌شود.

فرهنگ یک جامعه را مردم آن جامعه بوجود می‌آورند. فرهنگ، همه بخش‌های زندگی یک جامعه را دربرمی‌گیرد. به همین دلیل، در دنیای امروز، موضوع فرهنگ و هویت به یکی از مهم‌ترین موضوعات اجتماعی تبدیل شده است.

سازمان مقاله این فصل بر انجام دادن فعالیت‌های آن به پاسخ پرسش‌های زیر می‌پردازد:

- ۱- فرهنگ چیست و لایه‌ها و اجزای مختلف آن کدام‌اند و چگونه با هم ارتباط دارند؟
- ۲- ابعاد مختلف هویت فردی و اجتماعی کدام‌اند و چه تأثیری بر هم دارند؟
- ۳- منظور از هویت ملی چیست؟
- ۴- ویژگی‌های هویت ایرانی کدام‌اند؟

فرهنگ

فعالیت

۱- فرهنگ چیست؟ شما چه برداشتی از واژه فرهنگ دارید؟
 برداشت خود را از واژه فرهنگ بنویسید و به نوبت در کلاس بخوانید. معلم نکات مشترک را بروی تخته بنویسد.
 پس از پایان درس، یکبار دیگر نوشته خودتان و نکات روی تخته را مرور کنید و بگویید برای تکمیل توضیح فرهنگ، چه نکات دیگری را اضافه می‌کنید.

فرهنگ، شیوه زندگی

به طور کلی، فرهنگ یک جامعه شیوه زندگی آن جامعه است. آیا تاکنون به شیوه زندگی جوامع مختلف دقت کرده‌اید؟ افراد یک جامعه برای زندگی در کنار هم از شیوه‌های مشترکی استفاده می‌کنند. آنها در چگونگی برقراری ارتباط با یکدیگر، آداب و رسوم و پوشاک و تغذیه، باورها و اعتقادات، قوانین و مقررات، نحوه استفاده از محیط طبیعی و ... اشتراکاتی با هم دارند؛ جامعه بدون فرهنگ وجود ندارد و فرهنگ هم بدون جامعه به وجود نمی‌آید.

قدس‌یابیدن در مراسم ازواج ایران

جلسن برج، زابن

بازار سنتور، تایلند

آیین پشیرایی مرتعی از زابن ایران اربعین حسینی (ع) عراقی

مراسم انظار جمعی، هند

۲- اگر اعضای خانواده‌تان برای زیارت با سیاحت به کشورهای همسایه یا سایر کشورهای سفر کرده‌اند، بگویند در هنگام گفت‌وگو از خاطرات سفر به چه نکاتی دربارهٔ شیوه زندگی مردم آن کشورها اشاره می‌کنند؟
 ۳- اگر دربارهٔ شیوه زندگی یک جامعه در سایر مناطق جهان کتابی خوانده‌اید یا فیلمی دیده‌اید، نکته‌هایی از آن را برای هم‌کلاسی‌هایتان توضیح دهید.

فرهنگ آموختنی است

فرهنگ پدیده‌ای آموختنی است؛ یعنی از طریق زن به ارث نمی‌رسد بلکه از راه آموزشی و تربیت از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. به همین دلیل، فرهنگ را آگاهی و اندیشهٔ مشترک اعضای یک جامعه نیز می‌گویند.
 مورچه‌ها و زنبورها نیز با هم زندگی می‌کنند اما فرهنگ ندارند؛ چرا؟
 فرهنگ در جریان (فرایند) اجتماعی شدن آموخته می‌شود.
 اجتماعی شدن یا جامعه‌پذیری: اجتماعی شدن فرایندی طولانی مدت از تولد تا آخر عمر است که افراد از طریق آن، زندگی در جامعه را می‌آموزند و خود را با آن منطبق می‌کنند. اجتماعی شدن فرایندی بسیار مهم در زندگی است؛ زیرا بدون آن، افراد نمی‌توانند به زندگی در جامعه ادامه دهند.
 در یک جامعه، هر فرد عقاید و باورها، رسوم، قوانین و حتی شیوهٔ آبراز احساسات و هیجانات را از دیگران می‌آموزد و به افراد دیگر یاد می‌دهد. اجتماعی شدن علاوه بر اینکه نیازمند است، سبب مداوم حیات جامعه نیز می‌گردد.

فرایند اجتماعی شدن، نخست در خانواده رخ می‌دهد. خانواده اولین و مهم‌ترین کانون اجتماعی شدن فرد است. پدر و مادر به کودک یاد می‌دهند که چه چیزهایی خوب و چه چیزهایی بد هستند. به عنوان مثال، کودک در خانواده یاد می‌گیرد: چگونه صحبت کند، چگونه غذا بخورد و در نشست و برخاست چه آدابی را رعایت کند. چگونه به مهمان‌ها سلام و تعارف کند، یا باهاش را جلوی افراد بزرگتر دراز نکند. همچنین یاد می‌گیرد چگونه عبادت و دعا کند و در مراسم مختلف مثل جشن‌ها یا عزاداری‌ها چگونه رفتار کند.

بزرگ‌تر شدن فرد، علاوه بر خانواده، رسانه‌های جمعی، دوستان و گروه همسالان و برنامه‌های آموزشی و تربیتی مرسه نیز چگونه زندگی در جامعه و سازگاری با آن را به تدریج به او می‌آموزند. این فرایندها بعدها با رفتن به دانشگاه، خدمت سربازی، محل کار و... ادامه پیدا می‌کند. در فرایند اجتماعی شدن، اجزا یا لایه‌های فرهنگ یعنی نمادها، هنجارها، ارزش‌ها و عقاید آموخته می‌شوند و به افراد دیگر انتقال می‌یابند.

لایه‌های فرهنگ

جنبه‌های مختلف یک فرهنگ را می‌توان به لایه‌های یک نیاز تشبیه کرد. برخی از این لایه‌ها خارجی یا بیرونی هستند؛ مانند نمادها و هنجارها. معمولاً وقتی با جامعه‌ای روبرو می‌شویم، نخست اشکال ظاهری فرهنگ آن را درمی‌یابیم، اما اگر زندگی مردم آن جامعه را بیشتر و دقیق‌تر بررسی کنیم، به جنبه‌های عمیق‌تری از فرهنگ آنها پی می‌بریم. ارزش‌ها و عقاید، لایه‌های عمیق‌تر فرهنگ هستند.

نمادها

نماد، نشانه یا شباهت یک چیز دیگر است به طوری که با دیدن نماد، به یاد آن چیز می‌افتیم. برای مثال، علامت «no» نماد بررسی و علامت «no» نماد تعجب است.

هر جامعه‌ای برای انتقال مقصود و معانی مورد نظر خود، از انواع معنی از نمادها استفاده می‌کند.

زبان گفتاری و نوشتاری، تصاویر، نماها، نوع پوشاک و همه‌ی سایر دست ساخته‌های انسان و همچنین برخی رفتارها نفس‌نفسین دارند.

فعالیت

- ۴- فرض کنید کودکی از هر نوع ارتباط یا آدم‌های دیگر محروم باشد و فقط نیازهای طبیعی‌اش برطرف شود تا زنده بماند. به نظر شما این کودک چه ویژگی‌هایی خواهد داشت؟
- ۵- با توجه به تصاویر این دو صفحه، معنای هر یک از نمادها و رفتارهای تدابیر را بیان کنید.

هنجارها

هنجارها، رفتارهای معینی هستند که در یک گروه یا جامعه پذیرفته شده و متداول اند. به عبارتی دیگر، به قواعد و شیوه‌های مورد قبول یک جامعه برای انجام دادن کارهای مختلف، هنجار می‌گویند. هنجارها در واقع همه عادت‌ها، آداب و رسوم اجتماعی، مناسک مذهبی، قواعد، قوانین و مقررات (قوانین ازدواج، قوانین خرید و فروش، قوانین عبور و مرور و...) را در بر می‌گیرد. در هر جامعه محتوایی از هنجارها وجود دارند که عموم افراد از آنها بی‌روی می‌کنند. مهم‌ترین دلایل بی‌روی از هنجارها، اعتقاد به آنها یا حفظ آبرو و احترام یا ترس از مجازات است. اگر افراد از هنجارها یا شیوه‌های مورد قبول گروه یا جامعه بی‌روی نکنند، مجازات می‌شوند. این مجازات ممکن است به صورت سرزنش خود یا دیگران، بوزخند، تمسخر، طرد کردن و محروم نمودن یا مجازات‌های رسمی و قانونی باشد.

برای مثال، فرض کنید در کشور ما فردی در مجلس عزای لباس قرمز بپوشد و بخواند لفظی بگوید یا در یک مهمانی، یک نفر پیش از ورود سایر مهمان‌ها و میزبان سر سفره یا میز بنشیند و یا عجله شروع به غذا خوردن کند یا دانش‌آموزی هر وقت بخواند وارد مدرسه شود و از آنجا بیرون برود یا فردی در ایام ماه مبارک رمضان نفاظر به روزه‌خواری کند یا فردی اتومبیل خود را در بیابان پارک کند. به نظر شما، در هر یک از این موارد، برخورد جامعه با فرد چگونه است و چگونه او را متوجه رفتار خطای خود می‌کند؟

فعالیت

- ۶- درباره نمادها و هنجارهای مربوط به سلام و احوال‌پرسی و تعارفات در چند منطقه کشور متفاوت پرس و جو کنید و نتیجه را در کلاس بیان کنید.

ارزش‌ها و عقاید

نمونه‌هایی از ارزش‌ها و صداقت‌ها

ارزش‌های اقراء با هم تفاوت دارند.

● ارزش یعنی اینکه اموری را خوب، مطلوب و مثبت تلقی کنیم. هر فرد با اعتقالاتی هر گروه و جامعه، اموری را با ارزش می‌داند و امور دیگری را ناپسند تلقی می‌کند.

به نمونه‌هایی از ارزش‌ها در جدول روبه‌رو توجه کنید. افراد بر اساس ارزش‌هایی که به آنها معتقدند رفتار و عمل می‌کنند. برای مثال فردی که حفظ محیط‌زیست برایش یک ارزش است، تلاش می‌کند به حفظ محیط‌زیست کمک کند. چنین فردی در مصرف منابع آب و برق صرفه‌جویی می‌کند، زباله‌ها را از هم تفکیک می‌کند، در هنگام سفر به همراهش ناکمپ می‌کند از بخش کردن زباله و پلاستیک در طبیعت خودداری کند و حتی ممکن است با گروهی که آنها نیز حفظ محیط‌زیست را ارزش می‌دانند به جمع‌آوری زباله‌ها در طبیعت بپردازد.

ارزش‌های دینی، انسانی و اجتماعی آن دسته از ارزش‌ها هستند که همه انسان‌ها با اغلب افراد یک جامعه آن‌را خوب و مطلوب می‌دانند مانند شجاعت، صداقت، کمک به دیگران، حمایت از مظلوم، احترام به سالمندان و دفاع از وطن.

● یکی از عوامل مهمی که در شکل‌گیری ارزش‌ها مؤثر است، عقاید دینی است. برای مثال صدقه دادن و ایثار برای فرد مسلمان یک ارزش است و این ارزش ناشی از اعتقاداتی است که ما به جلب خشنودی خداوند و اطاعت از او داریم. برای ما که مسلمان هستیم، اعتقادات اسلامی ملاکی است که با آن رفتارها و ارزش‌ها را می‌سنجیم و هر کدام را که با این اصول اعتقادی سازگاری دارند، می‌پذیریم.

فعالیت

گفت‌وگو کنید

1. هر یک از رفتارهای زیر مبتنی بر کدام ارزش‌ها و عقاید اسلامی است؟ توضیح دهید.
2. القاء برخی نانو‌ها، سب‌های جمعه یک یا چند تنور نان خود را به صورت رایگان و صلواتی به مردم می‌دهند. بنا بردها بر هنگام ورود به خانه دیگران یا صدای بلند «یا الله» می‌گویند.
3. بنا افراد در موقع دیدن کودک، «مانسانا الله» می‌گویند.
4. بنا رزمندگان مسلمان هنگام پیروزی در تیرد «الله اکبر» می‌گویند.

۸- همه هنجارها، مفید و خوب نیستند. برای مثال، ممکن است در یک گروه دوستانه، یک مدل نامناسب لباس به هنجار تبدیل شود. با در بین عده‌ای، فال‌گیری رواج پیدا کند یا یک گروه عادت کنند تیم ورزشی رقیب را با نام‌های زشت خطاب کنند یا در هضمی خانواده‌ها خودنمایی و خرید اسباب و اثاثیه گران قیمت متداول شود. آیا بیروی کورگورانه از همه هنجارها درست است؟ ملاک تشخیص درست و مفید بودن هنجارها چیست؟

۹- عوامل مختلفی می‌توانند نمادها، ارزش‌ها و هنجارهای یک جامعه را تغییر دهند و در فرهنگ آن جامعه تغییر و دگرگونی پدید آورند. درباره این عوامل و چگونگی تأثیر آنها بر فرهنگ گفت‌وگو کنید و مثال‌هایی بیاورید.

عوامل	مصادیق	تغییر در نمادها، ارزش‌ها و هنجارها
پیشرفت‌های صنعتی و فناوری	زندگی کنسانتره‌شده (آپارتمان‌نشینی)	خانه‌های چند طبقه، قضای کمتر برای بازی بچه‌ها و ...
رساله‌های جمعی	بیشرفت وسایل حمل و نقل و افزایش مسافرت	
نمود فرهنگی بیگانگان و کشورهای سلطه‌گر		

۱۰- کاربرگه شماره (۱۳) را انجام دهید.

بیشتر بدانیم

خرده فرهنگ

فرهنگ عمومی هر جامعه، خرده فرهنگ‌هایی را در دل خود جا داده است. هر یک از این خرده فرهنگ‌ها، نمادها و هنجارهای خاص خود را دارد.

موزه لباس محلی - خراسان جنوبی

مراسم سنتی خروسی در یک روستا، گیلان

بازوهای سنتی، کهگیلویه و بویراحمد

مراسم سیت‌زنی سنتی، بوشهر

هویت

منظور از هویت چیست؟

فعالیت

استاد و طلبانه حلوی کلاس بااستید و خودتان را با صفات و ویژگی‌هایی که دارید معرفی کنید. شما می‌توانید مشخصات شناسنامه‌ای و خانوادگی، ویژگی‌های ظاهری، خصوصیات اخلاقی، سلیقه‌ها و علایق و مانند آنها را بیان کنید.

افراد در موقعیت‌های گوناگون با پرسش از «کیستی» یا «هویت» خود مواجه می‌شوند. برای مثال، وقتی به جایی تقن می‌کنند، در یک مؤسسه آموزشی یا ورزشی ثبت نام می‌کنند، برای استخدام شدن به مؤسسه‌ای می‌روند یا در مراسم خواستگاری از آنها خواسته می‌شود. به این پرسش پاسخ دهند. آنها نیز با توجه به شرایط و موقعیت، برخی ویژگی‌های خود را بیان می‌کنند.

موضوع هویت در واقع همان پاسخ به پرسش «کیستی» است. هویت عبارت است از احساس و آگاهی و شناخت از خود، آگاهی انسان از وجود و شخصیت و ویژگی‌های خود، از جمله تفاوت‌های انسان با سایر موجودات زنده است و خداوند این امتیاز را به انسان عطا کرده است.

ابعاد فردی و اجتماعی هویت

اکنون که فعالیت شماره ۱ را انجام دادند، آیا می‌توانید ویژگی‌های خود را دسته‌بندی کنید؟

برای مثال، ممکن است گفته باشید: من ۱۵ سال دارم و فردی بلندقد، گندمگون و با چشمان قهوه‌ای هستم. در تیم والیبال مسجد محله‌مان عضو هستم و به‌عنوان حاکم محیط‌زیست فعالیت‌هایی در این زمینه انجام می‌دهم.

در اینجا شما به برخی از ویژگی‌های فردی و اجتماعی خود اشاره کرده‌اید. پس ما دارای هویت فردی و هویت اجتماعی هستیم.

هویت فردی : هویت فردی شامل ویژگی های جسمانی و ویژگی های روانی است.

ویژگی هایی مانند جنسیت، قد، وزن، سن و گروه خونی هویت جسمانی را تشکیل می دهند. این ویژگی ها مربوط به بدن و خلقت خدادادی ما هستند.

ویژگی های اخلاقی و روانی همان ویژگی های غیر جسمانی هستند؛ مانند صبور بودن، زودرنج بودن، داشتن پشتکار و اراده، امیدوار بودن، لجوج بودن و به هنر علاقه داشتن.

● ویژگی های جسمانی افراد بر خصوصیات روانی آنها اثر می گذارد. برای مثال، بیماری ها یا اختلالات جسمی تأثیرات نامطلوبی بر سلامتی روانی انسان دارند. حتماً در درس علوم خوانده اید که مثلاً ترشح زیاد یا کم برخی غده ها در بدن، مانند تیروئید، بر خلق و خوی افراد تأثیر می گذارد.

● از سوی دیگر، ویژگی های اخلاقی و روانی نیز می توانند بر جسم ما تأثیر بگذارند. برای مثال، افراد خوش بین و امیدوار و برعکس نسبت به آدم های بدبین و منفی باف با تئیل، سلامت جسمانی بیشتری دارند.

هویت اجتماعی : افراد با عضویت در گروه های مختلف

اجتماعی و آشناسیدن با ارزش ها و عقاید جامعه، هویت اجتماعی خوش را به دست می آورند.

ما با عضویت در خانواده، قریزده به حساب می آیم، با عضویت در مدرسه دانش آموز هستیم و عضویت در جامعه ایران، ایرانی محسوب می شویم. به عبارت دیگر، هویت اجتماعی ما از طریق ارتباط با جامعه و نقشی که در هر گروه بر عهده می گیریم شکل می گیرد.

۲- در درس های قبل، با موضوع مهاجرت آشنا شدید. به نظر شما مهاجرت از جامعه ای به جامعه دیگر، در تغییر هویت اجتماعی افراد چه تأثیری می تواند داشته باشد؟

آیا ویژگی های هویتی ما تغییر می کنند؟

برخی از ویژگی های هویتی تغییر نمی کنند و همیشه ثابتند؛ برای مثال، ما نمی توانیم سن و تاریخ تولد یا مکان تولد خود را تغییر بدهیم اما برخی از ویژگی های هویتی همواره در حال تغییرند. برای مثال، یک فرد فقیر ممکن است به فردی پردرآمد، و یک فرد بی سواد به آدمی باسواد و تحصیل کرده تبدیل شود یا فردی که چندان به اخلاق دینی پایبند نیست یا تلاش و کوشش به فردی باانگیزا تبدیل گردد. ما نسبت به ویژگی هایی که قابل تغییرند و می توانیم در انتخاب آنها نقش داشته باشیم، مسئول هستیم.

گفت و گو کنید

- ۱- چرا شناخت هویت خود و ویژگی های آن اهمیت دارد؟
- ۲- به نظر شما ما چه مسئولیتی نسبت به ویژگی های هویتی قابل تغییر و انتخاب شدنی خود داریم؟ چگونه می توانیم به بهترین شکل از عهده این مسئولیت برآیم؟

هویت ایرانی

یکی از مراتب هویت اجتماعی، هویت ملی^۱ است که به یک ملت مربوط می شود. **ملت** جمعیتی است که در فلهرو یک سرزمین مشخص مستقر شده و دارای اشتراکات تاریخی، زبانی، مذهبی، اقتصادی و آرمان های مشترک است. فرهنگ، تاریخ (زمان) و سرزمین (مکان) عمده ترین عناصر هویت یک ملت هستند. اگر از ما بپرسند «کسی»^۱، ویژگی های فردی و اجتماعی خود را بیان می کنیم. حال اگر از هویت ملی ما سؤال کنند، مهم ترین ویژگی های مشترک جامعه ایرانی را که با آنها شناخته می شویم، برمی شماریم.

این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

۱- ما در سرزمین ایران زندگی می‌کنیم

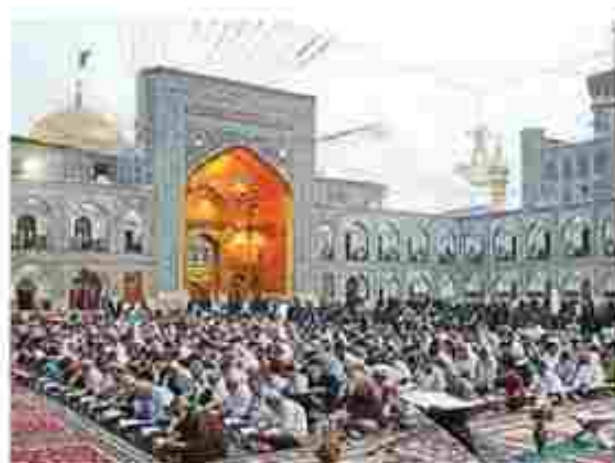
سرزمین از مهم‌ترین عناصر شکل‌دهنده هویت ملی است. برای مردمی که در یک سرزمین زندگی می‌کنند سرزمین یا وطن ارزشی متفاوت با سایر مکان‌ها دارد و احساس خاصی در آنها به وجود می‌آورد؛ به گونه‌ای که وظیفه خود می‌دانند از آن تا پای جان دفاع کنند.

مردم ایران از گذشته‌های دور در سرزمینی که فلات ایران نامیده می‌شود و ایران امروزی قسمت عمده آن است، ساکن شده‌اند و ملت ایران را شکل داده‌اند. در متون کهن ایران یاستان، از سرزمین ما به «ایران شهور» و «ایران زمین» یاد شده است. براساس آثار تاریخی، برای مردمی که در سرزمین ایران زندگی می‌کرده‌اند، همواره حفظ مرزها و محدوده جغرافیایی اهمیت داشته و این موضوع را در آثار ادبی و هنری بسیاری نیز می‌توان یافت.

نیست کونده زمین قیاس نخل
دل ز تن بر بود، یسین باشد
و تقاس کجوری

هر عالم تن است و ایران دل
چون که ایران دل زمین باشد

۲- ما مسلمانیم

دین از ارکان مهم هویت است. بیش از ۹۸ درصد مردم ایران مسلمان‌اند. فرهنگ مردم ما براساس دین اسلام است و عقاید و ارزش‌ها و حتی نظام سیاسی و قوانین امروز ما از دین اسلام نشئت می‌گیرد. زندگی ما ایرانیان با دین اسلام عجین شده است. دین اسلام همچنین موجب پیوند ما با جهان اسلام یعنی مسلمانانی است که در سایر نقاط جهان زندگی می‌کنند.

البته اقلیت‌های دینی زردشتی، مسیحی و کلیسی هم در کشور ما ضمن پیروی از دین خود، هویت و فرهنگ ایرانی را حفظ نموده و همواره از سرزمین ایران در برابر هجوم بیگانگان دفاع کرده‌اند.

۳- ما تاریخ کهن و میراث فرهنگی غنی داریم

تاریخ و سرنوشت مشترک از دیگر عناصر مهم هویت ملی است. ایران جایگاه تمدن‌های ریشه‌دار تاریخی بوده است و بیش از چند هزار سال قدمت دارد. پس از ورود اسلام به ایران، عقاید و ارزش‌های اسلامی بسبب دگرگونی بزرگی در فرهنگ ایرانیان شد. البته دستمای از رسوم و آیین‌های ایرانیان مانند جشن نوروز که معاشرت یا تعالیم اسلام نداشتند، برجامانده و با تأثیر پذیری از هویت دینی مسلمانان ادامه یافتند. خویش اسلام، ایران را به جهان اسلام پیوند زد و ایرانیان با بهره‌گیری از تعالیم اسلام در شکوفایی و گسترش تمدن اسلامی نقش مهمی ایفا کردند. به قول استاد شهید مرتضی مطهری، «ایرانیان از دین اسلام نیرو و حیات گرفتند و هم نیرو و حیات خود را صرف خدمت به آن کردند.»

در دوره‌هایی از تاریخ که اقوام مهاجم چون مغول‌ها و تیموریان به ایران هجوم آوردند، ایرانیان توانستند آنها را تحت تأثیر فرهنگ اسلامی و ایرانی خود فرار دهند.

۴- زبان مشترک ما فارسی است

عناصر مهم دیگری که در تکوین هویت ملی نقش دارد، زبان و خط مشترک است که میراث فرهنگی با آن آموخته می‌شود و انتقال می‌یابد. زبان فارسی ریشه در تمدن ایران باستان دارد اما در دوران پس از اسلام نیز تداوم یافت و به عنوان زبان آموزشی و اداری به کار رفت. دانشمندان و بزرگان دوره اسلامی صدها اثر علمی و ادبی و هنری به این زبان به یاد آورده‌اند؛ ناچایی که می‌توان زبان فارسی را زبان دوم جهان اسلام دانست. زبان فارسی همچنین همواره عامل وحدت اقوام ایرانی بوده است و آنها ضمن استفاده از زبان محلی خود، ددها اثر ادبی و علمی و فرهنگی به زبان فارسی به یاد آورده‌اند.

۵- انقلاب اسلامی نمایانگر آرمان‌های والای جامعه ماست

امسال با مطالعه تاریخ معاصر ایران می‌برسیم که در دوست سال اخیر، کشور ما علاوه بر استبداد داخلی با سیاست‌های دولت‌های استعمارگر غربی (اروپا و آمریکا) روبرو بوده است. در این مدت طولانی، مردم ایران با ظلم و ستم داخلی و خارجی به مبارزه پرداختند که سرانجام به انقلاب اسلامی منجر شد.

در این انقلاب، مردم ایران به جای دنباله‌روی از فرهنگ بیگانگان به فرهنگ و هویت اسلامی خود بازگشتند و با بهره‌گیری از ارزش‌های دینی خود، خواستار استقلال، آزادی و جامعه‌ای اسلامی شدند. امروزه آرمان‌های انقلاب اسلامی الهام‌بخش مسلمانان جهان قرار گرفته است.

فعالیت

۱- با نوشتن نامه به یک دوست فرضی خارجی با طراحی یک بوستر، ویژگی‌های هویت ایرانی را به مردم کشورهای دیگر معرفی کنید.

۲- فکر می‌کنید که یک فرد باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد تا هویتی انقلابی داشته باشد؟ می‌توانید به بیانات امام خمینی (ره) یا رهبر انقلاب مراجعه کنید و چند ویژگی را که ایشان برای «فرد انقلابی» بیان کرده‌اند، بنویسید.

امت و هویت اسلامی

امت اسلامی جمعیت بزرگی است که میان آنها با مرزهای جغرافیایی و سیاسی، فاصله نمی‌افتد. افراد یک امت، با انجام، الحاد، همدلی و همکاری، یک بیکره واحد را تشکیل می‌دهند. این بیکره واحد، هدف و ارزش‌های واحدی داشته و در تلاش، سرنوشت و آینده یکدیگر، تریک هستند. یکی از اهداف پیامبر اسلام (ص) پس از بعثت، تشکیل امت واحد اسلامی بود؛ امتی که باید با تلاش و مجاهدت دینی، بر قدرت، بشارت و عظمت خود بیفزاید تا در عصر جدید، «امتن بون اسلامی» را برپا کند.

امت اسلامی در کشورهای مختلف، باید در مواجهه با دشمن مشترکشان، یعنی استعمار جهانی، رقابت‌ها و اختلافات را کنار گذارد و با یکدیگر متحد باشند.

جامعه: گروهی از افراد که با یکدیگر زندگی می‌کنند و با هم روابط و تعامل اجتماعی نسبتاً پایدار دارند.

هویت ملی: احساسی تعلق یک ملت به مجموعه‌ای از نمادها، هنجارها، ارزش‌ها، عقاید و... است که در سرزمینی مشخص و طی نسل‌های متوالی به‌دست آمده‌اند. بنابراین، هویت ملی ریشه در فرهنگ و تاریخ یک ملت دارد.

به کار بیندیم

- ۱- چند مورد از هنجارها و باورهایی را که در محل زندگی شما وجود دارد و فکر می‌کنید یا عقاید و آموزه‌های اسلامی سازگاری ندارد، شناسایی و بیان کنید و برای تغییر آنها پیشنهادی دهید.
- ۲- شاید تاکنون به منطقه‌ای از ایران سفر کرده و متوجه شده باشید که نوع گوشت، پوشش، تغذیه، آداب و رسوم، تعارفات، ساختمان‌ها، وسایل و... مردم آن منطقه با محل زندگی شما تفاوت دارد. خاطرات خود را از یکی از این سفرها یا تأکید بر نمادها و هنجارهایی که در آن منطقه مشاهده کرده‌اید، بنویسید و در کلاس بخوانید.

خانواده و جامعه

فصل

خانواده که ارزشمندترین نهاد الهی به شمار می‌رود، کوچک‌ترین و مهم‌ترین نهاد اجتماعی است و کل‌نگر آن برای جامعه، اهمیت زیادی دارد.

خانواده، افراد را برای قبول مسئولیت در جامعه آماده می‌کند و به افکار، عواطف، اراده و فعالیت‌های آنان شکل می‌دهد. خانواده به کودک می‌آموزد که چگونه خود را با ارزش‌های دینی و هنجارهای اجتماعی منطبق کند و او را اجتماعی می‌سازد.

قنن خانواده در تربیت اخلاقی، دینی و اجتماعی فرد آن قدر مهم است که آن را از عوامل حفظ قدرت ملی به حساب می‌آورند و می‌گویند سستی و تباهی خانواده، موجب انحطاط یک ملت می‌شود.

شما با مطالعه این فصل و انجام دادن فعالیت‌های آن به پاسخ پرسش‌های زیر می‌رسید،
۱- وظایف و کارکردهای خانواده کدام‌اند؟
۲- خانواده چه نفس و اهمیتی در جامعه دارد؟
۳- برای جلوگیری از آسیب رسیدن به کانون خانواده چه کارهایی می‌توان انجام داد؟

ارزش‌ها و کارکردهای خانواده

تشکیل خانواده

نقطه شروع بنیان خانواده، ازدواج است. ازدواج (نکاح) یعنی الهی است که به موجب آن یک زن و مرد در زندگی با هم شریک و متحد می‌شوند و خانواده‌ای را تشکیل می‌دهند. تمایل به تشکیل خانواده و داشتن فرزند در نهاد انسان گذاشته شده و تشکیل زندگی خانوادگی، امری طبیعی و فطری و براساس نظام خلقت است.

ارزش‌ها و کارکردهای خانواده

الف) رشد کمالات انسانی

خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون رشد و تعالی انسان است. زن و مرد، همچون دو بخش از یک تصویر زیبا هستند که با ازدواج، یکدیگر را تکمیل می‌کنند. زندگی مشترک با تمام فراز و نشیب‌های مختلف آن، می‌تواند سبب تقویت معنویت و اخلاق بسنده زن و مرد، مانند صبر، گذشت، تلاش برای کسب روزی حلال، تربیت خود و فرزندان، مدیریت نیازهای خانواده و همچنین ایجاد آرامش در محیط زندگی شود.

ب) فرزندآوری و تجدید نسل

یکی از مهم‌ترین کارکردهای خانواده در طول تاریخ، فرزندآوری بوده است. فرزندآوری علاوه بر تقویت بنیان خانواده موجب می‌شود که نسل انسان باقی بماند و تداوم پیدا کند.

با تولد فرزندان، خانواده توسعه می‌یابد و مستحکم می‌شود. به دفا آمدن فرزندان، موجب نشاط و سرزندگی اعضای خانواده و دلگرمی پدر و مادر می‌شود. تولد فرزند، برای اعضای خانواده و خویشاوندان برکت‌ها و فواید زیادی دارد.

اولین شرط‌های هر جامعه‌ای، جمعیت آن است و بدون وجود جمعیت کافی در یک جامعه، فعالیت‌های آن دچار اختلال می‌شود. در صورتی که جمعیت یک جامعه منقرض گردد، آن جامعه نابود می‌شود و از بین می‌رود.

فعالیت

اگر در تیمر با روستای شما برای تولد نوزاد، چه آداب و رسوم اجرا می‌شود؟ پرس و جو کنید و این آداب و رسوم را با ذکر ارزش‌ها و عقایدی که برای انجام هر یک از آنها وجود دارد، توضیح دهید.

ب) حمایت و مراقبت

محببت

نیاز به مهر و محبت با نیاز عاطفی از نیازهای اساسی انسان است. خانواده مهم‌ترین کانون حمایت و مراقبت عاطفی از افراد است. مهر و محبت والدین به یکدیگر و به فرزندان موجب آرامش در کانون خانواده می‌شود.

کودکان از سال‌های نخستین زندگی خود در آغوش گرم پدر و مادر با مهربانی و محبت آشنا می‌شوند و با پرورش یافتن در دامن آنها، مهربانی و از خودگذشتگی و نیکوکاری را می‌آموزند.

مراقبت

اعضای خانواده از یکدیگر مراقبت می‌کنند. نوزاد انسان در آغاز زندگی توانایی برطرف کردن نیازهای زیستی و بدنی خود را ندارد و تا مدت زیادی پس از تولد همچنان ناتوان است. بنابراین، کودک برای ادامه زندگی خود به مراقبت نیاز دارد. از سوی دیگر، انسان‌ها در دوره سالمندی نیز دچار ضعف و ناتوانی می‌شوند و بدون مراقبت، قادر نیستند خود را به خوبی اداره کنند. علاوه بر دوره کودکی و سالمندی، در میانه این دو دوره نیز اعضای خانواده در شرایط مختلف مانند بیماری یا حوادث، به مراقبت مهربانانه و بی‌مث از یکدیگر، نیاز پیدا می‌کنند.

رفع نیازهای مادی

اعضای خانواده به خوراک، پوشاک، مسکن و وسایل زندگی نیاز دارند. یکی از کارکردهای مهم خانواده، حمایت اقتصادی با رفع نیازهای مادی اعضای خانواده است. رفع نیازهای مادی و اقتصادی خانواده برعهده سرپرست خانواده، یعنی پدر، است. زنان نیز از روزگاران گذشته تاکنون، با فعالیت‌های خود در خانه یا خارج از آن، باری‌رسان اقتصاد خانواده بوده‌اند.

بهترین نعمت کسی است که رفتار او با خانواده این نیکوتر باشد و من در نیکی به خانواده‌ام بهترین هستم.

رسول اکرم (ﷺ)

سفینة البحار، ص ۲۳۵

زاد مهر بر آید

«ادب» به زندگی محبت می بخشد

تأثیرات اعضای خانواده

هر فرد در جامعه بر اساس فطرت پاک و الهی متولد می‌شود و برای آنکه بتواند در جامعه رشد و زندگی کند، باید با عقاید، ارزش‌ها و هنجارهای صحیح آشنا شده و به عیار آن دیگر، سبب زندگی کردن در جامعه را بیاموزد.

خانواده یکی از مهم‌ترین بستری‌های تربیت انسان است و والدین وظیفه مهم تربیت اخلاقی، معنوی و دینی فرزندان را بر عهده دارند. بکت خانواده سالم می‌تواند در آمان خود فرزندی مؤمن، عالم و پاینده به آداب و اصول اخلاقی تربیت کند. پدر و مادر نیز در جریان زندگی و فرزندپروری و نسل‌های آن تربیت و تعالی می‌یابند.

حق فرزند این است که بدانی خوبی و بدی او به تواریخ دارد. در تربیت و ادب آموزشی و خداشناسی او مسئولیت داری. باید او را در محبت و اطاعت خدا کمک کنی و وسایلی ایمان و باکمی او را فراهم سازی ...

رسالة حقوق امام سجاد علیه السلام

رسالة حقوق امام سجاد علیه السلام

فعالیت

گفت‌وگو کنید

۱- امروزه مؤسسه‌های جوان مهدکودک‌ها و خانه‌های سالمندان، مراقبت از بعضی از اعضای خانواده را در دوره‌هایی از زندگی به عهده گرفته‌اند. به نظر شما مزایا و معایب مهدکودک‌ها و خانه‌های سالمندان چیست؟ چه دلایلی برای نظر خود دارید؟

۲- طبق آیات ۱۷ تا ۲۹ سوره لقمان، لقمان حکیم برای تربیت فرزند خود، چه سفارشی‌هایی به او می‌گفت؟

۳- شما چند خواهر و برادر دارید؟ وظایف خواهر یا برادر بزرگ‌تر نسبت به بقیه اعضای خانواده چیست؟ خواهر و برادر کوچک‌تر چگونه؟ راجع به آنها در کلاس گفت‌وگو کنید.

آرامش در خانواده

در درس گذشته با وظایف و ارزش‌های خانواده آشنا شدیم. اگر خانوادگی بتواند وظایف خود را به خوبی انجام دهد، می‌تواند از آن به عنوان خانواده‌ای مطلوب یاد کرد. به عکس، وقتی خانواده نتواند وظایف خود را به خوبی انجام دهد، دچار آسیب شده است. در چنین حالتی، رابطه خانواده با دیگر نهادهای جامعه نیز دچار مشکل می‌شود و در نهایت، آسیب به همه جامعه برایت می‌کند. اولین گام در راه تشکیل یک خانواده سالم، دقت در انتخاب همسر است.

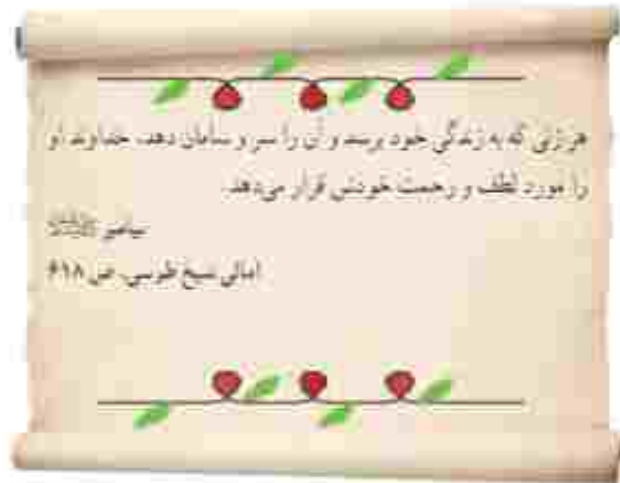
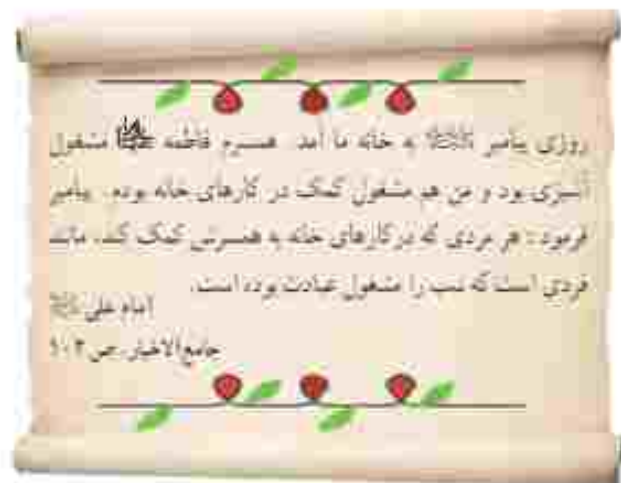
شروع زندگی مشترک

یکی از عواملی که موجب سازگاری و آرامش در خانواده می‌شود، انتخاب صحیح همسر است. اگر افراد در انتخاب همسر بر معیارهای نادرستی تکیه کنند، مثلاً فقط زیبایی ظاهری یا ثروت همسر خود را در نظر بگیرند، احتمال اینکه در زندگی خانوادگی یا شکست رویه‌رو شوند افزایش می‌یابد. برای زندگی خوب و باسعادت، افراد باید در انتخاب همسر به تناسب و همگونی خود یا طرف مقابل توجه کنند. هر چه افراد از نظر اعتقادات دینی، فرهنگ، اخلاق، روحیات و وضعیت خانوادگی با همدیگر هماهنگی داشته باشند، زندگی‌شان با دوام‌تر است. از دیدگاه اسلام، مهم‌ترین عاملی که باید در همسرگزینی به آن توجه کرد، ایمان و اعتقادات دینی افراد است. اسلام همچنین بر اصالت خانواده تأکید کرده است؛ یعنی، فردی که به عنوان همسر انتخاب می‌شود، در خانواده‌ای صالح و اهل ایمان و تقوا پرورش یافته باشد.

اگر جوانان همسر خود را با هدفکری و حمایت خانواده‌ها انتخاب و از تجربه‌های آنان استفاده کنند، از بروز بسیاری از ناسازگاری‌ها جلوگیری می‌شود.

سازگاری زن و شوهر در خانواده

یکی از مهم‌ترین اهداف ازدواج، برقراری آرامش و محبت بین زن و شوهر است. پس از ازدواج، زن و شوهر باور هم بوده و سعی می‌کنند یا همدلی و کمک به یکدیگر، محبت و آرامش را در خانواده برقرار کنند. یک همسر خوب، باید وظایف و مسئولیت‌های خود را به خوبی شناخته و علاوه بر انجام دقیق آنها، شریک زندگی خود را نیز در انجام مسئولیت‌ها، یاری کند.

فرزندان، گرمابخش خانواده

یکی از عواملی که موجب امنیت و ایمن خانواده و گرمی و نشاط آن می‌شود، وجود فرزندان است. برخی روان‌شناسان معتقدند که خانواده‌هایی که چند فرزند دارند، تجربه اجتماعی شدن و رشد اجتماعی کودکان افزایش می‌یابد. در این خانواده‌ها، کودکان هم‌بازی دارند و رقابت‌ها و بازی‌ها و دعواهایی کودکانه و همچنین الگو برداری از رفتارهای خواهر و برادر شکل می‌گیرد.

همچنین افرادی که برادر و خواهر دارند، در آینده از لذت ارتباطات وسیع‌تر خانوادگی و حمایت و محبت برادر و خواهر محروم نمی‌شوند و فرزندان نیز از دانستن عمو و خاله و دایی و عمه، برخوردار خواهند بود.

بیشتر بدانیم

در فصل چهارم با پیامدهای کاهش رشد جمعیت و سیاست‌های جمعیتی* که برخی کشورهای جهان برای افزایش فرزندآوری اتخاذ کرده‌اند، آشنا شدیم.

در دو دهه اخیر، در کشور ما نرخ باروری کن* همواره سر تریلی داشته است و این کاهش تهدیدی برای کشور محسوب می‌شود؛ زیرا کشور با خطر بیری و جایگزین شدن جمعیت روبرو خواهد شد.

حقوق و تکالیف والدین و فرزندان

همان‌طور که با تشکیل خانواده، حقوق و تکالیفی بر روابط زن و شوهر حاکم می‌شود، با تولد فرزندان نیز حقوق و تکالیف متفاوتی بین والدین و فرزندان به وجود می‌آید.

به فرزندان احترام بگذارید و با آداب و روش پسندیده با آنها معاشرت کنید.

رسول خدا ﷺ

بخاری الاطوار، ج ۲۳، ص ۱۱۴

و به پدر و مادر نکمی کنید. اگر یکی از آن دو یا هر دوی آنان به سالیخوردگی رسیدند و این در حالی است که نزد تو هستند، (کوچکترین) سخنی که تشابهگر ناراضی و رنجش است به آنان مگو و با برعکسگری آنان را از خود بران و زینا و نسیاسته با آن دو سخن بگو. از سر عظمت و تلسوزی با آنان مهربان و فروتن باش و بگو پروردگار اهدان‌طور که آنها برادر تو در کودکی پرورش دادند (و با من مهربان بودند) به آن دو رحم کن.

سوره اسراء، آیت ۲۳ و ۲۴

قرآن کریم

بدر و مادر مکلف اند سزایستی کودک را به عهده بگیرند و نیازهای مادی و معنوی او را رفع کنند. فرزندان نیز نسبت به بدر و مادر تکیه و وظایفی دارند و باید در هر حال، به آنها احترام بگذارند. فرزندانی که بدر و مادر از او راضی نباشند، از رحمت خدا دور می‌شود. اطاعت از والدین، رعایت اخلاق خوش و خودداری از بی‌احترامی به آنها در هر شرایطی واجب است. اطاعت از والدین تنها در صورتی جایز نیست که به گناه و نافرمانی از خدا دستور دهند.

چگونه می‌توانیم ارتباط بهتری با اعضای خانواده داشته باشیم؟

وجود اختلاف در نظر و سلیقه فرزندان با بکر بگر با والدین، تا حدی طبیعی است. این اختلاف نظر یا ناهماهنگی، به سبب آشنایی فرزندان با محیط و گروه‌های مختلف در جامعه است. این اختلاف نظرها اگر به‌خوبی مدیریت شود، می‌تواند به ارتقا و انجام بیشتر اعضای خانواده کمک کند.

فرض کنید برای شما، اختلاف و مشکلی در خانواده پیش آمده است. به منظور حل مشکل از طریق ارتباط خوب با دیگر اعضای خانواده و شروع یک گفت‌وگوی صمیمی، موارد زیر می‌تواند به شما کمک کند:

۱- باور داشته باشید که بسیاری از مشکلات با ارتباط و گفت‌وگوی صحیح قابل حل شدن هستند. بنابراین سعی کنید زمانی را برای صحبت با اعضای خانواده و شنیدن حرف‌هایشان اختصاص دهید.

۲- در هنگام صحبت مخصوصاً با پدر و مادر، حتماً احترام آنها را رعایت کنید.

۳- برای ارتباط صحیح با دیگران، پیام‌هایمان را به شکل کامل منتقل کنید. یعنی مشکلاتمان را دقیق و کامل بیان کنید و احساس خودمان را نیز نسبت به آن، مطرح کنید.

۴- شرایط شنونده را در نظر بگیرید؛ مثلاً وقتی که فرد مقابل خسته است یا وقت کافی ندارد یا ذهن او به سمت دیگری متغول است، مشکل خودمان را مطرح نکنیم.

۵- هنگامی که عصبانی یا شدیداً ناراحت هستیم، صبر کنیم تا کمی آرام شویم، سپس با اعضای خانواده صحبت کنیم.

۶- هنگام ارتباط، از تمسخر، تحقیر و طعنه زدن اجتناب کنیم. این امر سبب می‌شود تا شنونده به‌دقت به حرف‌های ما گوش نکند.

۷- پس از طرح مشکل، راه‌های پیشنهادی خود را مطرح کنیم.

۸- از کمک و مشورت صاحبان تجربه و تخصص و بزرگوارهای خانواده و فامیل در مشکلات جدی بهره ببریم. باور داشته باشیم که برای ما، خانه امن‌ترین جا و اعضای خانواده، دلسوزترین افراد هستند.

۹- مشکلات و مسائل خانواده خودمان را، تا جایی ممکن در خانه حل کرده و از بازگو کردن آنها به دیگران خودداری کنیم.

۱۰- صبر و توکل به خدا، بازی‌رسان ما در تمام مسائل و مشکلات احتمالی ما در زندگی است.

گفت‌وگویی صحیح دانش‌آموزان با والدین و مشاور مدرسه

فعالیت

۱- کاربرگه شماره (۱۵) را انجام دهید.

۲- در کلاس، به گروه‌های دو یا سه نفره تقسیم شوید. سپس با نظارت و راهنمایی معلم خود، هر گروه یک مشکل فرضی را تصور کند. در هر گروه، یک نفر نقش مادر یا پدر و دیگری، نقش فرزند یا فرزندان را بر عهده بگیرند. با توجه به توصیه‌های بیان شده در این درس برای ایجاد یک گفت‌وگوی صحیح، سعی کنید مشکل را با گفت‌وگو حل کنید. پس از اجرای هر گروه در کلاس، دیگر دانش‌آموزان پیشنهادات خودشان را درباره آن اجرا و به اشتراک بگذارند.

۳- به نظر صاحب‌نظران، تک‌فرزندی چه پیامدهای نامطلوب فردی و اجتماعی دارد؟

۴- کاهش نرخ باروری در کشور ما در آینده چه پیامدهای نامطلوبی در اقتصاد یا جامعه خواهد داشت؟ دست‌کم به سه مورد اشاره کنید.

مدیریت مشکلات و حوادث در خانواده

زندگی خانوادگی، یک دوره طولانی از ازدواج تا پایان عمر را دربرمی‌گیرد که علاوه بر شیرینی‌ها و خاطرات ماندگار خود، ممکن است همراه با مشکلات گوناگون از قبیل بیکاری، فقر، بیماری شدید و طولانی، قوت یکی از اعضای خانواده یا معلولیت کودک باشد و شرایط دشواری را برای خانواده به وجود بیاورد و حتی ارکان خانواده را دچار لرز لرز کند.

در چنین مواقعی، اعضای خانواده باید یا توکل به خفا، صمیمیت و همکاری بین خود را بیشتر کنند و با درپیش گرفتن صبر و شکیبایی و دعوت بکنده‌بگر به صبر، این مشکلات و حوادث را مدیریت کنند و بگذارند که خانواده دچار بحران شود و آسیب بیند.

موقعیت‌های (۲ و ۳) را بخوانید. در هر یک از آنها خانواده‌ها برای مقابله با مشکلات چه تدبیرهایی اندیشیده‌اند؟

۲

... دو سال پیش، پدر بزرگ من فوت کرد و مادر بزرگم تنها ماند. به دلیل ببری و بیماری، او دیگر نمی‌توانست در خانه تنها بماند و کارهایش را خودش انجام بدهد. پدر و عموهام با همفکری برای حل این مشکل برنامه‌ریزی کردند. آنها قرار گذاشتند که در هفته به نوبت به مادر بزرگ سر بزنند و خریدهای او را انجام دهند. هر شب نیز یک نفر در خانه او بخواهد. پدرم همیشه می‌گوید: «ما هم روزی پدر می‌شویم و به کمک نیاز داریم.» ما سعی می‌کنیم با محبت کردن و احترام گذاشتن به مادر بزرگم او را خوشحال کنیم. مادر بزرگ هم، همیشه دعای خیرش را بدرقه راه ما می‌کند.

۱

... سردایی من نادر، دچار معلولیت است و برای انجام دادن کارهای روزانه مشکلاتی دارد. دایی من و دیگر اعضای خانواده او این موضوع را پذیرفته‌اند و می‌دانند که برای مقابله با این مشکل، باید بستر تلاش و همکاری کنند. آنها با مصوری در انجام کارهای روزانه به نادر کمک می‌کنند. در تفریح‌ها و سرگرمی‌هاشان او را مشارکت می‌دهند و نمی‌گذارند اعتماد به نفسش ضعیف شود. من روحیه عالی آنها را تحسین می‌کنم و از مصوری‌شان درس می‌گیرم.

۳

خانوادگی را در نظر بگیرید که در آن پدر بنا به دلایلی دچار مشکلات اقتصادی شده است و با وجود تلاش که می‌کند، درآمد کافی ندارد و نمی‌تواند هزینه‌های زندگی را به خوبی تأمین کند. به نظر شما در این شرایط وظیفه اعضای خانواده چیست؟ اعضای خانواده باید چه تغییری در سطح توقعات و خواسته‌های خود به وجود آورند؟

صلهٔ ارحام

در دین اسلام به صلهٔ ارحام سفارش و امر شده است. واژهٔ «صله» از وصل گرفته شده و به معنای اتحاد و پیوستگی است و «ارحام» یعنی خویشان و نزدیکان. صلهٔ ارحام از آن دسته واجباتی است که فواید زیادی در آن نهفته است. در اسلام، کمک کردن به ارحام و خویشاوندان نسبت به دیگران اولویت دارد. منظور از صلهٔ ارحام این است که افراد به دیدار خویشاوندان خود بروند و از یکدیگر خبر بگیرند، البته صلهٔ ارحام تنها به دید و بازدید خلاصه نمی‌شود و این دید و بازدیدها باید با مهر و محبت توأم باشند. باید دقت کنیم که وسایلی ارتباطی مانند تلفن یا پیامک یا... ما را از دیدار حضوری فاصله‌هایمان، محروم نکند. کمک مالی به خویشاوندان نیز جزء صلهٔ ارحام محسوب می‌شود. در مواردی که افراد ندری دارند یا می‌خواهند زکات یا صدقه و... بدهند، اگر در بین خویشاوندان آنها نیازمندی وجود داشته باشند، باید او را بر دیگران مقدم بدانند.

فصلت

- ۵- اگر مواردی از مدیریت درست مشکلات و حوادث در خانواده خود با خویشان و آشنایان سراغ دارید، در کلاس بیان کنید.
- ۶- فواید صلهٔ ارحام برای خانواده‌ها چیست؟
- ۷- اصل دهم قانون اساسی در انتهای درس ۲۲ را بخوانید. چرا چنین اصلی را در قانون اساسی کشور ما قرار داده‌اند؟
- ۸- چگونه بینهٔ سخن اعضای خانواده در امور مختلف می‌تواند به رفع مشکلات و آرامش بیشتر خانواده‌ها کمک کند؟ با راهنمایی معلم چند نمونه بیان کنید.

نهاد اجتماعی : نهاد اجتماعی عبارت است از نظام سازمان یافته‌ای از روابط اجتماعی که ارزش‌ها و هنجارهای معینی را در برمی‌گیرد و به منظور برطرف کردن یکی از نیازهای اساسی افراد و جامعه به وجود می‌آید. خانواده، حکومت، تعلیم و تربیت و اقتصاد مهم‌ترین نهاد‌های اجتماعی هستند.

کارکرد : در لغت به معنای انجام بگ و طبقه، خدمت و کار است و در اصطلاح، به اثر و فایده‌ای می‌گویند که بگ بدین‌دهنده در زندگی افراد و جامعه دارد.

سیاست‌های جمعیتی : مجموعه تصمیماتی است که حکومت‌ها برای افزایش یا کاهش جمعیت در کشور خود اتخاذ می‌کنند.

توخ باروری کل : میانگین تعداد فرزندان که بگ زن در دوره باروری به دنیا می‌آورد. این شاخص به ازای هر هزار زن محاسبه می‌شود.

به کار بیندیم

- ۱- برای فرزندان از بگ یا چند نفر از اعضای خانواده خود (پدر، مادر، برادر و خواهر) طرحی تهیه کنید. درباره زمان مناسب و نحوه فرزندان فکر کنید و ابتکاری به خرج دهید. طرح خود را بنویسید و به معلم بدهید. سپس آن را به اجرا در آورید.
- ۲- با راهنمایی و کمک معلم و مسئولان مدرسه و دعوت از کارشناس خبره، جلساتی با حضور اولیا و دانش‌آموزان در طلب تشکیل دهید و در آن، علل ناسازگاری‌های اجتماعی برخی فرزندان با والدین و راهکارهای مربوط به آن را به بحث و گفت‌وگو بگذارید. قبل از تشکیل جلسه فکر کنید و مواردی را که موجب ناسازگاری والدین و فرزندان می‌شود، بنویسید.
- ۳- با اعضای خانواده خود در روزهای تعطیل آخر هفته به دین یکی از سالمندان خانواده بروید و از وی فرزندان کنید.

حکومت و مردم

فصل

اگر به زندگی روزانه خود و افراد جامعه دقت کنید، می‌بینید که بسیاری از اموری که با آنها سروکار داریم، از رفع نیازهای اقتصادی گرفته تا آموزش و بهداشت و قوانین و امنیت و فرهنگ، همه چیز با سیاست‌ها و برنامه‌های حکومت پیوند خورده است.

بیوند و رابطه مردم و حکومت را می‌توان به کنشی و کنشی‌بان یا ناخدا تسبیح کرد. مسافران کنشی به سویی مقصدی حرکت می‌کنند و در مسیر، عواملی چون امواج طوفان و دزدان دریایی کنشی را تهدید می‌کنند.

در بخش‌های مختلف کنشی، ناخدا، مکان‌دار، ملوان‌ها، تارگران موتورخانه، آسرها و خدمتکاران هر یک نقش و وظایفی برای خدمت‌رسانی به مسافران برعهده گرفته‌اند.

در صورتی که ناخدا بتواند کنشی را خوب هدایت کند و هماهنگی لازم را میان بخش‌ها بوجود بیاورد و هر بخش وظیفه خود را به درستی انجام دهد، کنشی مسرئ را به سلامت طی می‌کند و مسافران را سالم به مقصد می‌رساند.

موضوع این فصل رابطه متقابل حکومت و مردم است.

سایر مطالعه این فصل و انجام دادن فعالیت‌های آن به سبب بررسی برخی از مباحث زیر می‌باشد:

- ۱- چرا به حکومت نیاز داریم؟
- ۲- دیدگاه اسلام درباره حکومت چیست؟
- ۳- کشور ما چه نوع حکومتی دارد و ارکان آن کدامند؟
- ۴- حقوق و تکالیف شهروندی ما کدامند؟

نهاد حکومت

نیاز به حکومت

تساوی از این درس تاریخ با حکومت‌ها و سلسله‌های مختلف آشنا شده‌اید. آیا تاکنون فکر کرده‌اید که چرا حکومت‌ها پدید آمده‌اند و آیا جامعه‌ای می‌تواند بدون نهاد حکومت به حیات خود ادامه دهد؟

همان‌طور که زندگی اجتماعی یک ضرورت است و انسان‌ها نمی‌توانند به تنهایی زندگی کنند و نیازهای مادی و معنوی خود را برطرف کنند، دانش حکومت نیز برای یک جامعه یک ضرورت است و هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند بدون وجود حکومت باقی بماند؛ زیرا در زندگی اجتماعی نیازهای مشترکی وجود دارد و افراد برای تنظیم امور خود به قوانین و مقرراتی نیاز پیدا می‌کنند. آنها همچنین برای اجرای قوانین و حل اختلافات، برقراری امنیت و نظم، ایجاد هماهنگی میان فعالیت‌های مختلف جامعه و دفاع از هجوم دشمنان ناگزیرند حکومتی تشکیل دهند و اداره امور جامعه را به افرادی بسازند. بنابراین بدون نهاد حکومت، جامعه دچار اختلال و هرج و مرج می‌شود.

وظایف حکومت

اگرچه نهاد حکومت در همه کشورها وجود دارد و حکومت‌ها تقریباً وظایف مشابهی را به عهده دارند؛ ولی تفاوت‌های مهم و اساسی نیز میان آنها وجود دارد. نهاد حکومت، مهم‌ترین ویژگی‌های ارزشی و فرهنگی یک کشور را نمایان می‌سازد. به همین دلیل در معرفی کشورها و بیان هویت آنها، از نوع حکومت آنها نیز یاد می‌شود. برخی از مهم‌ترین وظایف حکومت‌ها عبارتند از:

- وضع قوانین و مقررات لازم در امور مختلف
- اجرای قوانین
- برقراری نظم و امنیت
- رسیدگی به اختلافات و شکایات
- تعلیم و تربیت
- حفظ میراث فرهنگی
- سیاست‌گذاری فرهنگی
- عمران و آبادانی کشور
- ایجاد وسایل و امکانات لازم برای رفع نیازهای معیشتی، اجتماعی و اقتصادی مردم
- ایجاد هماهنگی بین فعالیت‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی
- دفاع از کشور و حفظ تمامیت ارضی^۱
- مدیریت منابع طبیعی و زووت‌هایی که به عموم مردم تعلق دارند؛
- حمایت از گروه‌های خاص و نیازمند مانند کودکان بی سرپرست، معلولان و ازکارافتادگان.

اند یا توجه به آنچه در سال های قبل درباره فوّه مقتنه، قضایه و تجربه خوانند باید، چند مورد از مهم ترین وظایف حکومت را که در صحنه قبل نوشته شده، انتخاب کنید و بگوید از وظایف کدام فوّه است.

اسلام و حکومت

اسلام وجود حکومت را برای جامعه ضروری می داند. زیرا بسیاری از احکام الهی (مانند عدالت) جز با تشکیل یک جامعه و حکومت الهی، محقق نمی گردد. پیامبر اکرم ﷺ نیز پس از هجرت از مکه به مدینه، حکومت اسلامی تشکیل داد.

مبدأ قوانین و مقررات برای برپایی حکومت از دیدگاه اسلام، حکمت و اراده خداوند است و عقل و وحی الهی، دو وسیله اصلی برای شناخت ارزش های الهی، قوانین و مقررات اجتماعی هستند.

عدالت و ایجاد شرایط مناسب برای رشد و تعالی مردم، آزادی انسان ها از همه بندها و موانع سعادت آنها، استقلال و نفی سلطه بیگانگان، ظلم نکردن، مسئولیت در قبال مظلومان، تأمین اجتماعی و تلاش برای عمران و آبادی زمین، برخی از قوانین و ارزش های اجتماعی اسلام هستند.

قانون الهی ضامن عدالت است و مجریان قوانین عادلانه باید دو ویژگی داشته باشند: عدالت را بیستند و به عدالت رفتار کنند. به همین دلیل، برای حکومت و اداره امور جامعه، فقط آن گروه از مردم شایستگی دارند که هم از قوانین و ارزش های الهی آگاهی داشته باشند و هم از نظر تقوا و عدالت از دیگر مردم بالاتر باشند. در رأس این گروه، پیامبران الهی و سپس جانشینان آنها یعنی امانان معصومین قرار دارند. در عیاب آنان نیز، افراد با تقوا و عادلانی که آگاهی لازم را به دستورات اسلام داشته و بر اساس تجربه، حکمت و سیاست صحیح، می توانند دستورات اسلام را به درستی بر شرایط و زمان های مختلف تطبیق دهند، ادامه دهند راه آنها هستند.

امت اسلامی باید از بدوش ظالمات و حکومت های غیر الهی خودداری کند و برای شکل گیری امامت و ولایت الهی بر اساس موازین و ارزش های اسلامی از هیچ تلاشی و مجاهدتی دریغ نوزد.

- ۲- چرا مبدأ اصلی قوانین برای برپایی حکومت از دیدگاه اسلام، حکمت و اراده خداوند است؟
- ۳- با مطالعه آیه‌ان قرآن کریم در صفحه قبل، دیدگاه اسلام را درباره ناهیت حکومت بیان کنید.

حکومت در کشور ما

همان‌طور که در فصل هشتم خواندید، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، حکومت جمهوری اسلامی ایران تأسیس و جانشین حکومت شاهنشاهی شد.

بیان‌گذار این نوع حکومت امام خمینی (ره) است. کلمه «جمهوری» نشان می‌دهد که شکل این حکومت، جمهوری است و در آن حق انتخاب و مشارکت مردم در حکومت به رسمیت شناخته می‌شود. کلمه «اسلامی» نیز به معنی محتوای این حکومت اسلامی است و کشور با اصول و قوانین اسلامی اداره می‌شود. زمامداران آن نیز باید مؤمن و معتقد به اسلام و متعهد به اجرای آن باشند.

- ۴- تحقیق کنید پس از انقلاب اسلامی تاکنون، چه انتخابات‌هایی و با چه تعداد، در کشور برگزار شده است؟

ارکان حکومت در جمهوری اسلامی ایران

بر طبق قانون اساسی، مهم‌ترین رکن حکومت جمهوری اسلامی رهبری آن است و سه قوه مقننه، قضائیه و مجریه تحت نظارت رهبری به اداره امور کشور می‌پردازند. رهبری در جمهوری اسلامی ایران بر پایه «ولایت فقیه» است.

ولایت به معنای سرپرستی است. گفتیم که از دیدگاه اسلام پیامبران و امامان معصوم علیهم‌السلام از طرف خداوند نمایندگی دارند که مردم را سرپرستی کنند. بر طبق اصل پنجم قانون اساسی، در زمان غیبت امام زمان عجل‌الله‌تعالیه سرپرستی جامعه اسلامی بر عهده فقیه عادل و باتقوا، آگاه به زمان، شجاع، مدیر و مدبر است.

رهبری (ولی فقیه)

قوه مجریه

رئیس‌جمهوری، معاونان و وزارتخانه‌ها

قوه قضائیه

رئیس قوه قضائیه، قضات، دیوان عالی کشور، دادگاه‌ها، دادرها و ...

قوه مقننه

نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شورای نگهبان

اختیارات و وظایف رهبر

رهبر، مدیریت کلان و ارزشی کشور را بر عهده دارد. به این معنا که مراقب حرکت کلی کشور است تا از اهداف و ارزش‌های انقلاب اسلامی منحرف نشود.

بر طبق قانون اساسی اصل ۱۱۰، برخی از مهم‌ترین وظایف و اختیارات رهبر جمهوری اسلامی عبارت‌اند از:

- * تعیین سیاست‌های کلی نظام و نظارت بر حسن اجرای آنها
- * فرماندهی کل نیروهای مسلح
- * نصب و عزل و قبول استعفاي فقهای شورای نگهبان، رئیس قوه قضائیه، رئیس سازمان صدا و سیماي جمهوری اسلامی ایران و فرماندهان نیروهای نظامی، انتظامی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ...
- * عفو یا تخفیف مجازات محکومان در حدود موازین اسلامی ...

برخی از سیاست‌های کلی نظام که تاکنون تهیه شده و ابلاغ شده‌اند

ردیف	تاریخ	عنوان
۱	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «مدافعان غیرمسلح»
۲	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «مدافعان قضایی تولید و نهادن اطلاعات و ارتباطات»
۳	۱۳۹۰/۰۹/۲۸	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام
۴	۱۳۹۲/۰۲/۱۰	ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش
۵	۱۳۹۲/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی «فصلنامه‌ها»
۶	۱۳۹۲/۰۱/۱۸	ابلاغ سیاست‌های کلی «سلامت»
۷	۱۳۹۲/۰۲/۲۰	ابلاغ سیاست‌های کلی «جنبش»
۸	۱۳۹۳/۰۴/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی «علم و فناوری»
۹	۱۳۹۵/۰۸/۲۶	ابلاغ سیاست‌های کلی «خطبته روز»
۱۰	۱۳۹۵/۰۶/۲۳	ابلاغ سیاست‌های کلی «حجاب»

پیشینه بیانیه

در نظام جمهوری اسلامی علاوه بر رهبری و قوای سه‌گانه، نهادهای ویژه دیگری در مدیریت کلان و حاکمیت کشور، مشارکت دارند. از جمله این نهادها می‌توان به مجلس خبرگان رهبری، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی امنیت ملی و شورای عالی انقلاب فرهنگی اشاره کرد.

۵- حکومت جمهوری اسلامی چه ویژگی‌هایی دارد؟ ویژگی‌های رهبر در حکومت جمهوری اسلامی کدامند؟ توضیح دهید.

۶- در روزنامه‌ها یا مجلات، یک یا چند مورد از توصیه‌های رهبر جمهوری اسلامی ایران به کارگزاران حکومتی را دربارهٔ امور مختلف کشور جست‌وجو کنید و بنویسید. در صورتی که به اینترنت دسترسی دارید، می‌توانید به پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری به نشانی «www.leader.ir» یا پایگاه اطلاع‌رسانی حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به نشانی «farsi.khamenei.ir» مراجعه کنید.

پس از جمع‌آوری گزیده سخنان مقام معظم رهبری، آنها را روی یک تابلو نمایش دهید.

۷- دربارهٔ یکی از نهادهایی که در مدیریت کلان و حاکمیت کشور (همراه رهبری و قوای سه‌گانه) نقش دارند، تحقیق کنید و برخی از مهم‌ترین وظایف آنها را در کلاس بیان کنید.

• شوراهای اسلامی شهر و روستا

از آنجا که نوع حکومت در کشور ما جمهوری است و مردم باید در همهٔ شؤون حکومت نقش و مشارکت داشته باشند، در قانون اساسی تشکیل شوراهای اسلامی روستا، شهر، شهرستان و استان مورد توجه قرار گرفته است. اعضای این شوراها را مردم منطقه یا محل انتخاب می‌کند.

شوراهای اسلامی با هدف همکاری مردم برای پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و عمرانی با توجه به شرایط و مقتضیات هر منطقه از کشور تشکیل می‌شوند.

شورای اسلامی شهر تهران

۸- دربارهٔ فعالیت‌های اخیر شورای اسلامی شهر یا روستای خود تحقیق کنید و مهم‌ترین اقدام‌هایی را که شورا برای پیشرفت منطقه شما انجام داده است، در کلاس و با راهنمایی معلم خود، به بحث بگذارید.

حقوق و تکالیف شهروندی

شهروندی

دانستید که هر جامعه برای اداره امور عمومی و مشترک خود به نهاد حکومت نیاز دارد. وقتی نهاد حکومت در یک جامعه شکل می‌گیرد، روابط متقابل بین مردم و حکومت پدید می‌آید.

واژه «شهروندی» به همین روابط متقابل مردم و حکومت اشاره دارد. شهروندی ارتباطی است که افراد را به یک حکومت مشخص پیوند می‌دهد و در نتیجه برای فرد و حکومت، حقوق و تکالیفی ایجاد می‌شود.

در روابط مردم با حکومت، شهروندان از حقوقی برخوردارند؛ حکومت مکلف است به آن حقوق احترام بگذارد و آنها را رعایت کند. وقتی از حقوق شهروندان سخن می‌گوییم، در واقع وظایف و تکالیف حکومت را نسبت به مردم بیان می‌کنیم. از سوی دیگر، حکومت نیز حقی دارد و شهروندان موظف‌اند تکالیف خود را نسبت به کشور و حکومتی که تحت نظارت آن زندگی می‌کنند، ادا نمایند.

قوانین هر کشور به ویژه قانون اساسی آن، حقوق و تکالیف شهروندی را معین می‌کند. بنابراین حقوق و تکالیف شهروندی متناسب با قوانین بوده و از کشوری به کشور دیگر فرق می‌کند. هرچند امروزه شباهت‌های زیادی نیز در حقوق و تکالیف شهروندی در جوامع مختلف مشاهده می‌شود.

حقوق شهروندی

حقوق شهروندی طیف وسیعی از انواع حقوق سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... را شامل می‌شود. در این بخش ما برخی از انواع حقوق شهروندی بر پایه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آشنا می‌شویم:

• حق برخورداری از عدالت قانونی

عدالت قانونی یعنی اینکه حکومت در وضع قوانین، اجرای قوانین و نظارت بر اجرای قوانین بین شهروندان تبعیض قائل نشود.

استفاد از یک سکه یکسان در تمام نقاط کشور، ایضا و... در تمام نقاط آنها
جرس مرنگ هر چند آنها را از معزات تعاقب می‌کردند، اما
وقتی در مقابل آنها حلال جرم را مرنگ مرنگ آنها را به
عدالت معزات از آن می‌کردند.

بیاصل اکرم (ع)
صحیح بخاری، ج ۵

• حق برخورداری از عدالت قضایی

شهروندان حق دادخواهی دارند و هرکس می‌تواند متناسب با نوع دادخواست خود به دادگاه مراجعه کند. شهروندان حق دارند در همه دادگاه‌ها برای خود وکیل مدافع انتخاب کنند.

• حق برخورداری از رفاه و تأمین اجتماعی *

کلیه شهروندان حق دریافت خدمات عمومی به صورت برابر و عادلانه و در کوتاه‌ترین زمان ممکن را دارند. شهروندان حق دارند در مواردی مانند بیکاری، معلولیت، پیری، بازنشستگی، بی‌سرپرستی، از کار افتادگی و حوادث از تأمین اجتماعی بهره‌مند شوند. هر شهروند حق دارد به آموزش و پرورش، مراکز فرهنگی و ورزشی، آتش‌نشانی، پلیس و نظایر آن دسترسی آسان داشته باشد. شهروندان حق دارند در محیطی پاک و سالم و بدون آلودگی زندگی کنند و از خدمات و امکانات بهداشتی و درمانی مناسب، به بهترین وجه برخوردار شوند. حکومت باید با برنامه‌ریزی مناسب، زمینه را برای رفع فقر و محرومیت و ایجاد رفاه عمومی و شرایط مناسب زندگی فراهم کند.

• حق مشارکت سیاسی

مشارکت سیاسی یعنی اینکه هر شهروند بتواند در امور سیاسی جامعه دخالت کند و در سرتوتبت کشور خود نقش داشته باشد. مشارکت سیاسی مردم ممکن است از راه‌های مختلفی چون شرکت در انتخابات، عضویت و همکاری در احزاب و اجناب‌های سیاسی، شرکت در رای‌دهی‌ها و نظاهرات صورت بگیرد.

در انتخابات، مردم ممکن است انتخاب کننده باشند و به منظور انتخاب کارگزاران سیاسی در انتخابات شرکت کنند و با خود داوطلب نمایندگی و به دست گرفتن امور حکومت باشند که در این حالت مردم باید به آنها رأی دهند.

براساس قانون اساسی جمهوری اسلامی، مردم برای انتخاب برخی از کارگزاران مانند رئیس‌جمهور (رئیس قوه مجریه)، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و با اعضای شوراهای شهر و روستا به‌طور مستقیم به افراد مورد نظر خود رأی می‌دهند.

• در برخی موارد نیز انتخاب به صورت غیرمستقیم و یا واسطه صورت می‌گیرد. برای مثال، در انتخاب رهبری، مردم از اعضای مجلس خبرگان رهبری را انتخاب می‌کنند و به آنها رأی می‌دهند. سپس اعضای مجلس خبرگان که نمایندگان مردم هستند، رهبر را انتخاب می‌کنند.

• حقوق فرهنگی

برخی از حقوق فرهنگی که در قانون اساسی مورد تأکید قرار گرفته، عبارت‌اند از: حمایت از تشکیل خانواده و باسناری از روابط خانوادگی، حمایت از تعلیم و تربیت مناسبه، آزاد بودن استفاده از زبان‌های قومی و محلی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس، در کنار زبان فارسی.

• تجاوز نکردن به منافع عمومی و حقوق دیگران

براساس اصل چهارم قانون اساسی شهروندان مجاز نیستند برای استفاده از حقوق خود به منافع عمومی زیان برسانند و حقوق دیگران را ضایع کنند.

مثال:

* همه افراد حق انتخاب نعل دلخواه و کسب درآمد دارند اما فرض کنید فردی بخواهد در شهر و در حیاط خانه خود دام‌نماری ایجاد کند و دام پرورش دهد. از آنجا که این کار موجب آلودگی و ضرر رسیدن به بهداشت و سلامت ساکنان محله می‌شود، قانون چنین اجازه‌ای را به وی نمی‌دهد.

* همه افراد، مالک اتومبیل خود هستند و حق دارند بر جاده‌ها رانندگی کنند اما نباید با سرعت غیر مجاز حرکت کنند زیرا این کار به جان دیگران آسیب می‌رساند.

۱- به کمک دیر، قانون اساسی را به کلاس بیاورید.
 الفبا یا استفاده از قانون اساسی، توضیح اصول ۷ و ۲۱ را که در صفحات بعد نوشته شده است، بنویسید.
 ب) در مقابل هر یک از حقوق شهروندی که در این درس نوشته شده است، یک یا چند اصل قانون اساسی را که به آن مربوط می‌شود پیدا کنید و شماره آن را در کنار مطلب مربوط بنویسید.
 پ) در اصل ۲۱ قانون اساسی، دولت موظف شده است تا حقوق زنان را در تمام جهات، با رعایت موازین اسلامی تضمین کند. به این اصل مراجعه و برخی موارد آن را در کلاس مطرح کنید.
 توجه: برخی از اصول قانون اساسی مسکن است یا چند مورد از حقوق شهروندی را روشن دهد و برخی از حقوق نیز مسکن است جد اصل را شامل نمیشود.

تکالیف شهروندی

هر شهروند در قبال حقوق شهروندی، تکالیف و تعهداتی نیز دارد که برخی از مهم‌ترین آنها عبارتند از:

• رعایت قانون و مقررات

یکی از تکالیف مهم شهروندان، احترام به قانون و رعایت آن است. نادیده گرفتن قانون با سرپیچی و تخلف از آن موجب اختلال و هرج و مرج در جامعه می‌شود.
 البته قانون وقتی جایگاه واقعی خود را در جامعه پیدا می‌کند که همه افراد، اعم از کارگزاران و مسئولان و مردم، آن را رعایت کنند و به آن پایبند باشند.

• همکاری با دولت

برنامه‌ها و اقدامات عمرانی، اقتصادی و اجتماعی حکومت‌ها زمانی ثمر می‌دهد و به هدف می‌رسد که شهروندان نسبت به شرفت کشور دلسوز و حساس باشند و با دولت مشارکت و همکاری کنند.

... دولت کارگزار ملت است و ملت کارفرمای دولت است.
 هرچه بین ملت و دولت صمیمیت بیشتر و همدلی بیشتری باشد، کارها
 بهتر پیش خواهد رفت...

از فرمایشات مقام معظم رهبری در پیام نوروزی

سال ۱۳۹۲

• برداخت مالیات و عوارض

سال گذشته خواندید که دولت برای انجام دادن کارهای عمرانی و خدمت رسانی به مردم، به درآمد تراز دارد. بخشی از درآمدهای دولت از راه مالیات و عوارض تأمین می‌شود.

مالیات مبلغی است که شهروندان بر اساس قانون و به صورت بلاعوض به دولت پرداخت می‌کنند تا صرف هزینه‌های عمومی کشور شود. عوارض مبلغی است که شهروندان در مقابل دریافت خدمتی از دستگاه‌های اداری و دولتی، به آنها می‌پردازند؛ برای مثال، پولی که بابت امتیاز شماره گراکتور (آب و برق، صدور گواهی نامه رانندگی، عبور از بزرگراه‌ها با وارد کردن کالا به کشور و مانند آن پرداخت می‌شود.

• حفظ و تقویت اقتدار کشور

خداوند عز قرآن کریم می‌فرماید: «وَاعْتَدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» یعنی هر چه می‌توانید در مقابل دشمنان قوی شوید. وقتی عناصر قدرت در کشور وجود نداشته باشد، قدرت‌های مستکبر جهان، ما را وادار به اطاعت می‌کنند و به راحتی می‌توانند بر سرنویست و آینده کشور عزیزمان مسلط شوند. اقتدار این است که علم، اقتصاد، سازندگی، سرفتن، عزت و اعتبار بین‌المللی و همچنین توان دفاعی کشور، به وسیله نیروهای داخلی و از درون یک ملت، جوشیده و تقویت شود. حفظ و تقویت این عناصر اقتدار، یک تکلیف ضروری بر همه مردم ایران اسلامی است.

علاوه بر وظیفه عمومی مردم در حفظ قدرت کشور، نیروهای نظامی و انتظامی نیز، به شکل خاص وظیفه تأمین امنیت کشور و حراست از مرزهای کشور را بر عهده دارند. عضویت در بسیج و انجام خدمت سربازی توسط پسران، در راستای همین وظیفه انجام می‌گیرد.

• امر به معروف و نهی از منکر

اصل ۸ قانون اساسی می‌گوید: در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت. شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌کند.

• فعالیت

۱- گفت و گو کنید: با توجه به آنچه در درس تاریخ اسامی خواندید چند مورد از حقوق شهروندی را که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به رسمیت شناخته شده است، با حقوق مردم در دوره قاجار و بهلولی مقایسه کنید. از این مقایسه چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟ مردم برای به دست آوردن حقوق شهروندی خود چه تلاش‌هایی کرده‌اند؟

۲- کار برگه شماره (۱۶) را تکمیل کنید.

۳- الفبا منظور از حق برخورداری از تأمین اجتماعی چیست؟ توضیح دهید. با کدام اصل قانون اساسی کشور ما مربوط به حق تأمین اجتماعی است؟

گزیده اصول قانون اساسی

اصل ۶

در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکای آزادی عمومی اداره شود؛ از راه انتخابات؛ انتخاب رئیس جمهور؛ نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراهای و نظایر آنها، با آراء همه رسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می گردد.

اصل ۲۹

دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می تواند به منظور دادخواهی به دادگاه های صالح رجوع نماید. همه افراد ملت حق دارند این گونه دادگاه ها را در دسترس داشته باشند و هیچ کس را نمی توان از دادگاهی که به موجب قانون حق مراجعه به آن را دارد منع کرد.

اصل ۲۰

اصل ۷۶

مجلس شورای اسلامی حق تحقیق و تمحص در تمام امور کشور را دارد.

اصل ۸۱

دادن امتیاز تشکیل شرکت ها و مؤسسات در امور تجاری، صنعتی، کشاورزی، معادن و خدمات، به خارجیان مطلقاً ممنوع است.

اصل ۲۹

برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، صری، از کار افتادگی، بی سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت های پیشگی به صورت بیمه و غیره حقی است همگانی. دولت موظف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و مشارکت مردم، خدمات و حمایت های مالی فوق را برای یکپارک افراد کشور تأمین کند.

اصل ۷

اصل ۱۰

از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه ریزی های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از فداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد.

اصل ۲۸

هر کس حق دارد تنگی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست، برگزیند. دولت موظف است با رغبت نیاز جامعه به مسائل گوناگون، برای همه افراد امکان انتغال به کار و شرایط مساوی برای احراز مسائل را ایجاد نماید.

اصل ۳۱

داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رغبت اولویت برای آنها که نیازمندترند، به خصوص روستائیان و کارگران، زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.

اصل ۱۵

زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است. اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید با این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبان های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس، در کنار زبان فارسی آزاد است.

طاقت : این واژه در قرآن کریم آمده است. طاقت از «طقیان» به معنای تعدی و تجاوز از حد و مرز است و مراد از آن، خدایان مروجین، خاکمان سنگر، پت‌ها و هر معبودی غیر از پروردگار بکتست.

جمهوری : حکومت غیر پادشاهی و غیرموروثی، نوعی حکومت که در آن مردم با رأی مستقیم و غیرمستقیم، مسئولان اداره کشور را برمی‌گزینند و افراد منتخب بر اساس قانون، اختیارات معینی دارند.

تأمین اجتماعی : هر نوع برنامه حمایت اجتماعی که به موجب قانون یا قرارداد برقرار می‌شود و هدف آن تأمین میزانی از درآمد ملی برای افرادی است که با مشکلاتی چون بیکاری، بازنشستگی، از کار افتادگی و مانند آن مواجه شده‌اند.

تمامیت ارضی : یعنی قلمرو یک کشور تجزیه‌ناپذیر است و مرزهای آن باید از حمله و تجاوز هر گروه یا کشور دیگر مصون بماند و کل سرزمین حفظ شود.

به کار بستنیم

۱- به طور گروهی بوستری طراحی کنید که یکی از حقوق شهروندی و یک تکلیف مربوط به آن را نشان بدهد. پیام کوتاهی نیز روی آن بنویسید. پوسترها را در کلاس با راهرو مدرسه نصب کنید.

۲- الفبا درباره «سازمان تأمین اجتماعی» و نقش و کارکرد آن در جامعه پرس و جو و نتیجه را در کلاس ارائه کنید. بنا بر صورتی که اعضای خانواده یا بستگان شما از یک یا چند نوع خدمات سازمان تأمین اجتماعی استفاده می‌کنند، این خدمات را در کلاس توضیح دهید.

۳- به طور گروهی یا فردی، نامه‌ای به نمایندگان شورای اسلامی شهر یا روستای محل زندگی خود بنویسید و در آن یکی از مسائل و مشکلات منطقه خود را مطرح کنید و برای حل آن پیشنهادی بدهید. نامه‌ها را با کمک و راهنمایی دبیر و توسط مدرسه برای شورا ارسال کنید.

بهره‌وری

۱۲

فصل

حتماً تاکنون متوجه شده‌اید که هر سال در روز اول فروردین ماه ساعت رسمی کشور ما یک ساعت جلو کشیده می‌شود و در شب آخر شهریور ماه (اول مهر) به وضع قبلی برمی‌گردد. این کار در برخی کشورهای دیگر نیز با عنوان «ساعت تابستانی» انجام می‌شود. طرفداران این کار، دلیل جلو کشیدن ساعت را بالا بردن بهره‌وری بیان می‌کنند و معتقدند که این کار در شهرها موجب صرفه‌جویی در مصرف انرژی می‌شود. در واقع، افراد کار خود را زودتر شروع می‌کنند و آرزویشانی دوازده ساعته را می‌برند. از سوی دیگر، زنگ استفاده از برق برای تأمین روشنایی نیز کوتاه‌تر می‌شود. آیا تاکنون با واژه بهره‌وری در شرایطی دیگر برخورد کرده‌اید؟

امروزه توجه می‌شود که افراد در زندگی فردی و اجتماعی از اندیشه بهره‌وری استفاده کنند. سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی - اجتماعی نیز سعی می‌کنند راه‌ها و نامه‌ها و فعالیت‌ها پندار بهره‌وری را در نظر بگیرند. چرا؟

آینده بهره‌وری به آدم‌ها گونیزد می‌کند که همواره راه بهتری برای انجام دادن کارها وجود دارد.

- سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه از فعالیت‌هایی که به شرح زیر است یاد می‌کند:
- ۱- بهره‌وری چیست و چه عواملی موجب بهره‌وری در کارها می‌شود؟
 - ۲- چگونه می‌توان بهره‌وری را در زندگی فردی و اجتماعی افزایش داد؟
 - ۳- منظور از بهره‌وری در اقتصاد چیست؟
 - ۴- چرا و چگونه باید بهره‌وری را در سطح کشور افزایش داد؟

بهره‌وری چیست؟

آیا تاکنون برای تسامی‌ش آمده‌ است که بخواهید وسایل و لوازم خود را در یک جمدان بگذارید و در همان آغاز ببینید که همه آن وسایل را نمی‌توانید در آن جا بدهید؟ در این صورت، ممکن است با فکر کردن و آزمون‌ن راه‌حل‌های مختلف - مثلاً ناکردن برخی لباس‌ها به شیوه‌ای خاص، جا به‌جا کردن وسایل و یا جدا کردن یک وسیله سته‌بندی شده و مانند آن - سرانجام موفق شوید تمام وسایل را درون جمدان‌تان جا بدهید. به‌علاوه، وسایلی را که به آنها بیشتر نیاز دارید، در دسترس بگذارید.

ما در هر محیطی که هستیم، در خانه، مدرسه، اداره، کارخانه، مزرعه و... می‌توانیم با فکر کردن و جاره‌اندیشی، کارها را مؤثرتر و مفیدتر انجام دهیم. به عبارت دیگر، می‌توانیم هدف‌های درست را انتخاب کنیم، از امکاناتی که داریم عاقلانه و صحیح بهره‌بریم و از اسراف و اتلاف منابع بپرهیزیم.

به چند مثال در زندگی روزانه توجه کنید.

آقای اسدی:

ما برای خنک کردن خانه از کولر (خنک‌کن) آبی استفاده می‌کنیم. در شهر ما در هنگام تابستان به‌خصوص ظهرها هوا خیلی گرم می‌شود. من برای اینکه یازدهمی کولر را افزایش بدهم، روی پشت بام یک سایبان برای آن درست کرده‌ام که از تابیدن آفتاب به بدنه جلوگیری می‌کند. قسمتی از کانال کولر را هم که از بیرون ساختمان به بنجره وصل می‌شود، با عایق پوشانده‌ام که هوای خنک داخل کانال گرم نشود.

خانم صدیقی:

ما در یک کانساه (آپارتمان) کوچک ۶۰ متری زندگی می‌کنیم اما من وسایل را طوری انتخاب کرده و جیده‌ام که افراد به راحتی از فضای خانه استفاده کنند. در فضاهای کوچک نباید از میله‌های بزرگ و وسایلی که جای زیادی می‌گیرند استفاده کرد. در فضای راهرو، کمدی تا نزدیک سقف درست کرده‌ام که خیلی چیزها در آن جا می‌گیرند. برده‌ها را به رنگ روشن انتخاب کرده و کف را هم سرامیک سفید کرده‌ام تا فضای خانه بزرگ‌تر به نظر بیاید و روشن‌تر باشد.

امیر مسعود :

من دانشجو هستم و در یک خوابگاه دانشجویی زندگی می‌کنم. صبح‌ها که می‌خواهم برای خودم و دوستانم صبحانه درست کنم، $\frac{1}{4}$ گتری را آب می‌کنم و روی اخالی می‌گذارم. در نتیجه هم آب کمتری مصرف می‌شود، هم آب در زمان کمتری به جوش می‌آید و جای آماده می‌شود. همچنین، به لذت برای بخت و بزاز و سایل برقی استفاده می‌کنم.

آقای حسنی :

من کشاورز هستم. زمین‌های ما روی تپه قرار دارند. قبلاً ما برای آبیاری محصولانمان آب را به سختی و با نانکر به بالای تپه می‌آوردیم و در منبع ذخیره می‌کردیم. اتلاف آب در زمین هم زیاد بود. پس با یکی دو نفر مهندس و کارشناس کشاورزی مشورت کردیم و به کمک آنها استفاده از روش آبیاری قطره‌ای را شروع کردیم. در ضمن، آنها به ما یاد دادند که در اطراف مزرعه چه محصولی بکاریم که از رشد نوعی آفت که درختانمان را از بین می‌برد جلوگیری شود.

فرزانه :

نان برکت خداست. در روایت‌های دینی سفارش شده است که وقتی می‌بینیم تکه‌ای نان روی زمین افتاده است، آن را برداریم و در گوشه‌ای بگذاریم که کسی با روش نگذارد و به برکت خدا بی‌احترامی نکنم. متأسفانه امروز دورریز نان در بعضی خانواده‌ها زیاد است. اما در خانه ما حتی یک تکه نان هم دور ریخته نمی‌شود. ماهه اندازه مصرف نان می‌خریم و نانوایی محله ما هم، نان‌های بسیار با کیفیتی می‌برد. اگر پس از مصرف، نان اضافه بماند، به گونه‌ای آن را نگهداری می‌کنیم که کیفیت خود را از دست ندهد.

آقای احمدی :

من سعی می‌کنم تا زمانی که ضرورت ندارد، از خودروی شخصی استفاده نکنم و با وسایل نقلیه عمومی رفت و آمد کنم.

خودروی تک سرنشین فقط یک نفر را جابه‌جا می‌کند اما برای آن یک نفر هزینه بزرگ و استهلاک (فرسودگی) زیادی صرف می‌شود. به علاوه، این کار آلودگی هوا و سدا (آلودگی صوتی) بیشتری به وجود می‌آورد. امیدوارم همه روزی بتوانیم از خودروهای استفاده کنیم که کم‌مصرف باشند و هوا را هم آلوده نکنند.

فعالیت

۱- گفت و گو و همفکری کنید.
الف) آیا شما یا اعضای خانواده‌تان با مثال‌های صفحه قبل با موارد مشابه، روبه‌رو شده‌اید؟ موارد را بیان کنید تا هم‌کلاسی‌هایتان درباره آنها اظهار نظر کنند.
ب) به‌طور گروهی، فکر کنید و روشی را پیشنهاد کنید که در یکی از کارها یا فعالیت‌های مدرسه، بازدهی را افزایش دهد و باعث استفاده صحیح از امکانات شود. برای مثال، با چه راهکاری می‌توان از تلف شدن وقت کلاس برای حضور و غیاب و دادن تکالیف جلوگیری کرد؟
پیشنهادهای خود را با ذکر دلیل بنویسید و از طریق معلم به دست مسئولان مدرسه برسانید.

بهره‌وری چیست؟

با دقت در مثال‌ها و فعالیت‌های بخش قبل بی‌ی‌دید که «بهره‌وری» با صرفه‌جویی، انجام دادن کارها به‌صورت آگاهانه و عاقلانه، جلوگیری از اسراف و اتلاف منابع، استفاده صحیح از امکانات و نعمت‌های الهی، کاهش هزینه‌ها و مانند آن ارتباط دارد.

بهره‌وری یعنی از بین کارهای ممکن، کار درست را انتخاب کنیم و آن را با روش مناسب انجام دهیم.
التربخسی* و کارایی*

فعالیت

۱- درباره این سخن‌ها از شماست پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امام علی علیه السلام فکر کنید و معنی و مفهوم هر یک را با ذکر یک مثال توضیح دهید.

فرهنگ بهره‌وری

بهره‌وری از زمان‌های دور در زندگی مردم جا داشته است و آنها همواره برای بهبود کارها و استفاده بهتر از امکانات، چاره‌اندیشی می‌کرده‌اند. ابداع و حفر قنات، ذخیره کردن آب در آب‌انبارها، خشک کردن و ذخیره محصولات کشاورزی و تعاون و همیاری در امور کشاورزی، نمونه‌هایی از تفکر بهره‌وری در زندگی مردم در روزگار گذشته است.
در فصل نهم درماتید که فرهنگ هنجارها، ارزش‌ها و باورهای یک جامعه را در برمی‌گیرد و نقش مهمی در امور آن جامعه دارد.

فرهنگ، نقش مهمی در افزایش بهره‌وری یک جامعه نیز دارد. اگر همه افراد بهره‌وری در فعالیت‌های مختلف را ارزش بدانند، جامعه از نظر مادی و معنوی پیشرفت می‌کند.

نکته در مورد توجه این است که در عقاید دینی ما مسلمانان، بر نکات مهمی تأکید و سفارش شده است که بر بهره‌وری در امور و کارها تأکید دارند. متن رویه رو را مطالعه کنید. اگر به زندگی فردی و اجتماعی خود و همچنین محیط زندگیمان بیشتر دقت کنیم، درمی‌یابیم که گاه ارزش‌ها و هنجارهایی در زندگی ما شکل گرفته‌اند که با این آموزه‌ها و آرمان‌های دینی مغایرت دارند. برای آنکه وضع موجود را به وضع مطلوب تبدیل کنیم، باید تغییراتی در سبب زندگی خود به وجود بیاوریم.

انسانی که به بهره‌وری توجه دارد، می‌کوشد هوشمندانه کار کند. یا به کارگیری روش‌های غافلانه، بهتر به اهداف مادی و معنوی خود برسد و بهترین نتیجه را بدست آورد.

* بخورید و بی‌شماره دینی امیرانه نکنید

سوره اعراف، آیه ۳۱

* تو در امورشان با یکدیگر مشورت می‌کنی.

سوره نورا، آیه ۳۸

* هر کس سالعروی کند هرگز محتاج نبود

حضرت علی (ع)، وسائل النبی، ج ۱۲

* کسی که برای نامش مخارج خفته‌اند این تلاش کند همانند کسی است که در راه خداوند جهاد می‌کند.

امام صادق (ع)، الکافی، ج ۵

* شما را به تقوای الهی و نظم در امور سفارش می‌کنم

حضرت علی (ع)، نهج البلاغه، نامه ۴۷

* فرصت‌ها مانند آبی می‌گذرند؛ پس فرصت‌های نیکو را شجاعت بسازد و از آنها استفاده کند.

حضرت علی (ع)، نهج البلاغه، حکمت ۴۰

فعالیت

۳- معنی آیات قرآن کریم و سخنان امامان معصوم (ع) را بخوانید. عوامل مؤثر در بهره‌وری را از آنها استخراج و فهرست کنید؛ مثلاً: (الف) اهمیت دادن به کار و تلاش و ...

۴- گفت و گو کنید.

هر یک از هنجارهای زیر در جامعه چگونه از بهره‌وری جلوگیری می‌کند و در تضاد با آن است؟ توضیح دهید.

- بهمانی‌ها، مجالس و جشن‌های مفصل و بر هزینه ● مدگرایی و چشم و هم‌چشمی در خرید لباس به جای تمیز و ساده‌پوشی
- نداشتن برنامه مناسب برای اوقات فراغت و تفریح ● ورزش نکردن و بی‌خواری.

شد یک زوج جوان می‌خواهند جشن عروسی ساده‌ای با حداقل هزینه برپا کنند. اگر قرار باشد از شما کمک فکری بگیرند، چه طرح و پیشنهادی به آنها می‌دهید؟ همفکری کنید و طرح خود را روی کاغذ بنویسید.

۶- متن صفحه بعد را که درباره یک کارآفرین است بخوانید.

(الف) چه نکاتی در این متن برای شما قابل توجه است؟

(ب) نظر شما درباره افرادی که می‌خواهند با کار نکردن یا کار کم به ثروت یا موفقیت‌های بزرگ دست یابند چیست؟

من در سال ۱۳۵۷ به دنیا آمدم؛ شانزده ساله بودم که پدرم را از دست دادم؛ پس از او مادرم که زنی بسیار قداکار بود، با وجود همه سختی‌ها بار زندگی من و برادر و خواهرم را به دوش کشید. پدرم مردی پر تلاش بود و به کار اهمیت زیادی می‌داد. یادم هست همیشه می‌گفت: انسان باید جوهره کار داشته باشد. من پس از فوت پدر، ایام تعطیل و تابستان‌ها را کنار می‌کردم و به مادرم در تکمیل مجاری زندگی کمک می‌کردم. مادرم دوست داشت درس بخوانم و من هم درس را تا دانشگاه ادامه دادم اما دوره شبانه دانشگاه را انتخاب کردم تا بتوانم روزها کار کنم. ساعت ۵ بعداز ظهر که از کار فارغ می‌شدم، به کلاس می‌رفتم. همچنین سعی می‌کردم در هزینه‌های لباس، رفت و آمد و... صرفه‌جویی کنم.

پس از سال‌ها توزیع و فروش مواد غذایی تصمیم گرفتم یک کارگاه تولید مواد غذایی احداث کنم. پس‌انداز کمی داشتم. دوسال برای گرفتن جواز تأسیس کارخانه تلاش کردم؛ چون بعضی از شرایط آن را نداشتم دیگر ناسید شده بودم. روزی که از یکی از اندازه‌های مربوط برمی‌گشتم، در اتوبوس با پیرمردی برخورد کردم و با هم صحبت کردیم. او به من گفت که برای رسیدن به هدف‌هایم باید پشتکار داشته باشم و برای مثال‌هایی از آدم‌های پیکر و یا پشتکار زد، می‌گفت که بهتر است با یکی دو نفر آدم خلاق و خوش فکر مشورت کنم و حتی اگر به این کار علاقه‌مند بودند، یا آنها شریک شوم. حرف‌هایش در من تأثیر کرد. نباید حسه می‌شدم. سرانجام با دو تن از دوستان خوش فکر شریک شدیم و جواز تأسیس یک کارگاه را گرفتیم. در سال‌های اول، فروش ما کم بود اما با همکاری یکدیگر ابتکارهایی برای تولید با کیفیت، بهتر و عرضه * بیشتر و بهتر محصولاتمان به کار زدیم و کامیاب رونق گرفت. پس از چند سال موفق شدیم کارخانه بزرگی احداث و تعداد زیادی از کسانی را که در پی کار بودند، استخدام کنیم. من چون رنج تنگدستی را کشیده بودم، همواره به کسانی که برای تأمین معاش خود در مجموعه ما کار می‌کردند احترام می‌گذاختم و سعی می‌کردم شرایط خوبی برای آنها فراهم کنم. از طرح‌های نو و خلاقانه استقبال می‌کردم و سعی می‌کردم همیشه محصولاتی بهتر و با کیفیت‌تر تولید کنم و خداوند هم به کار و تولید ما برکت داد. واحد صنعتی ما سال گذشته به عنوان واحد نمونه کشور برگزیده شد و ...

بهره‌وری در زندگی فردی و خانوادگی

اکنون که مهم‌ترین عوامل مؤثر در بهره‌وری را شناختیم، می‌توانیم به چند راهکار مهم برای افزایش بهره‌وری در زندگی اشاره کنیم:

❖ **استفاده مناسب از زمان و انضباط در کارها:** یکی از عوامل مهم در بهره‌وری، ارزش زمان است. وقت و زمان ترویجی است که قابل ذخیره و پس‌انداز نیست. همچنین وسایل و لوازمی که با آنها در محیط‌های مختلف سروکار داریم، باید مرتب و منظم باشند. اگر ما برنامه و اولویت‌بندی مناسب نداشته باشیم و در کارهایمان انضباط نداشته باشیم، وقت و عمرمان تلف می‌شود و دیگر قابل جبران نخواهد بود. دانش‌آموزانی که با برنامه درس می‌خوانند و زمان خود را مدیریت می‌کنند و منظم هستند از بقیه موفق‌تر هستند.

❖ اصلاح عادات‌های غلط مصرفی: باید خوب فکر کنیم و بیشم مصرف یا روش مصرف چه چیزهایی درست نیست و

موجب اتلاف هزینه و منابع می‌شود. صرفه‌جویی کم مصرف کردن نیست بلکه مصرف درست و به اندازه است. برای مثال، برخی خانوادها در خرید مایحتاج زندگی با برگزاری مهمانی‌ها و تهیه غذا اسراف یا زیاده‌روی می‌کنند و اغلب، بخشی از مواد غذایی را دور می‌ریزند. استفاده صحیح از منابع و انرژی و اتلاف نکردن آنها نیز باید مورد توجه قرار بگیرد. برای مثال، با توجه به مشکل جدی کمبود آب در کشورمان باید مصرف درست آب را تعریف کنیم.

❖ **انجام دادن کارها از روی آگاهی:** با کسب دانش و مهارت لازم برای هر کار، بازدهی کار مایستر می‌شود و کمتر اشتباه می‌کنیم. برای مثال، اگر روش تعمیر وسیله‌ای را ندانیم و به آن دست بزنیم، ممکن است آن را خراب‌تر کنیم. با اگر اطلاعات کافی درباره خرید یک وسیله نداشته باشیم، ممکن است پول زیادی را صرف تهیه آن کنیم. برخی از مواد و وسایل به دلیل ناآگاهی افراد از روش‌های درست نگهداری آنها از بین می‌روند. برای مثال، اگر سیوه صحیح نیست و نسوی یک لباس یا نگهداری مواد غذایی را ندانیم، زودتر از بین می‌روند یا غیرقابل استفاده می‌شوند.

برخی دانش‌آموزان از فرصت تعطیلات تابستانی برای کارآموزی و کسب مهارت‌های مختلف و حتی درآمد استفاده می‌کنند و این فرصت طلایی را فقط مصرف تفریح و اوقات فراغت نمی‌کنند.

❖ تنظیم جدول بودجه اقتصادی: تنظیم جدولی که در آن

درآمدها و هزینه‌ها (دخل و خرج)ی خانواده افراد یا خانواده نوشته می‌شود و همکاری بین اعضای خانواده نیز از راهکارهایی کمک به بهروری است.

فعالیت

- ۷- دلیل بیاورید: الف) آیا سطح بهروری دانش‌آموزی که کیف با کمه لوازم تحریرش سلوچ و نامرتب است، پایین می‌رود؟ چرا؟
- ۸- منظور از تنظیم بودجه ماهانه خانواده چیست؟ تنظیم این بودجه چه فایده‌ای دارد؟ توضیح دهید.
- ۹- کار برگه شماره ۸۷۱ (جدید پیشنهاد برای بهروری) را انجام دهید.
- ۱۰- یکی از عادات‌های غلط بعضی از دانش‌آموزان مصرف نادرست و بی‌رویه کاغذ است. چند راهکار برای بهروری در مصرف کاغذ پیشنهاد کنید و توافق کنید که آن راهکارها عملی شوند.
- ۱۱- تفکیک زباله از مبدأ یعنی چه؟ چه راهکارهایی برای کمک به این امر می‌توانید پیشنهاد دهید؟
- ۱۲- به وسایل خودتان و همجنس مواد دورریختنی که در یک هفته در منزل شما تولید شده است، نگاهی دقیق بینمایید. چه چیزهایی را می‌توانید بیابید که امکان استفاده مجدد از آنها (اگرچه نیاز به تغییراتی در آنها باشد) برای شما یا خانواده‌تان با دیگران وجود دارد؟

اقتصاد و بهره‌وری

نیاز به فعالیت اقتصادی

هر جامعه‌ای برای ادامه زندگی و رفع نیازهای خود ناگزیر است از منابع طبیعی استفاده کند و وسایل مورد نیاز خود را تولید کند. به این کار «فعالیت اقتصادی» گفته می‌شود.

در سال هفتم با انواع فعالیت‌های اقتصادی آشنا شدید و آموختید که تولید ممکن است تولید کالا یا خدمت باشد. کشاورزان در مزرعه و باغ و کارگران در کارخانه و کارگاه کالا تولید می‌کنند. پزشکان، معلمان، پلیس، کارمندان و ... خدمت ارائه می‌کنند. برخی افراد نیز خدمات و کالاهای تولید شده را توزیع و مبادله می‌کنند و به دست مصرف‌کنندگان می‌رسانند. پس در هر جامعه‌ای عده‌ای به فعالیت‌های تولیدی و توزیعی مشغول اند. از سوی دیگر همه افراد جامعه و حتی تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان به نوبه خود مصرف‌کننده‌اند. افراد در این فعالیت‌ها یا یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. بدین ترتیب هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند بدون فعالیت‌های اقتصادی به حیات خود ادامه دهد و در همه جوامع، چرخه تولید، توزیع و مصرف وجود دارد و همواره بین افراد روابط اقتصادی برقرار می‌شود.

بهره‌وری در تولید، توزیع و مصرف

برای افزایش بهره‌وری در فعالیت‌های اقتصادی، باید بهره‌وری را در تولید و توزیع افزایش دهیم و الگوی مصرف را نیز تغییراتی کنیم. در درس قبل با نمونه‌هایی از مصرف بهینه یا بهره‌وری در مصرف آشنا شدید.

استانده* (خروجی ها)

تهاده* (ورودی ها)

افزایش بهره‌وری به این معناست که با روش‌های مناسب، هزینه‌های خود را با حفظ کیفیت کالا یا خدمات، کاهش دهید و در مقابل، خروجی‌های فعالیت اقتصادی خود (استانده) را افزایش دهید.

برای مثال اگر نرخ کارگاهی روزی ۱ جفت کفش تولید نمود و صاحب کارگاه با اجاره کردن یک ساختمان به قیمت ارزان‌تر و آموزش دادن و تشویق نیروی کار با ابداع یک روش جدید یا اختراع یک وسیله که مصرف برق یا مواد مصرفی را کاهش می‌دهد، میزان تولید را به ۱۳ جفت کفش (با همان کیفیت یا با کیفیتی بهتر) در روز افزایش دهد، غرض شما می‌گویم بهره‌وری اتفاق افتاده است. البته علاوه بر افزایش میزان تولید کالاها و خدمات، افزایش کیفیت آنها نیز مورد توجه قرار می‌گیرد.

بیشتر بدانیم

... یک مثال خوب درباره بهره‌وری در توزیع خدمات، مراکز صدور گذرنامه (باسورته) در شهرهاست. در یکی دو دهه قبل، در شهرهای بزرگ همه متقاضیان گذرنامه باید به اداره گذرنامه یعنی ساختمانی که واقع در یک خیابان بود، مراجعه می‌کردند. زمان صدور گذرنامه خیلی طولانی بود. در خیابان جلوی این اداره، صف‌های طولانی تشکیل می‌شد و تحویل و گرفتن مدارک هم برای مراجعه‌کنندگان و هم کارکنان اداره، دشوار و زمان‌بر بود.

... بعدها دفاتر پلیس + ۱۰ در مناطق مختلف شهر ایجاد شدند. اکنون ساکنان هر منطقه شهر برای گرفتن گذرنامه به نزدیک‌ترین دفتر پلیس + ۱۰ در محله خود مراجعه می‌کنند و در کوتاه‌ترین زمان و با صرف وقت و انرژی کمتر، گذرنامه‌شان را دریافت می‌نمایند.

- ۱- به چند گروه تقسیم شوید. محصولی مانند نان را در نظر بگیرید. هر گروه یکی از مراحل را انتخاب کند: مرحله اول - تولید آگشت گندم، برداشت گندم، تولید آرد، بچتن نان) مرحله دوم - توزیع یا فروش نان و مرحله سوم - مصرف نان. هر گروه بگوید که چه راه‌هایی برای بالا بردن بهره‌وری در آن مرحله وجود دارد.
- ۲- به نظر شما، اگر میزان هزینه‌های تولید را افزایش دهیم و به همان اندازه میزان تولید افزایش یابد، باز هم می‌توانیم ادعا کنیم بهره‌وری انفاق افتاده است؟
- ۳- آیا در محل زندگی شما مراکز خریدی وجود دارند که بتوان گفت موجب عرضه بهتر کالا با خدمات سدادانه و بهره‌وری در توزیع را بالا برده‌اند؟ درباره آنها توضیح دهید.
- ۴- چه کارهایی می‌توان انجام داد تا هزینه‌های آب، برق و گاز مدرسه شما (در عین تأمین نیازهای لازم دانش‌آموزان) کاهش یابد. در این باره همفکری کنید و پیشنهادی برتر و قابل اجرای خودتان را به مدیر مدرسه تحویل دهید.

بهره‌وری سبز

در سال هفتم خواندید که از دیدگاه اسلام، طبیعت و منابع طبیعی، آیات و نشانه‌های حکمت خداوند و نعمت‌های الهی هستند و انسان حق استفاده بی‌رویه از طبیعت و لطفه زدن به آن را ندارد. همچنین می‌بردید که از منظر اسلام، اقتصاد و تولید وسیله‌اند نه هدف. یعنی تولید وسیله‌ای است که انسان از طریق آن نیازهای خود و جامعه را رفع می‌کند و به مسائل مهم‌تر می‌پردازد.

در دنیای امروز، تولید یا هدف کسب سود بیشتر انجام می‌گیرد و سودجویان بدون توجه به تخریب و نابودی طبیعت همچنان به تولید بیشتر ادامه می‌دهند.

پس از انقلاب صنعتی در غرب و به‌ویژه در ۱۵۰ سال اخیر، کشورهای صنعتی و قدرتمند به بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی و طبیعت دست زدند تا بتوانند کالاهای بیشتری تولید کنند. کشورهای صنعتی امروز سعی می‌کنند از طبیعت و منابع طبیعی خود محافظت کنند اما با تبلیغات و تحت تأثیر قرار دادن مردم دیگر کشورها، مصرف‌گرایی را که موجب تخریب محیط زیست می‌شود، تشویق می‌کنند. اما افزایش تولید به هر روش و به هر قیمتی مجاز نیست. افزایش تولید و فعالیت‌های اقتصادی اگر به محیط زیست لطمه

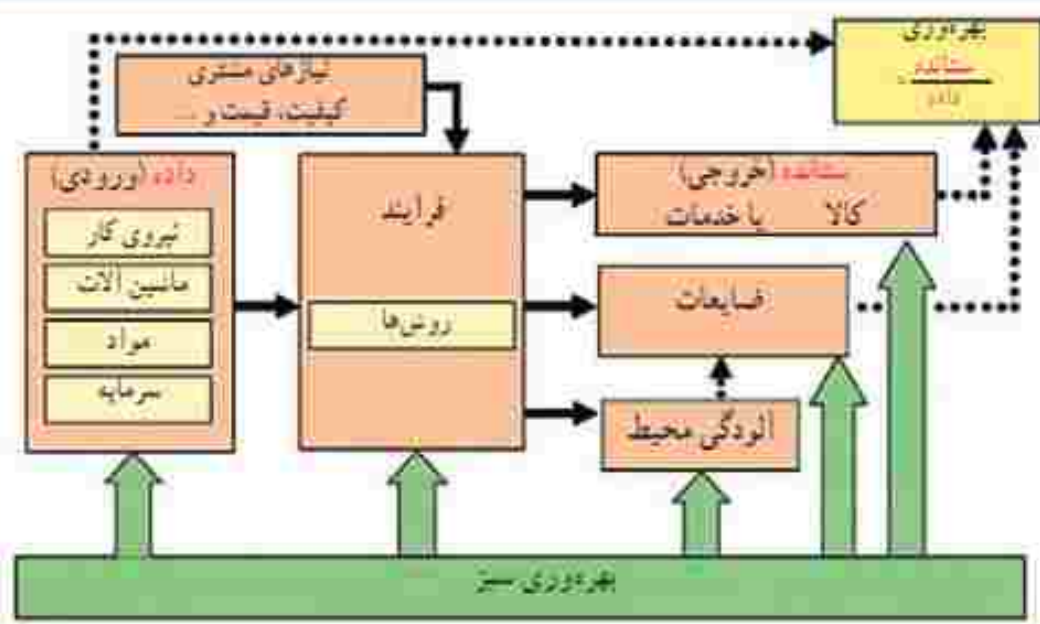
بزند، با اصول بهره‌وری سازگار نیست؛ زیرا نابودی و تخریب طبیعت، خود هزینه‌های مجدد و مشکلات جبران‌ناپذیری برای ما به‌وجود می‌آورد.

برای مثال، در دو دهه اخیر در نواحی داخلی کشور ما به‌طور بی‌رویه چاه‌های عمیقی حفر شد. آب این چاه‌ها و سفره‌های آب زیرزمینی برای افزایش تولید محصولاتی چون پسته به مصرف رسید. اما حفر بی‌رویه چاه‌ها مشکلات زیادی چون کم‌آبی شدید در منطقه، خشک شدن مزارع و تخلیه روستاها و با افزایش احتمال بروز زمین‌لرزه را به دنبال دارد که جبران آنها بسیار دشوار است. مثال دیگر در این مورد، استفاده بی‌رویه از کودهای شیمیایی و سموم کشاورزی است. مصرف این مواد اگرچه میزان تولید سبزیجات و

میوه‌ها را بالا می‌برد اما به دلیل انتقال سموم به آب و خاک و بین انسان، موجب شیوع بیماری‌های خطرناک می‌شود و پس از آن باید هزینه‌های زیادی برای درمان مردم صرف شود. آموزش کشاورزان در این زمینه و نظارت بر میزان مصرف سموم و کودهای شیمیایی و همچنین ترویج شیوه‌های جدید کشاورزی از وظایف وزارت جهاد کشاورزی است.

بدین ترتیب امروزه یا توجه به اهمیت حفظ محیط زیست، به جای واژه بهره‌دوری از بهره‌دوری سبز استفاده می‌شود. منظور از بهره‌دوری سبز این است که از ابزارها، روش‌ها و فناوری‌های مختلف در همه مراحل تولید، توزیع و مصرف به گونه‌ای استفاده کنیم که تأثیرات مضر و منفی فعالیت‌ها بر محیط زیست به کمترین حد ممکن برسد.

بیشتر بدانیم

اصول بهره‌دوری سبز باید در همه مراحل رعایت شود

بهره‌دوری در کشور ما

به برنده اخبار روزنامه‌ها توجه کنید.

متأسفانه کشور ما در مقایسه با برخی کشورهای از نظر بهره‌دوری وضعیت چندان مطلوبی ندارد. بنابراین، همه موظفیم با برنامه‌ریزی صحیح، نگرش بهره‌دوری را در همه فعالیت‌های بخش‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) ترویج کنیم و به کار بگیریم.

اقتصاد مقاومتی

پس از انقلاب اسلامی، کشورهای منطقه‌گر و قدرت‌های بزرگ اقتصادی که با وقوع انقلاب، منافع خود را در خطر می‌دیدند مشکلاتی مانند جنگ تحمیلی، تحریم اقتصادی و... را بر سر راه ما قرار دادند تا از پیشرفت کشورمان جلوگیری کنند. این مخالفت‌ها تا امروز نیز ادامه دارد و آنها سعی می‌کنند ایران را از نظر اقتصادی تنگت بدهند. به همین دلیل، جمهوری اسلامی ایران بنا به توصیه‌ها و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، سیاست اقتصاد مقاومتی را طراحی و در پیش گرفته است.

اقتصاد مقاومتی یعنی در شرایط سخت بتوانیم کمترین اتلاف هزینه را داشته باشیم، روی پای خود بایستیم، از تولید ملی حمایت کنیم، از اسراف بپرهیزیم و از منابع و امکانات خداکرام استفاده را بکنیم.

به عبارت دیگر، می‌توانیم بگوییم محور اصلی اقتصاد مقاومتی، «بهردوری» است.

در کشور ما سازمان ملی بهره‌وری ایران در زمینه توسعه بهره‌وری و جلوگیری از هدر رفتن منابع مختلف اقتصادی کشور، مطالعه، سیاست‌گذاری و نظارت می‌کند.

فعالیت

۱- سه‌سعد و سرعموش با هم به مسافرت رفته و در مهمان‌سرای اقامت داشتند. یک روز برای گردش در شهر از مهمان‌سرای بیرون رفتند. هنوز چند قدمی بیشتر از آنجا دور نشده بودند که سعد گفت: «فراموش کردم لامپ‌ها و کولر (خنک‌کن) اتاق را خاموش کنم. باید برگردم و این کار را انجام دهم.» ولی سرعموش گفت: «الزام نیست. ما برای اقامتشان و چیزهایی که مصرف می‌کنند به صاحب مهمان‌سرای پول می‌دهیم.» شما کدام نظر را درست می‌دانید؟ چرا؟

۲- کاربرگه شماره (۱۸) را با همفکری یکدیگر در کلاس انجام دهید.

۳- همفکری کنید و بگویید شما دانش‌آموزان از چه راه‌هایی می‌توانید به تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی در کشور کمک کنید. دست‌کم سه راه پیشنهاد کنید.

استاندارد و بهره‌وری

یکی از راه‌های مهم افزایش بهره‌وری، بالا بردن کیفیت محصولات و استفاده درست از منابع است که با به‌کارگیری استانداردها تحقق می‌یابد. برای آنکه بهره‌وری افزایش یابد، باید نهاده‌ها، فرایندها و بالاخره نتایج آنها (کالاها و خدمات) استاندارد باشند.

برای مثال، در تولید یسکویت، آب و آرد و سایر مواد افزودنی یا هم مخلوط می‌شوند و از خمیر به دست آمده یسکویت تهیه می‌شود. حال اگر آب و آرد و سایر مواد افزودنی (تازه یا ورودی) مطابق استاندارد باشند و بختن آن (فرایند) نیز بر اساس استاندارد صورت بگیرد، در نهایت یسکویت تولید شده (نتیجه) نیز استاندارد بوده و مصرف‌کننده یسکویت سالمی را مصرف می‌کند.

حال اتومبیلی را در نظر بگیرید که قطعات آن بر اساس استاندارد ساخته شده باشد. این اتومبیل می‌تواند سبب آلودگی هوا نبود و با در آرد درست کار نکردن قطعات آن، موجب تصادف نشده و به سرنشینان آن ضربه وارد نکند. روشن است که آلودگی هوا و تصادف، هزینه‌ها و مشکلات زیادی را به جامعه تحمیل می‌کند. به علاوه، انرژی و سرمایه‌هایی که برای تولید آن اتومبیل با قطعات غیر استاندارد، صرف شده، به هدر می‌رود.

مثال دیگر در این زمینه، کودهای شیمیایی و آفت‌کش‌ها است که اگر به‌طور غیر استاندارد تولید شده باشند و با روش استفاده از آنها در مزارع بر اساس استاندارد نباشد، موجب آلودگی آب و خاک و محصولات کشاورزی می‌شوند و انسان‌ها و جانوران را بیمار می‌کنند و باید هزینه‌های زیادی برای درمان بیماری‌ها و جبران خسارت، صرف شود.

اهمیت استانداردها برای افزایش بهره‌وری آن قدر زیاد است که در بند ۲۴ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی این جمله آمده است: «افزایش یونس استانداردها برای کلیه محصولات تولید داخلی و ترویج آن».

در کشور ما وظیفه تهیه استانداردهای کالاها و خدمات و فرایندهای تولید، بر عهده سازمان ملی استاندارد ایران است.

کارایی : درست انجام دادن کار. به حداکثر رساندن نسبت ستانده‌ها به نهاده‌ها

اثر بخشی : کار درست را انتخاب کردن و انجام دادن، استفاده از خلاقیت و نوآوری برای رسیدن به وضعیت بهتر

نهاده : عواملی که در تولید یک کالا یا خدمت به کار می‌روند (ورودی).

ستانده : کالا یا خدمتی که تولید می‌شود؛ محصول (خروجی).

تحریم اقتصادی : اقدامی است که یک یا چند قدرت بین‌المللی با هدف مجازات یک یا چند کشور دیگر انجام می‌دهند و آن کشور را از مبادلات اقتصادی و روابط تجاری با دیگر کشورهای جهان محروم می‌کنند تا به بدتر شدن شرایط آنها و خواسته‌های کشورهای سلطه‌جو مجبور شود.

عرضه : عبارت است از مقدار کالا و یا خدمتی که برای فروش یا فیشی معین در دسترس خریدار قرار می‌گیرد.

به کار بستیم

جایزه بهره‌وری روز اول خرداد روز بهره‌وری و مصرف بهینه نام‌گذاری شده است.

به کمک معلم، یک جایزه بهره‌وری برای شرکت در مسابقه تعیین کنید :

مدت یک هفته در زندگی روزانه خود و خانواده و با محیط بیرون دقت کنید و مواردی را که موجب پایین آمدن بهره‌وری یا اتلاف هزینه و منابع، زمان و ... می‌شود، یادداشت کنید. سپس هر یک از شما یک نظر یا طرح پیشنهادی را که موجب بازدهی بیشتر یک کار و بهره‌وری در محیط زندگی، خانواده، مدرسه، محله و ... شما می‌شود، بنویسید و در مسابقه شرکت کنید؛ قبل از انتخاب برنده‌های مسابقه، طرح‌ها و پیشنهادهای دانش‌آموزان را در مدرسه به نمایش بگذارید.

كاربرگه فعالیت

طول و عرض جغرافیایی

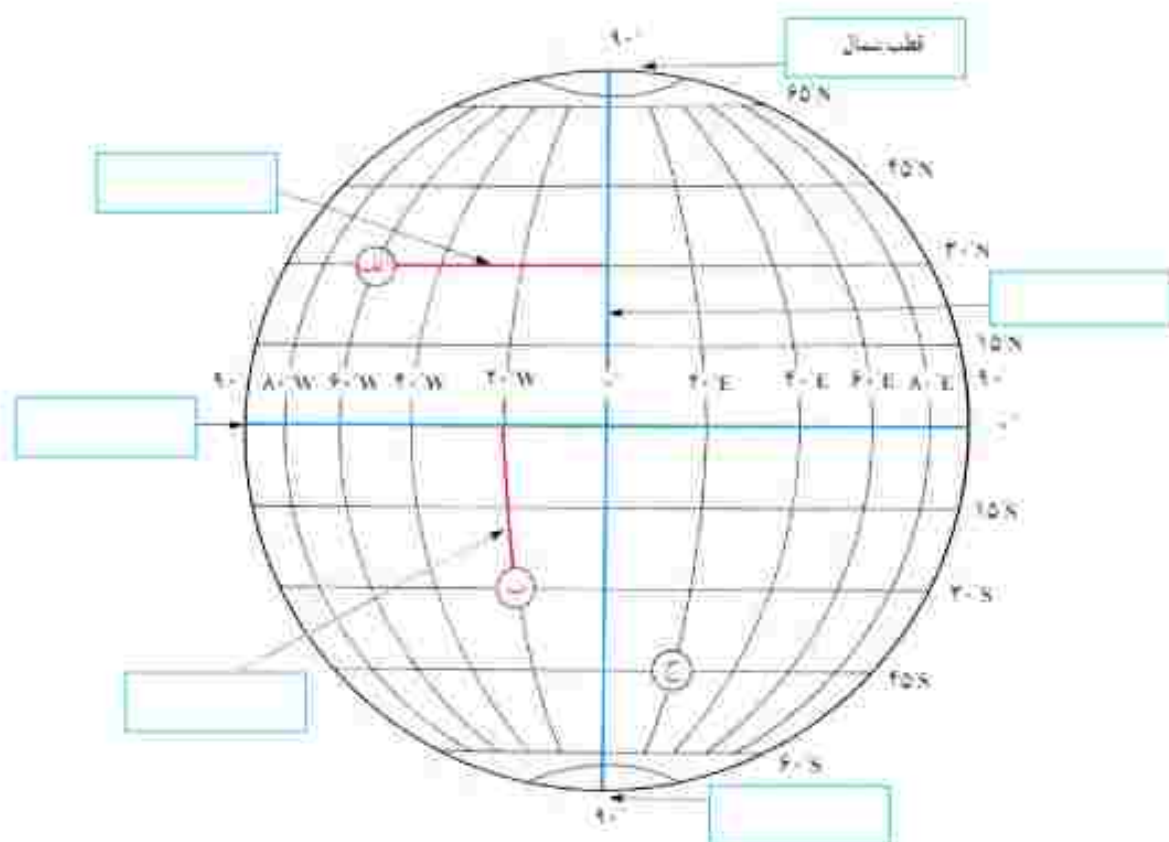
به شکل کره زمین که خط‌های فرضی نصف النهار و مدار از آن عبور کرده‌اند، دقت کنید. این خط‌ها با قطع کردن یکدیگر، شبکه‌هایی را به وجود آورده‌اند.

۱- هر یک از عبارات‌های زیر را مانند مثال در جای مربوط بنویسد.

نصف النهار مبدأ قطب جنوب استوا عرض جغرافیایی طول جغرافیایی

۲- با توجه به شکل زیر طول و عرض جغرافیایی مکان‌های زیر را بنویسد.

مکان	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی
الف	$90^{\circ}W$	
ب		
ج		

کاربرگه شماره ۲

طول و عرض جغرافیایی بر روی نقشه

در این تصویر، نقشه استان کرمان را مشاهده می‌کنید. (توجه: هر درجه (°) ۶۰ دقیقه (′) است.)

۱- نزدیک‌ترین طول و عرض جغرافیایی به هر یک از مکان‌های زیر را بنویسید:

- ← (رودبار) و ← (ارفسنجان) و ← (یزد) و ← (ابرقیاس)

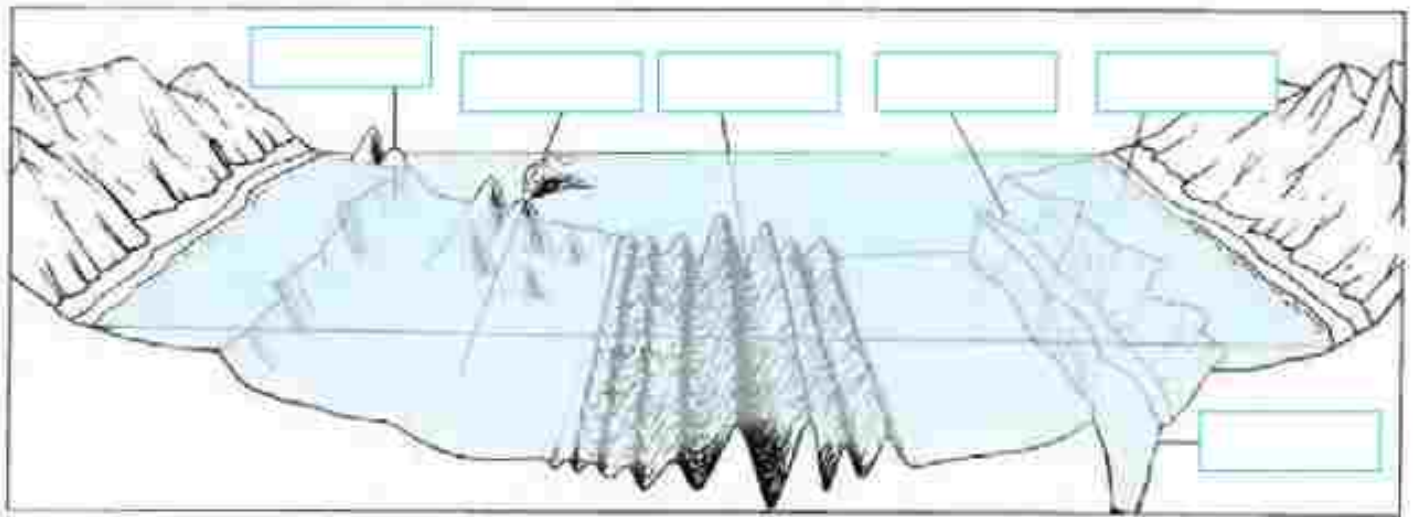
۲- نام شهر یا روستایی را که در تقاطع زیر واقع شده است، به‌طور تقریبی بنویسید:

- (۲۶°N و ۵۸°E) (۳۰°N و ۵۶°E) (۳۱°N و ۵۵°E)

۳- به نظر شما، آیا ممکن است برای نشان دادن طولی و عرض جغرافیایی مکانی در کشور ایران از علامت‌های W (غرب) و S (جنوب) استفاده کنیم؟ چرا؟

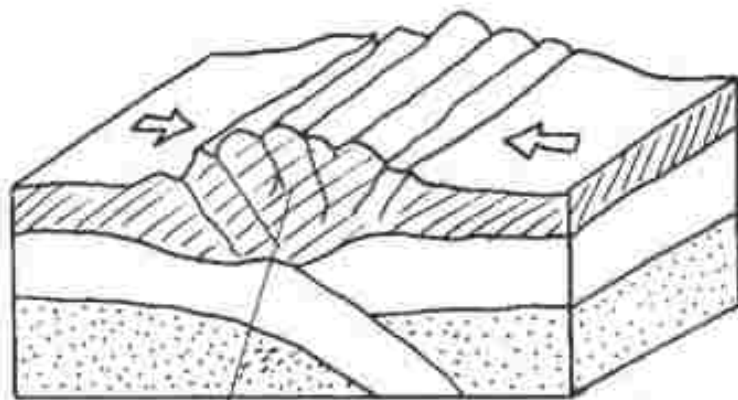
انواع ناهمواری ها

الف) این مدل، ناهمواری های پست را نشان می دهد. موارد زیر را روی مدل در جای خالی بنویسید.
 فلات قاره، تپ قاره، چین خوردگی های کف اقیانوس، جزیره، گودال اقیانوسی، جزیره آتشفشانی

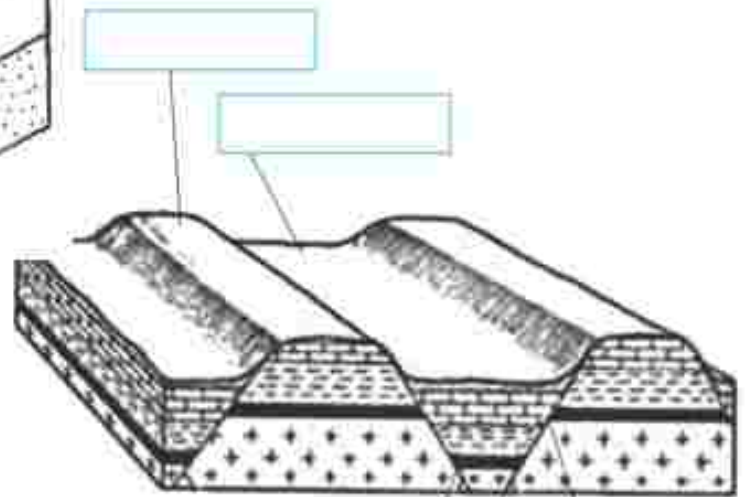

ب) روی مدل ها، موارد را در جای خالی بنویسید.

تکسنگی (گسل) یا آتشفشانی
 دره چین خوردگی رسوبات

[Empty box for labeling the fault]

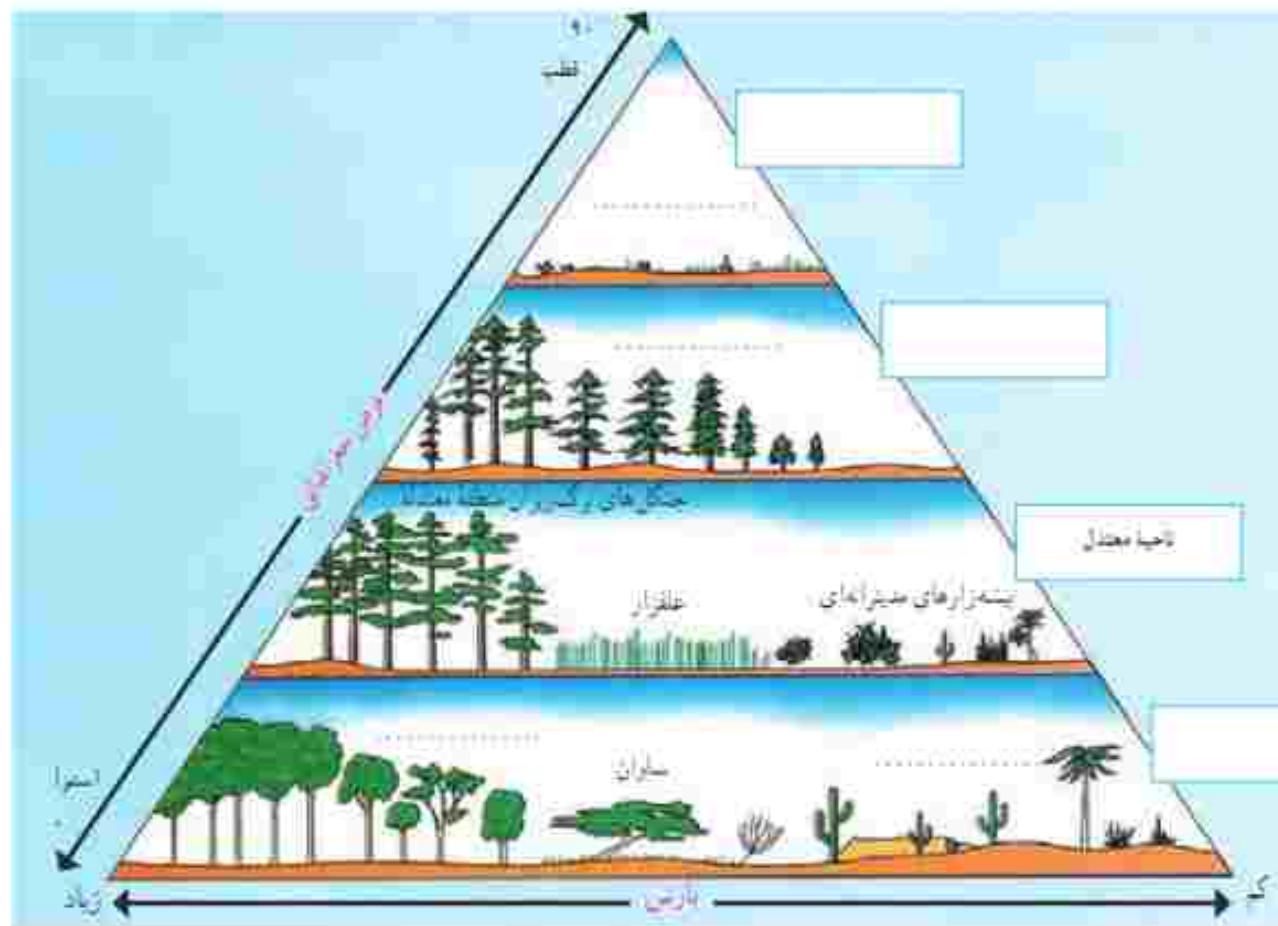

[Empty box for labeling the basin]

کاربرگه شماره ۴

رابطه پراکندگی زیست بوم های جهان با عرض جغرافیایی و بارش

- ۱- در خانه های مستطیل شکل، واژه های مناسب بگذارید: ناحیه قطبی، ناحیه جنب قطبی، ناحیه معتدل و ناحیه بین المدارین (بین مدار رأس السرطان و رأس الجدی)
- ۲- در نقطه چین ها واژه های مناسب بنویسید: توندرا، تایگا (مخروطیان)، بیابان، جنگل های استوایی.
- ۳- زیست بوم ساوان بین کدام زیست بوم ها، قرار گرفته است؟
- ۴- بین عرض جغرافیایی و میزان بوشش گیاهی چه رابطه ای وجود دارد؟ با ذکر علت از روی نمودار، توضیح دهید و مثال بزنید. کدام بین میزان بارش و میزان بوشش گیاهی چه رابطه ای وجود دارد؟ با توجه به نمودار مثال بزنید.

کاربرگ شماره ۵

زیست بوم های جهان

با توجه به نقشه‌ای که درست مشاهده می‌کنید، نوع زیست بوم را حدس بزنید و بنویسید. سپس با استفاده از دانسته‌های قبلی خود و آنچه در کتاب خوانده‌اید، جدول را کامل کنید.

نمونه گیاه غالب	نمونه جانور و یک	آب و هوا	نام زیست بوم	نقشه
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	جانور	

سگفتی های آفریقا

بک گروه پژوهشگر قصد دارند درباره زیست بوم های قاره آفریقا تحقیق کنند. آنها می خواهند از بندر مائزادی در کشور کنگو به بندر اسکندریه مصر در کناره دریای مدیترانه بروند. این گروه به ترتیب از سه نوع زیست بوم عبور می کنند. این سه زیست بوم را نام ببرید. فرض کنید شما سرپرست این گروه هستید. نام های کوتاه به دوستان خود بنویسید و در آن، نکات جالب و شگفتی هایی را که مشاهده کرده اید و با گونه های در معرض خطر را شرح دهید.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

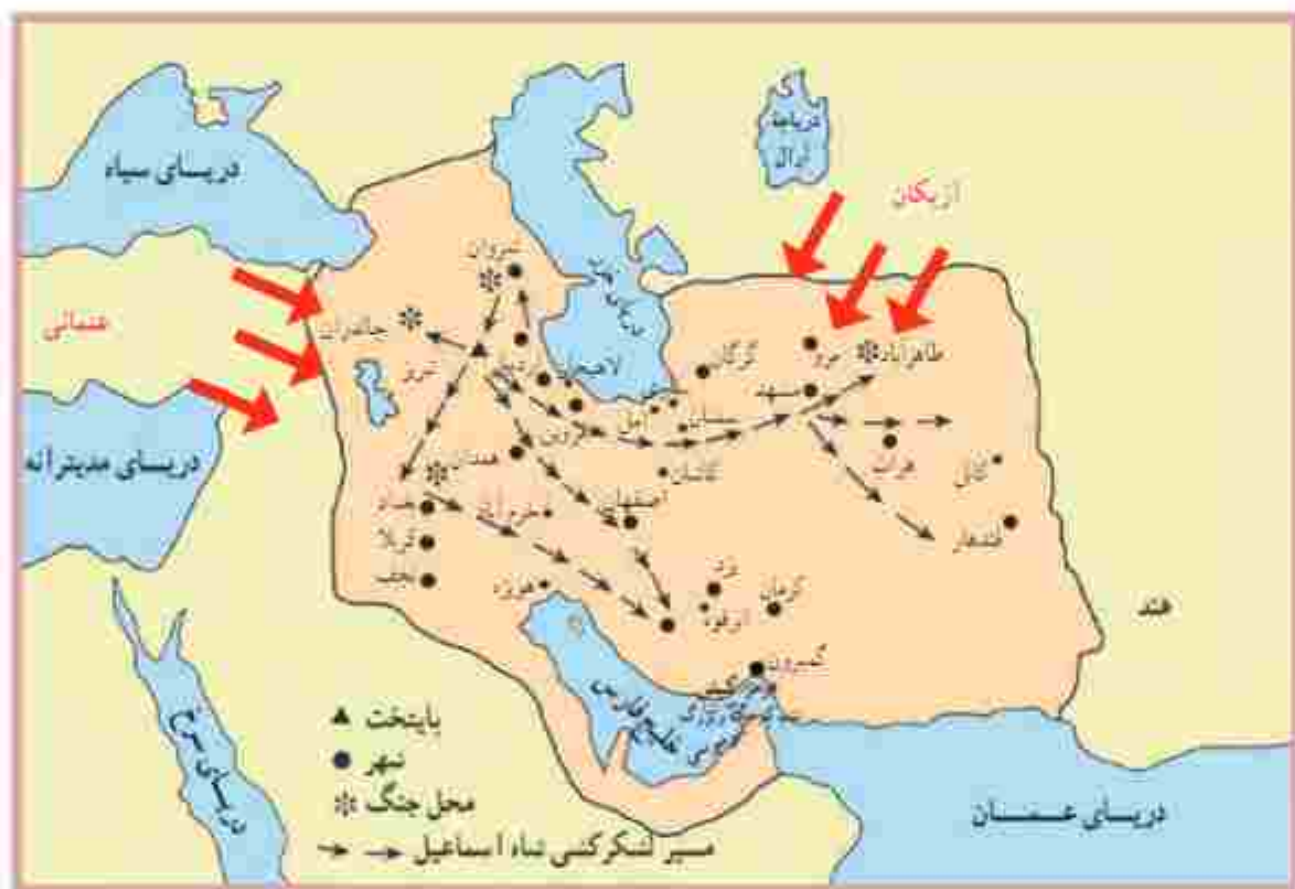
.....

.....

.....

نقشه سیاسی ایران در آستانه تأسیس حکومت صفویه

حاکمان محلی ایران در آستانه تأسیس حکومت صفویه

خراسان: شاهزادگان ایلیاتی

شیراز: شاهزادگان مرعشی

اصفهان: کلبانیان

تبریز: اومسنگان آق قویونلو

شیراز: اومسنگان آق قویونلو

اصفهان: اومسنگان آق قویونلو

تبریز: اومسنگان آق قویونلو

خراسان: شاهزادگان ایلیاتی

شیراز: شاهزادگان مرعشی

اصفهان: کلبانیان

تبریز: اومسنگان آق قویونلو

شیراز: اومسنگان آق قویونلو

اصفهان: اومسنگان آق قویونلو

تبریز: اومسنگان آق قویونلو

به نقشه دقت کنید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

- ۱- در آستانه شکل‌گیری حکومت صفویه، تقریباً چند حکومت محلی در ایران وجود داشت؟
- ۲- در آستانه شکل‌گیری حکومت صفویه، کدام کشورها ایران را تهدید می‌کردند؟ روی نقشه مشخص کنید.
- ۳- جدول را کامل کنید.

پیامدها و مشکلات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی	تهدیدهای خارجی	تهدیدهای داخلی
<ul style="list-style-type: none"> • لزوم قانون تجارت • • • 		

اداره شهرها و روستاها در عصر صفوی

در عهد صفویه شهرها و روستاها را تعدادی از صاحب منصبان اداری و نظامی اداره می کردند که تحت فرمان والی یا حاکم ولایت بودند. این صاحب منصبان عبارت بودند از:

داروغه: مسئول و فراری نظم و امنیت و جلوگیری از بزدی، غارت و نزاع در شهر و حومه آن بود.
حاکم شرع: فاضل شهر که به اختلافات و دعوی حقوقی افراد براساس احکام شرعی رسیدگی می کرد.
محاسب: وظیفه دانستن وزن و نرخ کالاها نظارت کند و از کارهای خلاف شرع جلوگیری نماید.
کلانتر: رابط میان اهالی شهر و اصناف با مقام های حکومتی بود و وظیفه داشت مراقبت کند که مالیات ها منصفانه میان مالیات دهندگان تقسیم شوند و مأموران حکومتی به مردم اجحافه و ستم نکنند.
کدخدای: وظایف کلانتر را در روستا انجام می داد.

از طریق وصل کردن عبارت های دو ستون، مشخص کنید که در زمان کوتی چه نهادهایی، وظایف صاحب منصبان دوره صفویه را انجام می دهند؟

داده گسری

داروغه

شورای روستا

حاکم شرع

سازمان تعزیرات حکومتی

محاسب

نیروی انتظامی

کلانتر

سازمان امور مالیاتی

کدخدای

جدایی سرزمین های ایرانی در دوره قاجار

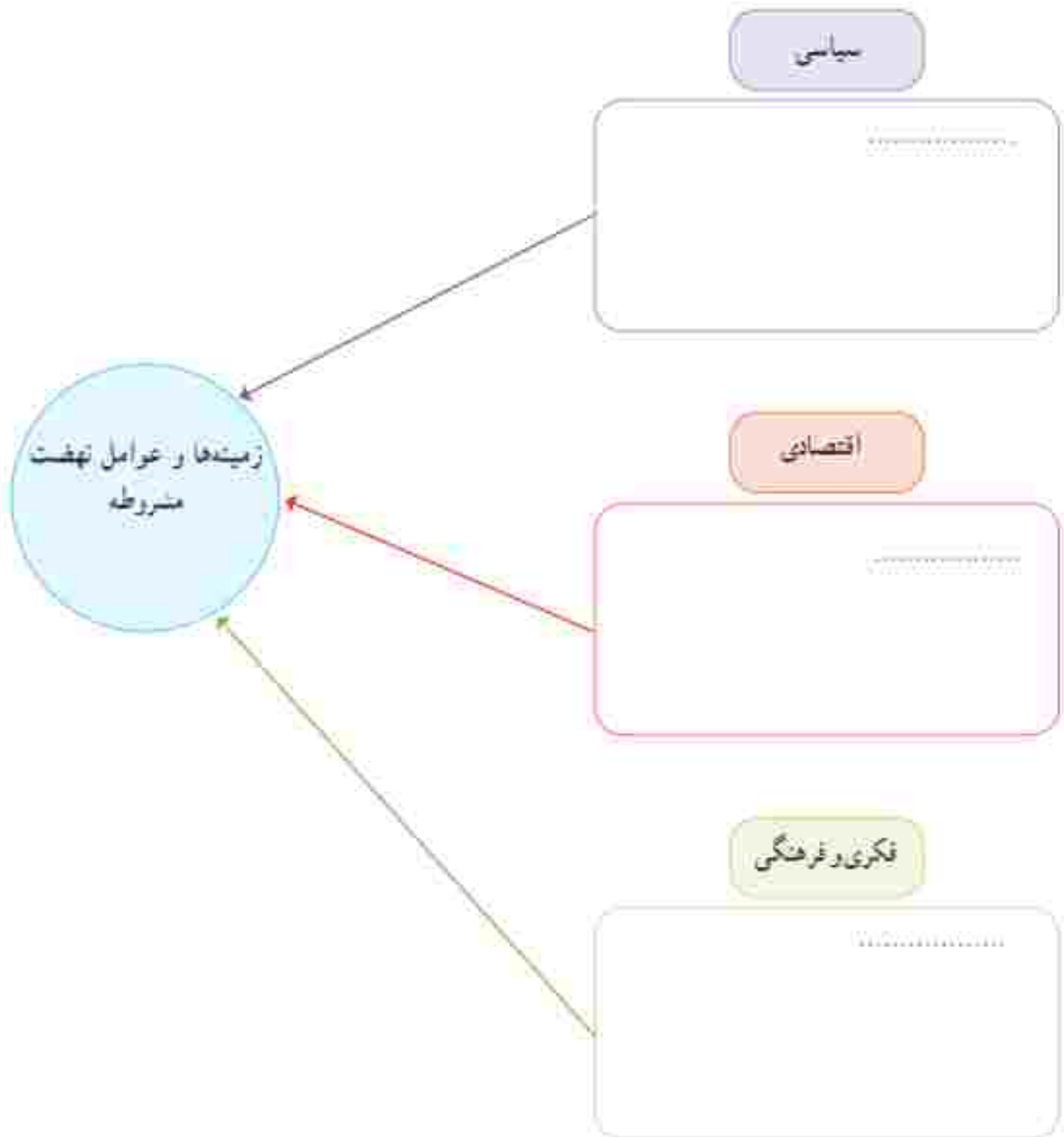
- قرار داد گلستانیت
- عهدنامه آخال
- عهدنامه گلستان
- عهدنامه پاریس
- عهدنامه ترکمان خان

با توجه به نقشه، بگویند شهرها یا مناطق زیر توسط کدام کشور، در زمان کدام شاه قاجار و با چه عهدنامه و قراردادی از ایران جدا شدند:

عنوان عهدنامه و قرارداد	کشور استعمارگر	
		۱- قفقاز و گنجه ۲- هرات ۳- مرو و خیوه ۴- اروان و قره باغ ۵- بلوچستان و سیستان لرزی

زمینه‌ها و عوامل نهضت مشروطه

با مطالعه دقیق متن کتاب و اطلاعاتی که از منابع دیگر دارید، نمودار زیر را کامل کنید.

سخنرانی تاریخی امام خمینی در عصر عاشورا

بخش های مهمی از سخنان امام در عصر عاشورای ۱۳۴۲ را به دقت بخوانید و به بررسی های زیر پاسخ دهید.

«اگر دستگاه جبار با مراجع سرجنگ داشت و با علمای اسلام مخالفت بود، به قرآن چه کار داشت؟ به مدرسه فقیهیه چه کار داشت؟ به طلاب علوم دینیه چه کار داشت؟ ... اینها با اساس اسلام و روحانیت مخالفه اند؛ اینها نمی خواهند این اساس موجود باشند... اسرائیل نمی خواهد در این مملکت قرآن باشند، اسرائیل نمی خواهد در این مملکت علمای اسلام باشند، اسرائیل نمی خواهد در این مملکت احکام اسلام باشند، اسرائیل نمی خواهد در این مملکت دانشمندان باشند. اسرائیل به دست عمال عمده خود مدرسه فقیهیه را کویید، ما را می کویید، شما ملت را می کویید، می خواهد اقتصاد شما را قبضه کند. می خواهد تجارت و زراعت را از بین ببرد، می خواهد تربیت شما را تصاحب کند.

ای آقای شاه، ای جناب شاه، بدبخت، بیچاره... به تو نصیحت می کنم، دست از این اعمال و رویه بردار! من مثل ندارم که اگر روزی ارباب ها بخواهند تو بروی، مردم شکرگزاری کنند! من نمی خواهم تو مثل بخت یابی... کمی تأمل کن! ... کمی عبرت بگیر! عبرت از بخت بگیر!

«امروز به من خبر دادند که غده ای از وعظ و خطبای تهران را برداشته سازمان امنیت و تهدید کرده اند که از سه موضوع حرف بزنند: از شاه بدگویی نکنند. به اسرائیل حمله نکنند و بگویند که اسلام در خطر است و دیگر هر چه بگویند آزادند. تمام گرفتاری ها و اختلافات ما در همین سه موضوع نهفته است. اگر از این سه موضوع بگذریم دیگر اختلافی نداریم.»

- ۱- از نظر امام خمینی، چه خطرها و تهدیدهایی از جانب اسرائیل متوجه ایران بود؟
- ۲- اینکه امام به شاه نصیحت می کند که «از بخت عبرت بگیر»، به کدام واقعه تاریخی اشاره دارد؟

رویدادهای مهم انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷

به بریده روزنامه‌های دوران انقلاب اسلامی دقت کنید و به بررسی‌ها پاسخ دهید.

۱۳ شهریور ۱۳۵۷

(۱)

۱۸ شهریور ۱۳۵۷

(۲)

۲۳ بهمن ۱۳۵۷

(۳)

۱۲ بهمن ۱۳۵۷

(۴)

- ۱- عنوان اصلی بریده شماره ۱، مربوط به چه رویدادی است؟
- ۲- بر اساس خبر بریده شماره ۲، چرا امام عراقی را ترک کردند؟
- ۳- بریده شماره ۳ دقت کنید و بگویید حکومت شاه برای آرام کردن مردم، چه قول‌هایی داد؟
- ۴- در بریده شماره ۳، منظور امام از «سلطنت در دولت ندارد، نو غیر قانونی هستی، برو» کدام دولت است؟
- ۵- در بریده شماره ۴، منظور از «کاخ ۵۷ ساله ظلم» چیست؟
- ۶- به بریده شماره ۴ دقت کنید و بگویید با فروپاشی کدام سنگ‌های رژیم پهلوی، انقلاب بروز شد.

لایه های فرهنگ

متن زیر درباره روستای خان آباد نوشته شده است. خان آباد (محمديه) روستایی کوهستانی در بخش جنوبی استان مرکزی و در ۳۵ کیلومتری غرب شهرستان خمین است و حدود ۵۰ نفر جمعیت دارد. متن زیر را بخوانید و چند مورد از نمادها، هنجارها، ارزش ها و عقاید مردم این روستا را از متن استخراج و دسته بندی کنید و در جدولی بنویسید.

-- روستای خان آباد با توجه به قدمت باستانی و داشتن آثار تاریخی و آب و هوای مناسب و جاذبه های طبیعی، قابلیت زیادی برای گردشگری دارد. با توجه به تحقیقات باستان شناسی، قدمت سکونت در این منطقه به حدود ۳۰۰۰ سال پیش برمی گردد. از دینی های روستا یکی حفره ای در بلندترین نقطه کوه گره است که مردم منطقه آن را به نام «سوراخ بند باز» می شناسند و بنا بر روایاتی که سینه به سینه نقل شده، این حفره محل کعبه و بناهنگاه شخصی به نام بند باز بوده که البته قسمت هایی از آن تخریب شده است. «سنگ گینه» نیز از آثار قدیمی روستاست. در گذشته مردم روستا برای تعیین زمان نقل و انتقال آب قنات از یک کشاورز به کشاورز دیگر جهت آبیاری زمین ها و باغ ها از این سنگ به عنوان ساعت استفاده می کردند. تعیین زمان به این صورت بوده که در هنگام قروب که سابه کوه به این سنگ می رسیده، نقل و انتقال آب آغاز می شده است. نقل اصلی اهالی روستای خان آباد کشاورزی و دامداری است.

-- زنان روستا در گذشته (حدود نیم قرن پیش) براهن های بلند جیت و شلوار گشاد می پوشیدند. همه زنان نوعی پوشش در روی سر داشتند که آن را چارقد می نامیدند. آنها از کفش های لاستیکی به نام گالش و در هنگام انجام فعالیت های روزانه از نوعی دمبایی روسته به نام اروسی استفاده می کردند و فایده آن این بود که خار و خاشناک کمتری با باها تماس پیدا می کرد. لباس مردها یک براهن بلند با دو جاک در طرفین و یک شلوار و یک کمر بند (مثل دور کمر) و کفش های لاستیکی بود که عمدتاً جنس آنها از پارچه های ارزان قیمت جیت و کرباس بود. از نظر اجتماعی، دانش کلاه بین مردان سن ترده بسیار اهمیت داشته است. در حال حاضر، مردان ده لباس های متداول مانند کت و شلوار و براهن و زن ها براهن و بلوز و دامن و شلوار و روسری می پوشند اما نسل جدید لباس هایی با رنگ های تند و مدل های روز را می پوشند. به علت همجواری روستای خان آباد با استان لرستان لهجه محلی روستا فارسی آمیخته با لری است و در کلمات فارسی، حرکات آن تغییر کرده است و به حائلی بسیار شیرین تکلم می شود. متأسفانه با نفوذ فرهنگ شهرتسلی در بین اهالی این گوش محلی شیرین کم کم رفته فراموشی می رود.

خواهر = خوار	برادر = برار، کاکا	سب = نیو	پشه = پخته
سرفه = گوو	صورت = تورزو	عطسه = پشگه	خواب = جو
استین = آنگله	تاب بازی = قوقو	دیزی = دیگیله	انطرف = اولا
زبان = زوان			

روستای خان آباد، مسجد جامع و چند حسینیه دارد. از زیباترین و بانسکوه ترین مراسم مذهبی که در روستای خان آباد اجرا می شود

عزاداری دهم محرم است. یادواره شهدای روستا نیز به همت دهجاری، شورایی اسلامی، انجمن جوانان، هیئت آناه و کانون فرهنگی خنری تنفق و مسجد خاتم الانبیاء در روستا برگزار می شود و طی مراسمی افراد به دیدار خانواده شهدای روستا می روند و یاد و خاطره آنها را گرامی می دارند.

در روستای خان آباد رسم بر این است که هر سال بعد از پایان بارندگی های فصل بهار زن های روستا با همکاری و کمک همدگر آئین ندری گریز می برند که به نیت زیاد شدن آب کریر (فناات اصلی روستا) و با کم شدن آب آن است. آنها ندر می کنند که سال بر برگی برایشان باشد و بعد از بخش آئین، آن را بین همه اهالی تقسیم می کنند.

با گذشت زمان، برخی آداب و رسوم که در روستا با تشریفات خاصی انجام می شده از خاطر رفته است اما برخی نیز با کمی تغییر هر ساله اجرا می شود. نامیگه چهلمین روز پس از جشن شب جله، در جله زمستان، جشن ناقالی «گرد علی گووه» «سده» یا «سده سوزی» برگزار می شود. اهالی روستای خان آباد بر این باورند که سرمای زمستان در این هشت روز، که برابر با چهار روز آخر جله بزرگ و چهار روز اول جله کوچک است، به اوج خود می رسد. بعد از پایان این هشت روز زمین نفس می کشد و زلزله گی را از سر می گیرد.

... رفتن به مهمانی های نیانه با سبب نشینی و خوردن شب جره از کارهای متداول اهالی خان آباد است. شب نشینی در اواخر پاییز و فصل زمستان بیشتر صورت می گیرد، زیرا در روستاها بعد از برداشت محصول در فصل پاییز، اوقات فراغت و بیکاری روستاییان آغاز می شود و تا پایان زمستان ادامه پیدا می کند. در شب های بلند زمستان، خانواده ها به دیدار اقوام، آشنایان و دوستان می روند. زمان در یک طرف گرمی، کودکان در کنار هم و مردان خانواده نیز در طرف دیگر گرمی نشسته و با یکدیگر گفت و گو می کنند. افراد ابتدا از کارهای روزانه خود صحبت می کنند و خاطراتی نیز از گذشتگان بیان می کنند. بیان داستان ها و یا حوادث تاریخی - که به آن مثل می گویند و معمولاً توسط بزرگ ترها و پادشاهان بیان می شود - بسیار جذاب و تسکین است. به طوری که در هنگام بیان آنها سکوت مطلق حاکم می شود و همگی سراپا گوش می شوند. از ضروریات شب نشینی ها در خان آباد، خوردن «شب جره» است که در لجه خان آبادی به آن «سوجره» می گویند. بعد از خوردن جای و کمی گفت و گو، زن میزبان به سروی می رود و با یک مجتمع بزرگ که حاوی بنفشه های از تنفلات رنگارنگ مانند مغز گردو، مغز بادام، مغز هسته زردآلو، ناهادانه، نخودچی، کنس، برگه آلو، سجد و گندم بوده است وارد اتاق مهمانان می شود و بنفشه ها را به طرز مناسب بر روی کرسی و در مقابل مهمانان و سایر افراد قرار می دهد.

جشن خرمن زمانی برگزار می شود که محصولات در حال برداشت است. در این زمان، جوانان و بچه ها نادماتی خاصی دارند و با این نادماتی به محل خرمن می روند و از صاحب خرمن درخواست می کنند مقداری از محصول را به صورت یاداش به آنها بدهد که در اصطلاح به آن کوهله می گویند. اعتقاد بر این است که این عمل موجب برکت محصولات می شود.

... از مراسمی که در شب عید برگزار می شده و هنوز هم کم و بیش به قوت خود باقی است «تغ تخی» است. جوانان روستا در شب عید بر پشت بام ها می روند و پارچه ای را که معمولاً چادر خاتم ها است از پشت بام خانه اهالی طوری آویزان می کنند که جلوی در ورودی خانه باشد و از اهل خانه طلب عیدی می کنند که معمولاً سکه یا تخم مرغ رنگی است. سپس اهل خانه عیدی را به چادر گره می زنند و چادر بالا کشیده می شود.

در نالوایی روستای خان آباد، به مناسبت عید نوروز نان لیمبرمال و فقیبر محلی بخته و عرضه می شود. مناسفانه با ورود فرهنگ شهرنشینان بسیاری از مراسم ها فراموش شده اند که از جمله می توان به مراسم بخت نان اشاره کرد. دیگر در روستا از تورهایی که با ملائی از گل و موی بر ساخته می شد، خمیری لیست، همچنین از بوی دود تور که هنگام صبح قبل از طلوع آفتاب به مناسبت می خورد و انسان را از خواب بیدار می کرد.

.. مردم خان آباد به چشم کردن اعتقاد زیادی دارند و برای جلوگیری از چشم زخم، مهردهایی آبی رنگ به نام «ترکیو» آویزان می کنند. نیز آیه «و این بکاد» و ادعیه را با سخاقت بر شانه چپ افراد نصب می کنند. ریختن اسپند بر آتش و به اصطلاح اسپند دود کردن نیز همچون سایر مناطق ایران برای رفع چشم زخم مرسوم است. اهالی روستای خان آباد همچنین بر این باورند، که نوزادی که در هنگام سینه دم به دنیا آمده باشد موجب برکت است. رسم بر این است که اگر کسی بخواهد کاری را شروع کند مثلاً دار کردن فالی یا بخت نان و... انتظار دارند چنین فردی در ابتدای کار حضور داشته باشد و با او را دعوت می کنند تا موجب برکت در آن کار شود و در اصطلاح می گویند فلان شخص پانی سبکی دارد.

برگرفته از تزیینات روستای خان آباد
با تصرف و تلخیص

نوعها	حجمها	ارزش ها و ستاره
سیک	بعضی به صافی شیشه یا شیشه شیشه	بیمار با حافظه سهیلان دوستا
.....
.....

کاربرگه شماره ۱۴

۱- موقعیت‌های زیر را بخوانید، در مقابل هر موقعیت، یکی از عبارات‌های زیر را انتخاب کنید و بنویسید. سپس، برای تکمیل آن موقعیت جمله‌ای بنویسید که راهکاری برای سازگاری در خانواده باشد.

عذرخواهی و جبران

بهانه جویی نکردن

ادب و احترام

قدردانی کردن

گذشت

* آقای سعیدی در حالی که کفش‌های سیاه و سبزی را در هر دو دست دارید، وارد خانه می‌شود.

همسر او

.....

* اعضای خانواده آقای صدیقی، برای زیارت به مشهد رفتند و خانه‌ای اجاره کردند. یک شب پس از برگشتن از حرم به خانه، آقای صدیقی کیف و جیب‌هایش را جست و جو کرد اما کلید خانه را پیدا نکرد. کلید گم شده بود و اعضای خانواده هم بسیار خسته بودند.

آقای صدیقی

همسرش

عذرخواهی و جبران

* آقای دادخواه با خانواده به مسافرت رفته و در حال رانندگی است. او هر چند لحظه یک بار، دریاره اینکه برادر همسرش یک ماه پیش در جایی به او تعارف نکرده است، حرف می‌زند و مدام این مسئله را تکرار می‌کند.

آقای دادخواه نباید

.....

* مهمان‌ها در حال نوشیدن چای و خوردن میوه‌اند. همسر آقای احمدی از آشپزخانه وارد اتاق می‌شود و در حال نگاه کردن است که جایی برای نشستن پیدا کند.

آقای احمدی

.....

* ساعت ۱ صبح آقای ناصری به همسرش تلفن می‌کند و می‌گوید برادرش با خانواده به سمت شهر آنها حرکت کرده است و برای ناهار به خانه آنها می‌آیند. بعد از ظهر هم وقت ملاقات با دکتر دارند. از طرفی، همسر آقای ناصری را یکی از دوستانش به ناهار دعوت کرده است.

همسر آقای ناصری می‌تواند

.....

سازگاری والدین و فرزندان

۱- الف - جدول زیر را کامل کنید. چند مورد از انتظارات مهمی را که والدین از شما و شما از والدین خود دارید، بنویسید.

انتظارات من از والدین	انتظارات والدین از من
* من انتظار دارم	* آنها از من می‌خواهند
*	*
*	*
*	*
*	*

ب - جدولی را که کامل کرده‌اید، به پدر و مادرتان نشان دهید. آیا انتظارات والدین را درست نوشته‌اید؟ درباره انتظارات متقابل با خانواده گفت‌وگو کنید.

۲- آیا دوست دارد روزهای تعطیل با دوستانتش به گردش برود. والدین شما نگران سلامت اخلاقی این معاشرت‌ها و مواجه شدن او با محیط‌ها و عقاید و ارزش‌های مخالف ارزش‌های خانواده هستند. پیشنهاد شما برای حل این مسئله به طوری که انتظارات هر دو طرف برآورده و رعایت شود، چیست؟

حقوق و تکالیف شهروندی

حکومت و شهروندان در قبال یکدیگر از حقوقی برخوردارند و تکالیفی برعهده دارند. با توجه به آنچه در فصل یادهم آموخته‌اید، جدول زیر را کامل کنید.

شهروندان / ملت	حکومت / دولت
شهروندان وظیفه دارند مالیات بپردازند.	حکومت وظیفه دارد
شهروندان وظیفه دارند	حکومت وظیفه دارد امنیت را برقرار کند و از سرزمین و مرزهای کشور دفاع کند.
شهروندان حق دارند در امور سیاسی کشور و انتخاب مسئولان توانمند و شایسته مشارکت کنند.	حکومت وظیفه دارد
شهروندان وظیفه دارند	حکومت وظیفه دارد قوانین مناسب و عادلانه‌ای تدوین و تصویب کند.
شهروندان حق دارند از تأمین اجتماعی برخوردار شوند.	حکومت وظیفه دارد

موقعیت‌های زیر را بخوانید و برای افزایش بهره‌وری در هر مورد، پیشنهادی با توضیح بنویسید.

فرار است. سرین با مادرش به دندان پزشکی برود. او می‌داند که کار ترمیم و برگردن دندان مادرش یک ساعت و نیم تا دو ساعت طول می‌کشد و او باید این زمان را در اتاق انتظار مطب بگذراند.

.....

.....

خانم مرزایی در یک کلاسبه (آپارتمان) ۴ واحدی زندگی می‌کند. همسایه‌ها روابط خوبی با هم ندارند. آنها یک باشگاه مشترک ۱۵ متری در حیاط دارند که فقط چند بوته گل در آن کاشته شده و بیشتر آن بدون استفاده مانده است.

.....

.....

قرار است یک نمایشگاه عکاسی از طبیعت، در مدرسه برپا شود که مدیریت آن به عهده شماست. شما با مسائلی چون انتخاب چند نفر دانش‌آموز برای عکاسی، برنامه‌ریزی برای تعیین مکان‌های عکس‌برداری از طبیعت و چگونگی رفتن به آن مکان‌ها، مکان برگزاری نمایشگاه، چگونگی بازدید مدعوین و ... روبرو هستید. به عنوان مدیر گروه و نمایشگاه، طرحی بزنید که در هر یک از این مراحل و اقدامات بهره‌وری رعایت شود.

.....

.....

.....

.....

.....

حل مسئله

سال گذشته، برگزاری جشنواره مقاله‌های برتر به مؤسسه ای واگذار شد. افراد مؤسسه می‌بایست ۲۰۰ مقاله را که پژوهشگرانی از سراسر کشور برایشان فرستاده بودند، به ۲۵ نفر از استادان رشته‌های مختلف می‌دادند تا آنها را بخوانند و بررسی کنند. سپس، روی فرم‌های مخصوص به آن مقاله‌ها امتیاز می‌دهند. ده مقاله برتر را انتخاب کنند و به آنها جایزه می‌دهند. هر مقاله را سه استاد (داور) بررسی و امتیازدهی می‌کردند. بعضی از استادان در شهر محل برگزاری جشنواره و بعضی دیگر در شهرهای اطراف ساکن بودند. مؤسسه مدت دو هفته هر روز از چند تن از استادان دعوت می‌کرد که در محل موردنظر حاضر شوند و مقاله‌ها را بررسی کنند. هزینه‌های این کار به شرح زیر بود:

ردیف	موارد	هزینه (تومان)
۱	اجاره محل بررسی مقالات	۱,۵۰۰,۰۰۰
۲	دستمزد یک نفر خدمه برای پذیرایی (چای و ناهار)	۶۰۰,۰۰۰
۳	هزینه آمد و رفت استادان به محل (تاکسی، آژانس و...)	۱,۰۰۰,۰۰۰
۴	ناهار و پذیرایی	۶۵۰,۰۰۰
۵	دستمزد استادان بابت بررسی مقالات	۲,۰۰۰,۰۰۰
۶	هزینه تکثیر مقاله و یک	۲۵۰,۰۰۰
	جمع کل	۲۴,۲۰۰,۰۰۰

سوال: اگر قرار باشد امسال دوباره همین جشنواره برگزار شود، به نظر شما این مؤسسه چگونه می‌تواند برخی هزینه‌ها را کاهش دهد یا حذف کند؟ (توجه کنید که تعداد استادان و دستمزد آنها (ردیف ۵) را نمی‌توان کاهش داد.)

.....

 یا راه حل پیشنهادی شما «هزینه کل» چقدر کاهش می‌یابد؟

ردیف	واژه بیگانه	معادل در کتاب	معادل مصوب فرهنگستان
۱	cliché	کلیشه	قالی
۲	maquette	ماکت	نیونک
۳	checklist	چک‌لیست	بازینه
۴	barème scale, barème	بارم	شمارک
۵	global positioning system, GPS	سامانه موقعیت‌یابی جهانی	سامانه موقعیت‌یابی جهانی
۶	conference	کنفرانس	اجلاس، فراهمانی
۷	atmosphere	هواکره (انگلیسی)	جو
۸	control	کنترل	ابراینجا) وایبش
۹	thermosphere	دماسپهر	گره‌سپهر
۱۰	radioactivity	رادیواکتیویته	رادیوآبی
۱۱	spray	اسری	افشانه
۱۲	brochure	برگه تبلیغاتی (بروشور)	دفترک
۱۳	bulldozer	بولدوزر	هموارساز
۱۴	carbon dioxide	دی‌اکسید کربن	کربن‌دی‌اکسید
۱۵	control	کنترل	(در اینجا) مهار
۱۶	antibiotic	آنتی‌بیوتیک	بادزست، آنتی‌بیوتیک
۱۷	terrorist	تروریست	وحشت‌افکن
۱۸	traffic	ترافیک	شدآمد
۱۹	dictatorial	دیکتاتوری	استبدادی
۲۰	cabinet	کابینه	بوت
۲۱	capitulation	کاپیتولاسیون	قضاوت‌سازی
۲۲	apartment	آپارتمان	کانهاله
۲۳	thyroid	تیروئید	سیردیس، تیروئید
۲۴	counter	کنتور	شمارگر
۲۵	cooler	کولر	خنک‌کن
۲۶	freezer	فریزر	یخ‌زن
۲۷	idea	ایده	تخیله، فکر، آرمان، نظر، عقیده (بنا به مورد می‌تواند یکی از این‌گونه‌ها را در بافت به کار برند)

ایران افتخار من

دست در دست هم برای وطن

انقلاب زنده است و مادر نیمه راه انقلابیم

عزیزان من! انقلاب یک حادثهٔ دفعی نیست؛ انقلاب یک دگرگونی است؛ این دگرگونی به تدریج انجام می‌گیرد. بلکه حرکت انقلابی در اولی لازم است، تشکیل نظام انقلابی لازم است، اما تا وقتی که این انقلاب بتواند پایه‌های خود را محکم کند و اهداف خود را تحقق بخشد، مرور زمان لازم دارد... [اما] هدف‌ها باستی باقی ماندند؛ هدف عدالت اجتماعی، هدف تحقق زندگی اسلامی به معنای واقعی - که عزت دنیا و آخرت در زندگی اسلامی است - هدف تشکیل یک جامعهٔ اسلامی که در آن جامعه، هم علم هست، هم عدل هست، هم انقلابی هست، هم عزت هست، هم بشفقت هست. هدف اینجا است؛ مادر نیمه راه این هدف‌ها هستیم...

آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران، بهمن ۱۳۹۲

